

ISSN 2227-2844

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

№ 2 (340) КВІТЕНЬ

2021

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

№ 2 (340) квітень 2021

Частина I

Засновано в лютому 1997 року
Свідоцтво про реєстрацію:
серія КВ № 14441-3412ПР,
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку
наукових фахових видань України
(педагогічні науки)
Наказ Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020 р.

Журнал включено до переліку видань реферативної бази даних
«Україніка наукова» (угода про інформаційну співпрацю
№ 30-05 від 30.03.2005 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 8 від 30 квітня 2021 року)

Виходить чотири рази на рік

Засновник і видавець –
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Савченко С. В. – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Україна)

Заступники головного редактора:

Караман О. Л. – доктор педагогічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», директор навчально-наукового інституту педагогіки і психології (Україна)

Набока О. В. – доктор історичних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», завідувач кафедри історії України (Україна)

Шехавцова С. О. – доктор педагогічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», декан факультету іноземних мов (Україна)

Відповідальні редактори:

Юрків Я. І. – кандидат педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», доцент кафедри соціальної педагогіки (Україна)

Забудкова О. А. – кандидат історичних наук, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», старший викладач кафедри історії України (Україна)

Кокнова Т. А. – кандидат педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», доцент кафедри романо-германської філології (Україна)

Члени редакційної колегії:

Бабіч В. І. – доктор педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», професор кафедри олімпійського та професійного спорту (Україна)

Власенко К. В. – доктор педагогічних наук, професор, Донбаська державна машинобудівна академія, завідувач кафедри математики та моделювання (Україна)

Глуховцева К. Д. – доктор філологічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», завідувач кафедри української філології та загального мовознавства (Україна)

Дмитренко В. І. – доктор філологічних наук, професор, Криворізький державний педагогічний університет, професор кафедри української та світової літератур (Україна)

Заблюцький В. В. – доктор наук з державного управління, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», директор навчально-наукового інституту публічного управління, адміністрування та післядипломної освіти (Україна)

Кобзар О. І. – доктор філологічних наук, професор, Полтавський університет економіки й торгівлі, професор кафедри ділової іноземної мови (Україна)

Кушнірова Т. В. – доктор філологічних наук, професор, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, професор кафедри германської філології та перекладу (Україна)

Литвин М. Р. – доктор історичних наук, професор, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, завідувач відділу (Україна)

Лукашевич-Велеба Й. – доктор педагогічних наук, Академія спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської, професор педагогічного факультету (Республіка Польща)

Любимова С. А. – кандидат філологічних наук, доцент, Київський національний лінгвістичний університет, докторант кафедри англійської філології, перекладу і філософії мови імені проф. О. М. Мороховського (Україна)

Михальський І. С. – доктор історичних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», завідувач кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин (Україна)

Моїсеєнко О. Ю. – доктор філологічних наук, професор, Національний університет «Києво-Могилянська академія», професор кафедри англійської мови (Україна)

Нефьодов Д. В. – доктор історичних наук, доцент, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, доцент кафедри історії (Україна)

Отравенко О. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання (Україна)

Прошкін В. В. – доктор педагогічних наук, Київський університет імені Бориса Грінченка, професор кафедри комп'ютерних наук і математики (Україна)

Семеріков С. О. – доктор педагогічних наук, професор, Криворізький державний педагогічний університет, професор кафедри інформатики та прикладної математики (Україна)

Саснюк В. Г. – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», доцент кафедри олімпійського та професійного спорту (Україна)

Священко З. В. – доктор історичних наук, професор, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, професор кафедри всесвітньої історії та методик навчання (Україна)

Си Цзюньцзін – доктор філологічних наук, професор, Ланьчжоуський університет, факультет російської мови та літератури (КНР)

Ткачук В. В. – кандидат педагогічних наук, Криворізький національний університет, асистент кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки (Україна)

Хахула Л. І. – кандидат історичних наук, доцент, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, старший науковий співробітник (Україна)

Юган Н. Л. – доктор філологічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри іноземних мов (Україна)

Редакційні вимоги до технічного оформлення статей

Редколегія «Вісника» приймає статті обсягом 5 – 7 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Статті подаються надрукованими на папері в одному примірнику з додатком диска. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, *.rtf) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, правє й лівє) – 3,8 см; верхній колонтитул – 1,25 см, нижній – 3,2 см.

У верхньому колонтитулі зазначається: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № ** (***), 2014.

Статті у «Віснику» повинні бути розміщені за рубриками. Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шрифт нежирний).

Через рядок від УДК в лівому верхньому кутку вказуються прізвище, ім'я по-батькові автора (повністю, шрифт жирний). На наступному рядку – учений ступінь, звання, посада, місце роботи; e-mail; ORCID ID (персональний код, який необхідно отримати, заповнивши анкету за посиланням: <https://orcid.org/register>).

Назва статті друкується через рядок великими літерами (шрифт жирний).

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); визначення методики дослідження (сукупність методів дослідження, їх основний зміст, характеристики і показники, які вони фіксують, та одиниці вимірювання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Посилання на цитовані джерела в тексті оформлюються таким чином: у круглих дужках зазначається прізвище автора, та рік видання роботи (наприклад, Шумська, 2010). Якщо потрібно послатися на декілька джерел, варто перелічувати їх через крапку з комою (наприклад, Афанасьєва, 2016; Богданова & Саннікова, 2015; Мооге, 2006). Якщо використовуються цитати, статистика тощо, то слід вказати номер сторінки посилання (Афанасьєва, 2016, с. 46; Bruner, 2012, р. 24).

Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після заголовку „Список використаної літератури” (без двокрапки) у порядку цитування й оформлюються відповідно до ДСТУ 8302:2015. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Для коректного індексування публікацій наукометричними системами після «Списку використаної літератури» необхідно навести References. Посилання в **References** мають бути оформлені латиною; для кирилических цитувань слід транслітерувати імена авторів та назви видань; останні також слід навести в англійському перекладі в [] з зазначенням мови оригіналу в дужках, наприклад, [in Russian], [in Ukrainian]. Назви періодичних видань слід наводити відповідно до офіційного латинського написання за номером реєстрації ISSN. В елементах опису не можна замінити латинські літери на кирилическі. Цитування в References мають бути оформлені за стандартом APA.

Статтю закінчують 3 анотації обсягом 1600-1800 знаків (українською, російською та англійською мовами) із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3–5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора: (прізвище, ім'я, по батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу (повністю), домашня адреса; e-mail та номери телефонів (службовий, домашній, мобільний) трьома мовами (українською, російською та англійською).

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

1. **Коношенко С. В., Коношенко Н. А., Цокало В. Ф.** Теоретичні основи формування управлінської культури майбутнього фахівця соціального забезпечення в освітньому середовищі закладу вищої освіти..... 5
2. **Курило В. С., Караман О. Л.** Конфліктність соціального середовища як предмет дослідження..... 15
3. **Стеганцева В. В.** Зміст технології формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів у процесі соціально-педагогічної комунікації..... 27
4. **Толчева Г. В., Саєнко В. Г., Śliwa S.** Управління процесами педагогічної соціалізації особистості на засадах фізичної культури..... 38

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗІЇ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

5. **Гордієнко П. Ю.** Проблема професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до інноваційної діяльності в умовах інклюзивного навчання..... 55
6. **Соколенко О. І.** Особливості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи в умовах інклюзивної освіти 65

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

7. **Глоба Г. В., Цибулько Л. Г., Щелкунов А. О.** Фізичне виховання у світі в умовах гібридного навчання: takeaways для України..... 74
8. **Глоба Т. А.** Аналіз проведення занять з фізичної культури з використанням дистанційного навчання та його вплив на спосіб життя студентської молоді, спричинений COVID-19..... 84
9. **Головко М. Б., Коротяєва І. Б.** Професійна духовність педагога у контексті викликів сучасності..... 98
10. **Ливацький О. В.** Виховання фізичних якостей здобувачів вищої освіти в умовах пандемії..... 110
11. **Омельченко А. О.** Рівень патріотичної вихованості майбутніх тренерів у закладах вищої освіти 119
12. **Пелипась Д. С.** Готовність майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності..... 127

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

13. **Бабич В. І., Пристинский В. М., Дубовой О. В., Зайцев В. О., Дубовой В. В.** Аналіз навчальних програм щодо вмотивованості молодших підлітків до занять фізичною культурою в контексті реформування системи загальної середньої освіти..... 139
14. **Борисенко Л. Л., Крошка С. А.** Рухова культура та антистрессова пластична гімнастика на сучасному етапі..... 156
15. **Гвоздецька С. В., Рибалко П. Ф., Прокопова Л. І., Дубинська О. Я., Красілов А. Д.** Особливості розвитку спритності у дітей молодшого шкільного віку в групах продовженого дня..... 168
16. **Карпенко М. І.** Проблема професійного вигорання викладачів вищої школи та методи його профілактики..... 179
17. **Лоза Т. О.** Хатха-йога в процесі фізичного виховання різних груп населення..... 192
18. **Шинкарьова О. Д.** Мотиви студентів для занять фітнес-технологіями..... 202

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

19. **Отравенко О. В., Шехавцова С. О., Довгань Н. Ю.** Академічна грамотність як засіб міжкультурної комунікації та невід'ємна частина якості вищої освіти..... 211
20. **Прошкін В. В., Шаравара В. В.** Упровадження педагогічної технології формування прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук у практику університетської освіти..... 223
21. **Сопотницька О. В., Котова О. В.** Самостійна робота майбутніх учителів фізичної культури в опануванні ігрових видів спорту на основі особистісно орієнтованого навчання..... 235
22. **Тельна О. А.** Практичний компонент у професійній підготовці майбутніх фахівців спеціальної освіти..... 244
23. **Школа О. М.** Інтерактивні технології навчання в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури..... 252

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

УДК 378.09.011.3-051-057.21:005.336.2(043.5)

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-5-14

Коношенко Сергій Володимирович,

доктор педагогічних наук, доцент; професор кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ, Україна.

konoshenko.sergey777@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7727-2897>

Коношенко Наталія Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент; доцент кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ, Україна.

konoshenko.natalia77@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7637-8523>

Цокало Віолетта Федорівна,

студентка 1 курсу спеціальності 232 «Соціальне забезпечення» ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ, Україна.

violetta17012003@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5247-8271>

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасних умовах особливого значення набуває інноваційний розвиток України в економічній і соціальній сферах, забезпечення конкурентоспроможності в світовому співтоваристві. Від якості соціального управління залежить ефективність виробництва і рівень життя населення. Впровадження інноваційних технологій у соціальну сферу та посилення відповідальності за результати вирішення проблем в системі «людина – суспільство» посилюють значення управлінської функції в соціальній роботі.

Управлінська культура керівників і фахівців соціальних служб – основа соціальної політики, розвитку системи соціального обслуговування населення. Спеціаліст соціального забезпечення в

сучасних умовах є менеджером, який повинен вміти комплексно застосовувати правові, економічні, психологічні та педагогічні методи, що дозволяють йому активізувати клієнта, формувати міждисциплінарну команду, розробляти і здійснювати соціальні програми і проєкти, створювати соціально здоровий соціум, встановлювати соціальні контакти, здійснювати соціальне партнерство (Васильченко Л. В., 2017).

Відповідно, посилюються вимоги суспільства, держави, роботодавців до якості вищої освіти в галузі соціальної роботи та соціального забезпечення; виникає необхідність у формуванні управлінської культури студента – майбутнього фахівця соціального забезпечення в умовах освітнього середовища закладу вищої освіти; набувають актуальності розробка і впровадження інноваційних моделей і освітніх технологій, що забезпечують цей процес.

У науці створені передумови для розробки теоретичних і прикладних аспектів проблеми формування управлінської культури фахівця в освітньому середовищі вищого навчального закладу. Зокрема, формування управлінської компетентності в професійній підготовці різних фахівців було предметом досліджень Н. Андрущенко (менеджерів економічного профілю), І. Бурцевої (бакалаврів соціальної роботи), А. Грушевої (бакалаврів економічних спеціальностей), Т. Гури (випускників електромашинобудівних спеціальностей), Ю. Дубревського (фахівців фізичного виховання і спорту), А. Клімової (менеджерів), В. Король (офіцерів пожежної безпеки), Л. Макодзей (магістрів лісового господарства), Р. Шаповал (керівника дошкільного навчального закладу), Є. Хрикова (педагогів) та ін.

Вітчизняними дослідниками розкрито питання розвитку управлінської культури керівників закладів освіти і викладачів університетів (Г. Єльнікова, С. Королюк, О. Набока, В. Олійник), державних службовців (О. Ярковой), офіцерів-прикордонників (М. Тарнавський), інженерів залізничного транспорту (Р. Суценко), фахівців лісгосподарської галузі (С. Яшник), працівників митних органів (О. Корнійчук) та ін.

Однак питання ефективного формування управлінської культури майбутнього фахівця соціального забезпечення в освітньому середовищі вищого навчального закладу вимагають додаткового дослідження. У зв'язку з цим необхідним стає переосмислення як теоретичних, так і практичних підходів до організації цілісного процесу формування управлінської культури майбутнього фахівця соціального забезпечення в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Метою статті є обґрунтування теоретичних основ формування управлінської культури майбутнього фахівця соціального забезпечення в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Методи узагальнення, порівняння і систематизації були використані для розробки теоретико-методологічного підґрунтя процесу

формування управлінської культури майбутнього фахівця соціального забезпечення в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Соціальне забезпечення – як професійна діяльність у соціальній сфері і відповідь на зростаюче різноманіття соціальних проблем – безпосередньо пов'язане зі змінами в українському суспільстві, культурі та державі, з модернізацією соціальної політики. У зв'язку з цим значно зросла роль професійної підготовки фахівців соціального забезпечення як інноваційної галузі в професійній вищій освіті. Вузівська підготовка працівника соціальної сфери націлена на формування активної творчої особистості, яка має активну громадянську позицію, орієнтовану на захист інтересів людини праці, дотримання конституційних прав і громадянських свобод і здатної активно впливати на суспільну злагоду, політичну стабільність і сталий соціальний розвиток системи.

Сучасне соціальне замовлення на підготовку кадрів соціальної сфери пов'язане з вимогами не тільки до функціонально-операційних характеристик суб'єкта трудової діяльності, а й із вимогами до особистісно-професійних – до творчої самостійності, здатності вирішувати управлінські завдання в мінливих соціальних умовах, в цілому до їх управлінської культури. Якщо спробувати сформулювати суть сучасного уявлення про соціальне управління, то воно може бути наступним: це властивість, функція і процес, внутрішньо властиві соціальній організації, завдяки яким вона існує і здатна досягати своєї цілі. Концептуальна платформа управління соціальною роботою взагалі і соціальним забезпеченням зокрема в сучасних умовах повинна спиратися на такі положення:

1. Профілактика соціальних хвороб у соціальній роботі: стратегія соціальної політики передбачає спрямованість узгодженої роботи всіх соціальних інститутів, перш за все на виявлення і усунення причин, що породжують численні соціальні проблеми і труднощі, а не на боротьбу з їх наслідками. Необхідна своєчасна профілактика різного роду відхилень – морального, фізичного, психічного, соціального та ін.

2. Сприяння самореалізації особистості: соціальна допомога – не благодійна подачка, вона ґрунтується на потребах конкретного соціума, спільноти людей і реалізується за їх безпосередньої участі. Головне у соціальній роботі і соціальному забезпеченні – сприяння саморозвитку особистості, реалізації її творчого потенціалу, здібностей, задатків, активізація відповідальності клієнтів (груп, громад) за рішенням власних проблем.

3. Пріоритетність сфер – сім'я, будинок, громада: суспільство і держава повинні, не підміняючи сім'ю, направляти зусилля соціальних інститутів, установ на зміцнення сім'ї, її потенціалу, оздоровлення і нормалізації відносин у сім'ї та за місцем проживання, усунення дефіциту спілкування, створення атмосфери доброти, гуманізму, милосердя.

4. Інтеграція і міжвідомчість соціальної роботи: робота соціальних

служб «поодиноці» малоефективна і неекономічна. Потрібна міжвідомча система соціальних служб, структурні компоненти якої органічно взаємопов'язані так само, як усі проблеми людини (психологічні, медичні, правові, економічні, екологічні та ін.) (Колбіна, 2017).

На наш погляд, необхідна інтеграція засобів і можливостей державних установ, громадських організацій, усунення роз'єднаності і комплексне рішення проблем кожної людини і її сім'ї; створення сприятливих умов для безперервного розвитку і самореалізації особистості на всіх вікових етапах і в різних сферах її мікросередовища.

Управління соціальним забезпеченням має бути спрямоване на ефективне регулювання соціального становища всіх учасників суспільного життя і на забезпечення їх гідного, цивілізованого існування. У соціальних умовах посилюється значення прогнозно-стратегічної, експертно-консультативної та комунікативно-інформаційної функцій суб'єкта управління в соціальному забезпеченні.

Нові концепції соціальної політики, модель соціальної роботи як фактору соціального благополуччя країни, інноваційні процеси в соціальній сфері, вимоги роботодавців, модернізація вітчизняної освіти стимулюють інтерес учених до питання про теоретичні підстави процесу формування управлінської культури майбутнього працівника соціальної сфери у вузівській підготовці.

Вважаємо, що формування управлінської культури майбутнього фахівця соціального забезпечення передбачає наявність: аксіологічних і технологічних вимог до управлінської діяльності в професії, стандартів професії та вищої професійної освіти в галузі соціального забезпечення, освітні ресурси, що забезпечують якісну професіоналізацію (науково-викладацькі кадри, інформаційні носії змісту освіти, освітні технології).

Для розробки моделі формування управлінської культури майбутнього фахівця соціального забезпечення необхідно коротко проаналізувати запропоновані дослідниками моделі професійної підготовки працівників соціальної сфери.

Модель підготовки фахівців соціальної роботи, запропонована І. Бурцевою, включає ступені, що послідовно вводять студента в професію, забезпечені програмами самонавчання та саморозвитку. Підготовка фахівця соціальної роботи – складна багатоаспектна діяльність, сукупним суб'єктом реалізації якої виступає навчально-адміністративний склад навчального закладу, спільно з кафедрами, викладачами, самими студентами (Бурцева, 2013).

Л. Ребуха розробила концепцію і модель професійної підготовки соціальних працівників, базовим методологічним підходом яких став системний. Підготовка має багаторівневий і багатоаспектний характер і являє собою процес і результат формування готовності до професійної діяльності в галузі соціального виховання і навчання, соціального захисту, підтримки, корекції та реабілітації дітей, які перебувають у важкій життєвій ситуації, за допомогою освоєння системи спеціальних

знань, умінь і навичок (Ребуха, 2018). Дана модель може бути адаптована до вузівської підготовки майбутніх фахівців соціального забезпечення.

Г. Штінова розглядає теоретико-методологічні основи соціальної освіти, також дотримуючись системного підходу як профільної підсистеми освіти, що включає послідовно взаємопов'язані компоненти змісту загальної освіти, спеціальності та напрямки підготовки різних рівнів. Реалізують їх заклади освіти та органи управління, структурно і функціонально зорієнтовані на потреби соціальної сфери (Куличенко, 2017).

Детермінантний підхід до розгляду соціальної освіти як цілісного феномену дозволив науковцю виявити його когнітивну структуру, тобто сукупність доцільно взаємопов'язаних теоретичних і практичних знань, які відображають його соціальну і особистісну обумовленість і повинні бути покладені в його основу. Когнітивна структура виступає базою змісту соціальної освіти, його загальної теоретико-методологічною основою. Цей висновок дослідника підкріплює нашу позицію з приводу необхідності посилення освітньої діяльності у вузівській підготовці.

Розвиваючи ідею автора, слід проектувати формування управлінської культури майбутнього працівника соціальної сфери у вузівській підготовці на основі формування загальнотеоретичного базису, що вимагає виділення в якості основних праксіологічних складових – галузі знань: власне соціальне забезпечення, соціальна робота, соціальна культура, соціальне управління, управлінська культура, соціальний менеджмент, технології соціального менеджменту.

Р. Зозуляк-Случик, досліджуючи соціальну освіту з позицій педагогічного менеджменту, розглядає її в найбільш часто уживаному контексті професійної підготовки фахівців соціальної роботи для установ соціального захисту населення, і виділяє проектувальні модулі, що відображають предметне поле майбутньої професійної діяльності: 1) теоретико-прогностичний модуль (дати системне уявлення про наукову картину соціальної дійсності, розвинути здатність до її структурно-системного аналізу, освоєння гуманістичної парадигми в соціальній політиці); 2) професійно-орієнтований модуль (забезпечує цілісне уявлення про професію, установку на професійно-особистісний саморозвиток, адаптацію до навчання у закладі вищої освіти); 3) професійно-практичний модуль (озброєння майбутніх фахівців комплексом практичних умінь і навичок, формування у студентів випереджаючої готовності до професійної діяльності); 4) модуль елективних курсів (передбачає орієнтацію на пошуково-дослідницьку позицію, розвиток індивідуального стилю в професійній діяльності) (Зозуляк-Случик, 2019).

Саме особистісно-орієнтовані технології дозволяють диференційовано формувати управлінську культуру як здатність вирішувати особистісні, соціальні та технологічні проблеми, стимулюють суб'єктність і прагнення до саморозвитку студентів.

Ми поділяємо позицію Р. Куліченко, яка пов'язує соціальну освіту з підготовкою кадрів соціальної сфери і базує свій підхід на розумінні соціальної роботи як «професійної діяльності з надання допомоги окремим людям, групам чи спільнотам для посилення або відновлення їх здатності соціального функціонування та створення суспільних умов, що сприяють реалізації цієї мети» (Куліченко, 2017). Це посилює значення особистісно-орієнтованого підходу у вузівській підготовці майбутнього соціального працівника як професіонала – суб'єкта позитивних змін в суспільстві, в організації, в життєдіяльності клієнта соціальної служби.

Концепція підготовки соціальних працівників Р. Куліченко будується на основі особистісно-діяльнісного підходу і включає: кваліфікаційні вимоги до фахівців; можливості адаптації зарубіжного досвіду підготовки соціальних працівників; зміст і якісні показники освітнього процесу, етапи безперервної професійної підготовки, спеціалізації професії, показники професійної компетентності випускника, особистісні якості та професійні ролі соціальних кадрів; напрямки досліджень у соціальній сфері.

Заслужують на увагу виокремлені Р. Куліченко умови якісної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери: цілеспрямований професійний відбір і вплив на формування як кваліфікаційних вимог, так і, перш за все, особистісних якостей соціального працівника як фахівця на основі морально-етичних вимог до професії; комплексність процесу професійного становлення, що включає практичну діяльність соціального працівника, адекватну їй за змістом і технологіями освітню підготовку, а також участь майбутнього фахівця в дослідницькій роботі; міждисциплінарність змісту освіти з пріоритетом соціально-педагогічного, особистісно-середовищного підходів, що передбачає наявність педагогічного компонента (педагогічної орієнтованості) в соціальній роботі з різними категоріями, групами населення; безперервність освітнього процесу, що включає допрофесійну і професійно-технічну, вищу базову освіту, а також перепідготовку і підвищення кваліфікації фахівця, його професійну самоосвіту; використання в освітньому процесі навчальних програм, що інтегрують базовий, регіональний і місцевий компоненти, загальне і специфічне у змісті і технологіях професійної підготовки фахівців з урахуванням особливостей конкретного соціального замовлення (Куліченко, 2017, с. 71).

Наша позиція пов'язана з тим, що професіонал в галузі соціального забезпечення повинен володіти управлінською культурою, тобто знати закони і принципи розвитку соціальної сфери, соціальної взаємодії колективів і груп, вміти аналізувати і прогнозувати тенденції розвитку цієї сфери, пропонувати реальні проекти соціальних перетворень і соціальних змін, володіти соціальним мисленням, творчим потенціалом, соціальною активністю. Управлінська культура працівника соціальної сфери є інтегральною характеристикою професіонала, що виявляється в

здатності вирішувати управлінські завдання в системі соціальної роботи.

Таким чином, формування управлінської культури майбутнього фахівця соціального забезпечення – це мета і напрямок університетської підготовки професіонала.

Одним із перспективних напрямків вузівської підготовки майбутніх фахівців соціального забезпечення є формування їх управлінської культури – це процес спільної діяльності суб'єктів освітнього середовища, який дозволяє створити умови у вузівській підготовці, що забезпечують саморозвиток її суб'єктів, оволодіння параметрами управлінської культури (управлінськими цінностями, управлінською компетентністю, соціальною і творчою активністю).

Л. Ребуха в аспекті вузівської підготовки фахівців соціальної роботи виділяє дидактичні модулі формування управлінської культури майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі: теоретико-гностичний, проблемно-управлінський; управлінсько-технологічний; інтегративно-результативний (Ребуха, 2018). Ми підтримуємо висновки вченого, так як модульний підхід сприяє ефективності процесу формування управлінської культури майбутнього професіонала.

Теоретико-гностичний модуль забезпечує засвоєння студентами теоретико-методологічних знань в галузі соціального управління (класичний, кібернетичний, системний, організаційний, ситуаційний, конфліктологічний та інші підходи) і соціального менеджменту (ресурсний, середовищний, гендерний, когнітивний, маркетинговий, проектний та інші підходи).

Проблемно-управлінський модуль включає зміст навчальних дисциплін, курсів за вибором, факультативів, дисциплін спеціалізації та ін.), спрямованих на формування професійних компетенцій (соціально-психологічна, правова, організаційна, економічна, інформаційна, маркетингова, консалтингова та ін.) майбутнього фахівця соціальної сфери як суб'єкта управлінської діяльності.

Соціально-психологічна компетенція включає в себе здатність до співпраці, ведення дискусії, готовність до узгоджених дій, прояви терпимості, встановлення ділового та особистісного спілкування.

Правова компетенція передбачає вміння вирішувати соціальні проблеми за допомогою реалізації правових відносин.

Організаційна компетенція проявляється в здатності до організації та контролю діяльності, оцінці її результату, організації робочих місць персоналу, підготовки і проведення нарад, засідань, зборів; розробки регламентів, нормативів, перевірки виконання управлінських рішень.

Економічна компетенція включає володіння економічними методами в соціальній роботі і соціальному забезпеченні.

Інформаційна компетенція передбачає вміння орієнтуватися в інформації, володіння інформаційно-технологічними засобами.

Маркетингова компетенція – володіння способами поведінки на ринку соціальних послуг, застосування соціальної реклами,

маркетингових досліджень, що дозволяють позиціонувати соціальну службу і підвищити якість соціальних послуг.

Консалтингова компетенція – вміння ефективно здійснювати консультативну діяльність на всіх рівнях соціальної роботи.

Вказані компетенції вимагають постійної зміни змістовної компоненти вузівської підготовки, шляхом введення нових спеціалізацій, дисциплін за вибором, факультативів, доповнення дидактичних одиниць програм навчальних курсів.

Управлінсько-технологічний модуль включає сукупність професійно-освітніх технологій: інтегративно-міждисциплінарні (забезпечують міжпредметні зв'язки, формування і розвиток системи управлінських компетенцій); контекстно-проблемні (формують уміння і навички певного виду управлінської діяльності на основі освоєння алгоритмів вирішення конкретних проблем); інтерактивні (забезпечують ефективну взаємодію суб'єктів вузівської підготовки); проектні (активізують індивідуальну і групову роботу студентів, формують культуру самоосвітньої діяльності, навички роботи в команді, мотивують до прояву особистої і соціальної ініціативи); ситуаційно-креативні (стимулюють інноваційне управлінське рішення в конкретних ситуаціях); контрольно-рейтингові (формують здатності до організації контролю і забезпечують становлення самоконтролю і самоврядування).

Нове розуміння ролі і пріоритетів вузівської підготовки фахівців соціального забезпечення зумовили перехід від системної організації освітнього процесу до середовищної.

Спеціаліст соціального забезпечення в сучасних умовах є менеджером, який повинен вміти формувати команду, розробляти і здійснювати соціальні програми і проекти, створювати соціально здоровий соціум, встановлювати соціальні контакти, здійснювати соціальне партнерство. Вищезазначене обґрунтовує необхідність у формуванні управлінської культури майбутнього фахівця соціального забезпечення в умовах освітнього середовища закладу вищої освіти. Аналіз теоретичних розробок у галузі вищої професійної соціальної освіти показав необхідність широкого застосування особистісно-орієнтованого, організаційного-середовищного і результативного-компетентнісного підходів у формуванні управлінської культури майбутнього фахівця соціального забезпечення. Перспективу подальших розвідок убачаємо в теоретичному обґрунтуванні освітнього середовища університету як чинника формування управлінської культури майбутнього фахівця соціального забезпечення.

Список використаної літератури

1. Бурцева И. В. Формирование управленческой компетентности бакалавра социальной работы. *Ярославский педагогический вестник*. 2013. №3. С. 155–159. **2. Васильченко Л. В.** Управлінська культура і компетентність керівника. Харків: Основа, 2017. 176 с. **3. Зозуляк-**

Случик Р. В. Формування професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах: монографія. Івано-Франківськ: НАІР, 2019. 460 с. **4. Менеджмент соціальної роботи:** навч. посіб. / Л. А. Колбіна. Одеса: Видавець Букаєв В. В., 2017. 406 с. **5. Куличенко Р. М.** Социальная работа и подготовка социальных работников в современной России: учеб. пособие. Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2017. 289 с. **6. Ребуха Л. З.** Теорія та практика фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників: монографія. Тернопіль: ТОВ «Тернограф», 2018. 328 с.

References

1. Burceva, I. V. (2013). Formirovanie upravlencheskoj kompetentnosti bakalavra social'noj raboty [Formation of managerial competence of a bachelor of social work]. *Yaroslavskij pedagogicheskij vestnik – Yaroslavl Pedagogical Bulletin*, 3, 155-159 [in Russian]. **2. Vasylichenko, L. V.** (2017). Upravlinska kultura i kompetentnist kerivnyka [Management culture and competence of the leader]. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian]. **3. Zozuliak-Sluchy, R. V.** (2019). Formuvannia profesiinoi etyky maibutnix sotsialnykh pratsivnykiv v universytetakh [Formation of professional ethics of future social workers in universities]. Ivano-Frankivsk: NAIR [in Ukrainian]. **4. Kolbina L. A.** (Eds.). (2017). Menedzhment sotsialnoi roboty [Management of social work]. Odessa: Vydavets Bukaiev V. V. [in Ukrainian]. **5. Kulichenko, P. M.** (2017). Social'naya rabota i podgotovka social'nyh rabotnikov v sovremennoj Rossii [Social work and training of social workers in modern Russia]. Tambov: Izd-vo TGU im. G. R. Derzhavina [in Russian]. **6. Rebukha, L. Z.** (2018). Teoriia ta praktyka fundamentalizatsii profesiinoi pidhotovky maibutnix sotsialnykh pratsivnykiv [Theory and practice of fundamentalization of professional training of future social workers]. Ternopil: TOV «Ternohraf» [in Ukrainian].

Коношенко С. В., Коношенко Н. А., Цокало В. Ф. Теоретичні основи формування управлінської культури майбутнього фахівця соціального забезпечення в освітньому середовищі закладу вищої освіти

У статті розкрито теоретичні основи формування управлінської культури майбутнього фахівця соціального забезпечення в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Проаналізовано моделі фахової підготовки працівників соціальної сфери в умовах університету. Розглянуто дидактичні модулі формування управлінської культури майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі. Обґрунтовано доцільність широкого застосування особистісно-орієнтованого, організаційного-середовищного і результативного-компетентнісного підходів у формуванні управлінської культури майбутнього фахівця соціального забезпечення.

Ключові слова: соціальне забезпечення, фахівець, управлінська культура, формування, заклад вищої освіти.

**Коношенко С. В., Коношенко Н. А., Цокало В. Ф.
Теоретические основы формирования управленческой культуры
будущего специалиста социального обеспечения в образовательной
среде учреждения высшего образования**

В статье раскрыты теоретические основы формирования управленческой культуры будущего специалиста социального обеспечения в образовательной среде учреждения высшего образования. Проанализированы модели профессиональной подготовки работников социальной сферы в условиях университета. Рассмотрены дидактические модули формирования управленческой культуры будущего специалиста в высшем учебном заведении. Обоснована целесообразность широкого применения личностно-ориентированного, организационно-экологического и результативного-компетентностного подходов в формировании управленческой культуры будущего специалиста социального обеспечения.

Ключевые слова: социальное обеспечение, специалист, управленческая культура, формирование, учреждение высшего образования.

**Konoshenko S., Konoshenko N., Tsocalo V. Theoretical Bases of
Formation of Managerial Culture of the Future Specialist of Social
Security in the Educational Environment of Higher Education Institution**

The article reveals the theoretical foundations of the formation of management culture of the future social security specialist in the educational environment of higher education. It is substantiated that a social security specialist in modern conditions is a manager who must be able to form a team, develop and implement social programs and projects, create a socially healthy society, establish social contacts, carry out social partnership. Models of professional training of social workers in the university are analyzed. Didactic modules of formation of managerial culture of the future specialist in higher educational institution are considered. The content of professional competencies (socio-psychological, legal, organizational, economic, informational, marketing, consulting) of the future specialist in the social sphere as a subject of managerial activity is revealed. The expediency of wide application of personality-oriented, organizational, environmental, effective, competence approaches in the formation of the management culture of the future social security specialist is substantiated.

Key words: social security, specialist, managerial culture, formation, institution of higher education.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2021 р.
Прийнято до друку 30.04.2021 р.
Рецензент – д. п. н., проф. Курінна С. М.

УДК 316.485.26+364(477.61)

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-15-26

Курило Віталій Семенович,

доктор педагогічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, голова вченої ради ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Старобільськ, Україна.

donluga@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2471-3358>

Караман Олена Леонідівна,

доктор педагогічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту педагогіки і психології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

karaman.olena.lnu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8541-9972>

**КОНФЛІКТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА
ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ**

В основі конфліктності соціального середовища як предмету дослідження лежить поняття соціального конфлікту. Ученими давно встановлена істина, що конфлікт – це незмінний атрибут людської цивілізації, історія якої складається з нескінченної низки різних конфліктів – між країнами і народами, різними соціальними спільнотами, групами і верствами населення, окремими людьми тощо. З найдавніших часів люди намагались вирішувати конфлікти та мріяли про безконфліктне суспільство. Однак, усі ці спроби закінчувались невдало і породжували нові конфлікти.

Маючи давню історію, проблема конфліктності вже накопичила достатнє теоретичне підґрунтя. Так, теоретико-методологічні засади конфлікту розроблялися І. Бекешкіною, М. Вебером, К. Марксом, Е. Дюркгеймом, В. Танчером, М. Михальченком та ін.

Сутності, чинникам, механізмам протікання і розв'язання конфліктів присвячені роботи відомих конфліктологів К. Боулдінга, Р. Дарендорфа, Л. Козера, Л. Крісберга, Дж. Рекса, А. Турена, С. Хантінгтона, Ч. Тіллі та ін. Дослідженню різноманітних форм і видів конфлікту присвячені праці А. Бандурки, Е. Головахи, В. Друзя, Л. Нечипоренко, В. Кудрявцева, В. Тишкова, Н. Паніної, М. Михальченка, Р. Шлаковой, А. Ішмуратова та ін.

Серед сучасних вітчизняних дослідників соціального конфлікту можна назвати таких учених, як Л. Гуменюк, М. Капітоненко, Е. Ковтуненко, В. Котигоренко, Б. Леонов, Л. Лескова, Ю. Мацієвський, Н. Пилат, О. Петрунько та ін.

Метою статті є теоретичне та експериментальне обґрунтування конфліктності соціального середовища в Луганській області як наслідку гібридної війни на Сході України.

Основними *методами* дослідження стали *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) для визначення термінологічного апарату дослідження та теоретичного аналізу конфліктності середовища Луганської області та *експериментальні* (соціологічне дослідження) для визначення рівня конфліктності соціального середовища в Луганській області внаслідок гібридної війни на Сході України.

Учені зазначають, що термін «соціальний конфлікт» уперше ввів до наукового обігу німецький соціолог Г. Зіммель, який вважав конфлікт універсальним явищем, а безконфліктне суспільство недієздатним. Тобто, за його думкою, конфлікт – це засіб розвитку суспільства.

Цю тезу доводить і сучасна дослідниця проблеми конфлікту Н. Пилат, яка простежує генезу щодо зміни уявлень про конфлікт: від негативної оцінки як «хвороби» людських стосунків в межах теорії функціоналізму (Т. Парсонс, Е. Дюркгейм, Е. Мейо) до визнання його в якості необхідного та природного моменту розвитку соціальної системи в межах соціології конфлікту (К. Маркс, М. Вебер, В. Парето, Р. Дарендорф). Становлення конфліктологічної парадигми у теорії конфліктів наголошує на позитивній ролі конфлікту в гармонізації соціальних стосунків та принциповій можливості управління ними. Отже, робить висновок Н. Пилат, за останнє століття погляд на конфлікт як на негативне явище, яке потребує викорінення, знищення тощо, еволюціонував до характерного для сучасної науки прийняття конфлікту як невід'ємного елемента соціального життя, що має також певні позитивні функції (Пилат, 2005).

Дослідники конфлікту встановлюють різноманітні причини конфліктів. М. Капітоненко виділяє п'ять основних груп чинників, що спричиняють конфлікти: *політичні* (дискримінаційна політична система, порушення політичних прав деяких груп, нерівний доступ до влади, ідеологічна несумісність тощо); *соціально-економічні* (економічна дискримінація, нерівний доступ до ринку праці, несправедливий розподіл природних ресурсів тощо); *культурні* (культурна, мовна дискримінація); історичні (ступінь спільної групової ідентичності); *структурні* (Капітоненко, 2009, с. 278).

Л. Гуменюк виділяє та теоретично обґрунтовує різні види конфлікту: міждержавні, соціокультурні, політичні, етнополітичні, юридичні, трудові, педагогічні, міжособистісні та внутрішньоособистісні (Гуменюк, 2015).

Тому можемо говорити про різні структури конфлікту, у тому числі вертикальну (ієрархічну), що включає різні рівні конфлікту: міжнародні, на рівні держави (нації, суспільства), громади, колективу (соціальної групи), міжособистісні, внутрішньоособистісні.

Е. Ковтуненко робить висновок про необхідність вивчення

консенсусу конфлікту (різноманітних його форм і видів, механізму розгортання та вирішення тощо) саме в рамках теорії соціального конфлікту, що є на сьогодні актуальною проблемою розвитку останньої (Ковтуненко, 2013).

Що ж таке соціальний конфлікт?

Дослідник соціальних конфліктів Л. Гуменюк наводить низку найбільш влучних визначень понять «конфлікт», «соціальний конфлікт» у науковій літературі:

- «Конфлікт – це найважливіша сторона взаємодії людей в суспільстві, свого роду клітинка соціального буття. Це форма відносин між потенційними або актуальними суб'єктами соціальної дії, мотивація яких обумовлена протилежними цінностями і нормами, інтересами і потребами» (А. Здравомислов, 1995).

- «Конфлікт – це найбільш гострий спосіб вирішення значущих протиріч, що виникають в процесі взаємодії, які полягають у протидії суб'єктів конфлікту і звичайно супроводжується негативними емоціями» (А. Анцупов, А. Шипілов, 1999).

- «Конфлікт – це важко вирішувана суперечність, пов'язана з гострими емоційними переживаннями» (Психологічний словник, 1983).

- «Соціальний конфлікт – це боротьба через цінності або претензії на статус, владу або обмежені ресурси, у якій цілями конфлікуючих сторін є не тільки досягнення бажаного, але також і нейтралізація, нанесення збитку або усунення суперника» (Л. Козер, 1968).

- «Соціальний конфлікт – це граничний випадок загострення соціальних суперечностей, що виражаються в зіткненні різних соціальних груп, соціальних інститутів, обумовленому протилежністю або істотною відмінністю їх інтересів, цілей, тенденцій розвитку» (Соціологічний словник, 1991).

- «Соціальний конфлікт – вид протистояння, при якому сторони прагнуть захопити територію або ресурси, загрожують опозиційним індивідам або групам, їх власності або культурі таким чином, що боротьба приймає форму атаки або оборони» (А. Дмитрієв).

Отже, робить висновок Л. Гуменюк, найчастіше вчені конфлікт визначають як активні взаємоспрямовані дії опонентів для реалізації своїх цілей, забарвлені сильними емоційними переживаннями. Натомість *соціальний конфлікт* – це відкрите протистояння, зіткнення двох і більш суб'єктів і учасників соціальної взаємодії, причинами якої є усвідомлені несумісні потреби, інтереси і цінності (Гуменюк, 2015).

Підтримуючи думку вченого, до суб'єктів конфлікту відносимо окремих індивідів, різні соціальні групи, класи, нації, держави.

На наш погляд, у конфліктному соціальному середовищі, що штучно склалося на Сході України внаслідок неоголошеної війни Російської Федерації проти України, можна говорити про різні види і рівні конфліктів, спричинені високою концентрацією різних категорій населення на невеличкій території, підконтрольній українській владі –

місцеві мешканці, внутрішньо переміщені особи, особи з тимчасово окупованої території, військовослужбовці-учасники бойових дій (які є переважно мешканцями Західної України).

Якщо взяти ієрархічну, багаторівневу, структуру конфліктного середовища, то наразі в Україні яскраво вираженими є міждержавний, внутрішньодержавний, міжособистісний, внутрішньоособистісний конфлікти:

- *по-перше*, в Україні вже сьомий рік поспіль триває неоголошена війна, що є наслідком *міждержавного конфлікту*, який виявляється в зіткненні двох сторін задля втілення в життя цілей, спрямованих на реалізацію корінних політичних інтересів суб'єктів;

- *по-друге*, всередині України спостерігається *внутрішньодержавний конфлікт між різними соціальними й політичними групами* щодо розподілу владних повноважень, панування та управління державою і суспільством на різних рівнях;

- *по-третє*, на Сході України маємо яскраво виражений *міжособистісний конфлікт* між різними категоріями населення як складно вирішувана суперечність між людьми, викликана несумісністю їх поглядів, інтересів, цілей і потреб (Гуменюк, 2015, с.143);

- *по-четверте*, наразі кожний мешканець Сходу України (й особливо ВПО, особи з окупованої території, військовослужбовці) відчуває *внутрішньоособистісний конфлікт* – стан особистості, коли в ній на різних структурних рівнях одночасно існують суперечливі та взаємовиключні мотиви, ціннісні орієнтації і цілі, з якими вона в цей момент не в змозі впоратися, тобто виробити пріоритети поведінки (Гуменюк, 2015, с. 126).

Категоріальний апарат конфліктології охоплює й такі поняття, як «етнос» і «нація» та похідні від них – етнічний, національний, етнонаціональний конфлікти, що яскраво проявилися в умовах гібридної війни.

Так, строкатість етнічної структури в межах України та штучний й тривалий етнополітичний розкол України на Схід і Захід, стали причиною суперечностей, напруженості, які, у результаті цілеспрямованого інформаційно-психологічного впливу з боку сусідньої держави, породили відкриті конфлікти у відносинах між етнічними групами. У їхній основі лежить реалізація однієї з фундаментальних біологічних потреб людини – потреба у приналежності до певної *етнічної* спільності. Самоідентифікація «Я – українець» або «Я – поляк» є виразом глибинної потреби людини бути частиною однієї з найстійкіших соціальних спільнот – *етносу*.

Етнонаціональний конфлікт – специфічна форма прояву соціального конфлікту: організовані політичні дії, масові безлади, сепаратистські виступи і навіть громадянські війни, у яких протистояння проходить за лінією етнічної спільності, де сторони (або одна із сторін) вступають у взаємодію за етнічною ознакою (Гуменюк, 2015, с. 194–222).

Незвичайна гібридна війна на Сході України із застосуванням брудних інформаційно-психологічних технологій спричинила зміну світогляду, свідомості й самосвідомості значної частини населення, унаслідок чого люди, які нещодавно ідентифікували себе з українцями, стали ідентифікувати себе з «руським миром», відкрито виступивши за відокремлення від України та ставши на бік агресора. Тепер, проживаючи на тимчасово окуповані території України, ці ж люди відчують проблему із самоідентифікацією, задаючи собі питання: Хто ми? Представники якого етносу або нації? Багато з цих людей щоденно пересікають лінію розмежування, щоб отримати соціальні виплати, і щодня породжують конфліктність у соціальному середовищі на Сході України.

Отже, на основі спостережень нами було висунуто гіпотезу про те, що військовий конфлікт на Сході України спричинив високий ступінь конфліктності соціального середовища внаслідок високої концентрації різних категорій населення на підконтрольній Україні території – місцевих мешканців, внутрішньо переміщених осіб, осіб з тимчасово окупованої території, військовослужбовців-учасників бойових дій.

Цю гіпотезу нами було перевірено шляхом експериментального дослідження рівня конфліктності соціального середовища Луганської області в межах **Проекту ЄС «Інтенсифікація впливу вчителів Луганської області на процеси примирення і встановлення миру»** (керівник проф. В. Курило, виконавець – Луганський національний університет імені Тараса Шевченка), метою якого є сприяння встановленню миру і примиренню на Сході України шляхом зміцнення потенціалу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка і Луганського обласного інституту вдосконалення вчителів (Проект ЄС «Інтенсифікація впливу вчителів Луганської області на процеси примирення і встановлення миру», 2020).

Як бачимо, у якості основних суб'єктів впливу на процеси примирення і встановлення миру в Луганській області обрано педагогів (викладачів і вчителів закладів загальної середньої та вищої освіти).

Світовий досвід доводить, що освіта відіграє важливу роль у вирішенні конфліктів, зміцненні миру і примиренні, формуванні бачення сталого розвитку суспільства на територіях, що постраждали від конфлікту. Тому досягнення загальної мети Проекту планується за рахунок мультиплікативного ефекту. Педагоги (викладачі, учителі) є носіями знань, культури, цінностей і переконань. У період надання освіти – від дошкільної до вищої професійної – особистість формується здебільшого під впливом педагогів. Тому одним із завдань Проекту стала підготовка педагогів (викладачів, учителів) до здійснення миротворчої діяльності серед студентів, учнів, батьків, населення.

Зважаючи на тему Проекту, *метою* соціологічного дослідження стала діагностика рівня конфліктності соціального середовища Луганської області очима педагогів (учителів/викладачів) та здобувачів

освіти (учнів/студентів). Провідними завданнями дослідження – оцінити конфліктогенність соціального середовища Луганської області (на рівні громади, колективу, особистості) з точки зору респондентів; визначити рівень їх знань та готовності мінімізувати наслідки конфлікту; спроектувати умови, необхідні для підготовки педагогів (учителів, викладачів) до миротворчої діяльності з учнями, студентами, населенням Луганської області.

Для проведення соціологічного дослідження було розроблено 2 анкети (для учителів/викладачів та учнів/студентів) на визначення рівня конфліктності соціального середовища Луганської області на трьох рівнях – громади, колективу та особистості, а також лінії поведінки респондентів у конфліктних ситуаціях, їх обізнаності щодо конфліктології, медіації, миротворчості, досвіду участі в посередництві під час конфліктних ситуацій (Звіт по результати первинного соціологічного дослідження «Діагностика рівня конфліктності соціального середовища Луганської області та готовності впливу вчителів на процеси примирення і встановлення миру», 2020).

У дослідженні взяли участь 420 учителів/викладачів та 654 учнів/студентів, що проживають/працюють/навчаються в таких районах Луганської області (території проведення Операції Об'єднаних Сил): Старобільському, Кремінському, Білокуракинському, Сватівському, Біловодському, Троїцькому, Новоайдарському, Новопсковському, Станично-Луганському, а також у містах обласного значення (Северодонецьк, Лисичанськ, Рубіжне).

Респондентам надавалась змога висловити свою згоду/незгоду з твердженнями, які стосуються громади, колективу, особистого життя та критичного мислення, за п'ятибальною шкалою, де 5 – повністю згоден/на, а 1 – повністю не згоден/згодна. Результати дослідження наведено в *табл. 1*.

Таблиця 1

Розподіл думок вчителів/викладачів та учнів/студентів щодо деяких тверджень з конфліктності соціального середовища та його причин (максимальна оцінка 5)

Твердження рівня громади	Учителі/викладачі	Учні/студенти
	Середнє арифметичне	Середнє арифметичне
На вулицях громади часто можна стати свідком суперечок між жителями громади	2,3	2,5
На вулицях громади часто можна побачити суперечки між учасниками ООС (АТО) (військовослужбовцями) та місцевими жителями громади	1,7	1,9
На вулицях громади часто можна стати свідком суперечок між ВПО (внутрішньо переміщеними особами) та місцевими жителями	1,8	2,0

Твердження, рівня колективу чи академічної групи	Учителі/викладачі	Учні/студенти
У моєму робочому колективі/ академічній групі/ класі часто трапляються суперечки, конфлікти між керівництвом та підлеглими/ між викладачами/учителями та студентами/учнями	1,9	1,8
У моєму робочому колективі/ академічній групі/ класі часто трапляються суперечки чи конфлікти між викладачами (учителями)/ або студентами/учнями	1,8	2,1
У моєму робочому колективі/ закладі освіти часто трапляються суперечки чи конфлікти між викладачами (учителями) та здобувачами освіти (студентами або учнями)	1,8	1,7
Твердження, рівня критичного мислення	Учителі/викладачі	Учні/студенти
Мої знайомі та друзі завжди перевіряють отриману інформацію та критично сприймають новини	3,1	2,7
Мої колеги/ однокласники/одногрупники завжди перевіряють отриману інформацію та критично сприймають новини	3,3	2,7
Я завжди перевіряю отриману інформацію та критично сприймаю новини	3,6	2,9
Твердження, рівня особистості	Учителі/викладачі	Учні/студенти
Я часто конфліктую або вступаю в суперечками на вулицях громади	1,3	1,4
Я часто сперечаюсь з колегами по роботі/ однокласниками/одногрупниками	1,5	1,7
Я часто сварю здобувачів освіти (учнів, студентів)/ викладачами/учителями	1,5	1,4
Я не вступаю в конфліктні ситуації, але з родичами чи друзями обговорюю деякі ситуації на роботі/ тими чи іншими особами або соціальними групами	3,4	3,1
Твердження щодо причин конфліктів	Учителі/викладачі	Учні/студенти
Я вважаю, що конфлікт, який розгорнувся на сході України, треба врегулювати мирним шляхом	4,5	4,4
Я вважаю, що Російська Федерація винна в тому, що зараз відбувається на сході України	3,4	2,8
Я вважаю, що через конфлікт, який розгорнувся на сході України, у моїй громаді підвищився рівень конфліктності	2,9	2,8
Я вважаю, що наразі існує нагальна потреба у зменшенні рівня конфліктності в моїй громаді мирним шляхом	2,9	2,9

З табл. 1 (відсортована за кластерами) можна побачити, що опитані не відчувають занадто загостреної конфліктогенності у своїй громаді, хоча й констатують, що серед певних соціальних груп та мешканцями громади все ж таки спостерігаються суперечки. Наприклад, середнє арифметичне твердження «на вулицях громади часто можна стати свідком суперечок між жителями громади» має 2,3 бали за оцінкою учителів/викладачів та 2,5 – учнів/студентів, що свідчить про наявність у громаді соціальної напруги. На вулицях громади учні/студенти частіше бачать суперечки між учасниками ООС (АТО) (військовослужбовцями) та місцевими жителями громади, ніж учителі/вчителі (1,9 та 1,7 відповідно). Така ж ситуація з суперечками або конфліктами на вулицях громади між ВПО (внутрішньо переміщеними особами) та місцевими мешканцями, тобто учні/студенти частіше стають свідками таких конфліктних ситуацій, ніж учителі/викладачі (2,0 та 1,8 відповідно). Треба зазначити, що оцінки учителів/викладачів та учнів/студентів різняться не суттєво та коливаються в межах похибки. Якщо звернути увагу на наступний блок тверджень (табл. 1 «Твердження рівня колективу чи академічної групи»), то можна побачити, що здобувачі освіти відчувають напруження у академічній групі/класі, через те, що часто трапляються суперечки чи конфлікти між студентами/учнями (2,1), у вчителів/викладачів цей показник нижчий (1,8), тобто між колегами. Щодо рівня критичного мислення, то очевидно, що учителі/викладачі частіше перевіряють отриману інформацію та критично сприймають новини, ніж здобувачі освіти (3,6 та 2,9 відповідно), мають відповідальне оточення, тобто їх колеги та знайомі мають звичку перевіряти отриману інформацію. Що стосується особистісного рівня, то респонденти відчувають низький поріг конфліктності в своєму повсякденному житті та майже не вступають в суперечки чи конфліктні ситуації. Проте, простежується латентність реакцій на конфліктні ситуації. До прикладу, твердження «я не вступаю в конфліктні ситуації, але з родичами чи друзями обговорюю деякі ситуації на роботі/тими чи іншими особами або соціальними групами» (учителі/викладачі 3,4, учні/студенти 3,1) свідчить про те, що має місце оцінка конфлікту чи підтримка тієї чи іншої сторони конфлікту приховано, що може призвести до створення латентного конфлікту, коли конфлікт не виникає лише тому, що не усвідомлюється суб'єктами конфлікту. Серед проєкцій на конфліктність у Луганській області опитані реагують адекватно та зазначають, що конфлікт необхідно врегульовувати мирним шляхом. На твердження «я вважаю, що конфлікт, який розгорнувся на сході України, треба врегульовувати мирним шляхом» отримано максимальний показник від середнього – 4,5 та 4,4 відповідно. Також респонденти дійшли згоди, що існує нагальна потреба у зменшенні рівня конфліктності в своїх громадах мирним шляхом (2,9 та 2,9). Розділились думки щодо винних у конфлікті, який розгорнувся на Сході України. Учителі/викладачі частіше звинувачують Російську Федерацію, ніж здобувачі освіти (3,4 та 2,8

відповідно), проте зійшлися в думках щодо твердження «через конфлікт, який розгорнувся на Сході України, у моїй громаді підвищився рівень конфліктності» (2,9 та 2,8 відповідно). Таким чином, респонденти зазначають, що конфліктогенність у громадах однозначно збільшилась та дійшли однозначної згоди щодо необхідності зменшення цього рівня мирним шляхом.

На основі результатів соціологічного дослідження було розроблено методичні рекомендації щодо шляхів зниження рівня конфліктності в соціальному середовищі Луганської області та підготовки вчителів/викладачів до миротворчої діяльності, зокрема створення Освітніх центрів та реалізації на їх базі освітньо-психологічних програм для освітян, учнів, студентів і населення Луганської області, спрямованих на розвиток толерантності, безконфліктної поведінки, психологічного відновлення й адаптації, інформаційної грамотності, творчого й лідерського потенціалу, мобільності, навичок особистісного й професійного зростання, інклюзивної компетентності тощо як засобів миротворчих процесів.

З повними матеріалами звіту про результати соціологічного дослідження «Діагностика рівня конфліктності соціального середовища Луганської області та готовності впливу вчителів на процеси примирення і встановлення миру» можна ознайомитися на сайті Проєкту (Звіт про результати первинного соціологічного дослідження «Діагностика рівня конфліктності соціального середовища Луганської області та готовності впливу вчителів на процеси примирення і встановлення миру», 2020).

Отже, виконуючи мету статті, що полягала в теоретичному та експериментальному обґрунтуванні конфліктності соціального середовища в Луганській області як наслідку гібридної війни на Сході України, нами було зроблено такі висновки. Учені в галузі конфліктології трактують конфлікт як активні взаємоспрямовані дії опонентів для реалізації своїх цілей, забарвлені сильними емоційними переживаннями, а соціальний конфлікт – як відкрите протистояння, зіткнення двох і більш суб'єктів і учасників соціальної взаємодії, причинами якої є усвідомлені несумісні потреби, інтереси та цінності. Унаслідок гібридної війни та внутрішньої міграції у громадах Сходу України утворилася висока концентрація різних категорій населення (місцеве, внутрішньо переміщені особи, особи з тимчасово окупованої території, військовослужбовці-учасники бойових дій), що спричинило підвищений рівень конфліктності соціального середовища Луганської області та викликала необхідність цілеспрямованого впливу на процеси примирення і встановлення миру в регіоні. З цією метою Луганським національним університетом імені Тараса Шевченка було виграно грант від Європейського Союзу на виконання Проєкту «Інтенсифікація впливу вчителів Луганської області на процеси примирення і встановлення миру», у межах якого було проведено соціологічне дослідження на визначення рівня конфліктності соціального середовища в Луганській

області. У результаті експериментальним шляхом було доведено тезу про те, що гібридна війна на сході України спричинила високий рівень конфліктності соціального середовища Луганської області на рівні громади, колективу й особистості та зумовила необхідність цілеспрямованого впливу на процеси примирення і встановлення миру в регіоні. Наступним кроком дослідження в цьому напрямі буде проектування освітнього середовища та розробка освітньо-психологічних програм у межах Проєкту для учнів, студентів, вчителів, викладачів, населення, спрямованих на зниження конфліктності соціального середовища Луганської області та формування навичок миротворчої діяльності.

Список використаної літератури

- 1. Гуменюк Л. Й.** Соціальна конфліктологія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
- 2. Капітоненко М. Г.** Міжнародні конфлікти. Київ: «Либідь», 2009. 352 с.
- 3. Ковтуненко Е. С.** Концептуалізація поняття конфліктної взаємодії в руслі теорії соціального конфлікту. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. Вип. 19. С. 71–77.
- 4. Леонов Б. Д.** Соціальні конфлікти та їх роль у детермінації терористичної діяльності. *Інформація і право*. 2012. № 3(6). С. 164–168.
- 5. Пилат Н.** Проблема конфліктності людських стосунків у ракурсі філософсько-соціологічних та психологічних інтерпретацій. URL: <http://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p119.php> (дата звернення: 24.02.2021).
- 6. Проєкт ЄС** «Інтенсифікація впливу вчителів Луганської області на процеси примирення і встановлення миру». URL: <http://luteachrp.luguniv.edu.ua/> (дата звернення: 02.03.2021).
- 7. Звіт** по результати первинного соціологічного дослідження «Діагностика рівня конфліктності соціального середовища Луганської області та готовності впливу вчителів на процеси примирення і встановлення миру». URL: http://luteachrp.luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Report_new.pdf (дата звернення: 02.03.2021).

References

- 1. Humeniuk, L. Y.** (2015). *Sotsialna konfliktolohiia* [Social conflictology]. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
- 2. Kapitonenko, M. H.** (2009). *Mizhnarodni konflikty* [International conflicts]. K.: «Lybid» [in Ukrainian].
- 3. Kovtunencko, E. S.** (2013). *Kontseptualizatsiia poniattia konfliktnoi vzaiemodii v rusli teorii sotsialnoho konfliktu* [Conceptualization of the concept of conflict interaction in line with the theory of social conflict]. *Aktualni problemy sotsiolohii, psykhologhii, pedahohiky – Actual problems of sociology, psychology, pedagogy*, 19, 71-77 [in Ukrainian].
- 4. Leonov, B. D.** (2012). *Sotsialni konflikty ta yikh rol u determinatsii terorystychnoi diialnosti* [Social conflicts and their role in the determination of terrorist activity]. *Informatsiia i pravo –*

Information and law, 3(6), 164-168 [in Ukrainian]. **5. Pylat, N.** (2005). Problema konfliktnosti liudskykh stosunkiv u rakursi filosofsko-sotsiologichnykh ta psykhologichnykh interpretatsii [The problem of conflict of human relations in the perspective of philosophical, sociological and psychological interpretations]. Retrieved from <http://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p119.php> [in Ukrainian]. **6. Proiekt YeS** «Intensyfikatsiia vplyvu vchyteliv Luhanskoï oblasti na protsesy prymyrennia i vstanovlennia myru» [EU project «Intensification of the influence of teachers of Luhansk region on the processes of reconciliation and peace»]. Retrieved from <http://luteachrp.luguniv.edu.ua/> [in Ukrainian]. **7. Zvit** po rezultaty pervynnoho sotsiologichnoho doslidzhennia «Diahnostyka rivnia konfliktnosti sotsialnoho seredovyscha Luhanskoï oblasti ta hotovnosti vplyvu vchyteliv na protsesy prymyrennia i vstanovlennia myru» [Report on the results of the initial sociological study «Diagnosis of the level of conflict in the social environment of Luhansk region and the readiness of teachers to influence the processes of reconciliation and peace»]. Retrieved from http://luteachrp.luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Report_new.pdf [in Ukrainian].

Курило В. С., Караман О. Л. Конфліктність соціального середовища як предмет дослідження

У статті наведено теоретичне й експериментальне обґрунтування проблеми конфліктності соціального середовища в Луганській області як наслідку гібридної війни на Сході України.

Встановлено, що конфлікт – це активні взаємо спрямовані дії опонентів для реалізації своїх цілей, забарвлені сильними емоційними переживаннями; соціальний конфлікт – відкрите протистояння, зіткнення двох і більш суб'єктів і учасників соціальної взаємодії, причинами якої є усвідомлені несумісні потреби, інтереси та цінності.

Експериментально доведено, що гібридна війна на Сході України спричинила високий рівень конфліктності соціального середовища Луганської області на рівні громади, колективу й особистості та викликала необхідність цілеспрямованого впливу на процеси примирення і встановлення миру в регіоні.

Ключові слова: соціальний конфлікт, гібридна війна, Схід України, конфліктне соціальне середовище, соціологічне дослідження.

Курило В. С., Караман Е. Л. Конфликтность социальной среды как предмет исследования

В статье раскрыто теоретическое и экспериментальное обоснование проблемы конфликтности социальной среды в Луганской области как следствие гибридной войны на Востоке Украины.

Установлено, что конфликт – это активные взаимонаправленные действия оппонентов для реализации своих целей, окрашенные сильными эмоциональными переживаниями; социальный конфликт –

открытое противостояние, столкновение двух и более субъектов и участников социального взаимодействия, причинами которого являются осознанные несовместимые потребности, интересы и ценности.

Експериментально доказано, що гібридна війна на Восток України викликала високий рівень конфліктності соціальної середовища Луганської області на рівні громади, колектива і людини і викликала необхідність цільового впливу на процеси примирення і встановлення миру в регіоні.

Ключевые слова: соціальний конфлікт, гібридна війна, Восток України, конфліктна соціальна середовища, соціологічне дослідження.

Kurylo V., Karaman O. Conflict of the Social Environment as a Subject of Research

The article presents a theoretical and experimental substantiation of the problem of conflict of the social environment in Luhansk region as a consequence of the hybrid warfare in East of Ukraine.

It is determined that the conflict is an active reciprocal actions of opponents to achieve their goals, colored by strong emotional experiences; social conflict is opened confrontation, collision of two or more subjects and participants of social interaction, the causes of which are perceived incompatible needs, interests and values.

It is established that as a result of the hybrid warfare in the communities of East of Ukraine a high concentration of different categories of the population was formed, which caused an increased level of conflict in the social environment. The results of a sociological study on determining the level of conflict in the social environment in Luhansk region within the Project of EU «Intensification of the influence of teachers in Luhansk region on the processes of reconciliation and peace» are presented. It has been experimentally proven that the hybrid warfare in East of Ukraine caused a high level of conflict in the social environment of Luhansk region at the level of community, collective and individual and caused the need for targeted influence on reconciliation and peace in the region.

Key words: social conflict, hybrid warfare, East of Ukraine, conflict social environment, sociological research.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 373.3.011.33:[004:005.336.5]

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-27-37

Стеганцева Валерія Віталіївна,

аспірант кафедри соціальної педагогіки

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Старобільськ, Україна.

svaleria94@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4957-2005>

ЗМІСТ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Ефективність формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів певною мірою залежить від того, наскільки це завдання співвідноситься з метою, формами, методами та засобами реалізації соціально-комунікативної комунікації, що здійснюється учнями з учителями, батьками та іншими особами, які їх оточують.

Важливість інформаційно-цифрової компетентності підкреслюється також у «Державному стандарті початкової освіти», де зазначено, що інформаційно-цифрова (інформаційно-комунікаційна компетентність) передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях (Державний стандарт, 2018). Отже, робиться наголос на здатності за допомогою цифрових пристроїв вирішувати різні проблеми, з якими зіштовхується дитина. Не менш вагомим ми вважаємо уміння реалізовувати безпечну та етичну діяльність у сучасному інформаційному суспільстві – дитина має чітко усвідомлювати його загрози, розуміти, як захистити себе в разі необхідності. Схожі ідеї відслідковуємо також в доповіді спеціалізованої структури ООН – організації ЮНІСЕФ «Дитина в цифровому світі» (The State of the World's Children, 2017).

У в цьому контексті ми погоджуємося з поглядами К. Крутій, що пережита дитиною певна життєва ситуація, вчинок-вибір, може виявитися більш вагомим для морального характеру дитини, ніж ціла низка виховних методів (Крутій, 2009). Разом із тим, узагальнюючи погляди Н. Гавриш зазначимо, що не всі батьки, учителі відповідально ставляться до відбору медіа-продукції, яку переглядають їхні діти, розуміючи, що, на жаль, далеко не кожний продукт у сучасному медіа-просторі може позитивно впливати на культурну соціалізованість та моральну свідомість дитини (Гавриш, 2013).

Безперечно, ми усвідомлюємо, що вік учнів початкової школи відносять до доволі сприятливого компетентнісного періоду, що характеризується стійким розвитком емоційної сфери, культури почуттів, прагнення до пізнання та аналізу навколишнього середовища.

Розвинений «апарат відчуттів» надає учням можливість пізнавати множинність властивостей предметів, продуктів людської праці, явищ природи, сприяє тому, що діти стають більш чутливими до поєднань різних кольорів, звуків, рухів тощо, збагачуються їхні почуття, підвищується загальна культура (Тадаєва, 2016). Зазначимо також, що вік 6 – 10 років характеризується прагненням до соціальної комунікації. Так, С. Мартиненко слушно зауважує, що молодший шкільний вік вважається основним періодом набуття соціального досвіду, передумовою функціонування механізмів розвитку особистості та орієнтації її життєдіяльності, це один із найважливіших періодів формування особистості. У цьому віці інтенсивно розвиваються природні задатки, формуються моральні якості, виробляються риси характеру (Мартиненко, 2014). Саме в цей період розвитку дитина зіштовхується з великими обсягами інформації, різними цифровими пристроями.

Як зазначає А. Тадаєва, нині в освітній процес школи активно впроваджуються ІКТ (комп'ютери, нетбуки, електронні книги, інтерактивні дошки та ін.), що впливають на процес соціалізації учнів. Погоджуємося з автором, що школа має виступати для учнів початкових класів тим середовищем, яке надає можливість соціально розвиватися в умовах інформаційного суспільства (Тадаєва, 2016). Провідником такого розвитку виступає вчитель.

Метою нашої статті є розкриття змісту педагогічної технології, що уможлиблює реалізацію процесу формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів. Причому ми вважаємо, що саме соціально-педагогічна комунікація, що здійснюється в рамках шкільного середовища, має особливий вплив на дитину молодшого шкільного віку, оскільки діяльність, пов'язана з навчанням, є провідною та набуває вагомості в контексті соціальної ролі учня.

У нашому дослідженні під педагогічною технологією формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів у процесі соціально-педагогічної комунікації ми розуміємо взаємопов'язану динамічну та гнучку сукупність форм, методів, засобів і ресурсів соціально-педагогічної комунікації, об'єднаних спільною метою функціонування та єдністю реалізації, що є запорукою формування інформаційно-цифрової компетентності учнів початкової школи та гарантує досягнення кінцевого результату дослідження.

Загальною метою педагогічної технології визначено наступну – формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів у процесі соціально-педагогічної комунікації.

Ми маємо глибоке переконання, що одним із найважливіших складників педагогічної технології є її зміст. Згадаємо вислів

А. Хуторського: «...зміст освіти складає досвід людства, відповідний за структурою людській культурі, який передається від покоління поколінню для засвоєння (у широкому розумінні); спеціально відібраний для засвоєння об'єм знань, умінь та навичок (у вузькому розумінні)» (Хуторської, 2001).

Для окреслення змісту нашої педагогічної технології ми звернулися до «Державного стандарту початкової освіти» (Державний стандарт, 2018), де вказані наступні напрямки:

- пошук, подання, перетворення, аналіз, узагальнення та систематизація даних, критичне оцінювання інформації для розв'язання життєвих проблем;

- створення інформаційних продуктів та програм для ефективного розв'язання задач/проблем, творчого самовираження індивідуально та у співпраці, за допомогою цифрових пристроїв та без них;

- усвідомлене використання інформаційних і комунікаційних технологій та цифрових пристроїв для доступу до інформації, спілкування та співпраці як творець та/або споживач, самостійне опанування нових;

- усвідомлення наслідків використання інформаційних технологій для себе, суспільства, навколишнього світу та сталого розвитку, дотримання етичних, міжкультурних та правових норм інформаційної взаємодії.

Відповідно до першого напрямку учень досліджує інформаційний навколишній світ; знаходить, подає, перетворює, аналізує та зберігає дані різних типів; добирає об'єкти для створення моделей; критично оцінює інформацію з різних джерел.

У межах другого напрямку учень розробляє та реалізує алгоритми, створює та налагоджує програмні проекти, розробляє модульні проекти, опрацьовує та створює інформаційні продукти з використанням даних різних типів; співпрацює в команді для створення інформаційного продукту.

За третім напрямком учень використовує широкий спектр цифрових пристроїв; організовує власне інформаційне середовище; спілкується, навчається та співпрацює в мережових спільнотах.

Відповідно до четвертого напрямку учень використовує широкий спектр цифрових пристроїв; організовує власне інформаційне середовище; спілкується, навчається та співпрацює в мережових спільнотах.

Ці напрямки, своєю чергою, і складають зміст педагогічної технології, який ми розробляємо.

У нашій науковій роботі форми реалізації педагогічної технології ми поділяємо на два основні види. До першого відносимо форми роботи з батьками учнів. Такий підхід пов'язаний з тим, що відповідно до ідеї «Нової української школи», головним завданням педагогіки партнерства є подолання інертності мислення, перехід на якісно новий рівень

побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу. Це завдання реалізується у спільній діяльності учителя, учнів і батьків (Нова українська школа, 2018).

Зазначимо, що робота учителя з батьками передбачає взаєморозуміння, вона заснована на єдності інтересів і прагнень, спрямованих на особистісний розвиток школяра, зокрема, у контексті формування інформаційно-цифрових компетентностей.

Виділимо основні форми роботи з батьками:

- тренінгові заняття «Дитина в цифровому світі», «Як захистити дитину від злочинів в Інтернеті». Виділимо основні питання для обговорення: 1) діти в цифрову епоху – які вони? 2) життя онлайн й офлайн – де реальність? 3) цифрові можливості та цифрові бар'єри; 4) цифрова небезпека: основні вектори допомоги дитині; 5) цифрові пріоритети – як використовувати позитивні властивості мережі Інтернет для запобігання загроз. Крім того, можна реалізовувати тренінгові заняття для вирішення наскрізної проблеми, що суголосна з усіма представленими темами: як свідчить практика, у дітей присутність в Інтернеті значно зростає у вихідні, тобто в ті дні, коли школа не може забезпечити експертну або емоційну підтримку.

- майстер-клас «Використання цифрових ресурсів для якісного життя». Основні теми для обговорення: цифрова трансформація; інтернет речей; доповнена та віртуальна реальність; державні послуги онлайн; цифрові вміння й навички дітей ХХІ століття;

- батьківські збори (ознайомлення з основними вимогами до інформаційно-цифрової компетентності учнів, з правилами користування гаджетами в школі, обговорення здобутків дітей, очікування батьків тощо). Можливо також акцентування на наступних питаннях:

- Які компетентності мають отримати діти зі шкільного досвіду?
- Що можуть робити батьки разом із дитиною?
- Як батьки можуть бути залучені до життя класу?

- бесіди (обговорення цифрових бар'єрів, переваг і недоліків глобальної цифровізації, впливу сучасних цифрових технологій на процеси соціалізації дітей, у тому числі в контексті соціальної взаємодії з дорослими та однолітками тощо).

- консультації (поради вчителя при обговорення випадків з освітнього процесу чи з певних сімейних ситуацій).

На нашу думку, варто враховувати умови успішної співпраці школи та батьків в контексті партнерства: постійне, чітке, двостороннє спілкування; різні способи залучення батьків до шкільного середовища (спілкування під час особистої зустрічі; телефонні дзвінки, електронна пошта, спілкування у соціальних мережах, месенджерах тощо).

З'ясуємо концептуальні засади реалізації зазначених вище форм:

- батьки чітко розуміють необхідність формування інформаційно-цифрової компетентності учнів;

- батьки усвідомлюють логіку реалізації авторської педагогічної технології;

- батьки сприяють формуванню інформаційно-цифрової компетентності своїх дітей;

- батьки бачать можливості своєї участі в процесі формування інформаційно-цифрової компетентності учнів.

Варто також розглянути питання компетентнісного розвитку особистості молодшого школяра в умовах певних життєвих ситуаціях. Наприклад:

- чи впливає залежність від цифрових гаджетів на взаємодію з однолітками;

- як зрозуміти, чи потребує дитина захисту від злочину в Інтернеті;

- як спілкуватися з дитиною в умовах світової цифровізації;

- що впливає на особливості самооцінки дитини молодшого шкільного віку в умовах мобільності;

- як можуть батьки допомогти дітям розуміти цінність цифрових технологій для життя, для навчання;

- як знаходити друзів у реальному світі;

- як бути толерантним до інших людей та їхніх думок тощо.

Зрозуміло, що вчителі як організатори соціально-педагогічної комунікації мають розуміти переваги від їхньої співпраці з батьками в контексті формування інформаційно-цифрової компетентності учнів:

- можливість отримання від батьків додаткової (у т.ч. неформальної) інформації про учнів;

- допомога батьків в поширенні інформації;

- допомога батьків в організації заходів, у підготовці дидактичних матеріалів;

- проведення за допомогою батьків позакласних заходів (екскурсій, квестів, проєктної діяльності, роботи в малих групах).

Крім того, залучаючи батьків до співпраці, вчителі підвищують мотивацію дітей до навчання, реалізації позааудиторної роботи тощо. Практика свідчить, що діти з задоволенням спостерігають співпрацю своїх батьків зі шкільним учителем. Іноді до такої комунікації залучають ще й інших членів родини, які зазвичай із задоволенням беруть участь у заходах, що пропонуються.

Виділимо далі основні форми реалізації педагогічної технології для молодших школярів.

- класні години, як правило, проходять у формі лекції, бесіди або диспуту, можуть включати елементи вікторин, конкурсів, ігор тощо. У нашій педагогічній технології ми пропонуємо класні години на такі теми:

- «Планшет і телефон – наші помічники»;

- «Переваги та загрози віртуального світу»;

- «Чи може бути дружба в телефоні?».

На нашу думку, такі класні години виконують основні функції: освітню (класна година розширює знання учнів щодо цифровізації світу), орієнтуючу (формування у учнів ставлення до процесів і об'єктів навколишньої дійсності та віртуальної реальності, виховані матеріальних і духовних цінностей в умовах цифрового світу, що домінує), спрямовуюча (передбачає переведення бесід в галузь реального життя учнів, їхньої поведінки, спрямування їхньої діяльності поза меж віртуального світу). Ці функції взаємопов'язані й слідуєть одна з одної. Наприклад, важко зорієнтувати дітей в використанні певного мобільного додатку, якщо вони про нього не чули. Якщо в процесі проведення класної години відсутня спрямованість, то ефективність її впливу на учнів також знижується (знання не переходять у площину переконання).

- групи продовженого дня, гурткова робота (секції, клуби, творчі об'єднання). У нашій роботі ми розглядаємо гурток «Основи конструювання роботів». Під час занять діти вчать створювати власних роботів, аналізувати розроблені моделі, шукати оптимальні варіанти при побудові конструкцій, керувати роботом за допомогою планшету (смартфону) за допомогою технології Bluetooth. Представимо зміст роботи гуртка: 1. Перше знайомство з робототехнікою. 2. Збірка роботів, які досліджують освітленість приміщення. 3. Використання вимірювання, що роблять роботи. 4. Дослідження інтернету речей. Створення розумної підставки для чашки з кавою. 5. Збірка робота, який сам відшукує дорогу. 6. Сенсори роботів – для чого вони потрібні. 7. Управління роботом через Bluetooth.

- майстер-класи, наприклад, з створення власних зображень у вигляді малюнків та творчого опрацювання готових зображень (у програмах Paint, Freshpoint). Виділимо очікувані результати майстер-класу: розуміння дітьми інформації, що пропонується вчителем; практичне засвоєння ними найважливіших навичок; активізація пізнавальної діяльності; підвищення рівня інформаційно-цифрової компетентності; ріст мотивації учасників майстер-класу.

Зазначимо, що логіка побудови майстер-класу може бути реалізована в наступному вигляді: актуальність проведення заходу, постановка мети та завдань майстер-класу, активізація діяльності учнів, основна частина майстер-класу, відповіді на запитання, підсумкове слово вчителя.

- бесіда, яка створює умови для залучення молодших школярів до активної роботи, активізує їхню увагу, пізнавальну діяльність, розвиває самостійність мислення, вміння розчленовувати матеріал на складові частини, виділяти найважливіше, вибудовувати докази своїх оцінок і висновків, має великий соціальний вплив, виступає діагностичним засобом. Наведемо приклади бесід: «Чи можна бути щасливим в віртуальному світі?», «Телефон – мій помічник у справах», «Як уникати загроз в Інтернеті» та ін. Бесіда будується на конкретних фактах, (не

називаючи прізвись). Можливим є обговорення різних уявних ситуацій, наприклад, «поміркуй, чому...», «здогадайся, який секрет...» та ін.

У кінці бесіди узагальнюються основні ідеї, окреслюються правила та рекомендації. Найважливіше завдання вчителя – у процесі бесіди підтримувати в учнів упевненість і мотивацію до пізнання.

- масові заходи школи (тематичні вечори, дні й тижні), творчі групові проекти. Відповідно до ідей «Нової української школи», однією із значущих компетентностей дітей XXI століття є наступна – уміння працювати в команді та співпрацювати. Саме тому значну увагу приділяється роботі в групах, у межах якої діти вчаться спільно вирішувати проблеми.

Зазначимо, що така діяльність базується на цікавості, що є початковою стадією пізнавальної спрямованості дитини. На цьому етапі вона безпосередньо пов'язана не зі змістом діяльності, а з емоційною реакцією на новизну ситуації, подразників, з якими стикається учень у процесі активної взаємодії з предметами і явищами навколишньої дійсності. На основі цікавості виникає допитливість – прагнення дитини проникнути за межі побаченого. Це, своєю чергою, приводить до того, що елементарний безпосередній інтерес до нових фактів і цікавих явищ переростає в інтерес до пізнання істотних властивостей предметів і явищ, до встановлення причиново-наслідкових зв'язків, закономірностей (Нова українська школа, 2018). Наведемо приклад тематичного тижні «Ми – за здоровий спосіб життя!» з елементами групової проектної діяльності «Як цифрові гаджети допомагають нам бути здоровими». Наведемо приклади завдань: зробити за допомогою вчителя презентацію на тему «Тарілка здорового харчування» (у програмі Microsoft PowerPoint або іншій), зробити календар «Мій спортивний тиждень» (у програмі MyHistro або іншій), дослідити як мобільний додаток (наприклад, Period Tracker, Ada, MedM, Blood Pressure) допомагає підтримувати здоровий спосіб життя.

Упевнені, що важливим завданням учителя як організатора відповідної діяльності є наступна – створити умови для співпраці та взаємодії учнів в різних ситуаціях. У результаті діти вчаться слухати один одного, керувати спільною роботою, домовлятися, контролювати емоції й почуття тощо.

- позакласна робота (відвідування кінотеатрів, музеїв, екскурсії тощо). Головним є отримання основних принципів використання зазначеної форми соціально-педагогічної комунікації: наявність настановної інформації з боку вчителя про важливість заходу, його освітні функції (діти мають розуміти, що відвідують кінотеатр, музей або іншу організацію не лише задля розваги; вони мають чітко усвідомлювати – на формування яких саме знань, умінь і навичок спрямований відповідний захід). Наприкінці заходу обов'язковою є рефлексія, обговорення результатів.

Таким чином, нами обґрунтовано педагогічну технологією формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів

у процесі соціально-педагогічної комунікації як взаємопов'язану динамічну та гнучку сукупність форм, методів, засобів і ресурсів соціально-педагогічної комунікації, об'єднаних спільною метою функціонування та єдністю реалізації, що є запорукою формування інформаційно-цифрової компетентності учнів початкової школи та гарантує досягнення кінцевого результату дослідження. Виділено зміст педагогічної технології, що відповідає двом напрямкам роботи: з батьками учнів та молодшими школярами. Обґрунтовано основні форми реалізації зазначених напрямків. Упровадження педагогічної технології у практику стане предметом подальших наукових розвідок.

Список використаної літератури

1. **Державний** стандарт початкової освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
2. **The State** of the World's Children 2017: Children in a Digital World. URL: https://www.unicef.org/publications/index_101992.html.
3. **Крутій К. Л.** Технологія формування полікультурної особистості дошкільника. *Педагогічний дискурс*. 2009. Вип. 6. С. 104–109.
4. **Гавриш Н. В.** Вплив мультфільмів на формування моральної свідомості. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 13. С. 103–110.
5. **Тадаєва А. В.** Соціально-педагогічний супровід соціалізації молодших школярів в сучасному інформаційному просторі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Харків, 2016. 258 с.
6. **Мартиненко С.** Як зберегти психічне здоров'я дитини: поради вчителям і батькам. *Початкова школа*. 2014. № 5. С. 41–43.
7. **Хуторской А. В.** Современная дидактика: учебник для вузов. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 544 с.
8. **Нова** українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.

References

1. **Derzhavnyi** standart pochatkovoi osvity [State standard of primary education]. (2018). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> [in Ukrainian].
2. **The State** of the Worlds Children: Children in a Digital World. (2017). Retrieved from https://www.unicef.org/publications/index_101992.html [in English].
3. **Krutii, K. L.** (2009). Tekhnolohiia formuvannia polikulturnoi osobystosti doshkilnyka [Technology of forming a multicultural personality of a preschooler]. *Pedahohichnyi dyskurs – Pedagogical discourse*, 6, 104-109 [in Ukrainian].
4. **Havrysh, N. V.** (2013). Vplyv multfilmiv na formuvannia moralnoi svidomosti [The influence of cartoons on the formation of moral consciousness]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical science*, 13, 103-110 [in Ukrainian].
5. **Tadaieva, A. V.** (2016). Sotsialno-pedahohichniy suprovod sotsializatsii

molodshykh shkoliariv v suchasnomu informatsiinomu prostori [Socio-pedagogical support of junior pupils' socialization in the modern information space]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian]. **6. Martynenko, S.** (2014). Yak zberehty psykhhichne zdorovia dytyny: porady vchyteliam i batkam [How to keep a child's mental health: tips for teachers and parents]. *Pochatkova shkola – Primary school*, 5, 41-43 [in Ukrainian]. **7. Khutorskoi, A. V.** (2001). *Sovremennaia dydaktyka* [Modern didactics]. Saint-Peterburg: Pyter [in Russian]. **8. Bibik, N. M.** (Eds.). (2018). *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia* [New Ukrainian school: a guide for teachers]. Kyiv: Litera LTD [in Ukrainian].

Стеганцева В. В. Зміст технології формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів у процесі соціально-педагогічної комунікації

У статті розглянуто проблему побудови змісту педагогічної технології, що уможливорює реалізацію процесу формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів. Доведено, що соціально-педагогічна комунікація, яка здійснюється в рамках шкільного середовища, має особливий вплив на дитину молодшого шкільного віку, оскільки діяльність, пов'язана з навчанням, є провідною та набуває вагомості в контексті соціальної ролі учня. Представлено авторське означення педагогічної технології формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів у процесі соціально-педагогічної комунікації. Виділено основні форми роботи з батьками в межах педагогічної технології: тренінгові заняття «Дитина в цифровому світі», «Як захистити дитину від злочинів в Інтернеті»; батьківські збори (ознайомлення з основними вимогами до інформаційно-цифрової компетентності учнів, з правилами користування гаджетами в школі, обговорення здобутків дітей, очікування батьків); бесіди (обговорення цифрових бар'єрів, переваг і недоліків глобальної цифровізації, впливу сучасних цифрових технологій на процеси соціалізації дітей, у тому числі в контексті соціальної взаємодії з дорослими та однолітками); консультації. Виділено основні форми реалізації педагогічної технології для молодших школярів: класні години у формі бесіди, що можуть включати елементи вікторин, конкурсів, ігор тощо; групи продовженого дня, гурткова робота (секції, клуби, творчі об'єднання); майстер-класи, наприклад, з створення власних зображень у вигляді малюнків та творчого опрацювання готових зображень (у програмах Paint, Freshpoint); масові заходи школи (тематичні вечори, дні й тижні), творчі групові проекти; позакласна робота (відвідування кінотеатрів, музеїв, екскурсії тощо).

Ключові слова: педагогічна технологія, інформаційно-цифрова компетентність, молодший школяр, соціально-педагогічна комунікація.

Стеганцева В. В. Содержание технологии формирования информационно-цифровой компетентности младших школьников в процессе социально-педагогической коммуникации

В статье рассмотрена проблема разработки содержания педагогической технологии, которая способствует процессу формирования информационно-цифровой компетентности младших школьников. Доказано, что социально-педагогическая коммуникация, осуществляемая в рамках школьной среды, несет особое влияние на детей младшего школьного возраста, так как деятельность, связанная с обучением, является ведущей и приобретает значимость в контексте социальной роли ученика. Представлено авторское определение педагогической технологии формирования информационно-цифровой компетентности младших школьников в процессе социально-педагогической коммуникации. Выделены основные формы работы с родителями в рамках педагогической технологии: тренинговые занятия «Ребенок в цифровом мире», «Как защитить ребенка от преступлений в Интернете»; родительские собрания (ознакомление с основными требованиями к информационно-цифровой компетентности учащихся, правилами пользования гаджетами в школе); беседы (обсуждение цифровых барьеров, преимуществ и недостатков глобальной цифровизации, влияния современных цифровых технологий на процессы социализации детей, в том числе в контексте социального взаимодействия со взрослыми и сверстниками); консультации. Выделены основные формы реализации педагогической технологии для младших школьников: классные часы в форме беседы, которые могут включать элементы викторин, конкурсов, игр; группы продленного дня, кружковая работа (секции, клубы, творческие объединения); мастер-классы, например, по созданию собственных изображений в виде рисунков и творческой обработки готовых изображений (в программах Paint, Freshpoint); массовые мероприятия школы (тематические вечера, дни и недели), творческие групповые проекты; внеклассная работа (посещение кинотеатров, музеев, экскурсий).

Ключевые слова: педагогическая технология, информационно-цифровая компетентность, младший школьник, социально-педагогическая коммуникация.

Stiehintseva V. The Content of the Technology of Junior Pupils' Information and Digital Competence Formation in the Process of Social and Pedagogical Communication

The article considers the problem of constructing the content of pedagogical technology, which enables the implementation of the process of junior pupils' information and digital competence formation. It is proved that socio-pedagogical communication, which is carried out within the school environment, has a special impact on the child of primary school age, as activities related to learning are leading and gaining importance in the context

of the social role of the schoolchildren. The author's definition of pedagogical technology of junior pupils' information and digital competence formation in the process of social and pedagogical communication is presented. The main forms of work with parents within the framework of pedagogical technology are distinguished: training sessions «Child in the digital world», «How to protect a child from crimes on the Internet»; parent meeting (acquaintance with the basic requirements for information and digital competence of schoolchildren, with the rules of using gadgets at school, discussion of children's achievements, expectations of parents, etc.); conversations (discussion of digital barriers, advantages and disadvantages of global digitalization, the impact of modern digital technologies on the socialization of children, including in the context of social interaction with adults and peers, etc.); consultations. The main forms of realization of pedagogical technology for junior schoolchildren are allocated: class hours in the form of conversation which can include elements of quizzes, competitions, games, etc.; extended day groups, group work (sections, clubs, creative associations); master classes, for example, on creating your own images in the form of drawings and creative processing of finished images (in Paint, Freshpoint); mass school events (thematic evenings, days and weeks), creative group projects; extracurricular activities (visits to cinemas, museums, excursions, etc.).

Key words: pedagogical technology, information and digital competence, junior pupil, socio-pedagogical communication.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 796.011.1:371.311.5

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-38-54

Толчєва Ганна Вікторівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри олімпійського та професійного спорту ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

asergeeva29@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7023-8194>

Саєнко Володимир Григорович,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент; доктор наук з управління, доцент кафедри олімпійського та професійного спорту ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

saienko22@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2736-0017>

Śliwa Sławomir,

доктор педагогічних наук, декан педагогічного факультету Вищої школи управління і адміністрування, м. Ополе, Польща.

slawek.sliwa.op@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0465-0644>

**УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ
ОСОБИСТОСТІ НА ЗАСАДАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

Входження людини в суспільне життя забезпечується їй ззовні завдяки здійсненню виховання, навчання і соціалізації. Усі інші процеси є другорядними, навіть, ті, що рахуються пропедевтичними. Відповідні виховання, навчання і соціалізацію треба здійснювати в оновленій системі освіти, яка наділяє молодь знаннями і навичками, що спрямовують її у середовище діяльності коротким шляхом, але за глибоким і детальним вивченням критичних положень. До такого узагальнення можна дійти, спираючись на погляди ряду педагогів. Наприклад, (О. Авраменко, 2013; Т. Алексеєнко, 2007; А. Сучану, 2018) та ін.

Незважаючи на ту обставину, що в їхніх дослідженнях на існування тісного зв'язку з накопиченням забезпечувальної інформації, що є корисною для дії і управління педагогічними процесами, а за цим, і для досягнення відповідного рівня досвіду, щоб застосовувати його у майбутньому, мова не ведеться, але, і все ж таки, функція соціалізації визначається як нагальна і педагогічна. Корисність функції соціалізації в суспільстві пов'язується з завданнями гармонічного розвитку людини,

що виконуються за множиною загальноосвітніх програм, в яких своє місце займають й педагогічні галузі духовної, розумової і фізичної культури, в яких звертається увага на значення соціалізації особистості, яке є теж провідним. Така соціалізація на первинних рівнях уявлення про діяльність і життєве забезпечення, наприклад за досвідом (S. Śliwa, 2017; С. Волобуєва & В. Саєнко, 2004; В. Саєнко, 1999; В. Саєнко, 2004; Г. Толчева, 2011) та ін., найчастіше зводиться до освоєння деякої фізичної вправи, яку треба навчитися виконувати належним чином, вправно і вчасно. У такому разі фізична культура виступає найдоступнішим засобом зовнішнього впливу і на ту людину, яка ще ненабула рис, які є притаманними зрілій особистості, і на ту, що розпочала тільки-но свій рух до усвідомлення рис суспільної корисності.

Виходячи з наведеного, у будь-якому соціумі, що окремо взятий, існує проблема продовження розгляду положень виховання, розвитку і соціалізації її індивідуальностей, але вже за тією сукупністю вимог, які висувуються перед ними з позиції соціально-економічних досягнень сучасності. Кожне досягнення завжди відтворюється на загалах здоров'я, індивідуальності і самодостатності членів суспільства, орієнтованих на працю. Належне поєднання підходів розглядається у джерелах дослідників (С. Фурдуй, 2019; В. Москаленко, 2013). Набуття здоров'я, індивідуальності і самодостатності розпочинається у родині та продовжується в освітніх закладах держави (І. Брітченко & Т. Ольшанцева, 2013; А. Дубовой & В. Саєнко, 2013; О. Дубовой & В. Саєнко, 2013; А. Толчева, 2010), і така схема є незмінною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нагальні потреби в соціалізації особистості в Україні актуалізуються із-за прояву швидкоплинних темпів зміни процесів, що відбуваються в економіці і що є характерними для суспільного розвитку будь-якої іншої країни, що рухається на зламі ХХ-ХХІ століть, де довготривалі і стійкі процеси машинного виробництва витісняються короткотривалими і фрагментарними процесами обмінної і сервісної діяльності. Останнє у більшості своїй залежить від вірогідності успішного обміну товарів та послуг. На таке орієнтуються дослідження (Н. Дембицька та ін., 2018; Б. Мирдянова, 2005), а за цим, і особисті узагальнення (В. Саєнко, 2016; І. Брітченко & В. Саєнко, 2016; В. Саєнко & Г. Саєнко, 2017). Висновки найчастіше є невтішними, бо *а)* галузі промислової сфери, що є стійкими за складом операцій, втрачають виробничий потенціал, а галузі невиробничої сфери, що мають високий рівень невизначеності, – його нарощують, *б)* контингент вихованців має віддалені уявлення і бажання, щоб вийти з особистими розумовими і фізичними здібностями на ринок робітничих професій, бо вони не набувають відповідних навичок до виконання фізичних вправ і рухів належним чином змалства. Складається враження марності передбачення руху процесів соціалізації.

Продуктивне функціонування і розвиток виробничого та економічного простору України, а від нього залежить і успішність руху в

державній освітній мережі, гальмується. Впливають стрімкі зміни, що утворюються на теренах процесів 1) етнографічного і педагогічного припливу робочої сили, яка за різними причинами, що первинно визнаються як суто економічні, не встигає відтворюватися за кадровим потенціалом, що повинний відповідати належному рівню розумової і фізичної розвиненості громадянина; 2) повільного повернення державного управління до перетворення ідеї і якості освіти та виховання людини, які повинні досягатися за втіленням принципів педагогічного менеджменту; 3) ускладнення соціально-політичної структури суспільства, у якій свої потреби задовольняють конкуруючі і, навіть, конфліктуєчі соціалізуючі впливи на людину. Тому, стан, який визначається за наведеними групами процесів, що впливають на загальний розвиток персоніфікаторів робочої сили, вимагає перегляду невідкладно провідних питань з налагодження плідної системи підготовки особистості до дії, яка повинна невпинно рухатися до такого профільного середовища, в якому вона повинна зайняти місце продуктивної сили суспільства.

Щоб визначитися з дієвістю критерію соціалізації людини у державі, то для цього треба звернути увагу на документи (ЗУ «Про фізичну культуру і спорт»; Концепція Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 рр.), в яких визначені і мета дії і засоби її досягнення за складовими розумового та фізичного розвитку людини, розширений інструментарій досягнення мети, що на сучасному етапі економічного розвитку держави повинний пов'язуватися з: *а) використанням найкращих практик* задля досягнення цілей; *б) забезпеченням сталим інтернет-контентом* задля доступу до навчальних можливостей; *в) переходом до пар-стратегії* задля досягнення «вибухового» ефекту. Але задум здійснює свій рух повільно.

Щоб досягти зрушень, що є осяжними, треба *а)* спростувати практику застосування застарілих форм соціалізації особистості, фізичної культури і міжособистісного спілкування, що повинно вплинути на рівень мобільності молоді, що рахується у державі як недостатній, і *б)* надати перевагу втіленню нових форм оздоровчо-освітніх систем, що проявляють себе в якісній сформованості навичок в галузі розвинення здоров'я нації, здорового способу життя особистості та розуміння важливості поточної турботи про особисте фізичне та психічне благополуччя.

Якщо звернути увагу на відсутність у соціалізуємих знань щодо ведення психологічної дискусії, на що вказує наднизький рівень прояву потягів молоді до адаптації, реінтеграції та соціалізації, та ще й на те, що система професійної підготовки у державі залишається не збалансованою, що, у свою чергу, призводить до низького рівня компетентностей, які є необхідними молоді з метою свідомого вибору майбутньої професії та її руху до кар'єрних цілей, освоєння підприємницьких досягнень і вивчення лідерських властивостей, то можна перейти до визначення мети дослідження.

Метою дослідження є процес конгломерації зусиль суспільного активу, якими володіють навчально-виховні колективи і структури системи освіти держави, та їх управління. Засобом дії слугує організаційне об'єднання зусиль родинних і владних потягів до створення ресурсу засобів, заходів та умов, що впливають на педагогічну соціалізацію особистості за напрямом набуття нею знання про оточення та тих навичок, що є корисними при здійсненні практичної діяльності, освоєння норм і ціннісних орієнтацій поведінки та умінь щодо включення індивіда в продуктивний простір держави за програмними настановами і положеннями молодіжної політики та реалізації проектів самоврядування.

Визначення методики дослідження. Обирається акцентція механічного з'єднання різнорідних освітніх частин і позаосвітніх форм, що ґрунтуються на положенні про те, що молодіжну політику соціалізації особистості можна будувати і реалізовувати в будь-якому місці, що є окультуреним. Для досягнення дії залучаються засоби фізичної культури, які є можливими для виконання без мобілізації коштів і що не потребують оснащення і дообладнання простору взаємодії. У якості засобів активізації руху до результату, виступають мережі бенефісів молодіжних стартапів, що сприяє знаходженню партнерів співрозмовників, обміну досвідом між регіонами за програмою обмінів, осередків скаутів та пластунів, лабораторій юнацьких ініціатив при молодіжних центрах тощо.

Обмаль коштів на освіту та зміни в соціально-відтворювальному середовищі держави в останнє десятиліття вимагають втілювати повсюдно режим економії, що в досліджуваній педагогіко-виховній галузі «соціалізація особистості» змушує вести пошук ресурсозберігаючих форм ведення виховних і педагогічних заходів, навіть попри існуючої в Україні множини досліджень й рекомендацій, які проводяться стабільно і висвітлюються у множині джерел через бібліографічні покажчики. Наприклад, джерело (З. Горова та ін., 2009). З аналізу розмаїття науково-методичних розробок можна дійти висновку про те, що проблема соціалізації людини до соціально-економічного і промислово-технічного простору турбує фахівців здавна. Такою проблемою зайняті були науковці, що є представниками різних часів, наприклад (Г. Аверьянова та ін., 2005; Г. Андреева, 1980; Л. Борисова, 2001) та ін. Про загальний розвиток, фізичне і розумове розвинення особистості, про пристосування її здатності до умов праці і про соціалізацію у економічне, політичне та соціальне середовище ведеться мова у більшості джерел, бо таке є суспільним завданням соціалізації. У процесі соціалізації, як відомо, провідне місце займають природні цінності індивідуально-особистісного ресурсу, які можна розвинути ще більше, якщо звертатися до виховання здатності особистості до життєвого самовизначення, засвоєння навичок самовиховання та просторової рухливості. Процес входження індивіда, який займає

активну позицію, у соціальне середовище, прискорення сприйняття ним соціальних впливів та заохочення його до освоєння системи соціальних зв'язків є теж відомим здавна (Г. Андреева, 1980, с. 335).

У відповідності до зрушень, що мають історичну залежність і помітно змінюють життя людини за розмаїттям факторів, виникає потреба «зведення» понять «виховання», «соціалізація» і «розвиток». В загальному сприйнятті кожного з наведених понять, що мають деякі відмінності, – це процеси цілеспрямованого впливу на людину ззовні. Такий вплив повинний мати суспільно- і функціональнозначиму мету. За суспільнозначимою метою передбачається виховування у особистості сприйняття здатності рухливості нервової системи до розвитку у собі відповідних норм поведінки, а вже за цим, і до мобілізації під них ряду здібностей, що підкорюються процесам адаптації, яких нараховується множина. Наприклад, таке сприймається за ознаками захисту Батьківщини, здатності до самопожертви, ініціативності на державній службі тощо. Серед інших, які рахуються, знову ж, як функціональнозначимі, своє чільне місце займають рух до плідного виконання комплексів суспільно корисної праці, вправ, операцій, рухів чи функцій. Педагогіко-виховний процес це й є якраз засіб цілеспрямованого і програмно вивіреного прищеплення людині більшості здатностей, бо у державі є відповідна форма, що доведена до кожного громадянина. Ця форма – це програма виховного поєднання зусиль на професійно спрямованій платформі загально-освітньої, професійно-технічної і вузівсько-наукової освіти, стажування та перепідготовки особистості. За цими платформами дисципліни і науки є змінними, а *засоби фізичної культури і фізичного виховання постійно присутніми*. Тобто, *засоби фізичної культури і фізичного виховання* впродовж тривалого часу структуруються під процеси а) навчання і послідовного освоєння педагогіко-виховного цільового результату, б) активного відтворення у особистості індивідуального соціально-прагматичного досвіду і, нарешті, в) включення особистості в суспільне життя з використанням накопиченого індивідуального соціально-прагматичного досвіду. Все таке, що оцінюється суспільством як «досвід», може в одну мить зникнути, бо він рухається синхронно у відповідності до циклічно перетворюємих суспільно визнаними умовами, за якими криється суспільний процес визнання якості особистості як виробничої сили суспільства, знання і навички якої підлягають моральному старінню.

Сприйняття термінів «соціалізація» та «управління» у подальшому прив'язується до визначення, що надане у джерелі (О. Авраменко, 2013), де вони поєднуються у ціле «як процес засвоєння соціальних стандартів поведінки, ціннісних орієнтацій, гармонізації взаємозв'язків із новим соціальним середовищем та активного відтворення набутого соціального досвіду у власній діяльності і спілкуванні». Тобто, *особистість, яка наділяється у мережі педагогіко-виховного впливу нормативними рисами*

і особливими уміннями, становиться у підсумку проведення соціалізації по-перше – це й індивідуальністю, і по-друге – це й суб'єктом діяльності. Для доведення процесу соціалізації до завершальної стадії, що є споживчою, потрібне обопільне бажання, а саме: бажання особистості до дії – з однієї сторони, а з іншої – збереження до особистості інтересу державного середовища. Тоді, позитивний результат може статися, якщо:

а) вона, *особистість*, в змозі мобілізувати в собі кумулятивний механізм для засвоєння: а) знання про суспільство, особисте оточення і про себе, б) навичок до практичної діяльності, в) норм, ролей, позицій і ціннісних орієнтацій поведінки, г) умінь до включення в продуктивну діяльність;

б) воно, *державне середовище*, має політичну волю до мобілізації агенцій та інституцій влади і життєвого забезпечення, серед яких своє місце займають а) родина, б) владні, політичні і соціальні осередки і, нарешті, в) науково-методичні штампви виховної роботи.

Оцінка видів, систем і форм фізичної культури, що виконана в джерелах (Д. Ковальов, 2017; Ю. Полулященко та ін., 2017; Ю. Полулященко та ін., 2019; Ю. Полулященко та ін., 2020), дозволяє звернути увагу на три їхні групи. В ці групи входять:

1) *поєднання загальнооздоровчих вправ*. За рекомендацією дослідників (Н. Гончарова, 2012; S. Savliuk et al., 2020) – це є традиційні та рахуються як загальнорозвиваючі, рухи фізичного характеру. Вони виокремлюються як вправи, що запозичуються з бігу, метання, плавання, стрибків, спортивної ходьби тощо, так і рухи, що притаманні таким видам змагальної діяльності і спорту, якими є аеробіка, гімнастика, фітнес, спортивні ігри тощо;

2) *комплекси медитативно-оздоровчих вправ*. За рекомендацією розробок (Г. Толчева, 2012; А. Толчева, 2015; Ю. Полулященко та ін., 2020) – це системи з хатха-йоги. Такі вправи розвивають, вдосконалюють і зміцнюють особистість за складовими, серед яких: «Асани», «Дхарана», «Дхьяна», «Ніяма», «Пранаяма», «Пратягхара», «Самадхі» і «Яма». За їх фізичним змістом виконання вправ навчить особистість концентруватися на думці для звільнення від матеріального і розосередження свідомості на чомусь іншому. Спустошення свідомості відкриває шлях до відкриття співчуття і прояву поваги до живого, до очищення, до оптимізму, до самодисципліни, до самопізнання, до перетворення психіки та наповнення життя змістом;

3) *поодинокі єдиноборчо-оздоровчі вправи*. За методичною рекомендацією розробок (С. Гончаров & В. Саєнко, 2008; В. Саєнко, 2011; В. Саєнко, 2012) – це виконання будь де деякого кола поодиноких рухових вправ і їх поєднань, запозичених з єдиноборств. Відповідне коло вправ первинно складається у більшості видів єдиноборств, є прийнятними для процесу соціалізації, де має навантаження загально розвиваючого призначення. Тобто, в класичному варіанті їх застосування вони спрямовуються на розвиток ряду відповідних цільово спрямованих

можливостей особистості, що дозволяє удосконалювати здатність до виконання рухів не тільки за їх спортивно-технічним призначенням, а й за їх корисністю як для побуту, так і для виробництва. Наприклад, вправи карате виокремлюються з таких систем, якими є «кіхон», «тамешіварі», «ката» і «куміте».

Висновки. Методичні підходи до соціалізації особистості треба орієнтувати на новітні технології, що змістовно концентрують знання для споживання. Перед державою і її програмно-забезпечувальною системою в галузі соціалізації молоді повстає мета системного проповідання прагматичної корисності, що поверне особистість до творчості у сферах бізнесу, підприємливості та сервісного обслуговування (V. Saienko, 2019). Її здійснення погоджується з принципами організації української школи, в плани якої повертається ідея утвердження засобів козацького виховно-педагогічного впливу, відновлення осередкових взаємин скаутів та пластунів. Перебудова осередків української школи має докорінним чином змінити систему освіти, її конструктивність та її орієнтації на виразність скорочення руху особистості на шляху до об'єктів корисної праці. Загальнонаукова спрямованість на практичну цілісність навчально-педагогічних програм тягне за собою перебудову структури освітніх закладів, осередків та установ, де замість розмаїття нині існуючих повинні залишитися державні загальноосвітні, професійно-освітні, освітньо-робітничі і науково-відтворювальні суб'єкти, в яких повсюдно відтворюються фізичні засоби, системи і практики, що ґрунтуються на загально-розвиваючих фізичних системах, вправах з єдиноборства, йоги та ін.

Перспективи подальших розробок. Передбачається для державних загальноосвітніх, професійно-освітніх, освітньо-робітничих і науково-відтворювальних суб'єктів педагогічної діяльності:

1) розробляти педагогічні проекти, що ґрунтуються на методичній основі структурної перебудови освітньої системи держави і створення доказової бази ефективного їх застосування за змістом вимог, що зосереджуються на обґрунтованих рішеннях корисності, спрямованих на спрощення соціалізації особистості у виробничій, економічній, політичній і соціальній простір;

2) виконувати уточнення і удосконалення щодо соціалізації методик вікового фізичного виховання учнівської молоді та студентства;

3) доводити в середовища фахівців інформацію про доцільність поширення на заняттях суто українських практик з фізичної культури;

4) за завданнями соціалізації продовжувати дослідження психологічного сприйняття суспільством підґрунтя руху особистості, моніторинг та уточнення змісту дії;

5) вносити регулярно до методичних рад держави для затвердження навчально-методичні посібники за зразками, що наведені у джерелах (Г. Саєнко та ін., 2014; В. Саєнко, 2012; Г. Толчева, 2011).

Список використаної літератури

- 1. Авраменко О. О.** Соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. Вип. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_5_3.
- 2. Алексєєнко Т. Ф.** Соціалізація особистості: можливості й ризики: науково-методичний посібник. Київ: «Педагогічна думка», 2007. 152 с.
- 3. Сучану А.** Своєрідність процесу соціалізації як соціально-педагогічний феномен. *Молодь і ринок*. 2018. № 7. С. 78–83.
- 4. Śliwa S.** Kompetencje profilaktyczne nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej: monografia. Opole: Wyd. Instytut Śląski Sp. z o.o., 2017. 112 s.
- 5. Волобуєва С. О., Саєнко В. Г.** Людина – це суб'єкт соціального розвитку. *Соціально-економічні проблеми перетворення громадянського суспільства: сучасне і майбутнє: зб. наук. праць*. Луганськ: ЛНДІСТВ, 2004. С. 72–78.
- 6. Саєнко В. Г.** Эстетизация детского спорта – путь к совершенству личности. *Вершини творчості: зб. наук. праць*. Луганськ: Вид-во ЛДПУ імені Тараса Шевченка, 1999. С. 80–83.
- 7. Саєнко В. Г.** Двигательные способности – основа воспитания культуры личности. *Олимпийский спорт, физическая культура, здоровье нации в современных условиях: сб. науч. трудов Международ. науч.-практ. конф.* Луганск: Изд-во ЛНПУ имени Тараса Шевченко, 2004. С. 160–165.
- 8. Толчева Г. В.** Оцінка психофізіологічного стану студенток з досвідом занять хатха-йоогою. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2011. № 11. С. 128–131. Харків: ХОВНОКУ-ХДАДМ.
- 9. Фурдуй С. Б.** Соціалізація студентської молоді засобами фізичної культури: монографія. Ізмаїл: ІДГУ, Полтава: ПНПУ, 2019. С. 7–43.
- 10. Москаленко В. В.** Соціалізація особистості: монографія. Київ: Фенікс, 2013. 540 с.
- 11. Брігченко І. Г., Ольшанцева Т. О.** Прогнозування тенденцій розвитку ринку освітніх послуг України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнічного університету (економічні науки)*. 2013. № 3(23). С. 146–152. Мелітополь: ТДАУ.
- 12. Дубовой А. В., Саєнко В. Г.** Улучшение психологического состояния личности студентов средствами силовых видов спорта. *Оралдын ғылым жаршысы: науч.-теорет. и практ. журнал. Серия: Педагогические науки. История*. 2013. № 17 (65). С. 114–118. Уральськ: ЖШС «Уралнаучкнига».
- 13. Дубовой О. В., Саєнко В. Г.** Збереження здоров'я студентської молоді – запорука ефективного розвитку держави. *Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2013: materialy IX Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji*. Vol. 25. Medycyna. Przemysl: Nauka i studia, 2013. S. 17–22.
- 14. Толчева А. В.** Становление йоги как учебной дисциплины в образовательных заведениях и проблемы оптимальной организации занятий. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010. № 17 (204). Ч. II. С. 217–223.
- 15. Дембицька Н. М., Лавренко О. В., Мельничук Т. І., Зубіашвілі І. К.** Соціально-психологічне забезпечення економічної соціалізації школярів:

від традицій до креативу. *Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2018. С. 21–25. **16. Мирдянова Б. М.** Социализация как педагогическое явление. *Фундаментальные исследования*. 2005. № 3. С. 87–88. **17. Саенко В. Г.** Эвристический механизм вхождения сервисного бизнеса в рынок Украины. *Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти: зб. матер. Всеукраїн. наук.-практ. конф.* Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2016. С. 224–227. **18. Бритченко И. Г., Саенко В. Г.** Бизнес в Украине: социально-экономические процессы ориентирования на внешнеэкономические связи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: наукове періодичне видання. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. № 10. Ч. 1. С. 64–70. **19. Саенко В., Саенко Г.** Метод распознавания, описания и формализации фрактальных систем бизнеса. *Стратегічний розвиток організації, міст та регіонів: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2017. С. 186–189. **20. Закон України «Про фізичну культуру і спорт»** від 24.12.1993 р. № 3808-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 14. **21. Концепція** Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 рр. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1669-р. від 23.12.2020 р. **22. Горова З. М., Косенко В. В., Чайка Н. А.** Технології соціальної педагогіки та соціальної роботи: науководопоміжний бібліографічний покажчик. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. 204 с. **23. Аверьянова Г. М., Домбицька Н. М., Москаленко В. В.** Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства: монографія. Київ: «ППП», 2005. 307 с. **24. Андреева Г. М.** Социальная психология: учебник. Москва: Аспект-пресс, 1980. 376 с. **25. Борисова Л. Г.** Подросток в бизнесе: социализация или девиация? *Социологические исследования*. 2001. № 9. С. 68–76. **26. Ковальов Д. О., Бичков О. М., Полулященко Ю. М., Саенко В. Г., Бичкова О. Ю.** Тренувальна програма підготовки студентів-пауерліфтерів до перших змагань. *Сучасні біомеханічні та інформаційні технології у фізичному вихованні і спорті: матер. V Всеукраїн. електрон. конф.* Київ: НУФВСУ, 2017. С. 27–29. **27. Полулященко Ю. М., Саенко В. Г., Шунькин О. О., Ковальов Д. О.** Досягнення сфери фізичної культури і спорту Луганської області у 2016 році. *Молодь та олімпійський рух: Зб. тез допов. X Міжнар. конф.* Київ: НУФВСУ, 2017. С. 299–300. **28. Полулященко Ю. М., Толчева Г. В., Саенко В. Г.** Логістика підготовки учителя з фізичної культури до формування патріотичних цінностей у молоді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Вип. 67. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 209–213. **29. Полулященко Ю. М., Саенко В. Г., Толчева Г. В., Śliwa S.** Педагогічні засоби фізичного виховання та оздоровчих систем й практик в сучасному застосуванні.

Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). 2020. №1 (332). С. 177–193. **30. Гончарова Н.,** Денисова Л., Усиченко В. Використання сучасних інформаційних технологій у сфері оздоровчого фітнесу. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2012. № 2. С. 163–167.

31. Savliuk S., Kashuba V., Romanova V., Afanasiev S., Goncharova N., Grygus I., Gotowski R., Vypasniak I., Panchuk A. Implementation of the Algorithm for Corrective and Preventive Measures in the Process of Adaptive Physical Education of Pupils with Special Needs. *Teoriâ Ta Metodika Fizičnogo Vihovannâ*. 2020. №20 (1). P. 4–11. **32. Толчєва Г. В.** Метафізичні основи хатха-йоги як системи і практики. *Економічний універсум: метафізика пізнання*. Ч. 1. Бердянськ: БДПУ, 2012. С. 73–76.

33. Толчєва А. В. Популярность известных видов йоги среди населения различных стран мира. *Физическое воспитание, спорт, физическая реабилитация и рекреация: проблемы и перспективы развития*. Красноярск: Сиб. гос. аэрокосмич. ун-т, 2015. С. 134–138.

34. Гончаров С. М., Саєнко В. Г. Тактика поединка в тхэквондо. *Актуальні проблеми фізичного виховання, спорту та валеології: зб. наук. праць I Всеукраїн. наук.-практ. конф.* Кременчук: КДПУ, 2008. С. 83–89. **35. Саєнко В. Г.** Морально-етичні засади підготовки спортсменів в кіокушинкай карате: монографія. Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ: СПД Резніков В. С., 2011. 356 с.

36. Саєнко В. Г. Програма побудови тренувального процесу в кіокушинкай карате для спортсменів етапу максимальної реалізації індивідуальних можливостей: метод. рек. для тренерів та спортсменів високої кваліфікації; Українська асоціація карате кіокушинкайкан; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ: СПД Резніков В. С., 2012. 84 с. **37. Saienko V.** Relationship processes in business: monograph. Opole: Publishing house of the Academy of management and administration in Opole, 2019. 160 p. **38. Саєнко Г. В.,** Саєнко В. Г., Саєнко В. Г. Формування мислення і розвинення енергії викладача з економіки: поглиблення накопичення: монографія; Бердянський державний педагогічний університет. Бердянськ-Луганськ: БДПУ; СПД Резніков В. С., 2014. 543 с. **39. Саєнко В. Г.** Спортивно-педагогічне вдосконалювання зі східних єдиноборств: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фізичного виховання і спорту; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. 432 с. **40. Толчєва Г. В.** Програма занять з хатха-йоги для студенток початкового рівня підготовленості: метод. реком. для організації самост. позаауд. роботи з фіз. вих. студ. вищ. навч. закл.; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. 69 с.

References

- 1. Avramenko, O. O.** (2013). Sotsializatsiia osobystosti yak sotsialno-pedahohichna problema [Socialization of the individual as a socio-pedagogical problem]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy – Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, 5. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_5_3 [in Ukrainian].
- 2. Aliksieienko, T. F.** (2007). Sotsializatsiia osobystosti: mozhlyvosti y ryzyky [Socialization of the individual: opportunities and risks]. Kyiv: «Pedahohichna dumka» [in Ukrainian].
- 3. Suchanu, A.** (2018). Svoieridnist protsesu sotsializatsii yak sotsialno-pedahohichni fenomen [Peculiarity of the process of socialization as a socio-pedagogical phenomenon]. *Molod i rynek – Youth and the market*, 7 [in Ukrainian].
- 4. Śliwa, S.** (2017). Kompetencje profilaktyczne nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. Opole: Wyd. Instytut Śląski Sp. z o.o. [in Polish].
- 5. Volobuieva, S. O., & Saienko, V. H.** (2004). Liudyna – tse subiekt sotsialnoho rozvytku [Man is a subject of social development]. *Sotsialno-ekonomichni problemy peretvorennia hromadianskoho suspilstva: suchasne i maibutnie: zb. nauk. prats – Socio-economic problems of civil society transformation: present and future: a collection of scientific papers*. Luhansk: LNDISTV [in Ukrainian].
- 6. Saenko, V. G.** (1999). Jestetizacija detskogo sporta – put' k sovershenstvu lichnosti [Aestheticization of children's sports is a way to personal perfection]. *Vershini tvorhosti: zb. nauk. prac' – Peaks of creativity: a collection of scientific works*. (Pp. 80-83). Luhansk: Vyd-vo LDPU imeni Tarasa Shevchenka [in Russian].
- 7. Saenko, V. G.** (2004). Dvigatel'nye sposobnosti – osnova vospitanija kul'tury lichnosti. *Olimpijskij sport, fizicheskaja kul'tura, zdorov'e nacji v sovremennyh uslovijah: sb. nauch. trudov Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. – Olympic sports, physical culture, health of the nation in modern conditions: collection of scientific papers of the international scientific and practical conference*. (Pp. 160-165). Lugansk: Izd-vo LNPU imeni Tarasa Shevchenko [in Russian].
- 8. Tolchieva, H. V.** (2011). Otsinka psykhofiziologichnoho stanu studentok z dosvidom zaniat khatkha-yohoiu [Assessment of the psychophysiological state of students with experience in hatha yoga]. *Pedahohika, psykhologhiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*, 11, 128-131 [in Ukrainian].
- 9. Furdui, S. B.** (2019). Sotsializatsiia studentskoi molodi zasobamy fizychnoi kultury [Socialization of student youth by means of physical culture]. (Pp. 7-43). Izmail: IDHU, Poltava: PNPU [in Ukrainian].
- 10. Moskalenko, V. V.** (2013). Sotsializatsiia osobystosti [Socialization of personality]. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
- 11. Britchenko, I. H., & Olshantseva, T. O.** (2013). Prohnozuvannia tendentsii rozvytku rynku osvutnykh posluh Ukrainy [Forecasting trends in the market of educational services in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnogo ahrotekhnichnoho universytetu (ekonomichni nauky) – Collection of scientific works of the Tavriya State Agrotechnical*

University (economic sciences), 3 (23), 146-152. Melitopol: TDAU [in Ukrainian].

12. Dubovoj, A. V., & Saenko, V. G. (2013). Uluchshenie psihologicheskogo sostoyaniya lichnosti studentov sredstvami silovyh vidov sporta [Improving the psychological state of the personality of students by means of power sports]. *Oraldyn fylym zharshysy: nauch.-teoret. i prakt. zhurnal. Seriya: Pedagogicheskie nauki. Istoriya – Oraldyn fylym zarshysy: scientific-theoretical and practical journal. Series: Pedagogical sciences. History*, 17 (65), 114-118. Ural'sk: ZHSHS «Uralnauchkniga» [in Russian].

13. Dubovoi, O. V., & Saienko, V. H. (2013). Zberezhennia zdorovia studentskoi molodi – zaporuka efektyvnoho rozvytku derzhavy [Preserving the health of student youth is the key to the effective development of the state]. *Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2013: materialy IX Miedzynarodowej naukowii-praktycznej konferencji*. Vol. 25. Medycyna. (Pp. 17-22). Przemysl: Nauka i studia [in Ukrainian].

14. Tolcheva, A. V. (2010). Stanovlenie jogi kak uchebnoj discipliny v obrazovatel'nyh zavedenijah i problemy optimal'noj organizacii zanjatij [Formation of yoga as an academic discipline in educational institutions and problems of optimal organization of classes]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University*, 17 (204), II, 217-223 [in Russian].

15. Dembytska, N. M., Lavrenko, O. V., Melnychuk, T. I., & Zubiashvili, I. K. (2018). Sotsialno-psykholohichne zabezpechennia ekonomichnoi sotsializatsii shkoliariv: vid tradytsii do kreatyvu [Socio-psychological support of economic socialization of schoolchildren: from traditions to creativity]. *Zb. nauk. prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy – Collection of scientific works of the Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine named after G. S. Kostyuk*. (Pp. 21-25) [in Ukrainian].

16. Mirdijanova, B. M. (2005). Socializacija kak pedagogicheskoe javlenie [Socialization as a pedagogical phenomenon]. *Fundamental'nye issledovanija – Basic research*, 3, 87-88 [in Russian].

17. Saenko, V. G. (2016). Evristicheskij mekhanizm vhozheniya servisnogo biznesa v rynek Ukrainy [Heuristic mechanism for the entry of service business into the Ukrainian market]. *Transformatsiia natsionalnoi modeli finansovo-kredytnykh vidnosyn: vyklyky hlobalizatsii ta rehionalni aspekty – Transformation of the national model of financial and credit relations*. (Pp. 224-227). Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU «Hoverla» [in Russian].

18. Britchenko, I. G., & Saenko, V. G. (2016). Biznes v Ukraine: social'no-ekonomicheskie processy orientirovaniya na vneshneekonomicheskie svyazi [Business in Ukraine: Socio-Economic Processes of Orientation to Foreign Economic Relations]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, 10, 1, 64-70 [in Russian].

19. Saenko, V., & Saenko, G. (2017). Metod raspoznaniya, opisaniya i formalizacii fraktal'nyh sistem biznesa [Method of recognition, description and formalization of fractal business systems].

Stratehichniy rozvytok orhanizatsii, mist ta rehioniv – Strategic development of the organization, cities and regions (Pp. 186-189). Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU «Hoverla» [in Russian]. **20. Zakon** Ukrainy «Pro fizychnu kulturu i sport» vid 24.12.1993 r. № 3808-XII [*Law of Ukraine «On Physical Culture and Sports» of 24.12.1993 № 3808-XII*]. (1994). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 14 [in Ukrainian]. **21. Kontseptsiiia** Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy «Molod Ukrainy» na 2021-2025 rr. Skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1669-r. vid 23.12.2020 r. [The concept of the State target social program «Youth of Ukraine» for 2021-2025. Approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1669-r. from 23.12.2020]. (2020). [in Ukrainian]. **22. Horova, Z. M.,** Kosenko, V. V., & Chaika, N. A. (2009). *Tekhnolohii sotsialnoi pedahohiky ta sotsialnoi roboty: naukovodopomizhnyi bibliohrafichnyi pokazhchyk* [Technologies of social pedagogy and social work: scientific auxiliary bibliographic index]. Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka [in Ukrainian]. **23. Averianova, H. M.,** Dombytska, N. M., & Moskalenko, V. V. (2005). *Osoblyvosti sotsializatsii molodi v umovakh transformatsii suspilstva* [Features of youth socialization in the conditions of society transformation]. Kyiv: «PPP» [in Ukrainian]. **24. Andreeva, G. M.** (1980). *Social'naya psihologiia* [Social psychology]. Moscow: Aspekt-press [in Russian]. **25. Borisova, L. G.** (2001). *Podrostok v biznese: socializaciya ili deviaciia?* [Teenager in business: socialization or deviation?]. *Sociologicheskie issledovaniya – Sociological research*, 9, 68-76 [in Russian]. **26. Kovalov, D. O.,** Bychkov, O. M., Poluliashchenko, Yu. M., Saienko, V. G., & Bychkova, O. Yu. (2017). *Trenuvalna prohrama pidhotovky studentiv-pauerlifteriv do pershykh zmahan* [Training program to prepare powerlifter students for the first competitions]. *Suchasni biomekhanichni ta informatsiini tekhnolohii u fizychnomu vykhovanni i sporti – Modern biomechanical and information technologies in physical education and sports*. (Pp. 27-29). Kyiv: NUFVSU [in Ukrainian]. **27. Poluliashchenko, Yu. M.,** Saienko, V. H., Shunkyn, O. O., & Kovalov, D. O. (2017). *Dosiahnennia sfery fizychnoi kultury i sportu Luhanskoi oblasti u 2016 rotsi* [Achievements in the field of physical culture and sports of Luhansk region in 2016]. *Molod ta olimpiiskyi rukh – Youth and the Olympic movement*. (Pp. 299-300). Kyiv: NUFVSU [in Ukrainian]. **28. Poluliashchenko, Yu. M.,** Tolchieva, H. V., & Saienko, V. H. (2019). *Lohistyka pidhotovky uchytelia z fizychnoi kultury do formuvannia patriotychnykh tsinnostei u molodi* [Logistics of physical education teacher training for the formation of patriotic values in youth]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects*, 67, 209-213. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian]. **29. Poluliashchenko, Yu. M.,** Saienko, V. H., Tolchieva, G. H., & Śliwa, S. (2020). *Pedahohichni zasoby fizychnoho vykhovannia ta ozdorovchykh*

system u praktyk v suchasnomu zastosuvanni [Pedagogical means of physical education and health systems and practices in modern application]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka (pedagogichni nauky) – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Luhansk (pedagogical sciences)*, 1 (332), 177-193 [in Ukrainian].

30. Honcharova, N., Denysova, L. & Usychenko, V. (2012). Vykorystannia suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii u sferi ozdorovchoho fitnesu [Use of modern information technologies in the field of health fitness]. *Fizyczne vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi – Physical education, sports and health culture in modern society*, 2, 163-167 [in Ukrainian].

31. Savliuk S., Kashuba V., Romanova V., Afanasiev S., Goncharova N., Grygus I., Gotowski R., Vypasniak I., & Panchuk A. (2020). Implementation of the Algorithm for Corrective and Preventive Measures in the Process of Adaptive Physical Education of Pupils with Special Needs. *Teoriâ Ta Metodika Fizičnogo Vihovannâ*, 20 (1), 4-11 [in English].

32. Tolchieva, H. V. (2012). Metafizychni osnovy khatkha-yohy yak systemy i praktyky [Metaphysical foundations of hatha yoga as a system and practice]. *Ekonomichnyi universum: metafizyka piznannia – The economic universe: the metaphysics of cognition*. (Vols. 1), (Pp. 73-76). Berdiansk: BDPU [in Ukrainian].

33. Tolcheva, A. V. (2015). Populyarnost' izvestnykh vidov jogi sredi naseleniya razlichnykh stran mira [The popularity of well-known types of yoga among the population of different countries of the world]. *Fizicheskoe vospitanie, sport, fizicheskaya rehabilitaciya i rekreaciya: problemy i perspektivy razvitiya – Physical education, sports, physical rehabilitation and recreation: problems and development prospects*. (Pp. 134-138). Krasnoyarsk: Sib. gos. aerokosmich. un-t [in Russian].

34. Goncharov, S. M., & Saenko, V. G. (2008). Taktika poedinka v thjekvondo [Taekwondo fight tactics]. *Aktualni problemy fizychnoho vykhovannia, sportu ta valeolohii – Current issues of physical education, sports and valeology*. (Pp. 83-89). Kremenchuk: KDPU [in Russian].

35. Saienko, V. H. (2011). Moralno-etychni zasady pidhotovky sportsmeniv v kiokushynkai karate [Moral and ethical principles of training athletes in kyokushin karate]. Luhansk: SPD Rieznikov V. S. [in Ukrainian].

36. Saienko, V. H. (2012). Prohrama pobudovy trenuvalnoho protsesu v kiokushynkai karate dlia sportsmeniv etapu maksimalnoi realizatsii indyvidualnykh mozhlyvostei [Kyokushin karate training process program for athletes of the stage of maximum realization of individual opportunities]. Luhansk: SPD Rieznikov V. S. [in Ukrainian].

37. Saienko, V. (2019). Relationship processes in business: monograph. Opole: Publishing house of the Academy of management and administration in Opole [in English].

38. Saienko, H. V., Saienko, V. H., & Saienko, V. H. (2014). Formuvannia myslennia i rozvynennia enerhii vykladacha z ekonomiky: pohlyblennia nakopychennia [Formation of thinking and development of energy of the teacher on economy: deepening of accumulation]. Berdiansk-Luhansk: BDPU; SPD Rieznikov V. S. [in Ukrainian].

39. Saienko, V. H. (2012). Sportyvno-pedahohichne

vdoskonaliuvannia zi skhidnykh yedynoborstv [Sports and pedagogical improvement in martial arts]. Luhansk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian]. **40. Tolchieva, H. V.** (2011). Prohrama zaniat z khatkha-yohy dlia studentok pochatkovoho rivnia pidhotovlenosti [Hatha yoga program for entry-level students]. Luhansk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].

Толчева Г. В., Саєнко В. Г., Śliwa S. Управління процесами педагогічної соціалізації особистості на засадах фізичної культури

В статті висвітлюється загальні та функціональні питання соціалізації особистості в навчально-виховних закладах і структурах освіти держави.

Об'єднуються засоби управління напрямами набуття молоддю знання про оточення, потенційно корисних навичок щодо здійснення суспільно корисної діяльності, освоєння норм і ціннісних орієнтацій поведінки, потенційних можливостей включення індивіда у взаємодію.

Звертається увага педагогічних фахівців на існування змін в процесах виховання, навчання і соціалізації людини та їх наближення один до одного, що пояснюється впливом ринкових зв'язків, індивідуалізації відносин і впровадження принципів педагогічного менеджменту та соціалізації.

Для поліпшення стану справ інструментарій розвитку і соціалізації особистості повинний спиратися на програму молодіжної політики. Її рух рекомендується здійснювати в мережі бенефісів молодіжних стартапів та обміну досвідом між регіонами, осередків скаутів, пластунів та лабораторій юнацьких ініціатив при молодіжних центрах, зв'язаної новітніми технологіями, що розробляються в оновленій управлінській системі державних загальноосвітніх, професійно-освітніх, освітньо-робітничих і науково-відтворювальних осередків, адаптованих до ринкового попиту.

Рекомендується продовжити моніторинг психологічного сприйняття підґрунтя процесу соціалізації за розмаїттям провідних її форм і характеристик.

Ключові слова: соціалізація, особистість, педагогіко-виховна система, фізична культура, засоби виховання, єдиноборство, йога, медитація, моніторинг, управління.

Толчева А. В., Саєнко В. Г., Śliwa S. Управление процессами педагогической социализации личности на условиях физической культуры

В статье освещаются общие и функциональные вопросы социализации личности в учебно-воспитательных заведениях и структурах образования государства.

Объединяются средства управления направлениями приобретения молодежью знаний об окружении и потенциально полезных навыков

относительно осуществления общественно-полезной деятельности, освоения норм и ценностных ориентаций поведения, потенциальных возможностей включения индивида во взаимодействие.

Обращается внимание педагогических специалистов на существование изменений в процессах воспитания, обучения и социализации человека и их сближения, что объясняется влиянием рыночных связей, индивидуализации отношений и введения в обращение принципов педагогического менеджмента и социализации.

Для улучшения состояния дел инструментарий развития и социализации личности должен опираться на программу молодежной политики. Ее движение рекомендуется осуществлять в сети бенефисов молодежных стартапов, обмена опытом между регионами, ячеек скаутов и пластунов, лабораторий юношеских инициатив при молодежных центрах, связанной новейшими технологиями, разрабатываемых в обновленной управленческой системе государственных общеобразовательных, профессионально образовательных, образовательно-рабочих и научно-воспроизводственных ячеек, адаптированных к рыночному спросу.

Рекомендуется продолжить мониторинг психологического восприятия процесса социализации по совокупностям ее форм и характеристик.

Ключевые слова: социализация, личность, педагогико-воспитательная система, физическая культура, средства воспитания, единоборство, йога, медитация, мониторинг, управление.

Tolchieva H., Saienko V., Śliwa S. Management of the Processes of Pedagogical Socialization of a Personality on the Basis of Physical Culture

The article highlights the general and functional issues of socialization of the individual in educational institutions and educational structures of the state.

The means of managing the directions of the acquisition of knowledge about the environment by young people and potentially useful skills in relation to the implementation of socially useful activities, the development of norms and value orientations of behavior, the potential opportunities for the inclusion of an individual in interaction are combined.

The attention of pedagogical specialists is drawn to the existence of changes in the processes of upbringing, training and socialization of a person and their convergence, which is explained by the influence of market relations, individualization of relations and the introduction into circulation of the principles of pedagogical management and socialization.

To improve the state of affairs, the tools for the development and socialization of the individual should be based on the program of youth policy. Its movement is recommended to be carried out in the network of benefit performances of youth startups, exchange of experience between regions, cells of scouts and scouts, laboratories of youth initiatives at youth centers,

connected with the latest technologies, developed in the updated management system of state general education, vocational education, educational workers and scientific reproduction cells adapted to market demand.

It is recommended to continue monitoring the psychological perception of the socialization process in terms of the totality of its forms and characteristics.

Key words: socialization, personality, pedagogical and educational system, physical culture, means of education, single combat, yoga, meditation, monitoring, management.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗІЇ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

УДК 378.147.016:[796+376]

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-55-64

Гордієнко Павло Юрійович,

викладач кафедри олімпійського та професійного спорту,

в. о. заступника директора з навчальної роботи

навчально-наукового інституту фізичного виховання і спорту

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Старобільськ, Україна.

pavel.gordienko.87@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-4614-3069>

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

В сучасному світі Україна є учасником процесу глобалізації. Світ стає єдиним простором, яке необхідно будувати на повазі, прийнятті та правильному розумінні багатого різноманіття культур, форм самовираження і прояви людської індивідуальності. Одним з принципів що проголошується у світі є толерантність, тобто повага до різних проявів людської особистості. Інклюзивна освіта являє собою саме ту толерантність, яка є необхідною умовою для повноцінної інтеграції України до Європейського співтовариства, що є актуальним для сьогодення. Проблема інклюзії та підготовки фахівців фізичної культури і спорту в цій галузі є надважливим, бо при її вирішенні освітянський сектор підвищить свій рівень на міжнародній арені. По-перше, особи з особливими освітніми потребами зможуть навчатися не в спеціалізованих, а в масових загальноосвітніх закладах. По-друге, кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутим. По-третє освіта зможе здійснюватися в контексті реальних взаємин.

Водночас професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури повинна ґрунтуватися на інноваційному підході, який безперечно має застосовуватись в умовах інклюзивної освіти. Підготовка до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної освіти полягає в удосконаленні теоретичних, практичних і методичних знань, в впровадженні інновацій в практику фізичного виховання загальноосвітніх установ. Визначається інноваційною спрямованістю базових дисциплін, що мотивує учнів до творчих оволодінь компетенціями.

Мета роботи – проаналізувати наукову літературу та узагальнити передовий педагогічний досвід провідних спеціалістів галузі фізичного

виховання і спорту щодо професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до впровадження інноваційних технологій в умовах інклюзивної освіти.

В педагогіці широко розглядається теорія та практика інновацій і інклюзивної освіти, але в практиці фізичного виховання вчителі стикаються з цією проблемою без наукового та методичного підґрунтя. Вчителі фізичної культури в буквальному сенсі не розуміють, що робити на своєму уроці з дитиною з особливими потребами.

Законодавчу базу інклюзивної освіти представляє «Закон України про освіту» (оновлений в 2017 році), де передбачено, що діти з особливими освітніми потребами мають повне право здобувати освіту в усіх навчальних закладах, зокрема й безоплатно в державних та комунальних, незалежно від «встановлення інвалідності». Діти з особливими освітніми потребами мають право на:

- дистанційну та індивідуальну форми навчання;
- психолого-педагогічну та корекційно-розвиткову допомогу;
- інклюзивні та спеціальні групи (класи) у загальноосвітніх навчальних закладах;
- «підлаштовані» для їхніх потреби загальноосвітні школи і класи, тобто на відповідні архітектурні перепланування;
- корекційних педагогів, тьюторів, психологів;
- адаптовані навчальні плани та програми, методи та форми навчання, ресурси спеціальної освіти, партнерство з громадою (Закон України про освіту).

Концепція Нової української школи передбачає широке впровадження інклюзії, як однієї з демократичних цінностей. Інклюзія – це коли вчитель і діти сприймають внесок кожної дитини з однаковою доброзичливістю і повагою незалежно від здібностей, соціального походження чи статі (Бібік Н., 2018).

Нова українська школа ставить задачі симбіозу різних видів освіти з готовністю вчителів до інновацій. Мова йде не тільки про технологічно-матеріальні інновації, а про зміни в змісті освіти, нових формах та видів освіти. В тому числі й інноваційній діяльності в умовах інклюзії. Професійна готовність майбутніх вчителів фізичної до вищезазначених явищ в освіті ставить в свою чергу нові вимоги до закладів вищої освіти, які мають оперативно реагувати на зміни в освітянському секторі та готувати фахівців.

Розрізняють вужче і ширше розуміння інклюзивної освіти. Вужче розуміння інклюзії – це «включення» дітей із порушеннями психофізичного розвитку та дітей з інвалідністю у загальноосвітні навчальні заклади. Ширше розуміння інклюзивної освіти полягає у позитивному ставленні до багатоманітності учнів, цінуванні та врахуванні відмінностей кожного учня (Бут & Ейнскоу, 2018).

Спільними для всіх визначень інклюзивної освіти є такі положення:

- в основі інклюзивної освіти – підхід, що базується на забезпеченні права на освіту для усіх дітей, у тому числі дітей із соціально вразливих груп;

- позитивне сприйняття багатоманітності – сприйняття індивідуальних відмінностей учнів як корисного ресурсу, а не проблеми;

- максимально значуща участь в освітньому процесі, а не лише фізична присутність у класі;

- виявлення й усунення бар'єрів (фізичних, інформаційних, інституційних та негативного/упередженого ставлення) (Бут & Ейнскоу, 2018).

На думку Н. Приступи «інклюзивне фізичне виховання» є гнучкою, індивідуалізованою системою фізичного виховання дітей з особливими потребами в умовах масової освіти (Приступа, 2013, с. 64). Наголос слід зробити саме на масовості інклюзивної освіти, бо деякі працівники освіти мають консерваторські погляди, які виражаються в тому, що діти з особливими потребами мають отримувати освіту та виховання в спеціалізованих освітніх закладах. Це призводить до низького рівня соціалізації «інклюзивних» дітей, та в майбутньому до складнощів в налагодженні соціальних стосунків.

І. Бондар вважає проблеми теорії, методики і організації інклюзивного фізичного виховання учнів залишаються невирішеними, хоча в нашій країні і країнах близького зарубіжжя накопичений достатній науковий і методичний (Бондар, 2014, с. 59). Дійсно, не вміння, або не бажання деяких працівників освіти призвели «інклюзію» в «глухий» кут, коли спеціалізовані освітні заклади закриваються, а загальноосвітні не готові до роботи з дітьми з особливими потребами. Цю проблему перекладають на звичайних вчителів, які не готові до роботи в умовах «інклюзії» з однієї сторони, та не отримують допомоги в вдосконаленні своїх умінь та навичок з іншої. Перенавантаженість сучасного вчителя очевидна, вчителю потрібна методична допомога, особливо в такому важкому питанні, як робота в умовах інклюзії.

О. Ханкіянц зазначає, що система навчально-виховної роботи для формування толерантності, тобто гуманних відносин між людьми, повинна ґрунтуватися на демократичному або особистісно-орієнтованому методі і здійснюватися системно та систематично у навчальний, так й позаурочний час за участі усіх членів освітнього процесу (педагоги, учні, батьки, держава). Чудово підходять для цього різноманітні культурно-спортивні заходи (спортивні свята, дні здоров'я, туристичні походи тощо), а розроблені програми максимально сприяли ефективному особистісному та фізичному розвитку як дітей з ООП, так і їх здорових однолітків (Ханкіянц, 2020, с. 361). Автор доречно наголошує на принципах толерантності, гуманності та демократизації. Авторитет галузі освіти значно підвищиться та наблизиться до європейських взірців освіти після успішного впровадження інклюзивної освіти та інноваційного підходу в ній.

Н. Щекотиліна розглядає готовність майбутнього вчителя фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії, як особистісно-професійний конструкт, що відображає прагнення майбутнього вчителя фізичної культури конструювати моделі й алгоритми безбар'єрного освітнього середовища, здатність планувати та моделювати, розробляти та реалізовувати, координувати та варіювати, контролювати та верифікувати різні види індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії (Щекотиліна, 2019, с. 216). Н. Щекотиліна наголошує, що майбутні вчителі фізичної культури мають бути готові до роботи в безбар'єрному освітньому середовищі, це, в свою чергу спонукає до введення інноваційності в представлене освітнє середовище.

Ю. Полулященко та А. Омельченко наголошують на актуальності цієї проблеми. Суттєво змінюється роль вчителя у вихованні особистості. Вдосконалюється система управління і контролю якості освіти. Затверджується концепція «Нової української школи», випускники якої ставатимуть всебічно розвинені новатори з відповідальною громадською позицією (Полулященко & Омельченко, 2020). Новаторство є важливою якістю сучасного вчителя, закладається ця якість в закладах вищої освіти в ході професійної підготовки. Саме під час навчання майбутні вчителі фізичної культури повинні позбавлятися від антиінноваційних бар'єрів, які так укорінилися в головах багатьох педагогів-консерваторів та заважають прогресувати. Студент повинен формувати навичку впроваджувати інновації в різні компоненти своєї діяльності, в тому числі і в інклюзивній освіті.

Важливо, щоб кожен студент усвідомив сутність інноваційних процесів у професійній діяльності, навчився використовувати їх можливості. У зв'язку з цим необхідно на лекціях та практичних заняттях вирішувати завдання, які пов'язані з розвитком особистісно-творчого й професійного зростання майбутніх учителів, їх готовністю до інноваційної діяльності та творчо їх реалізовувати у цілісному освітньому процесі закладу вищої освіти (Отраченко, 2017, с. 57).

Ми згодні з вищезазначеним автором, але професійна підготовка до інноваційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури повинна виражатися в різних сторонах діяльності, в тому числі й в роботі з «інклюзивними дітьми».

Використання інноваційних технологій в інклюзивному навчанні та підвищення ефективності організаційної діяльності базується на таких умовах, як максимальна індивідуалізація процесу навчання із збереженням його цілості, за допомогою постійного розвитку навчальних програм. Процес навчання ґрунтується на основі оригінальних педагогічних ідей та інноваційних технологій, що представляє собою втілення нової освітньої практики в рамках інклюзивного навчання.

Більшість літературних джерел свідчить, що намагання держави створити в загальноосвітніх школах спеціальні та інклюзивні класи для дітей з особливими потребами зіштовхуються з труднощами, до яких

можна віднести: недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення, упереджене ставлення батьків здорових дітей до дітей з особливими потребами, недостатнє кадрове забезпечення, фактичною наявністю навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, неготовність педагогів до роботи з дітьми, що мають психофізичні порушення та ін (Аніщук 2013, Кульчицька & Дьяченко).

Впровадження інноваційних технологій в умовах інклюзії повинно відбуватися, але воно має застосовуватись поетапно. Вчителі фізичної культури для початку мають отримати теоретичний та практичний досвід у роботі в звичній обстановці та навчитись традиційним заняттям в умовах інклюзії. Спочатку треба створити методичну та матеріальну базу для нормальної роботи педагогів, лише після цього займатись впровадженням інновацій.

Формування педагога-професіонала – це багатоетапний процес. Кількісні і якісні характеристики професіоналізму особистості педагога залежать від стадії його професійного ставлення. Коли ми говоримо про кількісні і якісні характеристики професіоналізму майбутнього вчителя фізичної культури ми маємо на увазі про набуття останнім певних професійних компетентностей серед яких, знання та застосування методів і засобів пропаганди здорового способу життя у професійній діяльності (Царук, 2019).

Перед учителями фізичної культури виникає завдання, як залучити дітей з особливими потребами до активного способу життя. Заклади базової середньої освіти є гарним середовищем, але якщо в них добре кожному дитині і педагогу. Ми переконані, що вчителю необхідно розвивати свою діяльність так, щоб дитина могла почувати себе успішною особистістю. В учня потрібно вкласти не тільки знання про навколишній його світ, але і навчити його самого побачити головне та отримати свою цілість, вибирати для цього доступні способи та можливості відповідно до віку.

Сучасні зміни повинні бути результатами в професійній підготовці фахівців з фізичної культури, які завтра будуть провідниками нового знання у фізкультурному освіті. Основна ідея модернізації процесу професійної підготовки фахівців з фізичної культури та спорту полягає в тому, щоб як мінімум створити умови, дозволивши студентам у навчально-виховному процесі закладу вищої освіти розвивати інноваційні ідеї в умовах інклюзії. Розвивати творче мислення в впровадженні інноваційних технологій фізичного виховання. Та як максимум створення життєздатної педагогічної системи інклюзивної освіти, заснованої на інноваційних технології, що дозволить отримати сучасну якість підготовки фахівців нового типу, які володіють знаннями, вміннями та навичками педагога-новатора, педагога-вченого.

Список використаної літератури

- 1. Закон** України про освіту. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
- 2. Нова** українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
- 3. Бут Т.,** Ейнскоу М. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посібник / пер. з англ. Київ: Плеяди, 2015. 190 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/264>.
- 4. Приступа Є. Н.** Інклюзивне фізичне виховання школярів 1–3 груп здоров'я. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2013. № 1. С. 62–67.
- 5. Боднар І. Р.** Інтегративне фізичне виховання школярів різних медичних груп: монографія. Л.: ЛДУФК, 2014. 300 с.
- 6. Ханікянц О. В.** До проблеми формування толерантного середовища на уроках фізичної культури в умовах впровадження інклюзивної освіти в Україні. *Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність: матеріали II Міжнар. наук. конф.* Дніпро, 2020. С. 360–363.
- 7. Щекотиліна Н. Ф.** Специфіка підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи в інклюзивному освітньому середовищі школи. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал Причорноморського науково-дослідницького інституту економіки та інновацій*. Одеса, 2019. № 13. С. 213–217.
- 8. Бабич В. І.** Визначення основних проблем формування соціального здоров'я підлітків в загальноосвітніх навчальних закладах. *Молодь і ринок: науково-педагогічний журнал*. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2014. №12 (107). С. 99–102.
- 9. Полулященко Ю. М.,** Омельченко А. О. Основні питання становлення інклюзивної освіти в Україні. *Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities: conference proceedings of III International scientific conference*. Kaunas: Izdevniecība «Baltija Publishing», 2020. С. 126–129.
- 10. Отравенко О. В.** Інноваційні технології як засіб модернізації якісної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2017. № 3 (308). С. 55–62.
- 11. Аніщук А. М.** Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 5. С. 213–218. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2013_5_39.
- 12. Кульчицька І. А.,** Дяченко А. А. Впровадження інклюзивної освіти в загальноосвітні навчальні заклади. *Актуальные научные исследования в современном мире: сб. научных трудов XXXI Международ. науч. конф. (26-27 ноября 2017, г. Переяслав-Хмельницкий)*. Переяслав-Хмельницкий, 2017. Вып. 11 (31). Ч. 3. С. 93–96.
- 13. Царук В. П.** Готовність майбутніх учителів фізичної культури до виховання здорового способу життя молодших школярів у процесі інноваційної педагогічної діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені*

М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 5 (113). С. 173–176.

References

1. **Zakon** Ukrainy pro osvitu [Law of Ukraine on Education]. Retrieved from <https://zakon.Rada.Gov.Ualawsshow2145-19Text> [in Ukrainian].
2. **Bibik, N. M.** (Eds.). (2018). *Nova Ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia* [New Ukrainian School: a teacher's guide]. Kyiv: Litera LTD [in Ukrainian].
3. **But, T., & Einskou, M.** (2015). Indeks inkliuzii: rozvytok navchannia ta uchasti v zhyttiediialnosti shkil [Inclusion index: development of learning and participation in school life]. Kyiv: Pleiady. Retrieved from <http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/264> [in Ukrainian].
4. **Prystupa, Ye. N.** (2013). Inkliuzyvne fizychnе vykhovannia shkoliariv 1–3 hrup zdorovia [Inclusive physical education of schoolchildren 1–3 noise of health]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports, 1*, 62-67 [in Ukrainian].
5. **Bodnar, I. R.** (2014). Intehratyvne fizychnе vykhovannia shkoliariv riznykh medychnykh hrup [Integrative physical education of schoolchildren of different medical groups]. L.: LDUFK [in Ukrainian].
6. **Khanikiants, O. V.** (2020). Do problemy formuvannia tolerantnoho seredovyscha na urokakh fizychnoi kultury v umovakh vprovadzhennia inkliuzyvnoi osvity v Ukraini [To the problem of forming a tolerant environment in physical education lessons in the conditions of introduction of inclusive education]. *Sotsialno-humanitarni doslidzhennia ta innovatsiina osvitalia diialnist – Socio-humanitarian research and innovative educational activities*. (pp. 360-363). Dnipro [in Ukrainian].
7. **Shchekotylyna, N. F.** (2019). Spetsyfika pidhotovky maibutnykh uchyteliv fizychnoi kultury do roboty v inkliuzyvnomu osvitalnomu seredovyschchi shkoly [The specifics of training future physical education teachers to work in an inclusive educational environment of the school]. *Innovatsiina pedahohika: naukovyi zhurnal Prychornomorskoho naukovodoslidnytskoho instytutu ekonomiky ta innovatsii – Innovative pedagogy: scientific journal of the Black Sea Research Institute of economics and innovation*. (pp. 213-217). Odesa [in Ukrainian].
8. **Babych, V. I.** (2014). Vyznachennia osnovnykh problem formuvannia sotsialnoho zdorovia pidlitkiv v zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladakh [Identifying the main problems of social health of adolescents in secondary schools]. *Molod i rynek: naukovopedahohichnyi zhurnal – Youth and the market: scientific and pedagogical journal, 12 (107)*, 99-102. Drohobych: Drohobyt'skyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
9. **Poluliashchenko, Yu. M., & Omelchenko, A. O.** (2020). Osnovni pytannia stanovlennia inkliuzyvnoi osvity v Ukraini [The main issues of inclusive education]. *Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities: conference proceedings of III International scientific*

conference. (pp. 126-129). Kaunas: Izdevniecība «Baltija Publishing» [in Lithuania].

10. Otravenko, O. V. (2017). Innovatsiini tekhnolohii yak zasib modernizatsii yakisnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury [Innovative technologies as a means of modernization of quality training of future teachers of physical culture]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University*, 3 (308), 55-62 [in Ukrainian].

11. Anishchuk, A. M. (2013). Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do roboty z ditmy v umovakh inkliuzyvnoi osvity [Preparing future educators to work with children in an inclusive education]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Ser.: Psykholoho-pedahohichni nauky – Scientific notes of Nizhyn State University named after Nikolai Gogol. Ser.: Psychological and pedagogical sciences*, 5, 213-218. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2013_5_39 [in Ukrainian].

12. Kulchytska, I. A., & Diachenko, A. A. (2017). Vprovadzhennia inkliuzyvnoi osvity v zahalnoosvitni navchalni zaklady [Introduction of inclusive education in secondary school]. *Aktual'nye nauchnye issledovaniya v sovremennom mire – Current scientific research in the modern world*, 11 (31), 3, 93-96. Pereyaslav-Hmel'nickij [in Ukrainian].

13. Tsaruk, V. P. (2019). Hotovnist maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury do vykhovannia zdorovoho sposobu zhyttia molodshykh shkoliariv u protsesi innovatsiinoi pedahohichnoi diialnosti [Readiness of future physical education teachers to bring up a healthy lifestyle of junior schoolchildren in the process of innovative pedagogical activity]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 15: Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 5 (113), 173-176. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].

Гордієнко П. Ю. Проблема професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до інноваційної діяльності в умовах інклюзивного навчання

У статті розглянуто проблему підготовки фахівців з фізичної культури до інклюзивної освіти. Ми дослідили законодавчу базу інклюзивної освіти, науково-методичну літературу з теми. Ми прийшли до висновку що, «інклюзивне фізичне виховання» є гнучкою, індивідуалізованою системою фізичного виховання дітей з особливими потребами в умовах масової освіти.

Вчителі фізичної культури мало проінформовані про інклюзивну освіту, не розуміють як їм організувати процес роботи з фізичної культури з дітьми з особливими потребами та більшість вважає, що інклюзивним дітям місце у спеціалізованих школах. Причиною такому відношенню є: недостатня підготовка в закладах вищої освіти;

недосконала система форм роботи з дітьми з особливими потребами; недостатня інформативність щодо інклюзивної освіти на уроках фізичної культури з боку адміністрації закладу освіти.

Основна ідея модернізації процесу професійної підготовки фахівців з фізичної культури та спорту полягає в тому, щоб як мінімум створити умови, дозволивши студентам у навчально-виховному процесі закладу вищої освіти розвивати інноваційні ідеї в умовах інклюзії. Розвивати творче мислення в впровадженні інноваційних технологій фізичного виховання. Та як максимум створення життєздатної педагогічної системи інклюзивної освіти, заснованої на інноваційних технології, що дозволить отримати сучасну якість підготовки фахівців нового типу, які володіють знаннями, вміннями та навичками педагога-новатора, педагога-вченого.

Ключові слова: інклюзивна освіта, інноваційна діяльність, професійна підготовка, вчителі фізичної культури, підготовка до інклюзивної освіти, діти з особливими потребами.

Гордиенко П. Ю. Проблема профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры к инновационной деятельности в условиях инклюзивного образования

В статье рассмотрена проблема подготовки специалистов по физической культуре к инклюзивному образованию. Мы исследовали законодательную базу инклюзивного образования, научно-методическую литературу по теме. Мы пришли к выводу что, «инклюзивное физическое воспитание» является гибкой, индивидуализированной системой физического воспитания детей с особенными потребностями в условиях массового образования. Учителя физической культуры мало проинформированы по инклюзивному образованию, не понимают, как им организовывать процесс работы из физической культуры с детьми с особенными потребностями и большинство считает, что инклюзивным детям место в специализированных школах. Причиной такому отношению является: недостаточная подготовка в заведениях высшего образования; несовершенная система форм работы с детьми с особенными потребностями; недостаточная информативность относительно инклюзивного образования на уроках физической культуры со стороны администрации заведения образования.

Основная идея модернизации процесса профессиональной подготовки специалистов по физической культуре и спорту заключается в том, чтобы как минимум создать условия, позволив студентам в учебно-воспитательном процессе заведения высшего образования развивать инновационные идеи в условиях инклюзии. Развивать творческое мышление по внедрению инновационных технологий физического воспитания. Но как максимум создание жизнеспособной педагогической системы инклюзивного образования, основанного на инновационных технологии, которая позволит получить современное

качество подготовки специалистов нового типа, которые владеют знаниями, умениями и навыками педагога-новатора, педагога-ученого.

Ключевые слова: инклюзивное образование, инновационная деятельность, профессиональная подготовка, учителя физической культуры, подготовка к инклюзивному образованию, дети с особыми потребностями.

Gordijenko P. The Problem of Professional Training of Future Physical Education Teachers for Innovative Activities in the Conditions of Inclusive Education

The article considers the problem of preparing physical education specialists for inclusive education. We investigated the legislative base of inclusive education, scientific and methodical literature on the topic. We came to the conclusion that «inclusive physical education» is a flexible, individualized system of physical education of children with special needs in the conditions of mass education. Physical education teachers are poorly informed about inclusive education, don't understand how they organize physical education work with children with special needs and most believe that inclusive children belong in special schools. The reasons for this attitude are: insufficient training in higher education institutions; imperfect system of forms of work with children with special needs; insufficient information about inclusive education in physical education classes by the administration of the educational institution.

The main idea of modernization of the professional training process of physical education and sport specialists is to at least create conditions, allowing students in the educational process of higher education institution to develop innovative ideas in the conditions of inclusion. To develop creative thinking on the implementation of innovative physical education technologies. But at most, the creation of a viable pedagogical system of inclusive education, based on innovative technologies, which would provide a modern quality of training a new type of specialists, who have the knowledge, skills and abilities of an innovative teacher, a teacher-scientist.

Key words: inclusive education, innovative activity, professional training, physical education teachers, preparation for inclusive education, children with special needs.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Бабич В. І.

378.147.016:[796+376]

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-65-73

Соколенко Олена Іванівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри теорії та методики фізичного виховання
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ, Україна.
kafedratmfv19@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9374-4548>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в останні роки у багатьох країнах світу, в тому числі й в Україні, інклюзія розглядається в якості одного зі стратегічних завдань розвитку системи освіти.

За даними різних статистичних досліджень, близько 18-20% дітей з обмеженими можливостями, навчаються в різних закладах освіти, де повинні створюватися умови, адекватні психофізичним здібностям цієї групи дітей. Однак найчастіше в навчальних закладах загального типу такі діти перебувають в умовах вимушеної малорухомості. Зазвичай вони звільнені від занять фізичною культурою або їх відносять до спеціальної медичної групи, які практично не функціонують в більшості закладах загальної середньої освіти. Тому, на наш погляд, інклюзивні уроки фізичної культури набувають особливої актуальності та значущості. Саме тому вчителю фізичної культури в реалізації інклюзивного підходу в освіті відведена одна з провідних ролей, оскільки заняття фізичною культурою, на нашу думку, відіграють пріоритетну роль у соціальній адаптації дітей з обмеженими можливостями, стимулюючи їх до встановлення контактів з навколишнім світом.

Передбачається, що дітям з особливостями розвитку сьогодні не обов'язково навчатися в спеціальних установах: в звичайних закладах загальної середньої освіти вони не тільки можуть отримати більш якісну освіту, а й успішно адаптуватися до життя, реалізувати потребу в емоційному та фізичному розвитку. Але, практика показує, що питання стосовно організації процесу їх розвитку та навчання в закладах загальної середньої освіти до цього часу залишається відкритим. Це пов'язано не тільки зі специфікою різних методик, а й з невідповідністю кадрів, які формують інклюзивну освітню середу, надають корекційну і психологічну підтримку учням з особливими освітніми потребами.

Саме тому виникає необхідність у підготовці висококваліфікованого фахівця з фізичної культури, який буде здатний до роботи в умовах інклюзивної освіти.

Проблемі підготовки вчителя до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби взагалі, присвячені наукові праці (О. Акімової, 2016); (К. Гудзь, 2018); (І. Садової, 2015) та ін. Питання теорії і методики професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу розглядає науковець З. Шевців (2017).

Педагогічні умови та специфіку підготовки майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії досліджувала Н. Щекотиліна (2019); І. Кульчинська (2019) вивчала проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи в інклюзивному середовищі.

Незважаючи на наукові розробки, які присвячені професійній підготовці майбутніх учителів взагалі, та майбутніх учителів фізичної культури, зокрема, до роботи в інклюзивній освіті проблема їхньої підготовки з урахуванням компетентностей, які студенти мають здобути після завершення курсу навчання ще не була предметом спеціальних досліджень.

Тому, мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні впровадження інклюзивних компетентностей у професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури до роботи в умовах інклюзивної освіти.

Особливе значення в реалізації інклюзивної освіти має кадрове забезпечення діяльності. Не підлягає сумніву, що інклюзивна освітнє середовище формується педагогами, в тому числі вчителями фізичної культури. Слід визнати, що в сьогоденній ситуації не приділяється належної уваги підготовці кадрів, які здатні працювати в системі інклюзивної освіти.

У рамках нашого дослідження коротко проаналізуємо поняття «інклюзивна освіта», «компетентність», «професійна компетентність» та «інклюзивна компетентність».

Термін «інклюзивна освіта» вперше зустрічається в Саламанській декларації, яка була прийнята в червні 1994 р на Всесвітній конференції з питань освіти осіб з особливими потребами. У ній наголошується на те, що кожна дитина має унікальні особистісні інтереси, здібності та навчальні потреби. Тому необхідно розбудовувати систему освіти та розробляти навчальні програми таким чином, щоб брати до уваги широке розмаїття цих особливостей і потреб.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, які базуються на принципі забезпечення основного права дитини на освіту та права навчатися за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу.

Тому з оновленням системи підготовки майбутніх учителів фізичної культури, спроможних працювати в інклюзивному освітньому

середовищі виникає потреба включення інклюзивної компетентності до складу професійної компетентності.

А. Хуторський розглядає компетентність як інтегральне утворення що включає систему теоретичних знань, практичних умінь, соціально значущих і професійно важливих якостей набутого досвіду, ваємозв'язок яких забезпечує результативність професійної діяльності вчителя, тобто володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне відношення до неї й до предмету діяльності (Хуторський, 2003, с. 63).

О. Антонова та Л. Маслак пропонують розглядати компетентність як гармонійне, інтегроване, системне поєднання знань, умінь і навичок, норм, емоційно-ціннісного ставлення до рефлексії, що складають мінімальну готовність особистості до вирішення практичних завдань (Антонова, Маслак, 2011, с. 101).

В. Шаріпов визначає компетентність як сукупність рис (характеристик) особистості, що дозволяють їй якісно виконувати визначену діяльність що направлена на вирішення проблем (задач) в якійсь галузі. Компетентність – це те, чого досяг конкретний спеціаліст, вона характеризує міру освоєння компетенції і визначає можливості вирішувати поставлені «місцем» задачі (Шаріпов, 2010).

А. Проценко під професійною компетенцією розуміє нормативну комплексно-інтегративну характеристику особистості, що визначає її готовність і здатність до виконання функцій професійної діяльності та ефективного вирішення типових професійних завдань, орієнтує її на професійне самовдосконалення та самореалізацію на основі творчого використання набутих знань, професійного й життєвого досвіду, цінностей, здібностей і професійно значущих якостей (Проценко, 2018, с. 37).

Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів» професійна компетентність визначається як якість дії працівника, що забезпечує ефективність вирішення професійно-педагогічних проблем і типових професійних знань, які виникають у реальних ситуаціях педагогічної чи науково-педагогічної діяльності, і залежить від кваліфікації, загальноприйнятих цінностей, моралі, етики, володіння освітніми технологіями, технологіями педагогічної діагностики (опитування, індивідуальні та групові інтерв'ю) та психолого-педагогічної корекції, життєвого досвіду, постійного удосконалення та впровадження у практику ідей сучасної педагогіки, методів навчання та викладання навчальних дисциплін і предметів, використання наукової літератури та інших джерел інформації для створення сучасних форм навчання, впровадження оціночно-ціннісної рефлексії.

Інклюзивна компетентність у сучасному тлумачному словнику української мови трактується як необхідний обсяг знань та вмінь,

утілений у здатності виконувати професійні функції, зважаючи на особливі потреби молоді, яка має вади здоров'я, та інтегрувати їх у середовище загальноосвітнього закладу, створюючи умови для розвитку і саморозвитку (Словник української мови. Інтернет джерело).

У концепції розвитку інклюзивної освіти інклюзивна компетенція – це інтегральна характеристика педагога (учителя, асистента), що впливає на здатність розв'язувати професійні завдання в умовах інклюзивного підходу до освітньої діяльності (Концепція розвитку інклюзивної освіти. Інтернет джерело).

Компетентність в галузі інклюзивної освіти передбачає наявність у вчителя фізичної культури здатності здійснювати професійні функції, враховуючи різні освітні потреби учнів, створюючи умови для їх розвитку і саморозвитку. Для здійснення інклюзивної освіти в закладах загальної середньої освіти необхідно вносити зміни в організацію освітнього процесу на рівні закладів вищої освіти, спрямовані на формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів фізичної культури.

У роботі з дітьми, які потребують особливих освітніх потреб, необхідно відмовлятися від колективних методів навчання та виховання а надавати перевагу індивідуальному підходу до них.

Тому в систему підготовки вчителя фізичної культури повинні вводитися дисципліни, що сприяють розумінню різних рівнів готовності дітей з особливими потребами до навчання.

На думку М. Захарчук, для того, щоб задовольняти цим вимогам, вчитель має володіти глибокими знаннями свого предмету, методики навчання, а також методики роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку (Захарчук, 2015).

У систему компонентів професійної компетентності нами були включені наступні інклюзивні компетентності необхідні для роботи з дітьми з особливими потребами, які майбутні вчителі фізичної культури мають здобути після завершення курсу навчання. А саме:

- здатність діяти в нестандартних ситуаціях, нести соціальну й етичну відповідальність за прийняття рішення;
- здатність до саморозвитку, самореалізації, використання творчого потенціалу;
- здатність визначати основні поняття, мету, завдання, принципи та перспективні напрямки інклюзивної освіти у фізичному вихованні;
- здатність застосовувати методики проведення занять з фізичної культури для осіб з обмеженими можливостями у різних закладах освіти;
- здатність застосовувати методи і форми контролю ефективності застосування фізичних вправ на заняттях фізичної культури з особами, які мають обмежені можливості;
- здатність оцінювати фізичні можливості осіб із обмеженими можливостями та володіти методиками тестування їх стану;

- здатність володіти прийомами створення атмосфери спілкування вчителя фізичної культури з людьми, які мають обмежені можливості;
- здатність володіти методиками навчання руховими діями та розвитку фізичних якостей людей з обмеженими можливостями;
- здатність добирати засоби і методи адаптивної фізичної культури з урахуванням новітніх тенденцій педагогіки, теорії та методики фізичного виховання;
- здатність визначати програму інклюзивного фізичного виховання з особами які мають обмежені можливості;
- здатність складати програму інклюзивного фізичного виховання, визначати основні завдання рухового режиму на основі індивідуально-диференційного підходу, врахування стану здоров'я, рівня фізичного розвитку та рухової підготовленості;
- здатність регулювати фізичне навантаження, змінюючи кількість фізичних вправ, їх дозування, чергування та корегування фізичних вправ, для різних груп м'язів, різної інтенсивності, змінюючи умови їх виконання та варіюючи спеціальне обладнання;
- здатність вивчати та аналізувати результати сучасних наукових досліджень та передового досвіду в галузі інклюзивної освіти;
- здатність вивчати та аналізувати результати сучасних наукових досліджень та передового досвіду в сфері інклюзивної освіти.

Інклюзивна освіта висуває особливі вимоги до професійної та особистісної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури, які повинні ясно розуміти сутність інклюзивного підходу, знати вікові та психологічні особливості вихованців з різними патологіями розвитку, реалізовувати конструктивну педагогічну взаємодію між усіма суб'єктами освітнього середовища.

У рамках обраної проблеми на базі Навчально-наукового інституту фізичного виховання і спорту ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» було проведено дослідження щодо виявлення ставлення майбутніх учителів фізичної культури до можливості роботи в умовах інклюзивної освіти.

У дослідженні взяли участь здобувачі першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти спеціальності «Середня освіта (Фізична культура)» (92 особи). Коротко позначимо результати опитування.

На питання «Чи знайомі Ви з терміном «інклюзивна освіта» 42% студентів відповіли позитивно, 78 – негативно.

На питання «Як Ви ставитеся до спільного навчання здорових дітей і дітей з особливими потребами?», 48% респондентів дали позитивну відповідь, негативну відповідь надали 52% респонденти.

На питання «Чи Ви хотіли б працювати вчителем або викладачем в галузі адаптивної фізичної культури?» 52% здобувачів відповіли «так», 48% відповіли «ні».

На питання «Як Ви вважаєте, чи повинні студенти закладів вищої освіти спеціальності «Середня освіта (Фізична культура) вивчати особливості роботи з дітьми, що мають освітні особливі освітні потреби?» 84% відповіли, що повинні, 16% – що не повинні.

На питання про чинники, які можуть ускладнити роботу вчителя фізичної культури під час організації спільних занять здорових дітей і дітей з особливими освітніми потребами, отримані наступні результати: 28% студентів турбують складності в організації взаємодії здорових дітей і дітей з особливими освітніми потребами; відсутність спеціальних навичок для спілкування з такими дітьми – 22% студентів; недолік або відсутність спеціального обладнання і пристосувань для таких занять – 26% студентів; 24% студентів турбує недостатність знань з методики занять з дітьми-інвалідами.

У результаті аналізу отриманих відповідей були зроблені наступні висновки:

1. Інклюзивна освіта є однією з основних складових процесу соціальної інтеграції людей з особливими освітніми потребами. Результати опитування свідчать про те, що переважна більшість студентів, які навчаються за спеціальністю «Середня освіта (Фізична культура), не знайомі з терміном «інклюзивна освіта», й більший відсоток опитаних студентів проти спільного навчання здорових дітей і дітей з порушеннями в стані здоров'я.

2. Більшість студентів відзначили, що вивчати особливості дітей з різними обмеженнями повинні всі студенти спеціальності «Середня освіта (Фізична культура), оскільки якщо доведеться працювати в умовах інклюзивної освіти, вони б вважали за краще бути більш підготовленими.

3. Якщо говорити про чинники, які в більшій мірі можуть утруднити роботу вчителя або викладача фізичної культури в умовах інклюзивної освіти, то найбільше майбутні фахівці побоюються за ефективність організації взаємодії між дітьми, які нормально розвиваються і дітьми з особливими освітніми потребами.

Результати дослідження показали, що майбутні фахівці з фізичної культури мають недостатні знання, які стосуються специфіки роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, але вони адекватно оцінюють можливі труднощі при роботі в умовах інклюзивної освіти та рівень своєї готовності до їх подолання.

Таким чином, ми прийшли до розуміння необхідності навчання майбутніх вчителів фізичної культури в умовах інклюзивної освіти. Для цього необхідно впровадити інклюзивні компетенції у професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури, які необхідні для роботи в умовах інклюзивної освіти. У подальшому виникає необхідність впровадження інклюзивних компетенцій в освітні програми «Фізична культура» здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти.

Список використаної літератури

1. Хуторской А. В. Ключевые компетентности как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58–64. **2. Антонова О. Є.,** Маслак Л. П. Європейській вимір компетентнісного підходу та його концептуальні засади. *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія* / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 81–109. **3. Шарипов Ф. В.** Профессиональная компетентность преподавателя вуза. *Высшее образование сегодня*. 2010. № 1. **4. Проценко А. А.** Формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури у процесі педагогічної практики: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04; Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2018. 332 с. **5. Сучасний** тлумачний словник української мови / [авт.-уклад. Л. П. Олексієнко, О. Л. Кобза]. Київ: «Кобза», 2002. 544 с. **6. Концепція** розвитку інклюзивної освіти: Наказ МОН від 01.10.2010 № 912. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>. **7. Захарчук М. Є.** Проблеми формування професійної компетентності викладача в умовах впровадження інклюзивної освіти в Україні. 2015. URL: <http://gnpu.edu.ua/files/naukovi%20chitanny/pedagogika/ZaharchukKlu chkovska>.

References

1. Hutorskoj, A. V. (2003). Klyuchevye kompetentnosti kak komponent lichnostno-orientirovannoj paradigmy obrazovaniya [Key competencies as a component of the personality-oriented paradigm of education]. *Narodnoe obrazovanie – Public education*, 2, 58-64 [in Russian]. **2. Antonova, O. Ye., & Maslak, L. P.** (2011). Yevropeiskii vymir kompetentnisnogo pidkходу ta yoho kontseptualni zasady [The European dimension of the competence approach and its conceptual principles]. *Profesiina pedahohichna osvita: kompetentnisnyi pidkhid: monohrafiia – Professional pedagogical education: competence approach: monograph*. (Pp. 81-109). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian]. **3. Sharipov, F. V.** (2010). Professional'naya kompetentnost' prepodavatelya vuza [Professional competence of a university teacher]. *Vysshee obrazovanie segodnya – Higher education today*, 1 [in Russian]. **4. Protsenko, A. A.** (2018). Formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury u protsesi pedahohichnoi praktyky [Formation of professional competence in physical culture teachers in the process of pedagogical practice]. *Candidate's thesis*. Kropyvnytskyi [in Ukrainian]. **5. Oleksiienko, L. P., & Kobza, O. L.** (Eds.). (2002). Suchasnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language]. K.: «Kobza» [in Ukrainian]. **6. Kontseptsiiia** rozvytku inkluzyvnoi

osvity: Nakaz MON vid 01.10.2010 № 912 [The concept of inclusive education: Order of the Ministry of Education and Science from 01.10.2010 № 912]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya> [in Ukrainian].

7. Zakharchuk, M. Ye. (2015). Problemy formuvannia profesiinoi kompetentnosti vykladacha v umovakh vprovadzhennia inkliuzyvnoi osvity v Ukraini [Problems of formation of professional competence of a teacher in the conditions of introduction of inclusive education in Ukraine]. Retrieved from <http://gnpu.edu.ua/files/naukovi%20chitanny/pedagogika/ZaharchukKluchkovska> [in Ukrainian].

Соколенко О. І. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до роботи в умовах інклюзивної освіти

Стаття присвячена дослідженню проблеми впровадження інклюзивних компетентностей в професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури до роботи в умовах інклюзивної освіти. Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні впровадження інклюзивних компетентностей у професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури до роботи в умовах інклюзивної освіти. Особливе значення в реалізації інклюзивної освіти має кадрове забезпечення діяльності. Не підлягає сумніву, що інклюзивна освітнє середовище формується педагогами, в тому числі вчителями фізичної культури. На нашу думку, наразі не приділяється належної уваги підготовці кадрів, які здатні працювати в системі інклюзивної освіти. Для впровадження інклюзивної освіти в закладах загальної середньої освіти необхідно вносити зміни в організацію освітнього процесу на рівні закладів вищої освіти, спрямовані на формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. У систему компонентів професійної компетентності нами були включені інклюзивні компетентності, які майбутні вчителі фізичної культури мають здобути після завершення курсу навчання, що необхідні для роботи з дітьми з особливими потребами.

Ключові слова: інклюзивна освіта, компетентність, професійна компетентність, інклюзивна компетентність.

Соколенко Е. И. Особенности профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры к работе в условиях инклюзивного образования

Статья посвящена исследованию проблемы внедрения инклюзивных компетентностей в профессиональной подготовке будущих учителей физической культуры к работе в условиях инклюзивного образования. Цель статьи заключается в теоретическом обосновании внедрения инклюзивных компетенций в профессиональной подготовке будущих учителей физической культуры к работе в условиях инклюзивного образования. Особое значение в реализации инклюзивного

образования имеет кадровое обеспечение деятельности. Не подлежит сомнению, что инклюзивная образовательная среда формируется педагогами, в том числе учителями физической культуры. По нашему мнению, в настоящее время не уделяется должного внимания подготовке кадров, способных работать в системе инклюзивного образования. Для осуществления инклюзивного образования в учреждениях общего среднего образования необходимо вносить изменения в организацию образовательного процесса на уровне высших учебных заведений, который направлен на формирование инклюзивной компетентности будущих учителей физической культуры. В систему компонентов профессиональной компетентности нами были включены инклюзивные компетентности, которыми будущие учителя физической культуры должны овладеть после завершения курса обучения, необходимые для работы с детьми с особыми потребностями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, компетентность, профессиональная компетентность, инклюзивная компетентность.

Sokolenko O. Particular Issues Associated with Preparation of Future Teachers of Physical Education (PE) for Work in Inclusive Education Environment

The article investigates the problem of incorporation of inclusive competencies into vocational preparation of future teachers of PE for work in inclusive education environment. The purpose of the article is a theoretical foundation of inclusive competencies implementation into vocational preparation of future teachers of PE for work in inclusive education environment. Appropriate staffing is of particular importance for inclusive education environment. There is no doubt that inclusive education environment is fostered by teachers, including by the teachers of PE. On our opinion, today not enough attention is paid to the staff preparation capable to work in inclusive education environment. In order to implement inclusive education in secondary education institutions, at first it is required to make changes in the organization of educational process at the level of higher education with an aim to develop inclusive competency of future teachers of PE. We have included inclusive competency into the system of professional competencies components that future teachers of PE must master during their training course and that of importance for work with children with special needs.

Key words: inclusive education, competency, professional competency, inclusive competency.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2021 р.
Прийнято до друку 30.04.2021 р.
Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

УДК 378.018.43:796

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-74-83

Глоба Галина Валеріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент; доцент кафедри
методики викладання спортивно-педагогічних дисциплін
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Слов'янськ, Україна.
galynagloba@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3225-012X>

Цибулько Людмила Григорівна,

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Слов'янськ, Україна.
afhn60@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1201-3215>

Щелкунов Анатолій Олексійович,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри
методики викладання спортивно-педагогічних дисциплін
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Слов'янськ, Україна.
afhn60@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2246-022X>

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ У СВІТІ В УМОВАХ ГІБРИДНОГО НАВЧАННЯ: TAKEAWAYS ДЛЯ УКРАЇНИ

У масмедіа та офіційних заявах як вітчизняних політиків та експертів, так і закордонних, провідними є дві основні тези: діджитал – це нова нормальність; та надзвичайність кліматичної й економічної ситуації, у якій ми живемо. Переорієнтація форм організації фізкультурної освіти йде по всьому світу, і в кожній країні набуває специфічних форм у залежності від економічних можливостей основних верств населення, традицій здорового способу життя, кліматичних та географічних умов та культури.

В Україні адаптація до гібридного навчання у фізичному вихованні відбувається нерівномірно й має дуже великі виклики – набагато менша житлова площа в більшості населення ніж у розвинених країнах (отже займатися активними видами спорту, навіть степ-аеробікою, майже

неможливо), дуже довгий період холодів та дощової/снігової погоди (отже, варіанти організації занять з фізкультури на вулиці з дотриманням дистанції теж відпадають), відсутня інфраструктура для занять спортом на вулиці (велодоріжки та ін.) та гроші для фінансування її розбудови.

Крім того, ми вже окреслювали цифрову нерівність як український феномен, де 35% населення не мають доступу до інтернету вдома і близько 30% сімей мають лише один комп'ютер вдома, отже усі діти у сім'ї та інші члени родини не можуть нормально вивчатися й працювати (G. Globa, 2020).

Отже, пошук доступних видів спорту для своїх українських економічних та кліматичних умов є одним з найнагальніших завдань у сфері вітчизняного фізичного виховання.

Тема дослідження є складовою частиною комплексної програми науково-дослідницької роботи кафедри методики викладання спортивно-педагогічних дисциплін Донбаського державного педагогічного університету, у структурі державної програми «Фізичне виховання – здоров'я нації» (пункт 36 цільової комплексної програми), та Зведеним планом науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2020-2021 рр.

Більшість сучасних фахівців реагують на виклик часу локально – розробляючи та викладаючи онлайн курси з власних дисциплін. Проте теоретичне й систематичне осмислення трансформацій у сфері фізичного виховання, розробка рекомендацій для державного рівня майже не відбувається.

Найвдалішими у вітчизняному просторі варіантами компенсації карантину є проєкти на кшталт Prometheus.org.ua, що пропонує безкоштовний курс «Нова фізична культура» для фахівців та батьків від видатних спортсменів та лекторів (Prometheus, 2020), платформи naurok.com.ua, <https://vseosvita.ua>, Спорт заради розвитку (інноваційні уроки фізичної культури) (Спорт заради розвитку, 2020), Діджитал-фізкультура для школярів за участі зірок спорту на платформі Дія, численні YouTube-канали, приватні блоги та сервіси, які пропонують комплекси фізичних вправ з різних видів спорту, тощо. Також усі національні та державні університети викладають програми для дистанційного навчання.

Проте, майже усі ці курси навчають розвитку фізичних якостей удома – як-то вправи на стільці, розроблені викладачкою кафедри фізичного виховання Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (І. Новікова, 2020), заняття йогою, чи більш креативні як-то рекомендації вчителям з усіх дисциплін інкорпорувати фізичні вправи до звичайних класів за допомогою домашніх завдань з запису власних відео 1-2 хвилинних активних вправ, відео або інструкцій щодо 10-хвилинної перерви з комплексом вправ; застосовувати сайти з додатками за стосунками з фізичної активності як-то SworKit; просити учнів змінювати позицію

протягом уроку – поради батькам купувати додому парти чи столи, де учні можуть стояти й сидіти. В цілому ж простежується популярність йоги та більш седативних, спокійних практик.

Втім усі означені методи ігнорують істотні аспекти фізичного виховання й здорового способу життя – необхідність активності на свіжому повітрі, де в учнів під впливом сонячного світла виробляються вітаміни, формується зір. Завдяки заняттям на свіжому повітрі, діти гартуються і в меншій мірі схильні до простудних та інфекційних захворювань. Різні породи дерев виділяють фітонциди, які знищують велику кількість різноманітних хвороботворних мікроорганізмів (Анонім, 2021). Не варто забувати і про ту радість, яку доставляють рухливі види спорту для дітей. Варто пам'ятати і про те, що фізична активність на свіжому повітрі покращує працездатність мозку, так як він не відчуває нестачі в кисні. Всі види спорту на свіжому повітрі для дітей сприяють загартовуванню, зміцненню м'язів, підвищенню працездатності захисних механізмів організму, а також викликають прискорене виробництво ендорфінів.

Окремі українські заклади загальної середньої освіти пропонують вводити нормативи з фізичної активності та звітувати дані з власних смартфонів щодо кількості кроків чи тривалості й кілометражу індивідуальної пробіжки щоденно вчителям. Проте діти та підлітки не завжди можуть мати безпечні умови для індивідуальних пробіжок через відсутність безпечної інфраструктури поблизу місця проживання чи небажання/неможливості для батьків супроводжувати їх під час тренувань.

Отже, мета даної статті – проаналізувати сучасні тенденції й методики компенсування карантинного режиму у різних країнах світу та обрати й обґрунтувати методи гібридної фізкультурної освіти застосовні в Українських реаліях.

Багато країн пристосовуються до гібридної фізкультурної освіти подібно до України. Навіть найрозвиненіші країни світу не змогли повноцінно адаптуватися до раптових змін. Так, на основі даних опитування у Німеччині, що представляють доросле населення (≥ 14 років, $N = 1001$, збір даних з 27 березня по 6 квітня 2020 р.), науковці констатували значне зниження рухової активності (РА) населення. Загалом, 31% німців знизили рівень РА, тоді як 27% підтримували та 6% підвищили її рівень. Частка в 36% не брала участі в РА ані до, ані на початку карантину. Молодші вікові групи частіше підтримували рівень РА у порівнянні зі старшими. Порівняння «редукторів» та «редукторів / інтенсифікаторів» свідчить про те, що остання група збільшила домашні тренування та види спорту на витривалість на відкритому повітрі, тоді як «редуктори» не знайшли адекватних замінників своїх спортивних звичок (Sport and exercise, 2020).

Наприклад, американський Техаський університет пропонує щоденне супроводження дітей з фізичної активності менторами

університету за гроші (H. Gilin, 2020), а Google Classroom надає безкоштовний доступ до матеріалів, що ґрунтуються на фактичних даних про охорону здоров'я, харчування, фізичну культуру та домашні навчальні матеріали.

Товариство охорони здоров'я та фізичних здібностей педагогів Америки наводить приклад середньої школи в м. Клейтон, штат Міссурі, де студенти готуються включати діяльність, яка називається оздоровчим бінго, у свій досвід фізичного виховання на рік – де вони отримують спеціально розроблені плакати з грою, де кожен квадрат має завдання, яке учні повинні виконати, щоб піклуватися про себе та інших (S. Gietschier-Hartman, 2020). Йде активне створення клубів та соціальних медіа з тренувань.

CNN надсилає своїм користувачам щотижневий бюлетень охорони здоров'я, пропонує сайт для обслуговування та збирання інформації про фізичну активність учнів школи, де включені усі важливі параметри оцінювання фізичного стану та підготовленості учнів (CNN, 2020). По всій Америці організовані численні конференції й вебінари з підготування до «нової нормальності» формуються бібліотеки з ресурсами щодо фізичної активності. Заклади загальної середньої освіти й ЗВО надсилають власним учням календарі персональної фізичної активності щомісяця, так звані Mind & Body Calendars, з планом занять на кожен календарний день. В усіх навчальних закладах США запроваджено нові гібридні стандарти для підготування тренерів з усіх видів спорту (Shapeamerica, 2020).

Створено Уніфікований онлайн посібник з фізичного виховання який включає варіанти інтеграції фізичної активності, фітнесу, спорту, оздоровлення, харчування та керівництва учнів у класі та поза класом, сервіс зі стандартів здорового способу життя для учнів, студентів, працівників шкіл, установ, вчителів, та навіть батьків. Наприклад, дітям дошкільного віку рекомендовано займатися щонайменше 60 хв. структурованою фізичною активністю та до декількох годин неструктурованою фізичною активністю щодня. Викладачі країни можуть обирати, які предмети вони хотіли б використовувати із «меню» опцій. Ресурс включає інтерактивні контрольні списки на кшталт ігор із піктограмами, які можна натиснути для відстеження прогресу та доступу до ресурсів для підтримки впровадження обраної методики. Одночасно, ресурс збирає всенациональну статистику для комітету з охорони здоров'я. Вчителям рекомендовано проводити власні дослідження кожний семестр чи навіть чверть та рапортувати з ціллю підвищення ефективності нової системи. Враховуються індивідуальні фактори, між-індивідуальні, організаційні, малі групи, а також фідбек щодо політики й держпланування (Shapeamerica, 2019).

Створено спеціалізовані стандарти для учнів з вадами розвитку зору. Приділяється увага новим концепціям, як-то соціальна справедливість у фізичному вихованні. Для заохочення дітей та молоді

активно брати участь у власному здоровому способі життя, створені привабливі постери й інфографіка, розклад та плани уроків, різноманітні класи з танцювальної терапії, ідеї з цікавих ігор, електронні шаблони та форми, індикатори з ефективного викладання спортивних дисциплін, з персонального зростання класу, елімінування «дегуманізуючих практик у фізичному вихованні». У державні рекомендації для вчителів фізичного виховання включена ротація планів активності – рекомендації змінювати плани активності кожні 12 тижнів для підтримки зацікавленості учнів, запроваджувати нові види тренінгу – тренінги з вмінь протистояти труднощам, вирішувати конфлікти без звертання до наркотиків, сигарет чи спиртного.

Введено нові стандарти оцінювання вчителів фізичної культури.

Досить цікавими для авторів цієї статті стали спеціалізовані відео-курси з плавання вдома розроблені для Військової Академії США за допомогою відео-моделювання (ShapeAmerica youtu.be, 2020). Відеомоделювання – це інноваційний навчальний спосіб, що використовує візуальну модель бажаної навички чи діяльності як допоміжний засіб для підвищення продуктивності. Військова академія США використовує бібліотеку відеомоделювання як навчальний засіб в рамках обов'язкового курсу плавання на виживання. Модель складається з 4 частин – 1 відео – ідеальна техніка плавання з інструкціями. 2 відео студенти знімають себе вдома у басейні чи на річці/озері; 3 етап – продивляються відео й коректують власну техніку самі, порівнюючи з ідеальною. Знімають нове відео й відсилають викладачеві на критику. Викладач проводить персональну чи групову відео-сесію, де пояснює й показує як виправити помилки. Останнє, 4 відео – студенти надсилають після виправлення помилок й тривалої практики на оцінювання. Подібні методики розроблено для інших видів спорту.

В країнах Східної Азії на традиційну ранкову гімнастику та вечірні танці в парках дорослим рекомендовано брати дітей. КНР розробила стратегії з обліку факторів та просування стратегій фізичної активності навіть для людей похилого віку держави (S. Zhang, 2020). Оскільки китайська влада першою у світі закривала школи для контролю за розповсюдженням коронавірусу, Міністерство освіти закликала учнів навчатися вдома. 17 лютого чиновники запустили Національну платформу державних служб для освітніх ресурсів (також відому як «національна хмарна класна кімната») – колекцію Інтернет-ресурсів, яку склали органи управління освітою по всій країні. В Китаї теж використовують креативний потенціал для заохочення до фізичної активності – популярними стали смішні постери для онлайн класів чи конференцій «вбачте за шум, мої сусіди займаються фізкультурою» – для квартир де рівень шуму не пристосований до уроків.

У Великій Британії студенти повинні брати участь у серії асинхронних занять з фізичного виховання / фітнесу, які відповідають віку та трьом рівням фізичного виховання, пропонованим у школі. Також

може бути вбудований час для синхронних занять з фізичного виховання для певного віку протягом періоду часу, протягом якого клас збирається під час особистого шкільного дня. Рекомендується створення фітнес-рутин для кожного дня як-то ранкова/вечірня пробіжка, тощо. (Nickols, 2020). Створено спеціальні програми для стримінгу занять з фізкультури.

Норвегія та Фінляндія є прикладами, що проведення класів на свіжому повітрі доступне не тільки у країнах з теплим кліматом (E. Brown, 2014). У Норвегії діти виходять гуляти за будь-якої погоди, взимку і влітку. Садки і молодші класи 2 рази на тиждень ходять в походи в місцеві парки та музеї. Діти самі готують собі бутерброди на дорогу і печуть хліб та сосиски на вогні. Для цього місцеві парки всі обладнані мангалами, загороженими від вітру, лавочками та туалетами. Норвежці вважають, що майже немає поганої погоди для прогулянок. Вкрай важливо підібрати правильний одяг вітрозахисні комбінезони, що не промокають, екіпіровку, знизити ризик отримання травми до мінімуму, слід пам'ятати і про важливість різних захисних засобів, наприклад, окулярів, забезпечених ультрафіолетовим фільтром або мазей для захисту від обмороження. До речі, про спец одяг який всюди є дорогим – незважаючи на самий високий рівень життя в світі згідно зі статистикою Світового банку за останні 5-7 років, норвежці спокійно ставляться до купівлі ношеного одягу (у країні діють онлайн сервіси типу українського Шафа). В кожному районі стоять приймачі одягу, яку відправляють біженцям і роздають безпритульним. Майданчики обладнані безкоштовними мотузковими парками, де діти полюбляють лазити взимку та влітку. Причому дизайн кожного парку індивідуальний та нетиповий, отже дітям завжди цікаво переходити з місця на місце у супроводі вчителів. Це результати власних спостережень авторки під час візитів до родини у Норвегії.

Підсумовуючи вищезазначене, можна рекомендувати запровадження наступних форм гібридного навчання у сфері фізичного виховання України:

1) окрім стрімко розвиваються онлайн індустрії й супроводження уроків фізкультури, наполягати на заняттях на свіжому повітрі використовуючи дистанцію та наші природні багатства – ліс, озера, річки, парки, водити дітей у походи, бо навіть неспортивна хода стимулює захисні сили організму;

2) рекомендувати вчителям фізкультури залучати батьків до дискусій стосовно купівлі бадмінтону чи іншого спортивного обладнання для власних дітей (якщо школа не має можливості придбати) для ігор на свіжому повітрі (футбол, баскетбол, танці, аеробіка, пейнтбол) у більш теплий сезон; лижі, ковзани, санки, хокей, фігурне катання узимку. Тут можна підключати міську владу для організації катків поблизу шкіл та на майданчиках, розбудові велосипедних доріжок, мотузкових майданчиків поблизу шкіл та місць для барбекю в парках відпочинку.

Допомагати рідній країні будувати здорову націю використовуючи

потенціал природи – свіжого повітря, сонця, радості руху й взаємодії у грі.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в детальному аналізі успішних впроваджень гібридної освіти у сфері фізичного виховання в Україні.

Список використаної літератури

- 1. Globa G. V.** Evaluation of efficiency of online education in sphere of physical education of college level students during the covid-19 quarantine in Ukraine. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2020. № 3 (96). С. 124–133.
- 2. Prometheus: PE101** Нова фізична культура. URL: <https://courses.prometheus.org.ua/courses/coursev1:Prometheus+PE101+202.T2/about>.
- 3. Інноваційні уроки фізичної культури.** Playlist. Офіційний канал Української Федерації «Спорт заради розвитку». 14.04.2020. URL: <https://www.youtube.com/channel>.
- 4. Новікова І.** Комплекс вправ зі стільцем. Київ, 2020. URL: <http://fv.fbmi.kpi.ua/article/garna-figura-ne-rokydayuchy-robochogo-miscya-kompleks-vprav-zi-stilcem>.
- 5. Анонім.** Зимові види спорту та здоров'я дитини. Конспект бесіди з дітьми старшої групи. Зимні види спорту. Лижний спорт для дітей. 2021. URL: <https://klubfedotova.ru/uk/pitanie/zimnie-vidy-sporta-i-zdorove-rebenka-konspekt-besedy-s-detmi>.
- 6. Sport** and exercise in times of self-quarantine: How Germans changed their behaviour at the beginning of the Covid-19 pandemic. 2020. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1012690220934335>.
- 7. Gillin, H.** Moving-minds, 2020. URL: <https://blog.moving-minds.com/category/at-home-activities-resources>.
- 8. Gietschier-Hartman, S.,** Clayton, Missouri, 2020. URL: https://www.shapeamerica.org/ResourcesPublications/Heat_AssessmentTool.aspx.
- 9. CNN. Health** education assessment tool. URL: <https://edition.cnn.com/2020/08/31/health/gym-class-online-learning-wellness/index.html>.
- 10. Shapeamerica.** Resources page. 2020. URL: <https://www.jblearning.com/health-sciences-professions/shapeamerica>.
- 11. Shapeamerica.** Resources page. 2019. URL: https://www.shapeamerica.org/publications/journals/joperd/JOPERD_articles/2019/january-2019-free-access-article.aspx.
- 12. Norris, J.** at all. Physical Education: Teacher Perceptions of Teacher Evaluation. *The Physical Educator* 74(1):41-62. 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/312933666_Physical_Education_Teacher_Perceptions_of_Teacher_Evaluatio.
- 13. ShapeAmerica** channel. Effective Use and Implementation of Video Modeling in a Survival Swimming Course, 2020. URL: <https://youtu.be/dsmV3Q86D8A>.
- 14. Zhang, S.** How Do You Teach Art, Music and PE Online? In China, They're Figuring It Out. EdSurge, 2020. URL: <https://www.edsurge.com/news/2020-03-10-how-do-you-teach-art-music-and-pe-online-in-china-they-re-figuring-it-out>.
- 15. Brown, E.** Learning outside the classroom. Fulbright Writing, 2014. URL: <http://www.elissabbrown.com/norway-fulbright-writings/2014/8/26/learning-outside-the-classroom>.
- 16. Nickols** School. PE and Athletics for Hybrid

Model/Remote Learning. 2020. URL: <https://www.nicholsschool.org/list-detail?pk=168203>.

References

1. **Globa, G. V.** (2020). Evaluation of efficiency of online education in sphere of physical education of college level students during the covid-19 quarantine in Ukraine. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of a person: methodology, theory and practice*, 3 (96), 124-133 [in English].
2. **Prometheus:** PE101 Nova fizychna kuljtura [Prometheus: PE101 New PE]. (2020). Retrieved from https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+PE101+2020_T2/about [in Ukrainian].
3. **Innovatsiini** uroky fizychnoi kultury. Playlist. Ofitsiyni kanal Ukrainskoi Federatsii «Sport zarady rozvytku» [Innovative physical education lessons. Playlist. Official channel of the Ukrainian Federation «Sport for Development»]. (14.04.2020). Retrieved from <https://www.youtube.com/channel> [in Ukrainian].
4. **Novikova, I.** (2020). Kompleks vprav zi stiltsem [A set of exercises with a chair]. Kyiv. URL: <http://fv.fbmi.kpi.ua/article/garna-figura-ne-pokydayuchy-robochogo-miscya-kompleks-vprav-zi-stilcem> [in Ukrainian].
5. **Anonim.** Zymovi vydy sportu ta zdorovia dytyny. Konspekt besidy z ditmy starshoi hrupy. Zymni vydy sportu. Lyzhnyi sport dlia ditei [Anonymous. Winter sports and children's health. Summary of the conversation with the children of the senior group. Winter sports. Skiing for children]. (2021). Retrieved from <https://klubfedotova.ru/uk/pitanie/zimnie-vidy-sporta-i-zdorove-rebenka-konspekt-besedy-s-detmi> [in Ukrainian].
6. **Sport** and exercise in times of self-quarantine: How Germans changed their behaviour at the beginning of the Covid-19 pandemic. (2020). Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1012690220934335> [in English].
7. **Gillin, H.** Moving-minds. (2020). Retrieved from <https://blog.moving-minds.com/category/at-home-activities-resources> [in English].
8. **Gietschier-Hartman, S., & Clayton, Missouri.** (2020). Retrieved from https://www.shapeamerica.org/ResourcesPublications/Heat_Assessment_Tool.aspx [in English].
9. **CNN.** Health education assessment tool. Retrieved from <https://edition.cnn.com/2020/08/31/health/gym-class-online-learning-ellness/index.html> [in English].
10. **Shapeamerica.** Resources page. (2020). Retrieved from <https://www.jblearning.com/health-sciences-professions/shapeamerica> [in English].
11. **Shapeamerica.** Resources page. (2019). Retrieved from https://www.shapeamerica.org/publications/journals/joperd/JOPERD_articles/2019/january-2019-free-access-article.aspx [in English].
12. **Norris, J.** at all. Physical Education: Teacher Perceptions of Teacher Evaluation. *The Physical Educator* 74(1):41-62. (2017). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/312933666_Physical_Education_Teacher_Perceptions_of_Teacher_Evaluation [in English].
13. **ShapeAmerica** channel. Effective Use and Implementation of Video Modeling in a Survival Swimming Course. (2020). Retrieved from

<https://youtu.be/dsmV3Q86D8A> [in English]. **14. Zhang, S.** How do you teach art, music and pe online? In China, they're figuring it out. EdSurge. (2020). Retrieved from <https://www.edsurge.com/news/2020-03-10-how-do-you-teach-art-music-and-pe-online-in-china-they-re-figuring-it-out> [in English]. **15. Brown, E.** (2014). Learning outside the classroom. Fulbright Writing. Retrieved from <http://www.elissabbrown.com/norway-fulbright-writings/2014/8/26/learning-outside-the-classroom> [in English]. **16. Nickols School.** (2020). PE and Athletics for Hybrid Model/Remote Learning. Retrieved from <https://www.nicholsschool.org/list-detail?pk=168203> [in English].

Глоба Г. В., Цибулько Л. Г., Щелкунов А. О. Фізичне виховання у світі в умовах гібридного навчання: takeaways для України

Стаття присвячена дослідженню проблеми переходу до гібридного навчання у фізичному вихованні різних країн світу та можливих уроків, які Україна може перейняти й вивчити. Досліджено, що для України перехід на дистанційне навчання позначав вступ до цифрової нерівності. В 35% населення просто немає підключення до Інтернету вдома або недостатні комп'ютери чи телефони для участі в онлайн заняттях. У сфері фізичного виховання, Україна має додаткові критичні фактори: економічні, житлові (замала площа квартир в більшості населення та їхня непристосованість до занять спортом), кліматичні (3 холодних сезони з 4), інфраструктурні, бюрократичні (невизнання урядом ключової ролі рухливих занять для формування імунітету та здорової психіки й тіла). Проаналізовано досвід переходу до гібридного навчання у фізичному вихованні провідних країн світу – США, Германії, Китаю, Великобританії та Норвегії. З'ясовано, що навіть для розвинених країн перехід до діджитал позначився значним спадом (30-35%) рухової активності населення. Спростовано ствердження, що заняття на відкритому повітрі доступні тільки населенню країн з теплим кліматом. Запропоновано ввести скандинавський стандарт рухової активності для України, використовуючи потенціал природи – свіжого повітря, сонця, радості руху й взаємодії у грі.

Ключові слова: гібридна освіта, фізичне виховання, США, Германія, Китай, Великобританія, Норвегія, скандинавський стандарт.

Глоба Г. В., Цибулько Л. Г., Щелкунов А. А. Физическое воспитание в мире в условиях гибридного обучения: takeaways для Украины

Статья посвящена исследованию проблемы перехода к гибриднему обучению в физическом воспитании разных стран мира и возможных уроков, которые Украина может перенять и изучить. Доказано, что для Украины переход на дистанционное обучение обозначал вступление в цифровое неравенство. У 35% населения просто нет подключения к Интернету дома или недостаточно компьютеров или телефонов для участия в онлайн занятиях. В сфере физического воспитания, Украина имеет дополнительные критические факторы: экономические, жилые

(маловата площа квартир у більшості населення і їх непридатність до занять спортом), кліматическіе (3 холодних сезона из 4), інфраструктурні, бюрократическіе (непризнання правительством ключової ролі подвижних занять для формування імунітета і здорової психіки і тіла). Проаналізовано досвід переходу до гібридного навчання в фізическому вихованні ведучих країн світа – США, Німеччини, Китаю, Великобританії і Норвегії. Вияснено, що навіть для розвинутих країн перехід до діджитал сказався значительним спадом (30-35%) двигальної активності населення. Опровергнуто утвердження, що заняття на відкритому повітрі доступні тільки населенню країн з теплим кліматом. Предложено ввести скандинавський стандарт двигальної активності для України, використовуючи потенціал природи – свіжого повітря, сонця, радості руху і взаємодії в грі.

Ключеві слова: гібридне навчання, фізическе виховання, США, Німеччина, Китай, Великобританія, Норвегія, скандинавський стандарт.

Globa G., Tsybulko L., Shchelkunov A. Physical Education in the World in Terms of Hybrid Learning: Takeaways for Ukraine

The article is devoted to the study of the problem of transition to hybrid learning in physical education in different countries and possible lessons that Ukraine can learn and implement. It is investigated that for Ukraine the transition to distance learning meant the introduction of digital inequality. 35% of the population simply do not have an Internet connection at home or do not have enough computers or phones to participate in online classes. In the field of physical education, Ukraine has additional critical factors: economic, housing (too small area of apartments in the majority of the population and their unsuitability for sports), climate (3 cold seasons out of 4), infrastructure, bureaucracy (non-recognition by the government of the key role of mobility for the formation of immunity and healthy mind and body). The experience of transition to hybrid learning in physical education of the leading countries of the world – the USA, Germany, China, Great Britain and Norway was analyzed. It was found that even for developed countries, the transition to digital has led to a significant decline (by 30-35%) in physical activity. The claim that outdoor activities are available only to the population of countries with warm climates is refuted. It is proposed to introduce a Scandinavian standard of physical activity for Ukraine, using the potential of its nature – fresh air, sun, joy of movement and interaction in the game.

Key words: hybrid education, physical education, USA, Germany, China, Great Britain, Norway, scandinavian standard.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

УДК 796.011.3:[378.018.43:616-036.21]](477)

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-84-97

Глоба Тетяна Анатоліївна,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна.

Tatyana.Globa05@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3442-4250>

АНАЛІЗ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ З ВИКОРИСТАННЯМ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СПОСІБ ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ, СПРИЧИНЕНИЙ COVID-19

Зі стрімким розвитком новітніх технологій і незупинними процесами глобалізації можливості здобути нові знання та уміння значно поширюються і набувають нових варіацій і форм. Мережа пропонує нам безліч онлайн-курсів на будь-який смак; у вільному доступі знаходиться необмежена кількість відеолекцій для ознайомлення з цікавими галузями; за сприяння фахівців щороку розробляються і виходять у світ десятки якісних сайтів наукового спрямування. Загалом, людина ХХІ століття має достатньо електронних ресурсів для самоосвіти.

Дистанційне навчання набирає обертів і на державному рівні. Зокрема, у багатьох закладах вищої освіти поряд з денною, заочною та вечірньою формами навчання впроваджується дистанційна, і з кожним роком така система користується все більшою популярністю. Що стосується визначення самого поняття як «Дистанційне навчання», то, ґрунтуючись на терміні, зазначеному в МОН України і поєднуючи з думками працівників сфери освіти, в цілому трактувати дане явище можна так: дистанційне навчання – це процес набуття знань і розвитку навичок, що відбувається за рахунок взаємодії віддалених один від одного здобувачів знань та викладачів, які з'єднуються за допомогою визначеної Інтернет-платформи у певний час. Воно вимагає наявності технічного обладнання (комп'ютери, телефони з доступом до Мережі) в усіх учасників процесу (Биков, 2005; Воронкін, 2009).

Особливої актуальності у всьому світі онлайн-навчання набуло через лютування пандемії COVID-19. Небезпечний вірус змусив перейти до нової форми навчання і викладання як школярів і вчителів, так і студентів і викладачів. Складні обставини, звичайно, завдали немало клопоту усій системі освіти, але досвідчені фахівці змогли взяти ситуацію під контроль і певною мірою налаштувати здобувачів знань прийняти виклик, що його кидає зовнішнє середовище.

Дистанційне навчання, за своєю сутністю, є абсолютно нейтральним. Воно виявляє свої гарні чи погані сторони в залежності від підходів його учасників, методики користування його приладами та загального контексту. Однак, на підставі досвіду багатьох здобувачів знань та їх родин в цілому протягом вже понад одного року, можна умовно виділити переваги та недоліки дистанційного навчання. Основні переваги, які приваблюють учасників такого формату:

- можливість отримувати бажаний освітній рівень, не виходячи з дому, а значить, і не витрачаючи час і кошти на проїзд. Дана особливість є зручною для студентів, навчальний заклад яких знаходиться в іншому місті. Особливо важливою і потрібною є функція дистанційної освіти у період пандемії;

- швидка комунікація з викладачем за допомогою електронної пошти чи месенджера. Іноді письмова відповідь від наставника на питання, що виникло в процесі підготовки, сприймається краще, аніж почута. Тим паче, смс-повідомлення можна прочитати декілька разів і краще засвоїти інформацію.

Недоліками можуть виступати:

- недостатня соціалізація та комунікація одногрупників між собою та з викладачем. У подальшому житті в даних навичках виникне потреба;

- ненадійність технічного обладнання та проблеми зі зв'язком. Нерідко можна почути, що хтось не зміг під'єднатися до лекції чи семінару через те, що вимкнули світло чи зник Інтернет.

Проте, варто зважати на те, що в кожному закладі освіти можуть виникати свої особливі, а іноді й зовсім непередбачувані ситуації (Павленко, 2007; Самолюк, 2013).

Дані узагальнення стосуються й предмету фізичної культури. Під час пандемії особливо важко організувати навчальний процес, оскільки частково відсутня можливість спостерігати за тим, як виконують студенти вправи та чи виконують взагалі. Якщо при змішаній формі навчання здобувачі знань могли приходити до спортивного комплексу і здавати нормативи, то тепер це зробити дещо складніше, оскільки хлопець чи дівчина мають здавати фізичні навантаження без безпосередньої підтримки фахівця, який би міг допомогти та сприяти безпеці під час процесу (веб-камера все ж таки не може достатньо чітко демонструвати, чи правильно людина здійснює рухи та чи не загрожує вона якимось чином своєму здоров'ю).

Однак дистанційна «Фізична культура» є доволі ефективною, якщо користуватися порадами викладача. Наприклад, можна займатися у зручній для себе час та зручному темпі, дотримуючись певної періодичності занять, щоб вправи, спрямовані на підтримку та поліпшення здоров'я, не перетворилися на шкідливі. Отже, «домашня фізкультура» подобається тим людям, які переймаються, чи не відстають вони від інших. Це, звичайно, знижує мотивацію, однак разом із тим і зменшує стрес.

У 2020 році перше місце серед пошукових запитів – зайняла дистанційна освіта, бо саме через неї багато суперечок. Суспільство ставиться негативно до такої форми навчання, через те, є сильний вплив на здоров'я. Наразі проблеми зі здоров'ям на дистанційному навчанні розповсюджена проблема, хтось з ними встиг зітнутися, хтось ще ні. Тому мета цієї статті показати вплив такого способу життя на організм людини та запобігти хворобам чи показати як не довести їх до гострої стадії. Багато проблем психічного здоров'я загострюються під час перебування в умовах карантину та самоізоляції. На разі достатньо багато інформації про зростання тривожних та депресивних розладів, проте інша сторона залишається не помітною за межами родин – сімейні стосунки. Проблеми у сімейних та соціальних стосунках є одним з найпоширеніших наслідків перебування людей в умовах обмеження свободи. Проблеми у родині можуть виникати через страх за їх здоров'я, через обурення, що вони не турбуються про ваше, втому від численних спроб заспокоїти літніх батьків та забезпечити стабільність дітям під час віддаленої роботи, стрес через проживання далеко від сім'ї чи у випадку захворювання потреба у додатковій ізоляції від сім'ї та друзів.

Аналіз наукових літературних джерел та практики показав, що впровадження в освітній процес онлайн занять, та дистанційної форми занять вимагає від керівництва закладів вищої освіти реорганізації всієї системи освіти, у тому числі й переосмислення ролі дисципліни «Фізична культура». Науковці стверджують, що зміни, які відбуваються у структурі та змісті освіти, є необхідністю і відображенням тих процесів, які виникають у соціумі, а особливо актуальною є в період сьогодення, коли у світі лютує пандемія спричинена коронавірусом COVID-19. Нам імпонує думка І. Прокопенко та С. Бережної в якій вони закликають заклади вищої освіти в Україні здійснювати інноваційні рішення та запроваджувати дистанційне навчання з використанням різних веб-серверів, платформ, ресурсів та соціальних мереж (Berezhna S., Prokopenko I., 2020). Науковці С. Браммер та Т. Кларк вважають, що пандемія зумовила необхідність застосування найбільшої та найшвидшої трансформації педагогічної діяльності яка коли-небудь спостерігалась у сучасних університетах, це призвело до збільшення навантаження на науково-педагогічних працівників, а також що багато нововведень, застосованих під час пандемії, будуть корисними для студентів і після кризи (Brammer S., Clark T., 2020).

Проблемам використання дистанційного навчання у закладах вищої освіти присвячено велика кількість досліджень, зокрема наукові праці відображені в роботах: Л. Волошко, 2004., О. Воронкіна, 2009., Н. Самолюк & Швець, 2013., І. Прокопенко, 2020., С. Бережна, 2020 та ін.

Мета роботи – проаналізувати вплив дистанційного навчання на спосіб життя студентської молоді. Згідно з метою були поставлені такі завдання: проаналізувати актуальність дистанційного навчання;

визначити переваги та недоліки дистанційного навчання; визначити особливості організації занять фізичною культурою під час карантину різних закладів вищої освіти України.

Для вирішення поставлених завдань використовувалась наступні методи дослідження. Зокрема, аналіз науково-методичної літератури. Соціологічні методи дослідження (анкетування) застосовували з метою визначення ставлення студентів ДНУ імені Олесея Гончара стосовно дистанційного навчання.

Згідно з даними вчених, здоров'я людини більш ніж на 50% зумовлено її способом життя, на 40% – соціальними і природними умовами, а також спадковістю, і лише 10% залежить від медичного обслуговування. «Здоровий спосіб життя» включає фізичне здоров'я, духовне здоров'я і соціальне здоров'я. Взаємообумовленість цих понять виступає твором їх результату. Якщо будь-який з трьох компонентів дорівнюватиме нулю, то й загальний показник буде нуль (Литвиненко, 2012).

До переходу на дистанційне навчання, у більшості був певний розпорядок дня, було більше рухової активності, пари з фізкультури проводилися активніше, була постійна зміна обстановки. Менше завдань, більше часу на їх виконання. Тобто дотримувалися ми здорового способу життя. З переходом на дистанційне навчання здоровий спосіб життя дуже змінився, причому в негативну сторону. Ми стали проводити багато часу сидячи за комп'ютером, ноутбуком та іншими гаджитами, виконуючи завдання, які треба здати у певний строк. В одній і тій самій кімнаті студенти сплять вночі, навчаються вдень, відпочивають ввечері. Нічого навколо не змінюється, увага розсіюється, прокрастинація посилюється. Людина, яка перебуває в ситуації невизначеності, відчуває підвищення тривоги.

Все це приводить до того, що постійно нервуємо, поспішаємо, таким чином наш психологічний стан – (це стан, який розвивається в людині в процесі її соціально значущої діяльності і впливає на психологічні та фізіологічні функціональні процеси в організмі людини) погіршується. Виникає стрес, виникають порушення механізмів саморегуляції, відбувається погіршення трудової діяльності і відбуваються зриви, які призводять до виникнення небезпечних ситуацій. При стресових ситуаціях різко підвищується вміст адреналіну у крові, серце працює активніше, звужуються кровоносні судини, підвищується температура тіла, рівень глюкози у крові зростає. У результаті в організмі виникають фізіологічні порушення, розлади нервової, серцево-судинної систем тощо. До цих розладів належать нервовість, роздратованість, тривога, агресивність, втома, загострення хвороби – що дуже часто стається на дистанційному навчанні. Тривала стресова ситуація призводить до багатьох психосоматичних захворювань: психозів, неврозів, захворювань мозку, серцево-судинних захворювань, інфаркту, гіпертонічної хвороби, шлунково-кишкових захворювань,

зниження імунітету, онкологічних захворювань, а також розвитку алкоголізму, наркоманії, суїциду (Волошко, 2004; Литвиненко, 2012).

У 2016-му Американська асоціація кардіологів, а з нею і ВООЗ визначили мінімально необхідні для здоров'я норми фізичної активності. Це 150 хвилин помірного навантаження на тиждень, до якого належать швидка хода та прогулянка з собакою, або 75 хвилин інтенсивних вправ, біг чи катання на велосипеді. Фізичні навантаження добре впливають на серцево-судинну систему і допомагають запобігти – 80% серцевих хвороб, під час них організм насичується киснем, відповідно тканини та органи загалом краще працюють. Також фізична активність сприяє нейропластичності, у результаті чого підвищується наша здатність навчатися і покращуються когнітивні функції, зокрема пам'ять, увага, мислення та орієнтування в просторі. Нещодавнє дослідження, яке охопило мільйон людей, показало, що в середньому норма сну становить 6,5-7,5 години, хоча це досить індивідуально. Вчені виділяють фазу швидкого сну, яка триває 15 хвилин, і повільний сон, що продовжується протягом 75 хвилин. Різним людям потрібно від 4 до 6 таких 90-хвилинних циклів, а це від 6 до 9 годин. Значно більша або значно менша тривалість сну призводить до передчасної смерті (Скороход, 2019).

Згідно з опитуваннями Радіо Свобода, дуже багато часу ми стали проводити зі смартфонами, що псує наш зір та поставу. Так результати опитування «Радіо Свобода» на запитання «з якими медіапристроями ви почали проводити більше свого часу?» показало (рис.1). (<https://www.radiosvoboda.org/a/kyiv-molod-pro-karantin/30532311.html>).

Рис. 1. Розподіл відповідей щодо проведення свого часу з тими чи іншими медіапристроями в період карантину.

Для того, щоб дистанційне навчання не завдало проблем та шкоди, треба привести в норму свій спосіб життя. Приведемо декілька лайфхаків. Лайфхаки – це корисна порада, яка допомагає вирішувати побутові проблеми, тим самим заощаджуючи час. Під час карантину більшість піклується про своє фізичне здоров'я, забуваючи про психічне. Ми пам'ятаємо, що потрібно мити руки, але забуваємо про інші фактори,

дотримання яких допоможе зберегти позитивні думки та емоційну стабільність. Вплив умов карантину на наше психічне здоров'я та самопочуття не варто недооцінювати. Життєва ситуація, у якій ми опинилася є не звичною для усіх нас, вона мобілізує в нас сили, щоб справлятися з власним стресом та підтримувати значимих для нас людей. Саме тому важливо не витратити власний час та енергію на питання, які вирішити не можливо, зміни, які не настануть раніше визначеного для них часу, й на конфлікти, яких можна уникнути. Цілі, які ви ставите перед собою або ж приймаєте для себе від оточення мають бути реалістичними, зрозумілими. Це наповнює їх сенсом, а результати подоланих викликів сприймаються як винагорода. Наведемо приклад умов яких необхідно дотримуватись під час дистанційного навчання, щоб уникнути негативного впливу на стан здоров'я студентської молоді.

Різноманіття. Ваші активності, якими плануєте наповнити свій день можуть бути різні, проте важливо, щоб одні не перетягували на себе увесь ваш ресурс. Наприклад, ви вчилися дистанційно, а потім замість «відпочинку» на дивані, пішли прогулятися або виконали вдома загально розвиваючі вправи. Під час цього ваш мозок відпочив (зміну активностей можна вважати відпочинком), а тіло попрацювало. І таким чином ми створюємо собі різноманіття. Також фізична активність має позитивний вплив на психологічні чинники, як відомо, під час виконання вправ у крові збільшується рівень кисню, краще протікають життєво важливі процеси.

Відпочинок. Згадайте ситуації, коли вам потрібно було щось знайти, водночас у вас горіли «дедлайни» (дедлайн – крайній термін дата або час), до якого має бути виконано певне завдання – по одній справі, а поруч хтось вимагав уваги по іншій справі. Щоб цього уникнути найкраще скористатися принципом «мінімалізму та лаконічності». Насправді багато речей впродовж карантину можуть абсолютно не знадобитися, проте вони можуть займати місце як фізично, так і психологічно у вашій голові. Іншими словами ми завжди думками повертаємося до справ, які не закінчили чи плануєте наперед, щоб заощадити сили та енергію.

Планування. Планування наперед є не просто корисною рекомендацією, а й дійсно дієвим ресурсом. Уявіть, що ви збираєтесь у магазин не плануючи щось конкретно придбати, по завершенню закупів ви з дивом розумієте, що витратили на це більше часу й можливо навіть значно більше коштів. А тепер перенесіть це на побутову рутину й ви помітите, що насправді дуже багато часу витрачається на обдумування ідей на кшталт «а якщо...» чи опанування тривоги, що час спливає. Не треба відкладати на потім те, що можете зробити впродовж наступних 15 хвилин (Самолук & Швець, 2013).

Немає сумнівів, що спорт є чи не найкращим способом зробити своє здоров'я міцнішим, а тіло витривалішим. Але в умовах дистанційного навчання та обмеженої рухливості постає проблема

збереження нормальної фізичної підготовки. Однак, її можна вирішити належною організацією занять у тих умовах, в яких весь світ і Україна зокрема опинилися.

Фахівці по-різному підійшли до формування умов занять фізичною культурою під час пандемії. Нами було проаналізовано ряд закладів вищої освіти України стосовно викладання дисципліни «Фізична культура» під час карантинних обмежень спричиненими коронавірусом COVID-19.

Так, у Криворізькому державному педагогічному університеті (КДПУ) студенти 1-3 курсів мають ознайомитися з теоретичним матеріалом з основ фізичного виховання; він надається через електронну пошту або Viber. Практична робота полягає в написанні реферату з теми за відповідним до навчального процесу модулем. У період карантину студенти також мають виконувати фізичні вправи за відеоматеріалами, котрі надає викладач. Звичайно, в залежності від курсу, спеціальності та викладача форма проведення занять може дещо змінюватися та варіюватися. У попередньому абзаці наведені загальні тенденції, від яких тренер, так би мовити, має відштовхуватися (Офіційний сайт).

У Харківському національному університеті міського господарства імені О. М. Бекетова (ХНУМГ) колектив кафедри фізичного виховання і спорту також підготував умови для дистанційного навчання. Передусім, варто відмітити, що зв'язок з викладачами підтримується за допомогою використання технічних засобів, зокрема таких навчальних ресурсів: додатків Microsoft Teams, Viber, Zoom, Facebook, електронної пошти та мобільного зв'язку з викладачами. Для тренувань студентів фахівці підбирають теоретичний матеріал і такі допоміжні відеолекції, завдання і комплекси вправ, які не вимагають спеціального обладнання та можуть виконуватися в домашніх умовах. За тим, як студенти дотримуються роботи з запропонованих фізичних навантажень викладачі слідкують за допомогою тестів та відеозвітів. Додаткові бали виставляються за участь у дистанційних тренуваннях. На офіційному сайті ХНУМГ розміщена більш детальна інформація стосовно теоретичного і практичного блоків занять, наявні рекомендації щодо індивідуального підбору комплексу вправ та їх послідовності, а також зразки відеосюжетів виконання цих вправ студентами (<https://fvs.kname.edu.ua/index.php/uk/>).

У Таврійському державному агротехнологічному університеті імені Дмитра Моторного (ТДАТУ) є наявна власна система дистанційного навчання. Вона включає в себе різні завдання, котрі у загальному значенні мають підтримувати нормальний рівень фізичного стану студента, несуть у собі оздоровчу спрямованість, спрямований розвиток усвідомленого ставлення до самостійних занять фізичною культурою на основі ретельного самоаналізу (до речі, на сайті ТДАТУ наявні спеціальні тести для вивчення свого функціонального стану). Особливістю організації опанування даної дисципліни в університеті є те, що зв'язок відбувається між студентом та викладачем у формі звітів.

Так, здобувач освіти має вести щоденник самоконтролю, і кожного тижня висилати його на електронну скриньку свого викладача. Самостійні заняття включають в себе як теорію (написання рефератів), так і практику (завдання даного типу розбиті по тижням і передбачають виконання фізичних вправ комплексно та впродовж дня). На сайті даного закладу освіти розміщені завдання для студентів, відповідно до їх функціональних груп (основна, спеціальна та звільнених). Не дивлячись на достатньо унормований процес навчання, викладачі кафедри, як і в попередніх випадках, залишили свої контакти на випадок виникнення питань у здобувачів освіти (<http://www.tsatu.edu.ua/fvs/dystancijne-navchannja/>).

Децю схожа організація освітнього процесу з фізичного виховання у Київському політехнічному інституті імені Ігоря Сікорського (НТУУ КПІ). Як і в щойно розглянутому ТДАТУ, кафедра фізичного виховання та спортивного вдосконалення підготувала теоретичні матеріали та виклала завдання практичного характеру, які здійснюються після аналізу власного стану; результати щоденного аналізу мають включати в себе частоту пульсу, показники АТ (артеріального тиску) у стані спокою та інші, і записуватися до відповідного щоденника у визначені періоди. Така методика дозволяє не лише викладачу стежити за успішністю студента, а й студенту контролювати свої фізичні можливості. На сайті також наявні теми рефератів та комплекси вправ для самостійних занять. В основному, викладачі комунікують зі студентами через систему Moodle, однак надсилати реферат чи звернутися з іншого питання можна на електронні адреси відповідальних за навчальні відділення (<http://fv.fbmi.kpi.ua/>).

Ознайомлюючись з організацією занять фізичною культурою у закладах вищої освіти слід звернутися й до власного досвіду. У Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара (ДНУ) заняття відбуваються через систему Microsoft Teams, однак при потребі зв'язатися з викладачем можна через месенджер або електронну пошту. Завдання студент отримує в залежності від власної медичної групи, вони можуть бути як практичного, так і теоретичного характеру. Щотижня викладач представляє здобувачам знань комплекс тренувань у формі відеолекцій, і вони можуть займатися під час пари або ж тоді, коли зручно (спираючись на самопочуття). Нормативи здаються в онлайн режимі по відеозв'язку.

Якщо перші чотири заклади вищої освіти були проаналізовані, орієнтуючись на розкритий на сайтах матеріал, то ситуацію в ДНУ імені О. Гончара описано з особистого досвіду. Однак, у всіх розглянутих закладах вищої освіти можна виявити спільні тенденції проведення занять.

Також нами було проведено анкетне опитування в якому прийняло участь 60 студентів другого курсу факультету медичних технологій діагностики та реабілітації Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Анкета містила 10 запитань, де визначалась думка студентів стосовно дистанційного навчання див. табл. 1.

Таблиця 1

Ставлення студентів стосовно дистанційного навчання (n = 60)

№ п/п	Питання	Відповіді на питання			
		Так	Ні	%	%
1	Чи стали ви проводити більше часу вдома	40	20	67	33
2	Ваш психоемоційний стан погіршився	35	25	58	42
3	Ви стали менше займатися спортом	49	11	82	18
4	Ви стали більше відпочивати	37	23	62	38
5	Чи суттєво змінився Ваш розпорядок дня	44	16	73	27
6	Чи хотіли б ви постійно знаходитись на дистанційному навчанні	31	29	52	48
7	Чи відчуваєте негативний вплив від сидячого способу життя	34	26	57	43
8	Чи знаходите ви щось позитивне на дистанційному навчанні	32	28	53	47
9	Чи стали ви краще вчитися	27	33	45	55
10	Ви займаєтеся спортом самостійно	25	35	42	58

Отримані відповіді дали змогу з'ясувати, що у найбільшій кількості респондентів – 44 студента (73%) змінився розпорядок дня, – 49 (82%) респондентів стали менше займатись спортом, а також на питання «Чи стали ви проводити більше часу вдома» – 67% відповіли що «Так». А також слід зазначити, що – 57% респондентів відчуваєте негативний вплив від сидячого способу життя. Та – 58% респондентів зазначили, що під час дистанційного навчання їхній психоемоційний стан погіршився, що в свою чергу може негативно сказатись на успішності студентської молоді та їх рівня фізичного здоров'я.

Висновки. У більшості студентів змінився спосіб життя, вони стали більше сидіти вдома, менше займатися спортом, половина відчуває негативний вплив карантину, проте деякі знаходять позитивні моменти у дистанційному навчанні. Це опитування підтверджує те, що у студентів змінилося життя, зокрема знизилася фізична активність, тому потрібно займатися спортом та мислити позитивно, аби підтримувати себе здоровим. Дистанційні заняття з фізичної культури, при гарному налаштуванні навчального процесу є ефективним засобом підтримувати власне здоров'я під час карантину, як фізичне, так і психологічне, оскільки воно допомагає певною мірою зняти стрес і відволіктися від навантаження, яке викликають гаджети при постійному використанні.

Підсумовуючи вищевикладене, можна запевнитися, що дистанційне навчання в цілому та з предмету «Фізична культура» зокрема має як свої переваги, так і недоліки. При якісній організації освітнього процесу та самостійному усвідомленні того, що займатися потрібно незалежно від умов, можна без відчутних негараздів досягти гарних результатів у навчанні. Головне тут – співпраця викладачів на студентів.

Перспективи подальших розвідок передбачають в вивченні нових форм та умов занять фізичною культурою під час пандемії різних закладів вищої освіти Європи та світу.

Список використаної літератури

- 1. Биков В. Ю.** Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби технології: монографія / [В. Ю. Биков, О. О. Гриценчук, Ю. О. Жук та ін.]; Академія педагогічних наук України, Інститут засобів навчання. Київ: Атіка, 2005. 140 с.
- 2. Воронкін О. С.** Організація дистанційних технологій навчання на основі комп'ютерних інформаційних систем вищих навчальних закладів України. URL: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/vsunud/2009-6E/09vosnzu.ht>.
- 3. Самолюк Н., Швець М.** Актуальність і проблемність дистанційного навчання. *Нова пед. думка*. 2013. № 1.1. С. 193–197.
- 4. Berezhna S., Prokopenko I.** Higher Education Institutions in Ukraine during the Coronavirus, or COVID-19, Outbreak: New Challenges vs New Opportunities. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2020. Vol. 12, Is. 1. Sup. 2. P. 130–135.
- 5. Brammer S., Clark T.** COVID-19 and management education: reflections on challenges, opportunities, and potential futures. *British Journal of Management*. 2020. Vol. 31. P. 453–456.
- 6. Литвиненко О. М.** Формування здорового способу життя в студентській молоді. *Наукові праці Чорноморського держ. ун-ту імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер.: Педагогіка. 2012. Т. 199. Вип. 187. С. 42–46.
- 7. Волошко Л. Б.** Дистанційна освіта як форма навчання студентів з особливими потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць*. Київ: Університет «Україна», 2004. 448 с.
- 8. Скороход О. М.** Яким чином здоровий спосіб життя впливає на організм та які довгострокові наслідки цього впливу? Режим доступу: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5147>.
- 9. Офіційний сайт** Радіо Свобода Україна. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/kyiv-molod-pro-karantin/30532311.html>.
- 10. Офіційний сайт** кафедри фізичної культури та методики її викладання Криворізького державного педагогічного університету. Режим доступу: <https://kdpu.edu.ua/fizychnoi-kultury-ta-metodyky-ii-vykladannia/zahalna-informatsiia/pro-kafedru.html>.
- 11. Офіційний сайт** кафедри фізичного виховання і спорту Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова. Режим доступу: <https://fvs.kname.edu.ua/index.php/uk/>.
- 12. Офіційний сайт** кафедри фізичного виховання і спорту Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного. Режим доступу: <http://www.tsatu.edu.ua/fvs/dystancijne-navchannja/>.
- 13. Офіційний сайт** кафедри фізичного виховання Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Режим доступу: <http://fv.fbmi.kpi.ua/>.

References

1. **Вуков, В. Іу.,** Hrytsenchuk, O. O., & Zhuk, Yu. O. (2005). Informatsiine zabezpechennia navchalno-vykhovnoho protsesu: innovatsiini zasoby tekhnolohii [Information support of the educational process: innovative means of technology]. K.: Atika [in Ukrainian].
2. **Voronkin, O. S.** (2009). Orhanizatsiia dystantsiinykh tekhnolohii navchannia na osnovi kompiuternykh informatsiinykh system vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy [Organization of distance learning technologies based on computer information systems of higher educational institutions of Ukraine]. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/vsunud/2009-6E/09vosnzu.ht> [in Ukrainian].
3. **Samoliuk, N.,** & Shvets, M. (2013). Aktualnist i problemnist dystantsiinoho navchannia [Relevance and problems of distance learning]. *Nova ped. dumka – New pedagogical thought, 1.1*, 193-197 [in Ukrainian].
4. **Berezhna S.,** & Prokopenko I. (2020). Higher Education Institutions in Ukraine during the Coronavirus, or COVID-19. Outbreak: New Challenges vs New Opportunities. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala, Vol. 12, Is. 1, Sup. 2*, 130-135 [in English].
5. **Brammer, S.,** & Clark, T. (2020). COVID-19 and management education: reflections on challenges, opportunities, and potential futures. *British Journal of Management, 31*, 453-456 [in English].
6. **Lytvynenko, O. M.** (2012). Formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia v studentskoi molodi [Formation of a healthy lifestyle in student youth]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzh. un-tu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. Ser.: Pedagogika – Scientific works of the Black Sea State University named after Petro Mohyla of the Kyiv-Mohyla Academy Complex. Ser.: Pedagogy, 199, 187, 42-46 [in Ukrainian].
7. **Voloshko, L. B.** (2004). Dystantsiina osvita yak forma navchannia studentiv z osoblyvymy potrebamy [Distance education as a form of education for students with special needs]. *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy – Current problems of education and upbringing of people with special needs*. K.: Universytet «Ukraina» [in Ukrainian].
8. **Skorokhod, O. M.** (2019). Yakym chynom zdorovyi sposib zhyttia vplyvaie na orhanizm ta yaki dovhostrokovi naslidky tsoho vplyvu? [How does a healthy lifestyle affect the body and what are the long-term consequences of this effect?]. Retrieved from <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5147> [in Ukrainian].
9. **Ofitsiinyi** sait Radio Svoboda Ukraina [Official site of Radio Liberty Ukraine]. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/kyiv-molod-pro-karantin/30532311.html> [in Ukrainian].
10. **Ofitsiinyi** sait kafedry fizychnoi kultury ta metodyky yii vykladannia Kryvorizkoho derzhavnoho pedagogichnoho universytetu [Official site of the department of physical culture and methods of its teaching Kryvyi Rih State Pedagogical University]. Retrieved from <https://kdpu.edu.ua/fizychnoi-kultury-ta-metodyky-iivkladannia/zahalna-informatsiia/pro-kafedru.html> [in Ukrainian].
11. **Ofitsiinyi** sait kafedry fizychnoho vykhovannia i sportu Kharkivskoho natsionalnoho universytetu miskoho hospodarstva imeni O. M. Beketova

[Official site of the department of physical education and sports of Kharkiv National University of municipal economy named after O. M. Beketov]. Retrieved from <https://fvs.kname.edu.ua/index.php/uk/> [in Ukrainian].

12. Ofitsiyni sait kafedry fizychnoho vykhovannia i sportu Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu imeni Dmytra Motornoho [Official site of the department of physical education and sports of Tavriya State Agrotechnological University named after Dmitry Motorny]. Retrieved from <http://www.tsatu.edu.ua/fvs/dystancijne-navchannja/> [in Ukrainian].

13. Ofitsiyni sait kafedry fizychnoho vykhovannia Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho» [Official site of the department of physical education of the National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute named after Igor Sikorsky»]. Retrieved from <http://fv.fbmi.kpi.ua/> [in Ukrainian].

Глоба Т. А. Аналіз проведення занять з фізичної культури з використанням дистанційного навчання та його вплив на спосіб життя студентської молоді, спричинений COVID-19

У статті наведено опис способу життя студентської молоді під час очного та дистанційного навчання, висвітлено особливості умов навчання у деяких ЗВО України. Досліджено та проаналізовано вплив дистанційного навчання на спосіб життя студентів. Наведені корисні лайфхаки, які допоможуть зберегти своє здоров'я. Було проаналізовано ряд ЗВО України стосовно викладання дисципліни «Фізична культура» під час карантинних обмежень, спричиненими коронавірусом COVID-19. Дослідження проводилися у таких ЗВО: Криворізький державний педагогічний університет; Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова; Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного; Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського; Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Проведено анкетне опитування, в якому прийняло участь 60 студентів другого курсу факультету медичних технологій діагностики та реабілітації Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. З'ясовано, що у найбільшій кількості респондентів – 44 студента (73%) змінився розпорядок дня, 49 (82%) респондентів стали менше займатись спортом, 67% стали більше часу проводити вдома. Слід зазначити, що 57% респондентів відчуває негативний вплив від сидячого способу життя. Та – 58% респондентів зазначили, що під час дистанційного навчання їхній психоемоційний стан погіршився, що в свою чергу, може негативно сказатись на успішності студентів та їх рівні фізичного здоров'я. Доведено актуальність і доцільність обраної проблеми дослідження.

Ключові слова: дистанційне навчання, здоровий спосіб життя, лайфхаки, опитування, COVID-19.

Глоба Т. А. Анализ проведения занятий по физической культуре с использованием дистанционного обучения и его влияние на образ жизни студенческой молодежи, вызванным COVID-19

В статье приведено описание образа жизни студенческой молодежи во время очного и дистанционного обучения, освещены особенности условий обучения в некоторых ВУЗах Украины. Исследовано и проанализировано влияние дистанционного обучения на образ жизни студенческой молодежи. Приведенные полезные лайфхаки, которые помогут сохранить свое здоровье. Был проанализирован ряд ВУЗов Украины относительно преподавания дисциплины «Физическая культура» во время карантина, вызванного коронавирусом COVID-19. Исследования проводились в таких ВУЗах, как Криворожский государственный педагогический университет, Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А. М. Бекетова, Таврический государственный агротехнологический университет имени Дмитрия Моторного, Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского, Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара. Проведен анкетный опрос, в котором приняло участие 60 студентов второго курса факультета медицинских технологий диагностики и реабилитации Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара. Установлено, что у наибольшего количества респондентов – 44 студента (73%) изменился распорядок дня, 49 (82%) респондентов стали меньше заниматься спортом, а также 67% стали больше времени проводить дома. Следует отметить, что 57% респондентов чувствует негативное влияние от сидячего образа жизни. И – 58% респондентов отметили, что при дистанционном обучении их психоэмоциональное состояние ухудшилось, что в свою очередь, может негативно сказаться на успеваемости студентов и их уровня физического здоровья. Доказана актуальность и целесообразность выбранной проблемы исследования.

Ключевые слова: дистанционное обучение, здоровый образ жизни, лайфхаки, опросы, COVID-19.

Globa T. Analysis of Conducting Physical Education Classes Using Distance Learning and its Impact on the Lifestyle of Student Youth Caused by COVID-19

The article describes the way of life of student youth during full-time and distance learning and highlights the peculiarities of learning conditions in some higher educational institutions in Ukraine. The influence of distance learning on the way of life of student youth is investigated and analyzed. It has been analyzed what distance learning can lead to if a person does not try to follow a healthy lifestyle. A number of higher educational institutions in Ukraine were analyzed in relation to the teaching of the discipline «Physical Culture» during quarantine restrictions caused by COVID-19. The research was conducted in the following higher educational institutions: Kryvyi Rih

State Pedagogical University; O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv; Dmytro Motorny Tavriya State Agrotechnological University; National Technical University of Ukraine; Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute; Oles Honchar Dnipro National University. A questionnaire survey was also conducted in which 60 second-year students of the Faculty of Medical Technologies of Diagnosis and Rehabilitation of Oles Honchar Dnipro National University took part. It was found that the largest number of respondents – 44 students (73%) – changed their daily routine, 49 (82%) respondents began to play fewer sports, and 67% began to spend more time at home. It should also be noted that 57% of respondents feel the negative impact of a sedentary lifestyle, and 58% of respondents claimed that their psycho-emotional state deteriorated during distance learning, which in turn may negatively affect the success of student youth and their level of physical health. The relevance and expediency of the chosen research problem are proved.

Key words: distance learning, healthy lifestyle, tricks, polls, COVID-19.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., доц. Мазін В. М.

УДК 37.091.31

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-98-109

Головко Маргарита Борисівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри дошкільної освіти

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

м. Слов'янськ, Україна.

mamulyak@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1523-3638>

Коротяєва Ірина Борисівна,

кандидат педагогічних наук, доцент;

доцент кафедри германської та слов'янської філології

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

м. Слов'янськ, Україна.

iryna.korotiaieva@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6845-5277>

ПРОФЕСІЙНА ДУХОВНІСТЬ ПЕДАГОГА У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Кожна нова епоха, новий її переламний момент породжує нові проблеми, що вимагають відповідного осмислення підходів до їх вирішення. Розвиток системи освіти нерозривно пов'язаний зі станом суспільства та віддзеркалює його суперечності. Сьогодні весь світ потребує теорій сталого економічного розвитку, щоб запобігти різкого розшарування між різними групами населення, забезпечити спокій і мир на землі. Загрозу дегуманізації та заміни духовних цінностей технологічними поняттями та принципами несе безпрецедентне зростання та розповсюдження інформаційних технологій. Не можна припустити, щоб технології стали змістом людського життя. Освіта покликана зіграти провідну роль у боротьбі з засиллям «віртуалізації» світу, тотальної інформатизації за умови транслявання молодим поколінням не стільки накопичених знань, скільки духовної мудрості людства. Тож, у низці ціннісних засад сучасної освіти особливе місце має посідати поняття духовності. Остання передбачає усвідомлення кожним педагогом того, що він є громадянином своєї країни і світу, який сповідує високі моральні якості та гуманістичні ідеали, норми, цінності, бо світ, який ми залишаємо дітям, буде залежати від дітей, яких ми залишаємо цьому світові.

Не можна припустити, щоб освіта підпорядковувалась диктату економічних й інформаційних чинників. Не дивлячись на унікальні можливості комп'ютерних технологій та Інтернету, тільки педагог як

носії високої духовності є тією особою, яка здатна нейтралізувати негативні впливи цифровізації, допомогти дітям та молоді зрозуміти та осмислити сьогодення з усіма його колізіями, знайти себе, повірити в свої можливості, зміцнити духовні сили, навчитися критичному мисленню, працювати у команді, взаємодіяти на підставі взаєморозуміння, побудувати власний життєвий сценарій і здійснити вільний вибір майбутнього шляху.

Категорія духовності традиційно протягом багатьох століть розроблялася в галузі філософського логосу (сенса людського буття) та релігійної думки (богоподібність, спрямованість до Бога як джерела справжньої духовності), – Аристотель, М. Бердяєв, Г. Гегель, І. Льїн, І. Кант, В. Зеньківський, Х. Ортега-і-Гассет, Платон, Г. Сковорода, В. Соловйов, П. Флоренський, В. Франкл, Е. Фромм, П. Юркевич, А. Швейцер, Ф. Шеллінг та ін.). У полі зору сучасних філософів категорія духовності також посідає чільне місце (А. Алексєнко, В. Андрущенко, Ю. В'яземський, П. Єршов, М. Каган, С. Кримський, Р. Лившиць, М. Мамардашвілі, А. Осипов, П. Симонов та ін.) і тлумачиться на феноменологічному рівні як вищий ціннісно-моральний конструкт людського життя, стрижень, що гармонізує два світи – зовнішній та внутрішній. Людинознавчий контекст духовності поповнився і психолого-педагогічними дискурсами – якість (психічний стан, властивість, ознака, підґрунтя, структурний компонент самосвідомості; мотиваційне, емоційно-почуттєве, морально-сміслове та поведінкове утворення) особистості, шлях до формування внутрішнього світу на засадах вищих людських цінностей, ціннісний вектор виховання особистості, ідеал виховання, актуалізація сенсу буття у процесах самотворення та вдосконалення тощо (Ш. Амонашвілі, І. Бех, М. Боришевський, Б. Братусь, Л. Буєва, О. Зеліченко, І. Зязюн, О. Олексюк, О. Рудницька, В. Слободчиков, В. Сухомлинський, Г. Шевченко та ін.). Зауважимо, що в контексті зазначеної проблеми західна педагогічна теорія і практика наразі використовує такі терміни: «spirituality» (духовність), «morality» (моральність), «ethics» (етика). При цьому термін «spirituality» більше пов'язаний із релігійними цінностями та переконаннями, в той час як інші два терміни – з поняттями моральних цінностей та етичних норм (Carr 1993; Killen, 2014; Shaaban, 2005; Wildberger, 2013).

Загалом, визначення сутності такого явища, як духовність у гуманітарному вітчизняному та зарубіжному науковому дискурсі відбувалося за умови з'ясування його онтологічного, епістемологічного, змістового сенсу. Феноменологія духовності презентується в об'єднаному континуумі її провідних ознак: духовність як всеосяжне поняття за екзистенційним смислом; багатовимірне за значенням і поліструктурне за компонентним складом людське (особистісне) утворення; на рівні поглибленого дослідження широкого семантичного кола понять, похідних від базового. Дотично нашої проблеми і викликів

часу відзначимо також важливість наукових пошуків Науково-дослідного інституту духовного розвитку людини (Східноукраїнський національний університет імені В. І. Даля) (Шевченко, 2012; Л. Бутенко, 2017; Дьоміна, 2017). Цілком суголосні з думкою сучасних науковців, що апелювання до духовності педагога, до позиції, яку він займатиме у житті та професії саме у наші критичні часи, коли нівелюється духовно-моральний підмурок суспільного та особистісного життя, має стати предметом особливо пильної уваги науковців і практиків на всіх рівнях освітнього процесу (Бутенко, 2017).

Мета статті полягає в обґрунтуванні значення, ролі та проявів духовності у професійному житті педагога в умовах сучасних трансформаційних викликів, накресленні можливих шляхів її виховання.

У викладенні основного матеріалу зосередимо увагу на певних актуальних з огляду сьогодення концентрах професійної духовності педагога. Повноцінний багатовимірний контекст духовності педагога є сьогодні затребуваним в умовах зростання попиту на духовно-душевні форми комунікації та самовираження, протистояння інформаційно-психологічному насиллю, вивільнення «від костеніючого духовного несмаку в реальному житті» (Лур'є, 2015) і додамо, в педагогічному спілкуванні та педагогічній взаємодії.

З великого обсягу наукових напрацювань попередніх епох стосовно визначення екзистенційної сутності духовності, на наш погляд, у контексті сучасних викликів доцільно актуалізувати такі імперативи, як: «Шлях до духовності й свободи простий: це щира віра, щире милосердя, непорочна надія» (Е. Роттердамський); «Духовність людини бере початок у спробі стримати зло; діяння добра сприяє внутрішній гармонії, а первинним джерелом духовності є робота думки» (Г. Лейбниц); «Чим більше свободи, тим більше відповідальності, тим вищий рівень духовності» (М. Гайдеггер, Ж.-П. Сартр); «Духовність означає подолання егоцентризму, ...допомагає знайти сенс життя, а в катастрофічні епохи, через колосальні духовні зусилля, забезпечує моральне виживання» (М. Бердяєв); «Життя людини визначається логікою та ритмом її духовного розвитку» (В. Зеньківський); «Любов є початком видимого відтворення образу Божого в матеріальному світі, початком втілення істинної ідеальної людяності» (В. Соловйов); «...сердечне споглядання, совісна воля, віруюча думка суть три великі сили нашого майбутнього, що справляться з усіма проблемами, що не є розв'язними як для безсердечної свободи, так і для протисердечного тоталізму» (І. Ільїн).

Представники різних світоглядних позицій (релігійних або світських) єдині, коли розцінюють духовність особистості як внутрішню спрямованість на вищі цінності, які надають життю та людській культурі особливого виміру, буттєвого значення та смислу. Духовне начало присутнє у кожному з нас, пронизує всі сфери особистості. Охоплюючи емоційно-почуттєву сферу, воно породжує особливий характер відношень до світу, людства, самому себе. В актах пізнання виступає як

«четвертий вимір мислення» (Ш. Амонашвілі), поєднуючи межі нашого знання з межами незнання. Духовність виявляє себе у намаганні людини проводити внутрішню роботу, пов'язану з моральним удосконаленням на основі самосвідомості, самовизначення та вільного вибору, тож духовна активність проростає у діяльнісних актах, вчинках, що примножують красу, добро, справедливість тощо.

Висловимо власну думку щодо розуміння та тлумачення сутності поняття професійної духовності педагога. Це інтегративне духовно-моральне утворення, що пронизує всі особистісні сфери педагога, виявляє себе у педагогічній діяльності через когерентність професійного світогляду та культури, ціннісних смислів, інтелектуально-емоційних переживань, ставлень, стосунків, відповідальних вчинків, професійно-педагогічної рефлексії, здатності до внутрішнього вдосконалення. Хоча в іншому вимірі з функціонально-діяльнісної точки зору щодо професійної духовності варто визначати її як своєрідний внутрішній стан особистості педагога що переживається як цілісне буття, проростає у педагогічних діяльнісних актах, що примножують і зміцнюють духовно-морально-моральний потенціал вихованців.

Оскільки духовність можна трактувати як онтологічно обумовлений стан, що виявляє себе на певній стадії індивідуально-особистісного розвитку, вважаємо за доцільне говорити про педагогічну підтримку становлення певних внутрішніх якостей та особистісних проявів, які супроводжують духовний розвиток майбутнього педагога, таких, як совісність, почуття гідності, любов до ближнього, готовність допомогти, прагнення до вдосконалення тощо.

У контексті обговорення сутності професійної духовності педагога нагадаємо слова видатного українського мислителя та просвітителя Г. Сковороди: «...цілком людину бачить той, хто бачить і серце її, і любить, хто любить думки її; любити і разом бути, і в єдності жити – все це одне. Це є праведне зібрання і товариськість...; єдність ані в тілесній подібності, ані в тій-таки статі, ані в спільному духу, ні в кількості літ чи ровесництві, ні в земляцтві, ні в одностемстві, ні в небесах, ні на землі, але в ув'язаних союзом Христової філософії серцях» (Сковорода, 1994, с. 348). Тож, можна вважати, що сердечна єдність (осередок духовної єдності) є основою педагогічної взаємодії, засобом педагогічного впливу, який центрований на душевно-духовному житті обох суб'єктів освітнього процесу. В умовах нестриманого нав'язування прагматичного індивідуалізму західної культури ми не повинні втрачати духовної єдності, зберігати прихильність до власних духовних, емоційно-душевних надбань, що історично формувалися на терені нашої землі і мають бути наслідуваними новими поколіннями. Це стосується безпосередньо і професійно-педагогічної діяльності, і процесу фахової підготовки освітян.

Щоб забезпечити дитині (студенту, майбутньому педагогу) умови для здорового та духовно повноцінного життя, потрібна людина

(вихователь, учитель, викладач), що є беззаперечною аксіомою. Можна стверджувати, що «власне людське у людині» – це завжди інша Людина. Педагог-професіонал надає вихованцю презумпцію людяності – право та можливість знаходитися на людському шляху розвитку і ставати дійсно автором власного способу життя (Коротяев & Курило & Савченко, 2010).

Зосередимо увагу на тому, які саме риси, якості, складові з величезного потенціалу професійної духовності педагога є сьогодні виключно затребуваними і в контексті яких сьогоднішніх реалій зростає їх значення.

Щодо останнього наводимо лише деякі з сюжетів, що пов'язані зі сферою освіти і є важливими для розуміння принципової новизни морального фону суспільних процесів: лібералізація соціуму робить відкритою демонстрацію антигуманних форм людської поведінки, пороків людського життя; оволодіння великим обсягом знань не гарантує ані духовності, ані моральності в його використанні; набуваючи ринкової вартості освіта втрачає людинотворче значення; молодь намагається позбутися тиску авторитету і традицій дорослих; цілі та зміст освіти почасти відчужені від реальних потреб особистості; зі змісту освіти витискаються ті гуманітарні знання, які складають природний ґрунт для розвитку паростків духовності тощо. Все це обумовлює необхідність оновлення парадигмальної стратегії фахової підготовки педагогів у напрямку акцентуації її духовно-моральної складової, спричиняє подальший пошук джерел, особливих шляхів та способів організації духовно спрямованої особистісної та професійної життєдіяльності майбутніх педагогів.

Уся педагогіка – це сфера духовного, а педагогічна діяльність є професійно-духовною за своєю суттю, вона включає здатність бачити себе, свою соціальну роль в успіхах вихованців, їх морально-духовному становленні. Професійна духовність – це максимум людського у професійній діяльності педагога. Відзначимо ті риси і якості педагога, які сьогодні є вкрай пріоритетними у контексті обговорюваної проблеми.

Душевний стан суб'єктів освітнього процесу є дедалі цінним, особливо за умови того, як у суспільстві набувають сили жорсткі процеси та стосунки. Головне тут, щоб дитина (учень, студент) відчували себе захищеними увагою та тактовністю педагога, готовністю прийти на допомогу, зрозуміти внутрішній стан (емпатія), надихнути на заняття. Духовність педагога – безумовна віра навіть у ті можливості та здібності, що не виявляють себе зараз. Професійний оптимізм – вміння передбачити та пробудити у кожному талант трудівника (можливість уберегти суспільство від майбутніх авантюристів, бездуховних обивателів або хоча б скоротити вірогідність плачевних результатів). Здатність до подиву – також у системі рис професійної духовності. Педагог має дивуватися разом із вихованцями новому відкриттю у науці або відкриттю самих вихованців, підтримувати та заохочувати усіма можливими засобами рух до навчання, прояви різних здібностей,

бажання самовдосконалюватися та пізнавати себе у будь-яких видах конструктивної діяльності, дивуватися самим звичним та буденним явищам. На жаль, більше про це говорять стосовно учителів, але й стосовно викладачів це має велике значення. Бо коли нас нічого не дивує, це ознака не майстерності або досвіду, а навпаки, байдужості, а це вже ознака бездуховності. Дивуємо оригінальною думкою, манерою викладання, застосуванням незвичних для нас прийомів та методів, неординарністю рішень та вчинків або здатністю гніватися, висловлювати обурення, гумором, захопленнями, нарешті, тим, як виглядаємо, говоримо, спілкуємося зі студентами і колегами, беремо участь у неформальних заходах тощо. Духовність – це й готовність щиро дивуватися та захоплюватися досягненнями та вдачею дітей та молоді, своїх колег, успіхами закладу, в якому працюємо, самовідданістю батьків. Духовність – це не жертвність і навіть не ентузіазм, без яких в усі попередні часи не мислилася педагогічна праця. Щасливий педагог той, який задоволений своєю нелегкою, проте такою необхідною працею. Тим, що його зусилля приносять результати, (і наявні, і віддалені у часі) і зовсім не в оцінках (чи можна людяність виміряти у балах?), а в зростаючій небайдужості, міцності суджень, рішучості та самостійності, зрілості думок, емпатійних здібностях, гуманних вчинках – справжніх людських проявах дітей та молоді. Своєрідна професійна незаспокійливість – це також стимул до самовдосконалення, одне з вищих проявів професійної совісті. Самоіронія – це теж засіб проявити свою духовність, здатність чесно поглянути на себе з боку, посміятися над собою, пошуткувати разом із вихованцями, вдало відреагувати на гумор, що безумовно оцінять учні та студенти. Інтелігентність як здатність до активної розумової праці, духовних пошуків, ґрунтовних міркувань щодо власного життя, його смислів та цілей – також у низці професійно духовних рис. Педагогічна праця була, є і завжди буде справжнім втіленням інтелігентності. Гідність людини ніколи не вимірювалася матеріальним достатком. Духовність і тепер не спасає від бідності, проте допомагає потрібному вихованцю педагогу залишитися в освітньому закладі, випадковій людині звільнити їх від себе, слабкій – знайти в собі сили для професійного зростання. Ще одна риса – здатність до професійної рефлексії (суд совісті), міркувань щодо себе, своєї ролі у педагогічній праці, своїх достоїнств і недоліків, можливостей усунення останніх, надання коректної допомоги у рефлексійних шуканнях своїм вихованцям. Отже, професійна духовність педагога – складний стан його внутрішнього світу, у цьому її велика особистісна цінність, що є близькою за значенням до совісті, і суспільна в тому числі.

Психологічне підґрунтя обговорюваної проблеми становлять відповідні розвідки сучасних вчених, що орієнтуються на актуальні освітні запити. Авторське бачення сутності виховної гуманістичної парадигми як психологічного учіння про володарювання особистості над собою, обґрунтування психологічних механізмів свідомого та вільного

опанування певною духовно-моральною цінністю (високо смислового та безумовного утворення); особистісної рефлексії як самоперетворювальної техніки, введення поняття «людський образ» (зв'язок між тим, якою є особистість і якою вона має бути під кутом зору високої духовності); тлумачення категорії «Я-духовне» як ставлення суб'єкта до самого себе за тими духовними цінностями, що увійшли до його структури і становлять це Я сьогодні, знаходимо у теоретичних пошуках І. Беха. Акцентуємо увагу, що з психологічної точки зору основними завданнями духовного розвитку та саморозвитку особистості педагога виступає глибинне усвідомлення свого Я, причому цим шляхом особистість має просуватися неперервно (Бех, 2016). До речі, у контексті виховання поняття «духовність» прийнято співвідносити з позитивними виявами активності духу. Ця позитивність пов'язана досить тісно з моральною позицією людини, можливо, цим і обумовлена поява словосполучення духовно-моральне виховання.

Духовність і моральність педагога як похідна від внутрішніх намагань та особистісних зусиль не можуть бути сформованими «ззовні», у педагогічному сенсі ми можемо створювати стимули, що породжують ці зусилля і намагання. Оскільки не існує духовності та моральності поза їх носіїв, педагогічна підтримка та супровід духовного зростання завжди потребують конкретизації: парадигмального контексту розуміння духовності; особистісних якостей та проявів, з якими будемо працювати; можливої логіки їх розвитку; форм допомоги, необхідних майбутньому педагогу (дитині, учню, студенту) на шляху руху до духовності. Якщо поставитися до проблеми формування професійної духовності майбутніх педагогів сумлінно та відповідально, то пошуку відповіді нагально потребують такі питання: наскільки часто у молоді з'являється можливість зустрітися зі справжніми носіями духовності, якими є для них можливості та реальні наслідки прояву такої позиції у спілкуванні з нами; чи здатні ми компенсувати нестачу духовного у житті своїх вихованців; чи дійсно присутні у змісті освіти, який ми пропонуємо, компоненти, що спонукають студента до духовного шляху; в чому специфіка духовної інформації, що не завжди може бути переведеною на мову свідомості та підсвідомості; якими є прийнятні форми її демонстрації студентам; з чого конкретно повинні складатися зміст і технології виховання, орієнтованого на розвиток духовності і т.ін. Можливо, сьогодні слід ще поміркувати про роль освіти і в олюдненні суспільного життя.

Накопичені століттями різноманітні практики духовного та морального виховання існують в освітньому просторі як правило паралельно, умовно їх можна визначити як релігійні, гуманітарні, прагматичні. Одним з викликів нашого часу є вимога професійного та прямого вирішення проблеми відтворення людського в людині. Це пошук засобів та умов, за В. Слободчиковим, становлення людини як суб'єкта власного життя, як особистості у зустрічі з іншими, як

індивідуальності перед Абсолютом буття. Тож, сьогодні потребують перегляду основи сучасних гуманітарних практик з точки зору їх антропологічної модальності. Гуманітарні практики мають бути спрямованими на залучення людини до кращих досягнень людської культури, зразків життя сильних духом людей; на пошук цивілізаційних способів організації ціннісно-смыслового діалогу релігії і науки як самостійних і в онтологічному сенсі різних шляхів осягнення буття. Траєкторія духовного розвитку багато в чому тут визначається потенціалом особистості, її позицією як суб'єкта життєдіяльності, який здатний до творчості, свободи вибору, відповідальним вчинкам.

Коротко накреслимо декілька ключових позицій щодо підсилення ролі духовної домінанти в освітньому процесі педагогічного вишу: забезпечення та стимулювання усвідомлення студентом своєї самоцінності та особистої відповідальності за збереження духовно-моральних ідеалів, за пізнання глибинної краси людяності у процесі опанування гуманітарними знаннями; трансляція сукупності наукової та «сердечної» картини світу, що обумовлює гідне людині віддзеркалення світу і має стати надійною основою поведінки; забезпечення умов входження особистості у світовий культурний простір (без політичного насилля, маніпуляцій та редукції накопиченого досвіду); перехід від «трансляції певного досвіду» викладачами до запровадження особливих шляхів і способів організації творчої активності, формування «самості» студентів; збагачення палітри професійних дій за рахунок комплементарності педагогічних впливів, що впливають із різних освітніх джерел; набуття досвіду спільної рефлексії та оцінки викладачами та студентами того, що відбувається у реальному житті, вибору поведінки, спрямованої у бік добра; допомога майбутнім педагогам у визначенні та здійсненні індивідуального шляху сходження до духовності.

У контексті вибору дійсно реальних і людяних форм гуманітарних практик приваблює позиція І. Колеснікової, яка запропонувала пошук та освоєння форм особистого протистояння злу. На її думку, релігійно-моральний принцип «непротилежності злу насильством» в епоху розповсюдження торжества бездуховності може бути трансформований у гуманітарно-моральний постулат «опір злу неучастю». Тож, варто підтримувати студентів, майбутніх педагогів (у цьому виявляється справжня професійна позиція) у їх намаганні не боятися формувати та висловлювати власну оцінку з приводу будь-яких проявів бездуховності та аморальності, прийняти серцем моральну максиму: якщо для того, щоб Добро і Честь залишалися у цьому світі, необхідний хоч б один його носій, нехай саме у мене вистачить сили залишатися добрим і чесним у навколишньому соціальному безумстві (Колеснікова, 2008).

До професіоналізму та ерудиції повинні бути додані якості духовно-морального характеру – характер, смисл життя, цілепокладання та мотиви діяльності, а головне – живі почуття добра, що наповнюють

світом та радістю душі. Не випадково ще Ф. Достоєвський відзначав, що найважче – жити серед людей і залишитися людиною. У повній мірі це стосується і педагогів у виконанні їх духовної місії.

Отже, проблема екології людського духу в умовах, коли духовне дорослішання людства катастрофічно відстає від темпів наростання тотальної цивілізаційної кризи, стає як ніколи актуальною. Пріоритетним у вдосконаленні професійної майстерності педагога має стати піклування про розвиток його духовності, бо це провідний системоутворювальний мотив і людської, і професійної життєдіяльності, всі інші мають бути підпорядковані саме йому. На духовну домінанту фахової підготовки мають працювати всі складові освітнього процесу педагогічного вишу.

Перспективами подальших розвідок вважаємо подальші пошуки ефективних засобів науково-практичної реалізації ідеалу вільної, моральної, освіченої особистості майбутнього педагога на шляху інноваційного прогресивного розвитку системи вищої освіти, розробку ефективної технології запровадження духовної домінанти у практику викладання конкретних фахових дисциплін.

Список використаної літератури

- 1. Бех І. Д.** Духовність особистості у парадигмальному представленні. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2016. Вип. 20 (1). С. 12–25. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2016_20\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2016_20(1)_4) (дата звернення 14.04.2021).
- 2. Бутенко Л. Л.** Технологізація та/або духовність: проблемне поле методологізації професійної підготовки майбутніх учителів та науково-педагогічних працівників. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Северодонецьк, 2017. Вип. 4 (79). Част. 2. С. 78–86.
- 3. Вакуленко В. М.** Освіта як фактор духовної безпеки суспільства. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Северодонецьк, 2017. Вип. 4 (79). Ч. 2. С. 88–96.
- 4. Дьоміна В. В.** Виховання духовних цінностей майбутніх учителів іноземної мови в контексті діалогу культур. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Северодонецьк, 2017. Вип. 4 (79). Ч. 2. С. 110–125.
- 5. Колесникова І. А.** Воспитание к духовности и нравственности в эпоху глобальных перемен. *Педагогика*. 2008. № 9. С. 25–33.
- 6. Коротяев Б. І.,** Курило В. С., Савченко С. В. Педагогічна філософія. Луганськ: Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 340 с.
- 7. Лурье Л. И.** Преподавать значит позиционировать себя в мире. Часть 2. *Педагогика не становится «моментом истины», так как всегда находится в поиске «гарантированно правильного результата»*. *Вестник высшей школы*. 2015. № 11. С. 39–44.
- 8. Сковорода Г.** Твори: у 2-х т. К.: АТ «Обереги», 1994. Т. 2. С. 348.
- 9. Шевченко Г. П.** Проблеми духовності людини XXI століття. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. Вип. 5 (52). С. 241–251.
- 10. Carr D.** Moral values and the teacher: Beyond the paternal and the permissive. *J. Philos.*

Educ. 1993. №27. Pp. 193–207. **11. Killen M.** Handbook of Moral Development; Informa UK Limited: Colchester, UK, 2014. **12. Shaaban K.** A proposed framework for incorporating moral education into the ESL/EFL classroom. *Lang. Cult. Curric.* 2005. №18. Pp. 201–217. **13. Wildberger B.** The Importance of including Ethics in Teacher Training Courses in Germany. *Academic Paper.* 2013. 7 p. Grade: A+ Available online: <https://www.grin.com/document/358327> (accessed on 14 April 2021). **14. Ethical** and moral dimensions for higher education and science in Europe. UNESCO European Centre for Higher Education [2159]. 2004. p. 433–532.

References

1. Bekh, I. D. (2016). Dukhovnist osobystosti u paradyhmalnomu predstavleni [Spirituality of personality in paradigmatic representation]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi – Theoretical and methodological problems of raising children and students*, 20 (1), 12-25. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd._20\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd._20(1)_4) (Last accessed 14.04.2021) [in Ukrainian]. **2. Butenko, L. L.** (2017). Tekhnolohizatsiia ta/abo dukhovnist: problemne pole metodolohizatsii profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv ta naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv [Technologization and/or spirituality: a problematic field of methodologization of professional training of future teachers and research and teaching staff]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of personality: methodology, theory and practice*, 4 (79), 2, 78-86. Sievierodonetsk [in Ukrainian]. **3. Vakulenko, V. M.** (2017). Osvita yak faktor dukhovnoi bezpeky suspilstva [Education as a factor of spiritual security of society]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of personality: methodology, theory and practice*, 4 (79), 2, 88-96. Sievierodonetsk [in Ukrainian]. **4. Diomina, V. V.** (2017). Vykhovannia dukhovnykh tsinnosti maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy v konteksti dialohu kultur [Education of spiritual values of future foreign language teachers in the context of intercultural dialogue]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of personality: methodology, theory and practice*, 4 (79), 2, 110-125. Sievierodonetsk [in Ukrainian]. **5. Kolesnikova, I. A.** (2008). Vospitaniye k dukhovnosti i npravstvennosti v epokhu global'nykh peremen [Education for spirituality and morality in the era of global changes]. *Pedagogika – Pedagogy*, 9, 25-33 [in Russian]. **6. Korotiaiev, B. I., Kurylo, V. S., & Savchenko, S. V.** (2010). Pedahohichna filosofiia [Pedagogical philosophy]. Luhansk: Vyd-vo «DZ LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian]. **7. Lure, L. Y.** (2015). Prepodavat' znachit pozitsionirovat' sebya v mire. Chast' 2. Pedagogika ne stanovitsya «momentom istyny», tak kak vseгда nakhoditsya v poiske «garantirovano pravil'nogo rezul'tata» [To teach is to position yourself in the world. Part 2. Pedagogy does not become «a moment of truth», as it is always in search of «a guaranteed correct result»]. *Vestnik vysshey shkoly – Higher school bulletin*, 11, 39-44 [in Russian]. **8. Skovoroda, H.** (1994). Tvory: u 2-kh t. [Works: in 2

volumes]. Т. 2. К.: АТ «Oberehy» [in Ukrainian]. **9. Shevchenko, H. P.** (2012). Problemy dukhovnosti liudyny XXI stolittia [Problems of human spirituality of the XXI century]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of personality: methodology, theory and practice*, 5 (52), 241-251. Luhansk: Vyd-vo SNU im. V. Dalia [in Ukrainian]. **10. Carr, D.** (1993). Moral values and the teacher: Beyond the paternal and the permissive. *J. Philos. Educ.*, 27, 193-207. **11. Killen, M.** (2014). Handbook of Moral Development; Informa UK Limited: Colchester, UK. **12. Shaaban, K.** (2005). A proposed framework for incorporating moral education into the ESL/EFL classroom. *Lang. Cult. Curric*, 18, 201-217. **13. Wildberger, B.** (2013). The Importance of including Ethics in Teacher Training Courses in Germany. *Academic Paper*, 7 p., Grade: A+ Available online: <https://www.grin.com/document/358327> (Last accessed on 14 April 2021). **14. Ethical and moral dimensions for higher education and science in Europe.** UNESCO European Centre for Higher Education [2159]. (2004). p. 433-532.

Головко М. Б., Коротяєва І. Б. Професійна духовність педагога у контексті викликів сучасності

У статті подано результати наукового пошуку та авторські міркування щодо обґрунтування значення, ролі та проявів духовності у професійному житті педагога в умовах сучасних трансформаційних викликів, накреслено потенційні шляхи її виховання. Розкрито особливості соціокультурного розвитку суспільства, що обумовили актуалізацію означеної теми. Схарактеризовано результати дослідження гуманітарними науками категоріального статусу поняття «духовність» в контексті онтологічного, епістемологічного та змістового підходів. Із світової спадщини виокремлено певні духовно-моральні імперативи, що заслуговують на увагу з позиції сьогодення. Визначено сутнісну природу духовності особистості та представлено авторське тлумачення професійної духовності педагога. Актуалізовано провідні риси та прояви професійної духовності, що є затребуваними у сучасній освітній практиці. Подано декілька ключових позицій, що сприяють підсиленню ролі духовної домінанти у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: духовність, професійна духовність, риси професійної духовності педагога, фахова підготовка, духовна домінанта, гуманітарні практики.

Головко М. Б., Коротяєва І. Б. Профессиональная духовность педагога в контексте вызовов современности

В статье представлены результаты научного поиска и авторские размышления по поводу обоснования значения, роли и проявлений духовности в профессиональной жизни педагога в условиях трансформационных вызовов времени, очерчены пути ее воспитания. Раскрыты особенности социокультурного развития общества, которые

обусловили актуалізацію вибраної теми. Охарактеризовано стан дослідження гуманітарними науками категоріального статусу поняття «духовність» в контексті онтологічного, епістемологічного і змістового підходів. З мирового спадку виділені певні духовно-моральні імперативи, які заслуговують уваги сучасності. Актуалізовані провідні риси і прояви духовності педагога, які є востребованими в освітній практиці. Представлено декілька ключових позицій, які сприятимуть посиленню ролі духовної домінанти в процесі професійної підготовки.

Ключові слова: духовність, професійна духовність, риси професійної духовності педагога, професійна підготовка, духовна домінанта, гуманітарні практики.

Golovko M., Korotiaieva I. Teacher's Professional Spirituality in the Context of Today's Challenges

The paper presents results of the scientific research and authors' speculations and reflections as to substantiating the significance, role and manifestations of spirituality in teacher's professional life in the conditions of current transformational challenges; potential ways of spirituality education are determined. Peculiarities of the society social-cultural development are revealed, which stipulates the actualization of the specified topic. The results of the research are characterized by the humanitarian sciences understanding of the categorical status of the concept "spirituality" in the context of ontological, epistemological and content-based approaches. Certain spiritual-moral imperatives, that deserve special attention from the standpoint of today's pedagogical theory and practice, are singled out from the world heritage. The essential nature of the individual's spirituality is determined; the authors' interpretation of the teacher's professional spirituality is presented: peculiar internal state of the teacher's personality experienced as a holistic existence, it germinates in pedagogical activities that increase and strengthen the spiritual, moral and ethical potential of students. The dominant features and manifestations of professional spirituality are updated and modified (empathy, professional optimism, ability to surprise, self-irony, sense of humor, desire for self-improvement, intelligence, professional reflection). Some key positions that contribute to strengthening the role of the spiritual dominant in the process of teacher training are provided; they include motivational, content-purposeful, activity-oriented and cognitive components.

Key words: spirituality, professional spirituality, features of teacher's professional spirituality, teacher training, spiritual dominant, humanitarian practices.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

УДК 378.016:[796+616-036.21]

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-110-118

Ливацький Олександр Васильович,
кандидат педагогічних наук, доцент;
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ, Україна.
slonik50a@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8012-9116>

ВИХОВАННЯ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Сучасний стан здоров'я людства викликає турботу не тільки у лікарів, але й у психологів, педагогів і навіть політиків. Сьогодні цю ситуацію значно ускладнила поява в світі нового коронавірусу, відомого під назвою Covid-19, який характеризується непередбачуваним протіканням хвороби, а також значною кількістю ускладнень після захворювання. Останні новини повідомляють, що нові штами важко переносять і молоді люди. Тож, така складна ситуація привертає увагу фахівців фізичного виховання, адже саме на них покладене завдання максимально відновити і покращити фізичні якості молодого покоління нашої держави, зокрема і тих, хто здобуває вищу освіту.

Проблема виховання фізичних якостей молоді завжди привертала увагу вітчизняних і зарубіжних науковців, бо саме від цих людей залежить майбутнє нашого суспільства. Так, ті чи ті аспекти фізичного виховання в закладах вищої освіти розкриті в роботах відомих дослідників: С. Адирхаєв, О. Архипов, В. Бальсевич, Н. Боляк, С. Бучад, М. Візтей, В. Волков, В. Гуменний, А. Драчук, М. Носко, Р. Раєвський, С. Сичов, Л. Сущенко, Б. Шиян та ін.

Необхідність розвитку та виховання фізичних якостей особистості розглядається не тільки в наукових доробках, але й закріплена в нормативно-правовій базі. Зокрема в Законі України «Про фізичну культуру і спорт», Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту, Цільовій комплексній програмі «Фізичне виховання – здоров'я нації. Що ж стосується організації вищої освіти, то концептуальні положення закріплені в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» та ін.

Не зважаючи на значну кількість досліджень щодо виховання фізичних якостей здобувачів вищої освіти, ця проблема постає зовсім в іншому світлі в умовах пандемії. Отже, *мета* нашої розвідки полягає у виявленні особливостей виховання фізичних якостей здобувачів вищої освіти в умовах пандемії.

Виховання фізичних якостей здобувачів вищої освіти, безумовно, потребує саме в умовах пандемії. Оскільки наслідки хвороби на Covid-19 бувають вкрай важкими і потребують значного часу на реабілітацію, бо вірус вражає не тільки легені, а й серцево-судинну, сечову та систему травлення. Крім того, до наслідків цієї хвороби відносять: зниження дихальної функції, синдром вірусної втоми, розлади функцій органів травлення, порушення функцій м'язового тону, депресія, безсоння тощо (Н. Кундіна, 2020). Такі наслідки набули назви «постковідний синдром».

Зрозуміло, що процес виховання фізичних якостей здобувачів вищої освіти в умовах пандемії має бути спрямований, по-перше, на профілактику захворювання, по-друге, на подолання постковідного синдрому.

Протягом 2020-2021 навчального року спостерігаємо у вишах України переважно віддалене або дистанційне. Виникають запитання: як здійснювати підготовку фізичних якостей здобувачів вищої освіти під час запровадження такої форми навчання? Які шляхи формування цих якостей треба обрати на наступний навчальний рік?

Перш, ніж зробити спробу пошуку відповіді на ці питання, з'ясуємо провідні поняття нашого дослідження – «фізичні якості», «виховання фізичних якостей», «виховання фізичних якостей здобувачів вищої освіти в умовах пандемії».

У науковій літературі знаходимо: «Фізичні якості – це розвинуті у процесі виховання і цілеспрямованої підготовки рухові задатки людини, які визначають її можливості успішно виконувати певну рухову діяльність» (С. Присяжнюк, Д. Оленів, 2015). До таких якостей традиційно відносять силу, витривалість, швидкість, спритність, гнучкість. Однак, звернемо увагу на те, що, як справедливо зазначає, у студентів необхідно «в комплексі формувати розумові і фізичні якості особистості, удосконалювати фізичну й психічну підготовку на принципах індивідуального підходу» (Н. Довгань, 2020).

Цілком розділяємо думку Н. Довгань, яка поруч із віком, статтю, будовою тіла, станом здоров'я, руховими здібностями відносить фізичні якості до морфофункційних властивостей внутрішніх суб'єктивних чинників формування фізичної культури особистості (Н. Довгань, 2020). Тож, логічно припустити, що виховання фізичних якостей має здійснюватись з урахуванням і інших морфофункційних властивостей.

Поняття «виховання фізичних якостей» розуміється як «зміни, причиною яких є спеціальне втручання, цілеспрямована робота з прогнозом результатів. Виховання є процесом управління розвитком тієї чи іншої фізичної якості, її вдосконалення» (С. Мединський, 2019).

Виховання фізичних якостей здійснюється переважно із використанням спеціальних фізичних вправ. У вищій школі така діяльність може здійснюватись під час аудиторної та позааудиторної роботи.

Таким чином, узагальнюючи дані можемо сказати, що під вихованням фізичних якостей здобувачів вищої освіти в умовах пандемії ми будемо розуміти цілеспрямований процес управління розвитком сили, витривалості, швидкості, спритності, гнучкості з використанням індивідуального підходу, спрямованого на профілактику захворюваності та подолання наслідків постковідного синдрому. Нашу позицію можемо підтвердити поглядами на модернізацію фізкультурної освіти в сучасному вищі висловлену Н. Довгань, яка зазначає, «що модернізація фізкультурної освіти в сучасній вищій школі повинна здійснюватись в напрямі її переорієнтації з пріоритетів фізкультурно-спортивних на фізкультурно-оздоровчі цілі й зміст, загальну рекреаційну функцію, гуманістичну, культуроформувальні сутність фізкультурно-освітньої реальності, яка забезпечує умови формування культури здорового способу життя» (Н. Довгань, 2020).

З'ясувавши ключові поняття нашого дослідження, перейдемо до поставлених вище запитань.

Відповідаючи на перше запитання – «Як здійснювати виховання фізичних якостей здобувачів вищої освіти під час запровадження такої форми навчання?», – можливо висловимо дещо песимістичну позицію. Досвід роботи зі здобувачами вищої освіти засвідчує, що примусити їх займатися фізичними вправами віддалено вкрай важко. Зазвичай у багатьох з них відсутні мотиви до виконання таких вправ постійно, вони не знають як організувати власне тренування, яким вправам надати переваги. Тож, заняття у віддаленому режимі, на нашу думку, мають бути спрямовані на розкриття цінностей здоров'я, здорового способу життя, надання рекомендацій щодо використання тих чи інших видів вправ чи вибору певного спортивного напрямку, що дозволить удосконалити саме фізичні якості людини.

З цією метою нами були розроблені спеціальні лекції, дібрані відео матеріали, розроблено презентації окремих спортивних напрямів, що найліпше сприяють поставленим завданням. Реалізовувались ці завдання на платформі Google meet. Щоб не знижувати зацікавленість у фізичній підготовці здобувачів вищої освіти, нами були проведені лекції-дискусії: «Здоров'я: для чого воно нам і чи можна обійтись без нього?», «Спортивні вправи для спортсменів?», «Я (не) займаюсь спортом», «Сучасні оздоровчі спортивні напрями: який з них мій».

Під час цих лекцій-дискусій ми не тільки пропагували здоровий образ життя, але й намагались зацікавити здобувачів у тому чи тому напрямі, обрати найбільш підходящий спортивний напрям, допомогти обрати тренування тощо.

Суттєвою проблемою для здобувачів вищої освіти є вибір спортивного напрямку, тому з цією метою ми розробили спеціальний опитувальник. Здобувачам було запропоновано дати відповіді на наступні запитання:

1. З якою метою Ви хочете займатися тренуваннями:

- 1) Схуднути (аеробіка, біг, велоспорт, теніс, легка атлетика, бокс).
- 2) Підтягнути тіло (фітнес, тренажерний зал, ТРХ).
- 3) Збільшити м'язи (тренажерний зал, кроссфіт, пауерліфтинг, важка атлетика).
- 4) Укріпити здоров'я (йога, пілатес, плавання, ходьба).
- 5) Підтримати тонус і молодість (плавання ходьба, стретчинг, пілатес, йога, велоспорт).
- 6) Весело провести час із друзями або сім'єю (баскетбол, футбол, волейбол, настільний теніс).

2. Мій рівень фізичної підготовки

- 1) Високий (постійно займаюсь спортом) (тренажерний зал, кроссфіт, пауерліфтинг, важка атлетика)
- 2) Середній (займаюсь спортом періодично) (аеробіка, біг, велоспорт, теніс, легка атлетика, фітнес, плавання, ходьба, стретчинг, пілатес, йога, велоспорт, баскетбол, футбол, волейбол, настільний теніс).
- 3) Низький (ніколи не займався/лась спортом) (фітнес, плавання ходьба, стретчинг, пілатес, йога, велоспорт, баскетбол, футбол, волейбол, настільний теніс).

3. Мій фізичний стан

- 1) Я абсолютно здорова людина, не маю хронічних захворювань (підходять усі спортивні напрямки та ін.).
- 2) Я маю окремі хронічні захворювання або часто хворію, наприклад, простудними захворюваннями (аеробіка, велоспорт, теніс, фітнес, плавання ходьба, стретчинг, пілатес, йога, велоспорт, баскетбол, футбол, волейбол, настільний теніс та ін.).
- 3) Я нещодавно переніс/ перенесла загострення хронічної захворювання, простудне захворювання, грип або Covid-19 (ходьба, стретчинг, пілатес, йога та ін.).

Зрозуміло, що наш опитувальник не претендує на остаточність, оскільки ми тільки почали його запроваджувати. Однак перші результати доволі позитивні, здобувачі успішно обирали спортивні напрями.

Робимо припущення, що в цьому навчальному році вже навряд чи повернеться традиційний освітній процес і нам вдасться відновити роботу з виховання фізичних якостей здобувачів вищої освіти. При цьому важливо спланувати роботу викладачів фізичного виховання у виші, що допоможе якомога ефективніше подолати наслідки пандемії. Це призводить нас до пошуку відповідей на друге запитання – «Які шляхи формування фізичних якостей треба обрати на наступний навчальний рік?».

Пропонуємо обрати такий шлях виховання фізичних якостей здобувачів вищої освіти в умовах пандемії:

1. Розподіл здобувачів вищої освіти на дві групи здоров'я за ознакою перенесеного/ неперенесеного захворювання: ті, які перенесли захворювання на Covid-19 (група А) та такі, які ще не перенесли це захворювання (група Б). Такий підхід вимагає тісної співпраці з

медпрацівником закладу, який може надати точну інформацію. Вважаємо до групи А віднести також і тих здобувачів, які перенесли захворювання на інші респіраторні захворювання та грип, адже тести не завжди показують точні й однозначні результати, і людина може не знати про те, що вона перехворіла саме на Covid-19.

2. Виховання фізичних якостей має здійснюватись за трьома напрямками: під час занять з дисципліни «Фізичне виховання», використання фізкультурних пауз під час аудиторної роботи з інших дисциплін, в позааудиторній діяльності. На нашу думку, саме такий підхід допоможе адекватно подолати наслідки пандемії. Розкриємо кожен аспект більш докладно.

Під час занять дисципліною «Фізичне виховання» варто врахувати визначені нами групи здоров'я за ознакою перенесеності/неперенесеності простудних захворювань, зокрема й на Covid-19. На викладача в цьому аспекті як ніколи покладено відповідальність за принципом «ненашкодь!». Він має визначити ступінь навантаження та дібрати комплекс відповідних вправ. Для групи А добираємо вправи для виховання фізичних якостей з низько інтенсивним навантаженням. Сюди можна віднести вправи з йоги, стретчингу, пілатесу, каланетіки, а також застосовувати піші прогулянки, скандинавську ходьбу, присідання з власною вагою, випади, скручування, нахили тулуба тощо. Звернемо увагу, що для тих, хто переніс хворобу навантаження, за рекомендаціями лікарів, має бути зменшено на 30%.

Ці ж комплекси вправ, але з іншою інтенсивністю та кількістю підходів можна застосовувати і для групи Б, що дозволить певним чином спростити проведення занять. Варто також застосовувати дихальні вправи для обох груп.

Окремо хочемо звернути увагу на проведення фізкультурної паузи на заняттях з інших дисциплін. Здобувачі вищої освіти проводять значну кількість часу в аудиторії, часто не змінюючи положення. Одне заняття триває одну годину двадцять хвилин без перерви і в цей час активно застосовується мисленнєва діяльність. Тут доречним є використання певних методів фізкультурно-оздоровчої роботи, зі здобувачами вищої освіти під час аудиторної діяльності, що одночасно сприятиме подолання постковідного синдрому і виховання фізичних якостей, до таких методів сміливо можемо віднести фізкультурні паузи або фізкультурні хвилини. Зрозуміло, що викладачі фізкультури не можуть проводити фізпаузи на заняттях, але на них має бути покладено завдання розробки програми таких фізпауз і знайомство з методикою їх проведення професорсько-викладацького складу. Під час проведення таких фізпауз доречним буде застосування елементів різних видів нетрадиційних гімнастик: нейрогімнастики, психогімнастику, гімнастику для очей, дихальну гімнастику, імунну гімнастику тощо. Для підготовки до проведення фізпауз професорсько-викладацького складу нами розроблені семінари-тренінги: «Нейрогімнастика у виші: методика впровадження», «Місце

різних гімнастик в освітньому процесі вишу (імунна гімнастика, психогімнастика)». Такі тренінги мають на меті ознайомити викладачів з видами нетипових гімнастик та методикою їх застосування в освітньому процесі ЗВО. Використання таких видів оздоровчої роботи позитивно впливають на активізацію роботи півкуль головного мозку, знижують загальну втомлюваність, підвищують роботу мозку тощо.

Останнім кроком є активне впровадження позааудиторної роботи, що також спрямована на виховання фізичних якостей здобувачів вищої освіти в умовах пандемії. Таку роботу також здійснюємо з урахуванням груп здоров'я А і Б, що ми описали вище. Однак, позааудиторна робота дозволяє більше індивідуалізувати виховання фізичних якостей здобувачів, звернути увагу саме на окремі якості: сила, витривалість, швидкість, спритність, гнучкість. Тут доречним буде використання інноваційних методів фізкультурно-оздоровчої роботи, що дозволить одночасно подолати наслідки пандемії й виховувати фізичні якості. До таких можна віднести: кросфіт, баре, стретчинг, роуп-скіппінг тощо.

Отже, сучасна пандемічна ситуація і світі вимагає нових підходів до виховання фізичних якостей вищої освіти. Нами репрезентований план дій викладачів галузі «Фізична культура», що дозволить мінімізувати негативні явища пандемії, з одночасним вихованням фізичних якостей. Наше дослідження не претендує на остаточність і вичерпність, адже це лише перші спроби запланувати таку роботу.

Перспективи ж подальшого дослідження вбачаємо в експериментальній перевірці запропонованої програми виховання фізичних якостей здобувачів вищої освіти в умовах пандемії.

Список використаної літератури

1. Довгань Н. Ю. Фізичне виховання здобувачів вищої освіти засобами позааудиторної спортивно-масової роботи: монографія. Ірпін: Університет ДФС України, 2020. 328 с. **2. Кундіна Н. О.** Постковідний синдром – життя до та після. URL: <https://verde.com.ua/news/postkovidnyj-syndrom-zhyttya-do-ta-pislya-i127#:~:text=До%20інших%20тривалих%20наслідків%20коронавірусу,%20різні%20зміни%20когнітивних%20функцій> **3. Мединський С.** Лекція №4. Тема 4. Загальна характеристика фізичних якостей людини. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/17670/1/Тема%204%20%28л%20вс%29.pdf>. **4. Присяжнюк С. І., Оленев Д. Г.** Курс лекцій з фізичного виховання: навчальний посібник для студентів технічних вищих навчальних закладів. К.: Видавничий центр НУБіП України, 2015. 420 с.

References

1. Dovhan, N. Yu. (2020). Fyzychne vykhovannia zdobuvachiv vyshchoi osvity zasobamy pozaaudytornoj sportyvno-masovoї roboty [Physical education of higher education seekers by means of extracurricular sports and mass work]. Irpin: Universytet DFS Ukrainy [in Ukrainian].

2. Kundina, N. O. (2020). Postkovidnyi syndrom – zhyttia do ta pislia [Post covid's syndrome – life before and after]. Retrieved from <https://verde.com.ua/news/postkovidnyj-syndrom-zhyttia-do-ta-pislya-i127#:~:text=До%20інших%20тривалих%20наслідків%20коронавірусу%20різні%20зміни%20когнітивних%20функцій> [in Ukrainian]. **3. Medynskyi, S.** (2019). Lektsiia №4. Tema 4. Zahalna kharakterystyka fizychnykh yakostei liudyny [Lecture №4. Topic 4. General characteristics of human physical qualities]. Retrieved from <http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/17670/1/Тема%204%20%28л%20вс%29.pdf> [in Ukrainian]. **4. Prysiazhniuk, S. I., & Oleniev, D. H.** (2015). Kurs lektsii z fizychnoho vykhovannia [Course of lectures on physical education]. Kyiv: Vydavnychi tsestr NUBiP Ukrainy [in Ukrainian].

Ливацький О. В. Виховання фізичних якостей здобувачів вищої освіти в умовах пандемії

У статті порушено актуальну проблему виховання фізичних якостей здобувачів вищої освіти в умовах пандемії. Визначено негативні наслідки хвороби на Covid-19, що полягають у виникненні постковідного синдрому, яких відносять зниження дихальної функції, синдром вірусної втоми, розлади функцій органів травлення, порушення функцій м'язового тону, депресія, безсоння тощо. Автором запропоновано шляхи роботи з виховання фізичних якостей здобувачів вищої освіти в умовах віддаленого навчання в 2020/2021 навчальному році, а також розроблено перспективну програму роботи зі здобувачами вищої освіти на наступний навчальний рік. Особливості роботи щодо виховання фізичних якостей здобувачів вищої освіти наприкінці 2020/2021 навчального року дослідник вбачає в мотивації щодо профілактики здорового способу життя, а також визначення спортивних напрямів, що найбільше підходять здобувачам за станом здоров'я та метою заняттями спортом. Така робота передбачає врахування груп здоров'я за ознакою перенесеності/неперенесеності захворюваності, запропоновано види і форми аудиторної роботи на заняттях з «Фізичного виховання», інших дисциплінах, під час позааудиторної роботи. Розроблено низку заходів для професорсько-викладацького складу, зокрема проведення семінарів-тренінгів із застосування інноваційних оздоровлювано-профілактичних методів («Нейрогімнастика у виші: методика впровадження», «Місце різних гімнастик в освітньому процесі вишу (імунна гімнастика, психогімнастика)»), що дозволить виховувати фізичні якості здобувачів вищої освіти й долати постковідний синдром під час дисциплін не фізичної спрямованості.

Ключові слова: фізичні якості, здобувачі вищої освіти, Covid-19, постковідний синдром.

Ливацький А. В. Воспитание физических качеств соискателей высшего образования в условиях пандемии

В статье поднята актуальная проблема воспитания физических

качеств соискателей высшего образования в условиях пандемии. Определены негативные последствия болезни на Covid-19, состоящие в возникновении постковидного синдрома, к которому относят снижение дыхательной функции, синдром вирусной усталости, расстройства функций органов пищеварения, нарушения функций мышечного тонуса, депрессия, бессонница и т. Автором предложены пути работы по воспитанию физических качеств соискателей высшего образования в условиях удаленного обучения в 2020/2021 учебном году, а также разработана перспективная программа работы с соискателями высшего образования на следующий учебный год. Особенности работы по воспитанию физических качеств соискателей высшего образования в конце 2020/2021 учебного года исследователь видит в мотивации профилактики здорового образа жизни, а также определения спортивных направлений, наиболее подходящие соискателям по состоянию здоровья и целью занятиями спортом. Работа в следующем учебном году предполагает учет групп здоровья по признаку перенесенности / неперенесенности заболеваемости, предложено виды и формы аудиторной работы на занятиях по «Физического воспитания», других дисциплинах, во время внеаудиторной работы. Разработан ряд мероприятий для профессорско-преподавательского состава, включая проведение семинаров-тренингов по применению инновационных оздоровляюще-профилактических методов («Нейрогимнастика в ВУЗе: методика внедрения», «Место различных гимнастик в образовательном процессе ВУЗа (иммунная гимнастика, психогимнастика)»), что позволит воспитывать физические качества соискателей высшего образования и преодолевать постковидный синдром во время дисциплин не физической направленности.

Ключевые слова: физические качества, соискатели высшего образования, Covid-19, постковидный синдром.

Livatsky O. Education of Physical Qualities of Applicants for Higher Education in a Pandemic

The article raises the topical issue of educating the physical qualities of higher education seekers in a pandemic. The negative effects of Covid-19 disease, such as postcovid syndrome, have been identified, including decreased respiratory function, viral fatigue syndrome, digestive disorders, muscle tone disorders, depression, insomnia, and more. The author proposes ways to work on the education of physical qualities of graduates in distance learning in the 2020/2021 academic year, as well as developed a long-term program of work with applicants for higher education for the next academic year. The researcher sees the peculiarities of work on the education of physical qualities of higher education students at the end of the 2020/2021 academic year in the motivation for the prevention of a healthy lifestyle, as well as identifying sports that are most suitable for students in terms of health and sports. Such work involves the consideration of health groups on the basis of

tolerance / intolerance of the disease, proposed types and forms of classroom work in classes on «Physical Education», other disciplines, during extracurricular activities. A number of measures have been developed for the teaching staff, including seminars-trainings on the use of innovative health-preventive methods («Neurogymnastics in higher education: methods of implementation», «The place of different gymnastics in the educational process of higher education (immune gymnastics, psychogymnastics»); to bring up physical qualities of applicants of higher education and to overcome a postcovid syndrome during disciplines of not physical orientation.

Key words: physical qualities, higher education seekers, Covid-19, postcovid syndrome.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

УДК 378.017.4:796.071.4

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-119-126

Омельченко Аліна Олександрівна,

асистент кафедри олімпійського та професійного спорту

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Старобільськ, Україна.

alinaomelcenko2@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0879-332X>

РІВЕНЬ ПАТРІОТИЧНОЇ ВИХОВАНOSTI МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сумні та страшні часи в Україні які тривають з 2014 року суттєво вплинули на свідомість українців, кардинально змінили їх погляди. Ще довгі роки історики та політологи будуть вести дискусії щодо цих подій. Однак відомо одне – напрямок у формуванні патріотизму ми втратили, як і саму стратегію національно-патріотичного виховання молоді. Дана тема сьогодні як ніколи актуальна і потребує ретельного вивчення, аналізу та подальшого розвитку.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що на сьогодні стають особливо помітними недоліки патріотичного виховання у спортсменів – як у представників нашої держави на світовій арені. Окрім того професійні спортсмени і тренери є своєрідними кумирами сучасної молоді і від їх особистого ставлення та поглядів, висловлювань та дій залежать світогляд людей які ними пишаються. Багато хто з українських спортсменів, які досягли певних висот, так і не оцінив багаторічну працю свого тренера, витрати держави на власну підготовку, здатні з легкістю змінити громадянство, покинути Батьківщину.

Ось чому, стрижнем своєї виховної роботи потрібно обирати національно-патріотичну ідею, яка відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактору у суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави (Тернопільська, 2014).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності та змісту спортивно-патріотичного виховання майбутніх тренерів та експериментального доведення впливу патріотизму на зростання спортивної майстерності спортсменів і на ставлення до колективу.

Удосконалення системи фізичного виховання обумовлюється історичною необхідністю, зміною суспільних відносин і перебудовою системи цінностей у свідомості людини.

Головною проблемою виховної роботи зі спортсменами виступає проблема виховання патріотизму (Гуменюк, 2008). Важливу роль в цій роботі відіграє розуміння спортсменами таких якостей, як

самовідданість, відданість колективу, Батьківщині, активність у суспільному житті.

Так як основну ланку в процесі патріотичного виховання спортсменів відіграє саме тренер то дуже важливим стає національно-патріотичне виховання саме в закладах вищої освіти де готують майбутніх тренерів. Все це дає можливість повноцінної реалізації в сфері фізичної культури і спорту. А тому актуальність і наявність проблеми патріотичного виховання в сучасних умовах обумовлений вибір теми нашого дослідження.

Патріотична вихованість вважається однією зі складових психологічної підготовленості та надійності спортсмена (Филин, 2014).

Аналіз науково-методичної літератури показав, що в закладах освіти та ДЮСШ відсутні програми з патріотичного виховання спортсменів, які задовольняють запитам сьогодення. Окрім того недостатньо високо відзначена значимість національно-патріотичного виховання в спортивній підготовці та в повсякденному житті юних спортсменів і тренерів. Особливо гостро це питання постає в час військового конфлікту в Україні.

Сьогоднішні умови тренування юних українських спортсменів викликають необхідність проведення спеціальних досліджень з метою розробки системи патріотичного виховання спортсменів і її практичного здійснення (Белорусова, 2004). Виховання громадянина і патріота України в сучасних умовах сьогодення вимагає розробки і впровадження освітньо-виховних програм, заснованих на патріотичній орієнтації сучасної вітчизняної освіти (Дубина, 2006). Це пов'язано з тим, що сучасне українське суспільство потребує людину, здатну успішно конкурувати на ринку праці, а це не можливо без розвитку у молоді основних фізичних здібностей, виховання волі до досягнення мети, самоствердження, змагальності, здорового способу життя, психологічної блокування шкідливих звичок (Гонський, 2001).

Аналіз документації з організації патріотичного виховання здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Фізична культура і спорт» показав наступне:

- у плани виховної роботи, як правило, включені окремі форми і засоби патріотичного виховання, виявлено тенденцію консервативності;
- відсутня послідовність та логічність у патріотичному вихованні при переході з одного етапу спортивної підготовки на інший.
- недостатньо приділяється уваги когнітивному компоненту спортивно-патріотичного виховання.

З метою виявлення рівню патріотичного виховання у здобувачів вищої освіти четвертого року навчання спеціальності «Фізична культура і спорт. Спорт» Навчально-наукового інституту фізичного виховання і спорту ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка» нами було проведено он-лайн анкетування у вигляді Google Форми. Результати дослідження патріотичної вихованості приведені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Рівень патріотичної вихованості майбутніх тренерів ($x \pm \Gamma$)

№	Показник	самооцінка	Оцінка експертів	P
I.	Ставлення до тренування:	$4,2 \pm 0,12$	$3,61 \pm 0,12$	$< 0,05$
1.	Цілеспрямованість	$4,7 \pm 0,1$	$4,12 \pm 0,13$	$< 0,05$
2.	Дотримання спортивного режиму	$4,2 \pm 0,09$	$3,9 \pm 0,14$	$> 0,05$
3.	Працьовитість	$3,9 \pm 0,11$	$3,62 \pm 0,12$	$> 0,05$
II.	Ставлення до змагань:	$4,7 \pm 0,13$	$4,42 \pm 0,12$	$> 0,05$
1.	Повна самовіддача	$4,75 \pm 0,14$	$4,76 \pm 0,13$	$> 0,05$
2.	Повага свого суперника	$4,8 \pm 0,12$	$4,61 \pm 0,08$	$> 0,05$
3.	Дотримання правил змагань	$4,5 \pm 0,12$	$4,35 \pm 0,12$	$> 0,05$
III.	Ставлення до колективу:	$4 \pm 0,1$	$3,81 \pm 0,15$	$> 0,05$
1.	Підтримка добрих традицій	$4,18 \pm 0,08$	$3,7 \pm 0,2$	$> 0,05$
2.	Участь у суспільному житті колективу	$3,85 \pm 0,09$	$3,81 \pm 0,08$	$> 0,05$
3.	Допомога товаришам по команді	$4,12 \pm 0,1$	$4,11 \pm 0,12$	$> 0,05$
4.	Вимогливість до себе	$4,12 \pm 0,12$	$3,82 \pm 0,15$	$> 0,05$
IV.	Ставлення до знань:	$3,85 \pm 0,15$	$3,45 \pm 0,17$	$< 0,05$
1.	Знання історії свого виду спорту	$3,25 \pm 0,15$	$3,11 \pm 0,12$	$> 0,05$
2.	Знання історії свого міста	$3,75 \pm 0,12$	$3,2 \pm 0,1$	$< 0,05$
3.	Знання найважливіших подій в країні і за кордоном	$3,9 \pm 0,1$	$3,21 \pm 0,15$	$< 0,05$
4.	Знання історії нашої Батьківщини	$4,24 \pm 0,2$	$3,9 \pm 0,2$	$< 0,05$
5.	Розуміння значення гімну, прапора, герба країни	$4,15 \pm 0,15$	$3,71 \pm 0,21$	$< 0,05$

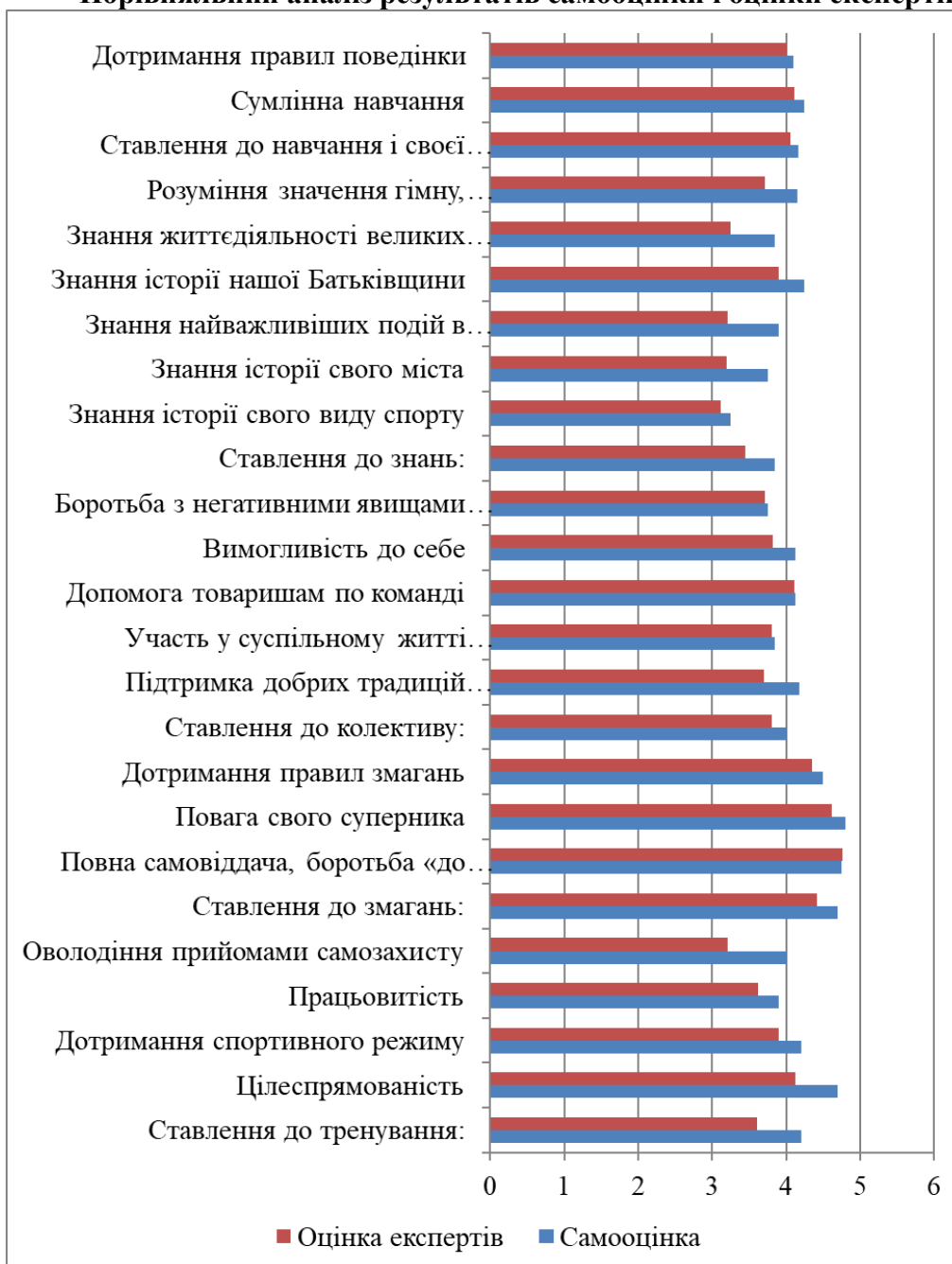
Узагальнений показник патріотичної вихованості за самооцінкою спортсменів склав 82,4 бала (що відповідає середньому рівню вихованості), за оцінками експертів – 76,01 бала, що відповідає низькому рівню вихованості. Різниця між оцінками досить істотна ($P < 0,01$).

Аналіз отриманих даних дозволяє говорити про наступне. По-перше, майбутні тренери кілька завищують за окремими компонентами рівень своєї патріотичної вихованості, $x = 4,21 \pm 0,15$. Оцінка експертів трохи нижче і склала $x = 3,87 \pm 0,21$. Виявлена у здобувачів вищої освіти тенденція до завищення своєї патріотичної вихованості свідчить про їхнє прагнення бути краще, ніж вони є насправді.

При порівняльному аналізі результатів самооцінки і оцінки експертів складових компонентів патріотичної вихованості можна стверджувати, що оцінка «ставлення до тренування» значно завищена ($P < 0,05$) спортсменами в порівнянні з експертами. Такі ж відмінності виявляються і при оцінюванні показника «ставлення до знань» (діаграма 2).

Діаграма 2

Порівняльний аналіз результатів самооцінки і оцінки експертів

Для з'ясування судження про рівень вихованості патріотизму ми виходили з результатів експертної оцінки. Загальна оцінка патріотичної вихованості експертами склала 3,87 бала (вища – 5 балів). За деякими компонентами отримані оцінки були нижчими. Так, параметр «ставлення до тренування» був оцінений в 3,61 бала, «ставлення до знань» – в 3,45 бала.

Проведене дослідження з патріотичного виховання майбутніх тренерів дозволяє рекомендувати наступне:

У плані виховної роботи буде доцільним виділення патріотичного виховання в окремий розділ.

Цілеспрямована робота педагогічного колективу з патріотичного виховання здобувачів вищої освіти повинна вестися протягом всього періоду навчання, починаючи з першого року і здійснюватися в наступних умовах: в процесі тренувальних занять зі спортивно-педагогічного вдосконалення; в період навчальних занять; у вільний від занять час.

Патріотичне виховання майбутніх тренерів досягне мети в разі диференціації засобів, методів і обсягу завдань з урахуванням вихідного рівня патріотичної вихованості та характеру самооцінки студентів.

У роботі зі здобувачами вищої освіти першого року навчання слід більше приділяти уваги впливу на емоційну сферу особистості (викликаючи позитивні емоції) і прищеплення любові до знань (когнітивний компонент патріотизму).

Вибір форм, засобів і методів виховної роботи повинен визначатися сформованими взаєминами в колективі, рівнем його згуртованості і патріотичної вихованості членів колективу.

Організація роботи з патріотичного виховання майбутніх тренерів висуває певні вимоги до професійної підготовки у фізкультурних навчальних закладів.

Знання і володіння засобами і методами патріотичного виховання майбутніх тренерів вимагає підвищення їх кваліфікації в цьому напрямку виховної роботи.

Для оцінки патріотичної вихованості майбутніх тренерів рекомендується використовувати запропоновані анкети тренера і спортсмена. При визначенні рівня патріотичної вихованості слід враховувати результати зіставлення самооцінки спортсменів з оцінкою експертів.

Оцінюючи патріотичну вихованість майбутніх тренерів рекомендується орієнтуватися на наступні показники: відношення до тренувальних занять; відношення до змагань; ставлення до спортивного колективу; ставлення до знань; ставлення до навчання; поведінку в громадських місцях. Критеріями при цьому можуть служити: а) частота і широта прояву якостей; б) всебічність і глибина знань.

Побудова процесу патріотичного виховання на такій основі принесе позитивні результати і позначиться на поліпшенні взаємин в спортивному колективі і якості підготовки тренерів.

Висновок. Реалізація даних завдань може бути досягнута при комплексному підході до виховання патріотизму у майбутніх тренерів. У спортивній практиці використовуються різноманітні форми, засоби та методи виховної роботи. З огляду на результати власних досліджень, була розроблена програма патріотичного виховання для здобувачів

вищої освіти спеціальності «Фізична культура і спорт. Спорт». Програма розрахована на чотири роки навчання (рівень бакалавр). При організації роботи з патріотичного виховання широко використовується індивідуальний підхід, в основу якого покладено облік сформованості патріотизму і самооцінки майбутніх тренерів.

Перспективи подальших досліджень. Надалі нами планується більш детальне вивчення проблеми розробки і впровадження методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання української молоді у сфері фізичного виховання і спорту.

Список використаної літератури

1. Белорусова В. В. Воспитание в спорте. М.: Физкультура и спорт, 2004. 235 с. **2. Василенко С. М.** Система патріотичного виховання та її місце в державотворенні сучасної незалежної України. *Наук. вісн. Миколаїв. нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Серія: «Педагогічні науки»*. Миколаїв, 2015. № 2. С. 14–19. **3. Гонський В. О.** Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави. *Рідна школа*. 2001. № 2. С. 9–14. **4. Гуменюк Н. П.** Воспитательная работа со спортсменами. Киев: Здоровье, 2008. 198 с. **5. Довідник з виховної роботи зі студентами / В. І. Тернопільська, Т. В. Коломієць, І. О. Пionтківська.** Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2014. 264 с. **6. Дубина М. А., Руденко Ю. О.** Патріотичне виховання молоді. *Освіта України*. 2006. №8. С. 5. **7. Филін В. П.** Современные методы исследований в спорте. Харьков: Основа, 2014. 132 с. **8. Фіцула М. М.** Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. 544 с.

References

1. Belorusova, V. V. (2004). *Vospitanie v sporte* [Education in sports]. M.: Fizkul'tura i sport [in Russian]. **2. Vasylenko, S. M.** (2015). *Systema patriotychnoho vykhovannia ta yii mistse v derzhavotvorenni suchasnoi nezalezhnoi Ukrainy* [The system of patriotic education and its place in the state formation of modern independent Ukraine]. *Nauk. visn. Mykolaiv. nats. un-tu im. V. O. Sukhomlynskoho. Serii: «Pedagogichni nauky» – Scientific Bulletin of Mykolayiv National University named after V. O. Sukhomlynsky. Series: «Pedagogical Sciences», 2, 14-19.* Mykolaiv [in Ukrainian]. **3. Honskyi, V. O.** (2001). *Patriotyzm yak osnova suchasnoho vykhovannia ta ideolohii derzhavy* [Patriotism as the basis of modern education and ideology of the state]. *Ridna shkola – Native school, 2, 9-14* [in Ukrainian]. **4. Gumenyuk, N. P.** (2008). *Vospitel'naya rabota so sportsmenami* [Educational work with athletes]. Kiev: Zdorov'e [in Ukrainian]. **5. Ternopil'ska, V. I., Kolomiets, T. V., & Piontkiv'ska, I. O.** *Dovidnyk z vykhovnoi roboty zi studentamy* [Handbook of educational work with students]. Ternopil: Navchalna knyha–Bohdan [in Ukrainian]. **6. Dubyna, M. A., & Rudenko, Yu. O.** (2006). *Patriotychne vykhovannia*

molodi [Patriotic upbringing of youth]. *Osvita Ukrainy – Education of Ukraine*, 8, 5 [in Ukrainian]. 7. **Filin, V. P.** (2014). *Sovremennye metody issledovanij v sporte* [Modern research methods in sports]. Har'kov: Osnova [in Ukrainian]. 8. **Fitsula, M. M.** (2000). *Pedahohika* [Pedagogy]. Kyiv: Vydavnychy tsestr «Akademiia» [in Ukrainian].

Омельченко А. О. Рівень патріотичної вихованості майбутніх тренерів у закладах вищої освіти

Стаття присвячена дослідженню проблеми національно-патріотичного виховання майбутніх тренерів в українських закладах вищої освіти. Особливо гостро це питання постає в наші складні часи військового конфлікту.

Спортивна молодь – це майбутнє нашої держави. Беручи до уваги те, що професійні спортсмени представляють нашу країну на міжнародній і світовій арені проблема національно-патріотичного виховання стає вкрай актуальною і своєчасною.

Більшу частину часу спортсмени проводять в спортивному залі, а тому важливу ланку в процесі патріотичного виховання займає саме тренер. Тренер виступає лідером і кумиром юних спортсменів в навчально тренувальному та виховному процесі. І тому, на нашу думку, дуже важливо, щоб сам тренер був патріотом своєї країни. Завдання вищих навчальних закладів, які спеціалізуються на підготовці майбутніх тренерів – підготувати не тільки висококваліфікованих фахівців у сфері фізичного виховання і спорту, а ще й достойних громадян України. Актуальністю і наявністю проблеми обумовлений вибір теми нашого дослідження. В статті проаналізовано сутність і зміст національно-патріотичного виховання майбутніх тренерів, виявлено рівень сформованості патріотичних якостей спортсменів і тренерського складу та запропоновано методичні рекомендації щодо їх підвищення.

Ключові слова: виховання, освіта, патріотизм, спорт, тренер.

Омельченко А. А. Уровень патриотической воспитанности будущих тренеров в учреждениях высшего образования

Статья посвящена исследованию проблемы национально-патриотического воспитания будущих тренеров в украинском высших учебных заведениях. Особенно остро этот вопрос встает в наши сложные времена военного конфликта.

Спортивная молодежь – это будущее нашего государства. Учитывая то, что профессиональные спортсмены представляют нашу страну на международной и мировой арене проблема национально-патриотического воспитания становится крайне актуальной и своевременной.

Большую часть времени спортсмены проводят в спортивном зале, а потому важное звено в процессе патриотического воспитания занимает именно тренер. Тренер выступает лидером и кумиром юных спортсменов

в учебно-тренировочном и воспитательном процессе. И поэтому, по нашему мнению, очень важно, чтобы сам тренер был патриотом своей страны. Задача высших учебных заведений, специализирующихся на подготовке будущих тренеров – подготовить не только высококвалифицированных специалистов в сфере физического воспитания и спорта, но и достойных граждан Украины. Актуальностью и наличием проблемы обусловлен выбор темы нашего исследования. В статье проанализированы сущность и содержание национально-патриотического воспитания будущих тренеров, выявлен уровень сформированности патриотических качеств спортсменов и тренерского состава и предложены методические рекомендации по их повышению.

Ключевые слова: воспитание, образование, патриотизм, спорт, тренер.

Omelchenko A. The Level of Patriotic Upbringing of Future Coaches in Higher Education Institutions

The article is devoted to the study of the problem of national patriotic education of future coaches in Ukrainian higher educational institutions. This issue is especially acute in our difficult times of military conflict.

Sports youth are the future of our state. Considering the fact that professional athletes represent our country in the international and world arena, the problem of national-patriotic education becomes extremely urgent and timely.

Most of the time athletes spend in the gym, and therefore it is the coach that occupies an important link in the process of patriotic education. The coach acts as a leader and idol of young athletes in the training and educational process. And therefore, in our opinion, it is very important that the coach himself be a patriot of his country.

The task of higher educational institutions specializing in the training of future coaches is to prepare not only highly qualified specialists in the field of physical education and sports, but also worthy citizens of Ukraine. The relevance and presence of the problem is due to the choice of the topic of our research. The article analyzes the essence and content of the national-patriotic education of future coaches, reveals the level of formation of the patriotic qualities of athletes and coaches, and offers methodological recommendations for their improvement.

Key words: upbringing, education, patriotism, sports, coach.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Бабич В.І.

УДК 378.091.2.016:796

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-127-138

Пелипась Дмитро Сергійович,

викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання,
здобувач аспірантури ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

qwertys221995@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1912-6418>

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО СПОРТИВНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нині ми живемо в час глобальної перебудови політичного, соціально-економічного та духовного життя України. Не обійшли зміни і галузь освіти. Згідно концепції Нової української школи майбутній випускник – це патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини (Концептуальні засади реформування середньої школи, 2016, с. 6). В зв'язку з цим перед закладами вищої освіти в якості однієї з пріоритетних задач є приведення системи вищої педагогічної освіти в відповідність з новими потребами та вимогами Нової української школи. Майбутні вчителі фізичної культури мають перебувати в стані готовності до роботи в умовах модернізації освіти загалом та до спортивно-патріотичної діяльності (Отравенко, Пелипась, 2018), як однієї з важливих вимог НУШ, зокрема.

Важливість патріотичного напрямку визначають С. Савченко та В. Курило, на їх думку відсутність ефективного патріотичного виховання може призводити до високих громадських ризиків і проблем. Людина, яка не відчуває любові до своєї Батьківщини, поваги до її історії, почуття приналежності до співвітчизників як єдиної соціальної спільності, у будь-якій критичній ситуації може повести себе байдуже або навіть вороже щодо своєї країни (Савченко & Курило, 2019, с. 58).

Згідно О. Отравенко, професійна підготовка майбутніх фахівців повинна бути наскрізно пронизана патріотичним духом, органічно поєднувати національне, громадське, моральне, духовне, родинно-сімейне, естетичне, правове, екологічне, фізичне, трудове виховання, базуватися на національній історії, знаннях та відстоюванні своїх прав, виконанні конституційних і громадських обов'язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни за допомогою міждисциплінарного напрямку. Організація науково-педагогічної, спортивної діяльності, особливо якщо це стосується формування національної самосвідомості здобувачів у закладах вищої освіти, потребує постійного вдосконалення (Отравенко, 2016, с.276).

Завданням нашого дослідження є: виявити відношення викладачів та студентів до спортивно-патріотичного виховання; вивчення категорії «готовність» з позиції різних наук у яких застосовується цей термін; зробити визначення терміну «готовність майбутніх вчителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності»; визначити критерії та показники готовності майбутніх вчителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури з проблеми дослідження, обґрунтування понятійного апарату, спостереження, анкетування.

Нами проведено анкетування серед здобувачів вищої освіти навчально-наукового інституту фізичного виховання і спорту та викладачів ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» щодо необхідності введення спортивно-патріотичного виховання в процес підготовки. Серед викладачів позитивну відповідь дали 100% викладачів. З числа студентів позитивно відповіли 79,8%, негативно – 20,2% респондентів. Результати анкетування свідчать про актуальність підготовки до спортивно-патріотичної діяльності майбутніх учителів фізичної культури.

Далі проаналізуємо науково-методичну літературу щодо трактування поняття «готовність». У сучасній науковій літературі вивчені загальні аспекти готовності майбутніх вчителів фізичної культури. Проблема «готовності» розглядається з позиції психології, педагогіки, фізіології, філософії. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає готовність як «стан готового; бажання зробити що-небудь» (Бусел, 2005, с. 194).

Вперше поняття «готовність» було застосовано у психології в працях М. Дяченко та Л. Кандибовича та означало певний стан, установку людини щодо діяльності (Дяченко & Кандибович, 1981, с. 45).

Поняття готовності в педагогічній науці визначається в контексті конкретного виду, форми або якості діяльності, зокрема, як готовність до самоосвіти, готовність до самостійної діяльності, готовність до творчої діяльності, готовність до професійної діяльності (Ткачук, 2016).

Український науковець у галузі фізичного виховання та спорту С. Карасевич «готовність» визначає як стан вибіркової прогнозуючої активності особистості на стадії її підготовки до діяльності, який виникає з моменту визначення мети на основі усвідомлених потреб і мотивів та розвивається в зв'язку з виробленням особистістю плану, установок, загальних моделей майбутніх дій та втілення їх в предметних діях, які відповідають строго визначених засобам, способам діяльності. (Карасевич, 2017, с. 27).

О. Романчук та М. Данилевич під поняттям «готовність майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту до діяльності» розуміють комплекс необхідних знань, умінь і здібностей, сформованих у результаті виховання й професійної освіти, структурними компонентами якої

виступає психологічна, фізична, теоретична та практична готовність (Романчук & Данилевич, 2019, с. 18).

І. Крохмаль у готовності випускника закладу вищої освіти визначає декілька блоків: професійна орієнтація (готовність до професійного навчання), безпосередній процес опанування знаннями й уміннями в руслі відповідної професії (професійна готовність), наявність адекватних змісту діяльності якостей особистості (особистісна готовність), адаптація після завершення навчання до професії (професійна адаптація) (Крохмаль, 2016, с. 216).

В. Вітюк зазначив, що сучасне розуміння поняття готовності зосереджує увагу на Новій українській школі. Майбутні вчителі повинні бути готові до постійного ускладнення змісту освіти, безперервного оволодіння прогресивними технологіями навчання та виховання, розв'язання складних професійно педагогічних задач, які вимагають інтеграції знань умінь та навичок. Автор наголошує на боротьбі з антиінноваційними бар'єрами, які заважають корисним нововведенням (Вітюк, 2019, с. 5).

Н. Маяткіна зазначає, що різнопланові підходи до визначення готовності до діяльності у окремих дослідників пояснюються різними видами готовності, різними видами самої діяльності та специфікою різноманітних професійних спеціальностей (Маяткіна, 2018, с. 177).

У свою чергу, А. Захаріна виокремила конкретні види готовності, які наведені на рисунку 1.

Рис. 1. Види готовності

Ми вдосконалили представлену класифікацію, та додали готовність до спортивно патріотичної діяльності, як актуальний вид підготовки майбутніх вчителів фізичної культури.

Е. Остапенко виділив у категорії готовності два основних підходи та їх складові частини (Остапенко, 2009, с. 154), (рис.2).

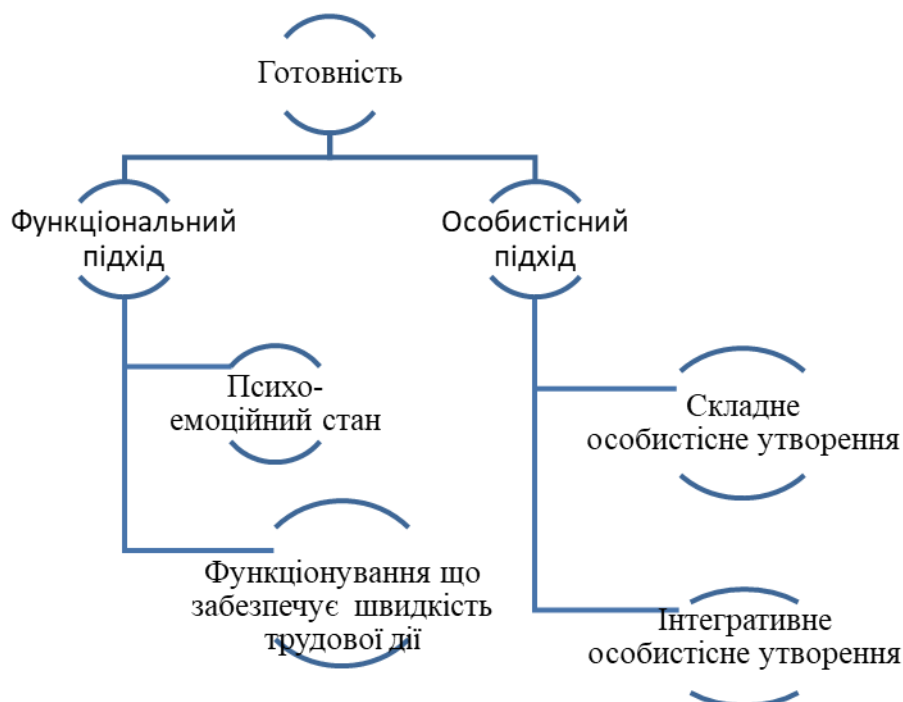

Рис. 2. Підходи до категорії «готовність»

Отже, спираючись на зазначене вище готовність майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності – це складна, інтегральна категорія, яка складається з психологічної, науково-теоретичної, психофізичної та фізичної підготовки, та є станом професійного майстерства педагога і можливістю її реалізації на практиці з метою спортивно-патріотичного виховання підростаючого покоління.

Розглядаючи категорію «готовність до спортивно-патріотичної діяльності» майбутніх фахівців в процесі їх професійного зростання, маємо на увазі наявність знань не лише в теоретичній і практичній підготовці, але і в організаторських здібностях, а також в психологічній стійкості до виконання певних дій, мати позитивну мотивацію для реалізації поставлених завдань в педагогічному процесі. Цей взаємозв'язок сприятиме успішному процесу підготовки до подальшого самостійного виконання професійної діяльності.

За якістю сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності, ми визначили наступні критерії:

1. Інформаційно-гносеологічний критерій передбачає уміння аналізувати дані по історії фізичної культури і спорту, уміння застосовувати інноваційні методи у спортивно-патріотичній діяльності, усвідомлювати роль здобутих педагогічних знань в роботі з учнями Нової української школи. Уміння використати у своїй майбутній педагогічній діяльності форми, методи, принципи і закономірності, вживані передовими вітчизняними і зарубіжними дослідниками.

2. Мотиваційно-аксіологічний критерій передбачає цілеспрямованість майбутніх педагогів до професійного зростання за рахунок інтенсивності самоосвіти, уміння долати труднощі на шляху підвищення результатів своєї підготовки. Оволодіння новими якостями, у процесі підготовки до спортивно-патріотичній діяльності, подолання педагогічних стереотипів, які недопустимі в умовах НУШ, стане фундаментом для появи мотивації і послужить становленню стійкості і готовності до подолання педагогічних задач.

3. Рефлексивний критерій готовності майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності формується у міру підвищення якісного аналізу отриманих результатів навчання, розбору помилок і досягнень у підготовці в процесі підготовки до спортивно-патріотичної діяльності і використання отриманих висновків з метою позитивного прогнозу можливих досягнень. Уміння контролювати процес своєї підготовки, а також можливості своєчасно проводити корекцію методів і прийомів підготовки сприяє якісній кореляції фізичних, психологічних, морально-вольових зусиль, що докладаються для підвищення рівня готовності.

4. Оперативний критерій передбачає уміння оперативно реагувати на актуальну інформацію, нові методи и способи і активності у спортивно-патріотичній діяльності, правильність застосування прийомів і методів, спрямованих на досягнення поставлених цілей в області підготовки до спортивно-патріотичної діяльності, своєчасно виявляти недоліки тих або інших методів і корегувати їх використання, що сприяє оптимізації діяльності майбутніх вчителів і цілісної загальної професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя фізичної культури і якісному впровадженню отриманих знань на практиці.

5. Діяльнісно-практичний критерій характеризується комплексом умінь і навичок майбутніх вчителів фізичної культури самостійно планувати заходи по пошуку нових способів і методів, організації і реалізації спортивно-патріотичної діяльності, сучасних форм взаємодії з учнями, варіативному підходу до методів самовдосконалення і самоосвіти в цій області і поліпшенню кореляції впровадження нових знань, умінь та навиків з метою отримання результатів своєї діяльності.

Таблиця 1.

**Критерії та показники готовності майбутніх учителів до
спортивно-патріотичної діяльності**

Критерії	Показники
Інформаційно-гносеологічний	- теоретично-методичні знання про методи, форми, принципи і закономірності, які застосовують при спортивно-патріотичній підготовці; - базові знання, які необхідні для організації спортивно-патріотичної діяльності.
Мотиваційно-аксіологічний	- становлення спортивно-патріотичних цінностей у майбутніх вчителів фізичної культури; - формування мотивів для участі в спортивно-патріотичній діяльності.
Рефлексивний	- якісний аналіз отриманих результатів спортивно-патріотичної підготовки; - уміння контролювати процес підготовки.
Оперативний	- оперативно реагувати на актуальну інформацію в процесі спортивно-патріотичної підготовки в умовах Нової української школи; - наявність навичок планування і організації діяльності згідно актуальних нововведень.
Діяльнісно-практичний	- варіативний підхід до методів самовдосконалення і самоосвіти; - самостійний пошук нових способів і методів організації і реалізації спортивно-патріотичної підготовки.

Представлені вище показники та їх критерії використовуються для оцінювання підготовки фахівців у галузі фізичної культури по відношенню до спортивно-патріотичної діяльності в умовах Нової української школи. На основі критеріїв та показників готовності майбутніх вчителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності ми сформуваємо рівні, які представлені на таблиці 2.

Таблиця 2.

**Рівні готовності майбутніх учителів фізичної культури до
спортивно-патріотичної діяльності**

Рівні	Показники
Низький	- недостатнє відтворення інформації відповідно до завдання; - пропуски студентами занять з підготовки до спортивно-патріотичної діяльності; - відсутність навичок роботи з самоаналізом власної діяльності на заняттях зі спортивно-патріотичної діяльності; - відсутність мотивації на теоретичних та практичних заняттях; - мета роботи не досягається; - низька відповідальність за виконану роботу.
Середній	- неповне засвоєння знань, умінь і навиків зі спортивно-патріотичної

	діяльності; - недостатній інтерес до пошуку і обробки інформації що надає студентам викладач; - недостатне використання елементів аналізу на основі знань про спортивно-патріотичну діяльність.
Високий	- вільне і осмислене володіння уміннями, знаннями і навичками використання технологій спортивно-патріотичної діяльності; - вільно долати і нестандартно застосовувати знання в майбутніх ситуаціях; - вільно орієнтуватися в спеціалізованій і науково-методичній літературі; - вільно застосовувати творчі уміння на практиці та професійній педагогічній діяльності.

Проведене дослідження з теми дає нам можливість зробити такі висновки:

1) в ході дослідження ми виявили зацікавленість викладацького складу та студентів до заходів з введення спортивно-патріотичної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у навчально-виховний процес закладу вищої освіти про що свідчать результати анкетування;

2) вивчена категорії «готовність» з позиції різних наук у яких застосовується цей термін. Різні підходи до терміну «готовність» у науковців свідчать про різноплановість різних видів готовності, як обумовлена специфікою різних напрямів підготовки та цілями якими вони керуються;

3) в результаті дослідження науково-методичної літератури ми прийшли до висновку, що готовність майбутніх вчителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності – це складна, інтегральна категорія, яка складається з психологічної, науково-теоретичної, психофізичної та фізичної підготовки, та є станом професійного майстерства педагога і можливістю її реалізації на практиці з метою спортивно-патріотичного виховання підростаючого покоління;

4) визначено, що критеріями готовності майбутніх вчителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності є:

- інформаційно-гносеологічний;
- мотиваційно-аксіологічний;
- рефлексивний;
- оперативний;
- діяльнісно-практичний.

Визначенні показники та рівні готовності майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності щодо вище зазначених критеріїв.

У подальшому ми плануємо приділити увагу зв'язку спортивно-патріотичної діяльності майбутніх вчителів фізичної культури з аспектами функціонування в умовах Нової української школи.

Список використаної літератури

- 1. Рішення** колегії МОН України №10 від 27.10.2016 «Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи». URL: <https://base.kristti.com.ua/?p=1129>. **2. Отравенко О. В.,** Пелипась Д. С. Формування національно-патріотичних якостей учнів основної школи у процесі фізичного виховання. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 4 (318), травень. Ч. 1. С. 85–94. **3. Савченко С. В.,** Курило В. С. Сучасний український патріотизм як провідний чинник соціалізації особистості. *Освіта та педагогічна наука*. 2019. № 1 (170). С. 58–65. **4. Отравенко О. В.** Національно-патріотична спрямованість професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. № 6 (303), жовтень. Ч. 1. С. 272–281. **5. Бусел В. Т.** Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с. **6. Психологія** вищої школи: учеб. пособие / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. 2-е изд., перераб. и доп. Минск: Изд-во БГУ, 1981. 383 с. **7. Ткачук Г. Е.** Теоретичні аспекти розвитку готовності педагогів професійно-технічних навчальних закладів до реалізації особистісно-зорієнтованого підходу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2016. №2. С. 27–31. **8. Карасевич С. А.** Сутність поняття «готовність майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-спортивної діяльності в ЗОШ». *Ключові аспекти розвитку сучасної науки: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (27 лютого 2017 р., м. Ужгород)*. Одеса: Друкарня «Друкарник», 2017. Т. 2. С. 26–30. **9. Романчук О.** Теоретичні основи формування готовності майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту до професійної діяльності. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2019. № 1. С. 4–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fvs_2019_1_4. **10. Крохмаль І. М.** Проблема формування професійної готовності у психолого-педагогічній літературі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2016. № 3 (300). Ч. 2. С. 207–215. **11. Вітюк В. В.** Готовність педагогів до змін в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». *Педагогічний пошук*. 2017. № 2. С. 3–6. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2017_2_3. **12. Маятіна Н.** Формування готовності майбутніх фахівців до професійної самореалізації як психолого-педагогічна проблема. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2018. Вип. 7 (1). С. 169–182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/profe_2018_7%281%29_13. **13. Захаріна А. Г.** Закордонний досвід формування готовності майбутніх фахівців з туризму до анімаційної діяльності в рекреаційно-оздоровчій сфері. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2017. Вип. 3К. С. 191–194. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_015_2017_3K_56. **14. Остапенко Е. О.** Амбівалентність розуміння феномена «готовність». *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2009. № 3 (27). Ч. 2. С. 152–157.

References

1. Rishennia kolehii MON Ukrainy №10 vid 27.10.2016 «Nova ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly» [Decision of the Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine №10 dated 27.10.2016 «New Ukrainian school: conceptual principles of secondary school reform»]. Retrieved from <https://base.kristti.com.ua/?p=1129> [in Ukrainian]. **2. Otravenko, O. V., & Pelypas, D. S.** (2018). Formuvannya natsionalno-patriotychnykh yakosti uchniv osnovnoi shkoly u protsesi fizychnoho vykhovannya [Formation of national-patriotic qualities of primary school students in the process of physical education]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University*, 4 (318), 1, 85-94 [in Ukrainian]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fvs_2019_1_4 [in Ukrainian]. **3. Savchenko, S. V., & Kurylo, V. S.** (2019). Suchasnyi ukraïnskyi patriotyzm yak providnyi chynnyk sotsializatsii osobystosti [Modern Ukrainian patriotism as a leading factor in the socialization of the individual]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and pedagogical science*, 1 (170), 58-65 [in Ukrainian]. **4. Otravenko, O. V.** (2016). Natsionalno-patriotychna spriamovanist profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury [National-patriotic orientation of professional training of future physical education teachers]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University*, 6 (303), 1, 272-281 [in Ukrainian]. **5. Busel, V. T.** (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukraïnskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kiev; Irpen: Perun [in Ukrainian]. **6. D'yachenko, M. I., & Kandybovich, L. A.** (Eds.). (1981). Psihologiya vysshej shkoly [Psychology of higher education]. 2-e izd., pererab. i dop. Minsk: Izd-vo BGU [in Belarusian]. **7. Tkachuk, H. E.** (2016). Teoretychni aspekty rozvytku hotovnosti pedahohiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv do realizatsii osobystisno-zoriientovanoho pidkhodu [Theoretical aspects of the development of readiness of teachers of vocational schools to implement a personality-oriented approach]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka – Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk*, 2, 27-31 [in Ukrainian]. **8. Karasievych, S. A.** (2017). Sutnist poniattia «hotovnist maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury do fizkulturno-sportyvnoi diialnosti v ZOSH» [The essence of the concept «readiness of future physical education teachers for physical culture and sports activities in secondary school»]. *Kliuchovi aspekty rozvytku suchasnoi nauky – Key aspects of modern science development*. (Vols. 2), (Pp. 26-30). Odesa: Drukarnia «Drukaryk» [in Ukrainian]. **9. Romanchuk, O.** (2019). Teoretychni

osnovy formuvannia hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv iz fizychnoho vykhovannia ta sportu do profesiinoi diialnosti [The theoretical basis for the formulation of the readiness of the future of the sport from the physical commitment to sport to the professional performance]. *Fizychno vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi – Physical education, sports and health culture in modern society*, 1, 4-21 [in Ukrainian].

10. Krokmal, I. M. (2016). Problema formuvannia profesiinoi hotovnosti u psykholoho-pedahohichnii literaturi [The problem of the formation of professional readiness in psychological and pedagogical literature]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical sciences*, 3 (300), 2, 207-215 [in Ukrainian].

11. Vitiuk, V. V. (2017). Hotovnist pedahohiv do zmin v umovakh realizatsii Kontseptsii «Nova ukrainska shkola» [Readiness of teachers for changes in the conditions of realization of the Concept «New Ukrainian school»]. *Pedahohichni poshuk – Pedagogical search*, 2, 3-6. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2017_2_3 [in Ukrainian].

12. Maiatina, N. (2018). Formuvannia hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv do profesiinoi samorealizatsii yak psykholoho-pedahohichna problema [Formation of the readiness of the potential problems before the professional self-realization as a psychological and pedagogical problem]. *Profesiina osvita: metodolohiia, teoriia ta tekhnolohii – Vocational education: methodology, theory and technologies*, 7 (1), 169-182. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/profe_2018_7%281%29_13 [in Ukrainian].

13. Zakharina, A. H. (2017). Zakordonnyi dosvid formuvannia hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv z turyzmu do animatsiinoi diialnosti v rekreatsiino-ozdorovchii sferi [Foreign experience in forming the readiness of future tourism professionals for animation activities in the recreational and health sphere]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 3K, 191-194. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_015_2017_3K_56 [in Ukrainian].

14. Ostapenko, E. O. (2009). Ambivalentnist rozuminnia fenomena «hotovnist» [Ambivalence of the «readiness» phenomenon]. *Visnyk NTUU «KPI». Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika – Bulletin of NTUU «KPI». Philosophy. Psychology. Pedagogy*, 3 (27), 2, 152-157 [in Ukrainian].

Пелипась Д. С. Готовність майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності

У статті розглянуто проблему готовності майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності. Ми дослідили появлення та розвиток категорії «готовність» у дослідженнях психологів,

фізіологів, педагогів, фахівців фізичної культури та спорту. Різноманітні підходи до визначення готовності до діяльності у окремих дослідників пояснюються різними видами готовності, різними видами самої діяльності та специфікою різноманітних професійних спеціальностей. Ми визначили, що готовність майбутніх вчителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності – це складна, інтегральна категорія, яка складається з психологічної, науково-теоретичної, психофізичної та фізичної підготовки, та є станом професійного майстерства педагога і можливістю її реалізації на практиці з метою спортивно-патріотичного виховання підростаючого покоління. За якістю сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності, ми визначили наступні критерії: інформаційно-гносеологічний; мотиваційно-аксіологічний, рефлексивний, оперативний, діяльно-практичний. Визначені рівні та показники готовності майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності: низький, середній, високий.

Подальші дослідження будуть зосереджені на зв'язку спортивно-патріотичної діяльності майбутніх вчителів фізичної культури з аспектами функціонування в умовах Нової української школи.

Ключові слова: готовність, майбутні вчителі фізичної культури, спортивно-патріотична діяльність, Нова українська школа.

Пелипась Д. С. Готовность будущих учителей физической культуры к спортивно-патриотической деятельности

В статье рассмотрена проблема готовности будущих учителей физической культуры к спортивно-патриотической деятельности. Мы исследовали появление и развитие категории «готовность» в исследованиях психологов, физиологов, педагогов, специалистов физической культуры и спорта. Разномановые подходы к определению готовности к деятельности у отдельных исследователей объясняются разными видами готовности, разными видами самой деятельности и спецификой разнообразных профессиональных специальностей. Мы определили, что готовность будущих учителей физической культуры к спортивно-патриотической деятельности – это сложная, интегральная категория, которая состоит из психологической, научно-теоретической, психофизической и физической подготовки, и является состоянием профессионального мастерства педагога и возможностью ее реализации на практике с целью спортивно-патриотического воспитания подрастающего поколения. По качеству готовности будущих учителей физической культуры к спортивно-патриотической деятельности, мы определили следующие критерии: информационно-гносеологический; мотивационно-аксиологический, рефлексивный, оперативный, деятельно-практический. Определенные уровни и показатели готовности будущих учителей физической культуры к спортивно-патриотической деятельности: низкий, средний, высокий.

Дальнейшие исследования будут сосредоточены на связи спортивно-патриотической деятельности будущих учителей физической культуры с аспектами функционирования в условиях Новой украинской школы.

Ключевые слова: готовность, будущие учителя физической культуры, спортивно-патриотическая деятельность, Новая украинская школа.

Pelipas D. Preparedness of Future Physical Education Teachers for Sports-Patriotic Activity

The article deals with the problem of readiness of future physical education teachers to sports-patriotic activity. We examined the emergence and development of the category "readiness" in the studies of psychologists, physiologists, teachers, specialists of physical culture and sport. Different approaches to the definition of readiness for activity in individual researchers are explained by different types of readiness, different types of activity itself and the specificity of a variety of professional specialties.

We have determined that the readiness of future physical culture teachers for sports-patriotic activity is a complex, integral category, which consists of psychological, scientific-theoretical, psychophysical and physical training, and is a state of professional mastery of a teacher and the possibility of its implementation in practice with the aim of sports-patriotic education of the younger generation. According to the quality of readiness of future physical culture teachers for sports-patriotic activity, we have defined the following criteria: informational and cognitive; motivational and axiological, reflexive, operative, activity-practical. The determined levels and indicators of future physical education teachers' readiness for sports-patriotic activity: low, medium, high.

Further research will focus on the connection of sport-patriotic activity of future physical culture teachers with the aspects of functioning in the conditions of New Ukrainian School.

Key words: readiness, future physical education teachers, sport-patriotic activity, New Ukrainian School.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЇ
РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ**

УДК 37.013:[613:316.62]

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-139-155

Бабич Вячеслав Іванович,

доктор педагогічних наук, доцент; професор кафедри олімпійського та професійного спорту ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

vjacheslav_vib@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-1439-7040>

Пристинський Володимир Миколайович,

кандидат педагогічних наук, доцент; доцент кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання і реабілітації

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

м. Слов'янськ, Україна.

v.prystynskyi@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1681-3543>

Дубовой Олександр Володимирович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри олімпійського та професійного спорту, директор навчально-наукового інституту

фізичного виховання і спорту ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

davstrongman@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8498-1234>

Зайцев Володимир Олексійович,

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичної реабілітації Національного університету «Чернігівська політехніка»,

м. Чернігів, Україна.

v.zaytsev@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1176-4623>

Дубовой Володимир Володимирович,

викладач кафедри олімпійського та професійного спорту

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Старобільськ, Україна.

i0990770862@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8166-6223>

**АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ
ЩОДО ВМОТИВОВАНОСТІ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ
ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ В КОНТЕКСТІ
РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Проблема впливу занять фізичною культурою на формування гармонійно розвиненої особистості, стан психосоматичного здоров'я людини продовжує бути надзвичайно актуальною не тільки в Україні (Іермакова, 2014), а й в багатьох інших країнах світу. Так, ученими з Алжиру (Kenioua, Boumasjed 2016) зауважується на важливості формування здоров'я учнівської молоді шляхом інтеграції в різну розважальну і змагальну діяльність, що сприятиме підвищенню вмотивованості до занять фізичною культурою і спортом. На реалізації програм зміцнення здоров'я учнів Польщі наголошують автори статті «Academic youth's health behavior» (Radzimińska & Weber-Rajek & Lulińska-Kuklik & Kaźmierczak & Moska, 2016), в якій зауважують на надзвичайно важливій ролі активного способу життя, звичках і моделях поведінки як чинниках розвитку вмотивованості до занять фізичною культурою. У межах нашого дослідження ми також спирались на наукові праці, в яких аналізувався зміст навчальних програм з фізичної культури в різних країнах світу, зокрема навчальна програма з фізичної культури в Польщі (Турчик & Вацеба & Бірюк, 2009), зміст фізичного виховання в школах США (Осадчая, 2004), особливості організації фізичного виховання учнівської молоді в Канаді, Німеччині, США (Данилова, 2010), інших країнах західної Європи (Сапаргасимова, Плужнов, 2017).

Міністерством освіти і науки України розроблено основи Стандарту освіти «Нова українська школа» (Гриневич & Ляшенко & Круцевич & Шиян та ін., 2016), в якому враховано передовий досвід найбільш розвинених країн світу та Європи в означеному контексті. Починаючи з 2017-2018 навчального року предмет «Фізична культура» викладається за оновленим змістом (Навчальна програма з фізичної культури для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом МОН від 23.10.2017 № 1407). Певним пріоритетом оновлення змісту даної програми (оновлення програми відповідно до наказу №52 Міністерства освіти і науки України від 13.01.2017 р. та наказу №201 від 10.02.2017) є її орієнтація на розвиток і соціалізацію особистості учнів, формування національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів засобами фізичної культури.

На нашу думку, реалізація саме такої спрямованості змісту навчальних програм має сприяти підвищенню вмотивованості учнівської молоді до систематичних занять фізичною культурою і спортом. Поряд із цим зауважимо, що у попередніх публікаціях (Л. Іванченко,

В. Пристинський, С. Іванченко, Т. Пристинська, 2018) ми наголошували на тому, що у фізичному вихованні учнів недостатньо провести педагогічну корекцію мотиву, посилити його прояви, а необхідно створити певні умови його реалізації. Тільки тоді мотив набуває стійкого характеру, стає підґрунтям потреби учнів у фізичній культурі, руховій активності.

У літературних джерелах та Інтернет-ресурсах, нам не вдалося знайти обґрунтованих даних, в яких би робилася спроба визначити та науково обґрунтувати вплив змісту навчальних програм на вмотивованість учнів до занять фізичною культурою. Адже, формування мотивації навчання є однією з головних умов забезпечення якості реалізації навчально-виховного процесу, в тому числі й з фізичного виховання учнів, актуальність якої обумовлюється оновленням змісту навчання. В свою чергу зазначимо, що раніше нами було присвячено дослідження проблемам використання потенціалу навчального предмету «Фізична культура» в контексті формування соціального здоров'я учнів підліткового віку (Бабич, 2012), а також визначенню можливостей формування соціального здоров'я підлітків в контексті реформування фізичної культури у загальноосвітніх навчальних закладах (Бабич, 2018).

Мета дослідження – визначити вплив оновленого змісту навчальних програм на вмотивованість молодших підлітків до занять фізичною культурою.

Матеріал і методи. Учасники дослідження

Респондентами виступали учні із різних регіонів України загальною кількістю 457 школярів (230 дівчат та 227 хлопців).

Організація дослідження

Визначення впливу оновленого змісту навчальних програм на формування вмотивованості учнів до занять фізичної культурою відбувалось за допомогою комплексу методів дослідження: аналітичний огляд літературних та Інтернет-джерел, інструктивних матеріалів, нормативно-правових документів, педагогічні спостереження, бесіди, інтерв'ю, анкетування.

Для визначення впливу змісту навчальних програм на вмотивованість учнів до занять фізичною культурою було використано адаптовану нами методику вивчення мотивації учнів 4-7 класів за анкетною «Мотиви навчання учнів» практичних психологів м. Харкова, а також методику «Дослідження мотивації навчання» М. Гінзбурга. Визначалися домінуючі мотиви навчальної діяльності учнів на уроках фізичної культури та в позакласній фізкультурно-оздоровчій і спортивно-масовій роботі (навчальний, соціальний, позиційний, мотив оцінки, ігровий, зовнішній). Зокрема, в анкеті були зазначені наступні чинники: 1. «Я намагаюся краще навчатися на уроках фізичної культури, щоб ...» (отримати високу оцінку, було більше часу для ігор і розваг, більше знати про вплив занять на розвиток організму тощо); 2. «Навчання і знання на уроках фізичної культури необхідні мені для ...»

(саморозвитку: знати і вміти, щоб поважали і цінували, бути кращим, перемагати в іграх і змаганнях тощо); 3. «Якщо я отримую високу оцінку на уроці фізичної культури ...» (вчитель і батьки будуть задоволені, буде більше часу для ігор і розваг, буду розуміти вплив занять на розвиток організму тощо); 4. «Мені подобається коли хвалять на уроці фізичної культури за ...» (виконання домашнього завдання, правильне виконання фізичних вправ, особисті риси характеру та прояв позитивних емоцій, активну взаємодію в команді тощо); 5. Моя мета на уроці фізичної культури це ...» (високі оцінки, похвала вчителя, засвоєння розуміння впливу занять на розвиток організму тощо); 6. «Найцікавіше на уроці фізичної культури це ...» (вивчення нової теми або цікаві рухові завдання, спілкування з партнерами, взаємодія в команді, оцінка рухових досягнень, ігрова діяльність тощо); 7. «Вивчаю навчальний матеріал сумлінно, якщо ...» (намагаюсь виправити оцінку, мені подобається і розумію вплив занять на розвиток організму, це рейтинг класу, знадобиться в майбутньому для покращення стану здоров'я тощо); 8. «Я більш активний на уроці фізичної культури, якщо ...» (хочу більше дізнатися про вплив занять на розвиток організму, знадобиться в подальшому для покращення стану здоров'я, цікаво, щоб залучали до команди, похвала вчителя тощо); 9. «Мій успіх залежить від ...» (зацікавленості в оцінці, уваги до пояснення, комунікації з партнерами, настрою, везіння, рівня прояву рухових здібностей тощо); 10. «Якщо навчальний матеріал мені не зрозумілий (складний), то я ...» (згадую пояснення на попередніх уроках, вдаюся за допомогою до вчителя, партнерів, відпочину і спробую ще раз тощо).

Інтерпретацію результатів анкетування здійснювали наступним чином: навчальний мотив – 5 балів, соціальний мотив – 4 бали, позиційний мотив – 3 бали, мотив оцінки – 2 бали, ігровий мотив – 1 бал, зовнішній мотив – 0 балів. Сума балів за анкету: 90-80 – високий рівень мотивації навчання, 79-65 – вище середнього рівень мотивації навчання, 64-40 – середній (нормальний) рівень мотивації навчання, 39-20 – знижений рівень мотивації навчання, 19 і менше – низький рівень мотивації навчання.

Статистичний аналіз

Аналіз та інтерпретація результатів дослідження здійснювались у сукупності (дівчата і хлопці 6 і 7 класів) завдяки розрахунку коефіцієнту достовірності та ступеню вірогідності різниці за t-критерієм Стьюдента.

Результати дослідження.

У межах даного дослідження було здійснено аналіз навчальних програм з фізичної культури для учнів 5-9 класів закладів загальної середньої освіти на різних етапах їх удосконалення (передусім, 2012-2017 рр., тобто, в ті терміни, коли до змісту та структури навчальних програм вносились певні зміни та корективи) з метою встановлення їх впливу на вмотивованість учнів до занять фізичною культурою.

Аналіз змісту навчальних програм, які впроваджувались у процес

фізичного виховання учнів, починаючи з 2008-2012 та 2017 рр. [Навчальна програма з фізичної культури для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом МОН від 23.10.2017 № 1407], дозволяє констатувати, що їх структура характеризується спрямованістю на реалізацію принципу варіативності, який передбачає планування навчального матеріалу відповідно до вікових і статевих особливостей учнів, інтересів і потреб у задоволенні рухової активності, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, кадрового забезпечення, професійної компетентності учителя фізичної культури (зважаючи на специфіку виду спорту). Зміст навчальної програми має забезпечувати розвивальний характер і прикладну спрямованість навчання та виховання; формування гармонійно розвиненої й фізично-повноцінної особистості.

До переваг маємо віднести й те, що навчальна програма побудована за модульною системою та містить інваріантну (обов'язкову) та варіативну складову. До інваріантної частини належать теоретико-методичні знання та загальна фізична підготовка, зміст яких реалізовується упродовж кожного уроку. Практично будь-який вид спорту (вид оздоровчо-рухової активності, наприклад, аеробіка, аквааеробіка, бадмінтон, військово-спортивні ігри, волейбол, корфбол, настільний теніс, петанк, регбі, рухливі ігри, єдиноборства, спортивне орієнтування, флорбол, «хортинг», чирлідінг та інші) може бути представлений у вигляді варіативного модуля. Учитель фізичної культури має можливість розробляти власні варіативні модулі, але вони мають пройти експертизу Міністерства освіти і науки України та бути оприлюдненими для загального користування. Критеріями відбору варіативних модулів мають бути наявність матеріально-технічної бази, регіональні фізкультурні й спортивні традиції, кадрове забезпечення, бажання (інтерес) учнів, яке визначається обов'язковим опитуванням. Перед початком навчального року шкільне методичне об'єднання розглядає вибір та розподіл варіативних модулів у кожному класі.

У зв'язку з цим, маємо підставу передбачати, що запровадження розділів *«Теоретико-методичні знання»* (знанневий, ціннісний, діяльнісний компоненти) та *«Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів»* (учень характеризує, наводить приклади, володіє, дотримується правил тощо) сприятиме розвиткові мотиваційної сфери учнів щодо занять фізичною культурою і спортом.

Серед чинників, які би сприяли вмотивованості учнів, на нашу думку, є те, що у розділі навчальної програми *«Організація навчального процесу з фізичної культури»* зауважується, що одними з головних вимог до організації уроку є формування в учнів умінь і навичок самостійно займатися фізичними вправами; забезпечення диференційованого підходу з урахуванням стану здоров'я, рівня фізичного розвитку, рухової підготовленості, статі; з урахування мотивів та інтересів до занять фізичними вправами; з використання вчителем різноманітних

організаційних форм, засобів, методів і прийомів навчання; з урахуванням темпів досягнення оптимальної рухової активності учнів упродовж кожного уроку.

Певним додатковим мотиватором, на нашу думку, є структурний компонент навчальної програми *«Домашні завдання»* для самостійного виконання фізичних вправ, які мають бути спрямовані на підвищення рухової активності під час дозвілля, досягнення рекреаційно-оздоровчого ефекту. У разі відставання в розвитку фізичних якостей учитель складає індивідуальну програму фізкультурно-оздоровчих занять, де вказується завдання занять, комплекси фізичних вправ, послідовність їх виконання, кількість повторень, інтервали відновлення (відпочинку), засоби самоконтролю, відмітки про виконання завдання тощо. При цьому, самостійні заняття за індивідуальною програмою надають учневі додаткові бали (бонуси) при підсумковому оцінюванні навчальних досягнень.

На нашу думку, важливе значення в контексті удосконалення змісту навчальних програм відіграє зміна підходів щодо *«Оцінювання навчальних досягнень»*, коли враховуються особисті досягнення упродовж навчального року; ступінь активності та участь у спортивних змаганнях та фізкультурно-оздоровчих заходах. На основі зазначених показників учитель може застосовувати різноманітні системи нарахування додаткових (бонусних) балів. Наприклад, якщо учень виконав залікову вправу на певний рівень, але при цьому його особистий результат поліпшився порівняно з попереднім показником, то учитель може виставити оцінку на 1-2 бали вищу за ту, яка передбачається навчальними нормативами. При цьому, невиконання нормативів з причин, незалежних від учня (непропорційний фізичний розвиток, пропуски занять з поважних причин тощо) не є підставою для зниження підсумкової оцінки успішності. Отже, оцінка вже виступає певним критерієм самосвідомості, сумлінності, старанності, якості виконання фізичної вправи, а не тільки досягненням певного результату, або контрольного нормативу, *«оцінки заради оцінки»* (щоб хвалили, не сварили тощо).

Аналізуючи структуру і зміст навчальної програми 2017 р. (доопрацьованої відповідно до наказу №52 Міністерства освіти і науки України від 13.01.2017 р. та наказу №201 від 10.02.2017 р.) маємо зауважити, що вона враховує здобутки попередніх програм та побудована з урахуванням набуття учнями ключових життєвих компетентностей, що, на нашу думку, сприятиме формуванню, перш за все, навчальному (пізнавальному) й соціальному мотивам, які мають пріоритетне значення в оптимізації якості навчального процесу, в тому числі й засобами фізичного виховання.

Так, змістовною лінією *«Екологічна безпека та сталий розвиток»* передбачено формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні проблем

збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь. Змістовна лінія «Громадянська відповідальність» спрямована на формування відповідального члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства. Змістовна лінія «Здоров'я і безпека» передбачає формування особистості учня як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного члена суспільства, який здатний дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище. У програмі наголошується, що завдяки цим компетентностям учні мають усвідомити, що фізична культура є важливим чинником підвищення соціальної активності людини, задоволення моральних, естетичних і творчих запитів, потреби взаємного спілкування, розвиток дружніх стосунків тощо. Зазначається на важливості свідомого ставлення учнів до власного здоров'я та здоров'я інших, умінні організувати гру чи інший вид рухової діяльності, спілкуватися в різних ситуаціях фізкультурно-спортивної діяльності, нівелювати конфлікти, здобувати перемогу, дотримуючись правил чесної гри тощо.

У зв'язку з цим, проведене анкетування учнів 6-7 класів різних регіонів України дає нам підстави вважати, що оновлення змісту навчальних програм позитивно вплинуло на розвиток мотиваційної сфери учнів (рисунок 1).

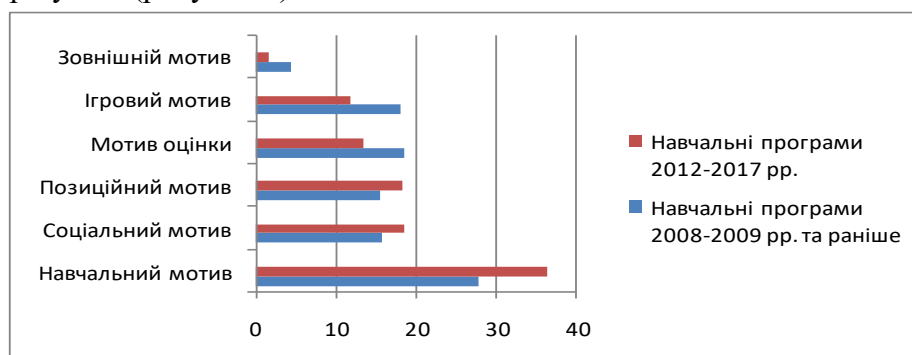

Рис. 1. Результати вибору мотивів молодших підлітків під впливом змісту навчальних програм з фізичної культури

Аналіз результатів анкетування дає нам підстави зазначити, що спостерігається позитивна динаміка у виборі учнями пріоритетних мотивів під впливом змісту навчальних програм 2012-2017 рр. у порівнянні з 2008-2009 рр. і раніше. Так, було встановлено статистично достовірне зростання показників, які характеризують прояв навчального мотиву, мотиву оцінки та ігрового мотиву. Зокрема, навчальний мотив обирають на 8,5% учнів більше ($t=2,24$; $p \leq 0,05-0,01$), що ми схильні пояснювати розвитком пізнавального інтересу учнів до занять фізичною культурою (прагнуть навчатися, пізнавати нове у впливі занять на розвиток організму, проявляють потребу в оволодінні знаннями, руховими уміннями і навичками тощо). Мотив оцінки обирають на 5,0%

($t=2,01$; $p\leq 0,05$) та ігровий мотив – на 6,3% ($t=2,07$; $p\leq 0,05$) більше учнів, що пояснюється удосконаленням змісту навчальних програм у контексті оцінювання не тільки кількісного результату навчального нормативу, а й спрямованість оцінки на певну якість виконання фізичної вправи, рухового завдання тощо (оцінка виступає критерієм самосвідомості, сумлінності, старанності тощо, а не тільки виміром виконаного завдання тощо). Сформованість певних мотивів визначається також адекватністю уявлення учнів щодо функцій фізичної культури. Так, прояв ігрового мотиву (бажання брати участь у рухливих і спортивних іграх, іграх за правилами добродесної гри тощо) спонукає та активізує навчальну діяльність, яка базується на грі та спілкуванні, сприяє задоволенню потреби у руховій активності, але не за рахунок якості навчання.

Менш високі темпи формування мотиваційної сфери учнів щодо занять фізичною культурою спостерігаємо у прояві соціального (сприймання навчання як соціально значущий чинник, усвідомлення необхідності та доцільності навчання тощо), позиційного (підвищення соціального статусу та налаштованість на відповідну суспільну діяльність тощо) та зовнішнього (підкорення встановленим нормам тощо) мотивів. Хоча, соціальний мотив, у взаємодії з навчальним (пізнавальним), мають визначальне значення в забезпеченні якості навчально-виховного процесу.

Позитивна динаміка простежується також у характеристиці рівнів прояву мотиваційної сфери учнів щодо занять фізичною культурою. Наведемо результати такої динаміки на прикладі навчального та соціального мотивів, які відіграють визначальне значення в забезпеченні якості навчання. Так, на рисунку 2 представлена діаграма, яка характеризує зростання високого рівня мотивації навчання (90-80 балів) з 14 до 33 виборів (з 11,0 до 20,0%); вище середнього рівня мотивації навчання (79-65 балів) з 21 до 48 виборів (з 16,5 до 29,1%); зменшення середнього рівня мотивації навчання (64-40 балів) з 59 до 56 виборів (з 46,5 до 33,9%); зменшення зниженого рівня мотивації навчання (39-20 балів) з 21 до 17 виборів (з 16,5 до 10,3%); зменшення низького рівня (19 і менше балів) з 12 до 11 виборів (з 9,5 до 6,7%).

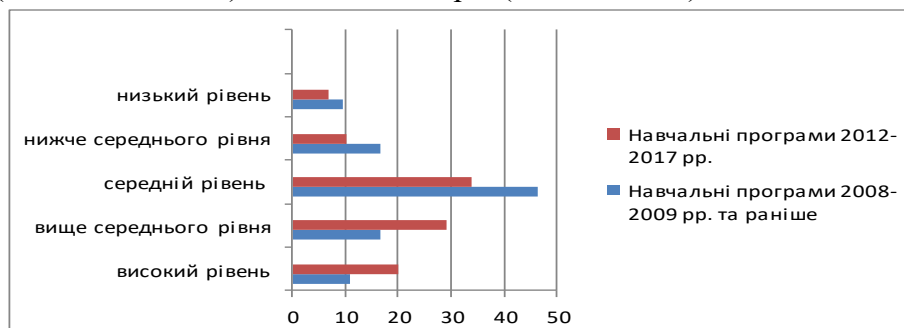

Рис. 2. Показники сформованості рівнів мотивації навчання під впливом навчальних програм 2008-2009 р. (n=127) та 2012-2017 (n=165) з предмету «Фізична культура»

Аналізуючи рівні сформованості соціального мотиву навчальної діяльності, маємо зауважити, що показники високого рівня (90-80 балів) збільшилися з 15 до 20 виборів (з 21,4 до 23,5%) респондентів; вище середнього (79-65 балів) – з 24 до 27 (з 31,8 до 34,3%); середнього (64-40 балів) – з 15 до 23 (з 21,4 до 27,1%); зниженого рівня (39-20 балів) – зменшились з 12 до 11 (з 12,9 до 17,1%); низького рівня (19 і менше балів) – зменшились з 5,8 до 4,7% (рис. 3).

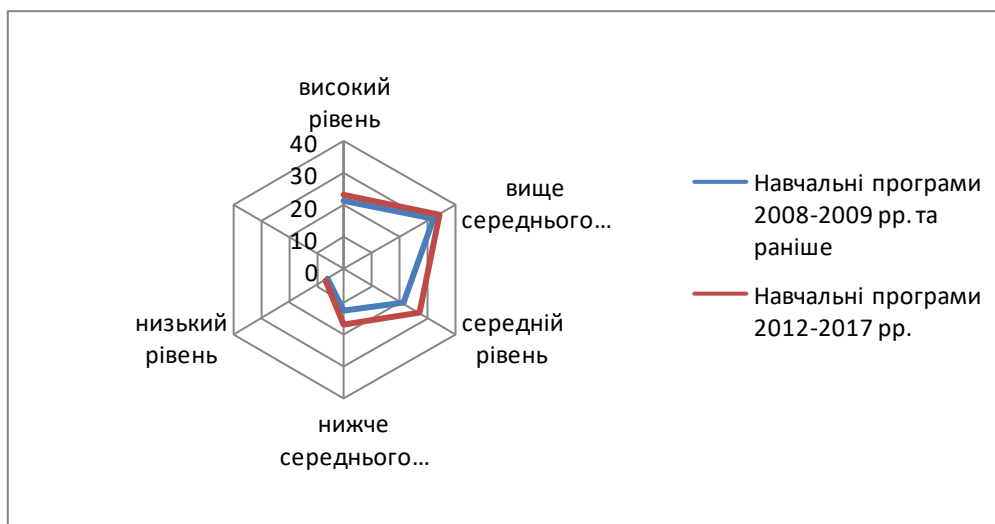

Рис. 3. Показники сформованості рівнів соціального мотиву до навчання під впливом навчальних програм 2008-2009 р. (n=70) та 2012-2017 (n=85) з предмету «Фізична культура»

Певна динаміка простежується також у порівнянні рівнів прояву мотиву оцінки, ігрового, позиційного й зовнішнього мотивів, що свідчить про позитивні зрушення в характеристиці мотиваційній сфері молодших підлітків щодо занять фізичною культурою під впливом оновленого змісту навчальних програм.

Проблема формування вмотивованості учнівської молоді до занять фізичною культурою і спортом продовжує бути актуальною у професійному дискурсі науковців та учителів-практиків. У зв'язку із цим, особливий інтерес викликають результати наукових досліджень та науково-методичні доробки авторів, які розглядають структуру та зміст процесу фізичного виховання учнівської молоді в контексті формування мотиваційної сфери особистості як полівмотивованого уявлення про функції навчально-виховної діяльності.

Так, результати нашого дослідження узгоджуються з науковою позицією Річардса, & Уїлсона (2012, 2014), які наголошують на важливості структурування навчальних програм з фізичного виховання таким чином, щоб вони забезпечували розвиток потреби у навчанні впродовж усього життя; створення навчально-виховного середовища, яке би сприяло формуванню відчуття власної активності в реалізації завдань

навчально-виховного процесу на засадах задоволення життєво важливих потреб, підсилення внутрішньої мотивації. При цьому, Грибан (2012), Нестерова, & Павлюк (2014) зауважують, що дефіцит рухової активності учнівської молоді є переважно соціальним, а не біологічним феноменом, а тому вмотивованість до занять фізичною культурою має визначати фізичну активність, яка в кінцевому результаті, спрямована на зміну стану організму, набуття нового рівня фізичних здібностей, яких не можна досягти іншим шляхом, окрім занять фізичними вправами, оздоровчими тренуваннями тощо. У зв'язку з цим, автори зауважують, що одним із перспективних напрямів вирішення зазначеної проблеми є впровадження в навчальний процес спортивно зорієнтованої форми організації фізичного виховання з урахуванням вільного вибору варіативного модулю навчання (виду спорту, оздоровчо-рекреаційного виду рухової активності тощо), що передбачено й оновленим змістом навчальних програм.

Підвищення вмотивованості до занять фізичною культурою і спортом відбулося завдяки посиленню теоретичної складової навчальної програми в контексті підвищення в учнів обізнаності з питань формування та збереження власного здоров'я, забезпечення соціальної активності засобами фізичної культури, набуття життєво важливих компетентностей тощо. Виправданість зроблених у програмах корективів підтверджується й дослідженнями інших учених. Так, здійснивши аналіз програм з фізичного виховання в школах Європи автори встановили, що при організації фізичного виховання потрібно зосередитись на збалансованому впливі як рухової, так й інтелектуальної складової фізичної культури (Уваров & Белаїд & Яхяви, 2016). Наукова позиція авторів узгоджується з результатами досліджень, в яких наголошується, що однією з умов розвитку вмотивованості учнів є збільшення обсягу та якості знань з фізичного виховання, об'єктивності оцінювання рухових досягнень, урахування пріоритетів (інтересу, зацікавленості) в обранні виду рухової активності, використання різноманітних інтерактивних рухових та здоров'ярозвивальних технологій (типу Self-FIT тощо), впливу прикладу батьків тощо (Kondakov & Kopeikina & Balysheva & Usatov & Skrug, 2015; Amy S. Ha & Chris Lonsdale & David R & Lubans, & Johan Y. Y. Ng., 2018; Saulius Sukys & Daiva Majauskienė & Vida J. Cesnaitiene and Diana Karanauskiene, 2014).

Актуальним у контексті нашого дослідження є думка про необхідність подолання певних психолого-педагогічних «бар'єрів», які заважають розвитку вмотивованості учнівської молоді до занять фізичною культурою, особливо в початковій та середній школах. Шляхом подолання цих бар'єрів мають бути суб'єкт-суб'єктні відношення в системі «учитель – учень», варіативні навчальні програми, налаштовуваність педагогічного колективу на подолання чинників, які заважають розвитку мотивації (Claire M. Mowling, Sheri J. Brock, Kim K. Eiler, & Mary E. Rudisill, 2004). На необхідності підвищення мотивації учнівської молоді до фізичної

активності зауважують Izedin Mehmeti, & Besim Halilaj (2018) у своїй статті «How to Increase Motivation for Physical Activity among Youth». Автори пропонують передбачати в навчальних програмах реалізацію заходів щодо утворення навчально-виховного середовища, яке би сприяло розвитку як особистісних рухових умінь, так і навичок командної взаємодії, зниженню відчуття тривоги, страху невдачі тощо.

Отже, відносно невисокі темпи зростання вмотивованості учнів до занять фізичною культурою пояснюються власне структурою та змістом навчальних програм (до 2012 року), які практично не враховували пріоритети, інтереси і бажання учнів щодо виду рухової активності; особливості матеріально-технічного забезпечення процесу фізичного виховання; індивідуальні особливості фізичного розвитку та рухової підготовленості учнів, об'єктивність та мотив оцінки щодо успішності результатів рухової діяльності.

Результати дослідження показали, що удосконалення структури та оновлення змісту навчальних програм (з 2012 року) сприяло підвищенню рівнів умотивованості учнів до занять фізичною культурою. Цей факт пояснюється тим, що впроваджені зміни забезпечили позитивний вплив на розвиток, перш за все, соціально значущих фізкультурно-оздоровчих мотивів (бажання самостійно поставити перспективні цілі щодо тілесного вдосконалення, зрозуміти шляхи їх досягнення тощо), проявом яких є високий рівень цілепокладання (активна життєва позиція, бажання свідомо фізично вдосконалюватись, брати відповідальність за власні вчинки, поведінку, стан здоров'я тощо). Звичайно, ці особливості притаманні зрілій особистості, вони не завжди представлені навіть у дорослої людини, але учитель фізичної культури має прагнути до їх формування впродовж всього шкільного дитинства.

Висновки. Порівняльний аналіз навчальних програм з фізичної культури дозволив визначити їх вплив на формування мотиваційної сфери молодших підлітків закладів загальної середньої освіти. Встановлено, що оновлення й удосконалення змісту навчальних програм 2012-2017 рр. позитивно вплинуло на рівень вмотивованості учнів до занять фізичною культурою і спортом. Визначено, що оновлення змісту програм, пов'язане, по-перше, із включенням нових структурних компонентів, змістовних ліній («Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека»), які сприяють набуття учнями ключових життєвих компетентностей; по-друге, із запровадженням розділів «Теоретико-методичні знання» (знаннєвий, ціннісний, діяльнісний компоненти) та «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів»; по-третє, із введенням модульної системи організації навчально-виховного процесу (інваріантна та варіативна складова); по-четверте, із удосконаленням змісту розділів «Оцінювання навчальних досягнень» та «Домашні завдання», коли оцінка виступає певним критерієм самосвідомості, сумлінності, старанності, якості виконання фізичної вправи, а не тільки досягненням певного результату, або контрольного нормативу.

Список використаної літератури

- 1. Amy S. Ha**, Chris Lonsdale, David R. Lubans and Johan Y. Y. Ng. Increasing students' physical activity during school physical education: rationale and protocol for the SELF-FIT cluster randomized controlled trial. *BMC Public Health*. 2018. №18:11. DOI: <http://doi.org/10.1186/s12889-017-4553-8>.
- 2. Claire M. Mowling**, Sheri J. Brock, Kim K. Eiler, & Mary E. Rudisill. Student Motivation in Physical Education Breaking down Barriers. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*. 2004. №75:6. P. 40–45. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/07303084.2004.10607256>.
- 3. Izedin Mehmeti**, Besim Halilaj. How to Increase Motivation for Physical Activity among Youth. *Sport Mont*. 2018. № 16 (1). P. 29–30. URL: <https://www.researchgate.net/publication/322746555>. DOI: <http://doi.org/10.26773/smj.180206>.
- 4. Andrew K.**, Richards R., & Chantal Levesque-Bristol. Student Learning and Motivation in Physical Education, Strategies. *Journal for Physical and Sport Educators*. 2014. №27 (2). P. 43–46. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/08924562.2014.879431>.
- 5. Saulius Sukys**, Daiva Majauskienė, Vida J. Cesnaitiene and Diana Karanauskiene Do Parents' Exercise Habits Predict 13–18-Year-Old Adolescents' Involvement in Sport? *Journal of Sports Science and Medicine*. 2014. № 13. P. 522–528. URL: <http://www.jssm.org>.
- 6. Бабич В. І.** Визначення потенціалу навчального предмету «Фізична культура» у контексті формування соціального здоров'я учнів основної школи. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки / уклад. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. 2012. № 4 (20). С. 240–243.*
- 7. Бабич В. І.,** Полулященко Ю. М. Визначення можливостей формування соціального здоров'я підлітків в контексті реформування фізичної культури у загальноосвітніх навчальних закладах. *Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2018. № 4 (318). С. 172–179.
- 8. Грибан Г. П.** Аналіз рухової активності студентів спеціального навчального відділення. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків, 2012. №2. С. 25–28.
- 9. Данилова Л. Н.** Физическое воспитание школьников в Канаде, Германии и США, или как выиграть Олимпиаду? *Физическое культура: воспитание, образование, тренировка*. 2010. № 5. С. 2–7.
- 10. Дослідження** мотивації навчання М. Гінзбурга. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-motivacii-navcalnoi-dialnosti-molodsih-skolariv-109709.html>.
- 11. Іванченко Л. П.,** Пристинський В. М., Іванченко С. Г., Пристинська Т. М. Етапна технологія формування в учнів загальноосвітніх навчальних закладів мотиваційно-ціннісного ставлення до фізичної культури і спорту. *Вісник Чернігівського національного педагогічного ун-ту ім. Т. Г. Шевченка*. 2018. № 152. Т. 2. С. 78–83.
- 12. Мотиви** навчання учнів практичних психологів м. Харкова.

URL : <https://naurok.com.ua/vivchennya-motivaci-uchniv-4-7-klasiv-za-anketoyu-motivi-navchannya-uchniv-praktichnih-psihologiv-m-harkova-31471.html>. **13. Навчальна** програма з фізичної культури для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів; за ред. Т. Ю. Круцевич [та ін.]. К., 2012. 294 с. **14. Навчальна** програма з фізичної культури для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів; за ред. Т. Ю. Круцевич [та ін.], М. В. Тимчик [та ін.]. К., 2017. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56135/>. **15. Нестерова Т. В.,** Павлюк А. А. Структура мотивації до занять з фізичного виховання і спорту студентів вищих навчальних закладів. *Фізична культура і спорт у сучасному суспільстві: досвід, проблеми, рішення*. К., 2014. С. 50–58. **16. Нова** українська школа: основи Стандарту освіти. Львів, 2016. URL: <http://nus.org.ua>. **17. Осадчая Т. Ю.** Система контролю за досягненнями учасників в області фізического виховання в школах США. *Физическое воспитание студентов*. 2004. №2. С. 68–78. **18. Про освіту.** Закон України. К., 2017. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua>. **19. Сапаргасимова А. Е.,** Плужнов А. Е. Физическое воспитание и спорт в странах западной Европы. *Естественнонаучные исследования*. 2017. URL: <http://repo.kspri.kz/bitstream/handle/item>. **20. Турчик І.,** Вацеба О., Бірюк С. Урок фізичної культури у системі початкової шкільної освіти Польщі. *Молода спортивна наука України*. 2009. Т. 2. С. 187–191. **21. Уваров Е. А.,** Белаид М., Яхяви С. Содержание программ физического воспитания в школах Европы и России. *Вестник Тамбовского университета*. 2017. Т. 22. Вып. 5 (169). С. 120–125. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/soderzhanie-programm-fizicheskogo-vospitaniya-v-shkolah-evropy-i-rossii>.

References

1. Amy, S. Ha, Chris Lonsdale, David R. Lubans and Johan Y. Y. Ng. (2018). Increasing students' physical activity during school physical education: rationale and protocol for the SELF-FIT cluster randomized controlled trial. *BMC Public Health*, 18:11. DOI: <http://doi.org/10.1186/s12889-017-4553-8>. **2. Claire M. Mowling,** Sheri J. Brock, Kim K. Eiler, & Mary E. Rudisill. (2004). Student Motivation in Physical Education Breaking down Barriers. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 75:6, 40-45. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/07303084.2004.10607256>. **3. Izedin Mehmeti,** & Besim Halilaj. (2018). How to Increase Motivation for Physical Activity among Youth. *Sport Mont*, 16 (1), 29-30. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/322746555>. DOI: <http://doi.org/10.26773/smj.180206>. **4. Andrew K.,** Richards R., & Chantal Levesque-Bristol. (2014). Student Learning and Motivation in Physical Education, Strategies. *Journal for Physical and Sport Educators*, 27 (2), 43-46. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/08924562.2014.879431>.

<http://dx.doi.org/10.1080/08924562.2014.879431>. **5. Saulius Sukys**, Daiva Majauskienė, Vida J. (2014). Cesnaitiene and Diana Karanauskiene Do Parents' Exercise Habits Predict 13–18-Year-Old Adolescents' Involvement in Sport? *Journal of Sports Science and Medicine*, 13, 522-528. <http://www.jssm.org>. **6. Babych, V. I.** (2012). Vyznachennya potentsialu navchal'noho predmetu «Fizychna kul'tura» u konteksti formuvannya sotsial'noho zdorov'ya uchniv osnovnoyi shkoly [Determining the potential of the subject «Physical Culture» in the context of the formation of social health of primary school students]. *Fizychni vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi – Physical education, sports and health culture in modern society*, 4 (20), 240-243. Luts'k: Volyn. nat. univ. Lesya Ukrainka [in Ukrainian]. **7. Babych, V. I., & Polulyashchenko, Yu. M.** (2018). Vyznachennya mozhlyvostey formuvannya sotsial'noho zdorov'ya pidlitkiv v konteksti reformuvannya fizychnoyi kul'tury u zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladakh [Identifying opportunities for the formation of social health of adolescents in the context of reforming physical education in secondary schools]. *Visn. Lohan. nats. un-tu imeni Tarasa Shevchenka: Pedagogichni nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University: Pedagogical Sciences*, 4 (318), 172-179 [in Ukrainian]. **8. Hryban, G. P.** (2012). Analiz rukhovoyi aktyvnosti studentiv spetsial'noho navchal'noho viddilennya [Analysis of motor activity of students of special educational department]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*, 2, 25-28. Kharkiv [in Ukrainian]. **9. Danilova, L. N.** (2010). Fizicheskoe vospitanie shkol'nikov v Kanade, Germanii i SSHA, ili kak vyigrat' Olimpiadu? [Physical education of schoolchildren in Canada, Germany and the USA, or how to win the Olympics?]. *Fizicheskoe kul'tura: vospitanie, obrazovanie, trenirovka – Physical culture: upbringing, education, training*, 5, 2-7 [in Russian]. **10. Doslidzhennya** motyvatsiyi navchannya M. Hinzburha [Research of motivation of M. Ginzburg's training]. Retrieved from <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-motivacii-navchalnoi-dialnosti-molodsih-skolariv-109709.html> [in Ukrainian]. **11. Ivanchenko, L. P., Prystynsky V. M., Ivanchenko S. G., & Prystynska T. M.** (2018). Etapna tekhnolohiya formuvannya v uchniv zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv motyvatsiyno-tsinnisnoho stavlennya do fizychnoyi kul'tury i sportu [Stage technology of formation of motivational and value attitude to physical culture and sports in students of secondary schools]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho un-tu im. T. H. Shevchenka – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University named after T. G. Shevchenko*, 152, 2, 78-83 [in Ukrainian]. **12. Motyvy** navchannya uchniv praktychnykh psykholohiv mista Kharkova [Motives for teaching students of practical psychologists in Kharkiv]. Retrieved from <https://naurok.com.ua/vivchennya-motivaci-uchniv-4-7-klasiv-za-anketoyu-motivi-navchannya-uchniv-praktichnih-psiologiv-m-harkova-31471.html> [in Ukrainian].

- 13. Navchal'na** prohrama z fizychnoyi kul'tury dlya 5-9 klasiv zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv [Physical education curriculum for grades 5-9 of secondary schools]. (2012). For order. T. Yu. Krutsevich [etc.]. K. [in Ukrainian].
- 14. Navchal'na** prohrama z fizychnoyi kul'tury dlya 5-9 klasiv zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv [Physical education curriculum for grades 5-9 of secondary schools]. (2017). For order. T. Yu. Krutsevich [etc.], M. V. Timchik [etc.]. K. Retrieved from <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56135/> [in Ukrainian].
- 15. Nesterova, T. V., & Pavlyuk, A. A.** (2014). Struktura motyvatsiyi do zanyat' z fizychnoho vykhovannya i sportu studentiv vyshykh navchal'nykh zakladiv [The structure of motivation for physical education and sports for students of higher educational institutions]. *Fizychna kultura i sport u suchasnomu suspilstvi: dosvid, problemy, rishennia – Physical culture and sports in modern society: experience, problems, solutions*. (Pp. 50-58). K. [in Ukrainian].
- 16. Nova** ukrayins'ka shkola: osnovy Standartu osvity [New Ukrainian school: basics of the Education Standard]. (2016). Lviv. Retrieved from <http://nus.org.ua> [in Ukrainian].
- 17. Osadchaya, T. Yu.** (2004). Sistema kontrolya za dostizheniyami uchashchihsya v oblasti fizicheskogo vospitaniya v shkolah SSHA [Physical Education Student Achievement Monitoring System in US Schools]. *Fizicheskoe vospitanie studentov – Physical education of students*, 2, 68-78 [in Russian].
- 18. Pro osvitu.** Zakon Ukrainy [About education. Law of Ukraine]. (2017). K. Retrieved from <http://w1.c1.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
- 19. Sapargasimova, A. E., & Pluzhnov, A. E.** (2017). Fizicheskoe vospitanie i sport v stranah zapadnoj Evropy [Physical education and sports in Western Europe]. *Estestvennonauchnye issledovaniya – Natural science research*. Retrieved from <http://repo.kspi.kz/bitstream/handle/item> [in Russian].
- 20. Turchyk I., Vatseba, O., & Biriuk S.** (2009). Urok fizychnoi kultury u systemi pochatkovoї shkilnoi osvity Polshchi [Physical education lesson in the system of primary school education in Poland]. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy – Young sports science of Ukraine*, 2, 187-191 [in Ukrainian].
- 21. Uvarov, E. A., Belaid, M., & Yahyavi, S.** (2017). Soderzhanie programm fizicheskogo vospitaniya v shkolah Evropy i Rossii [Content of physical education programs in schools in Europe and Russia]. *Vestnik Tambovskogo universiteta – Tambov University Bulletin*, 22, 5 (169), 120-125. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/v/soderzhanie-programm-fizicheskogo-vospitaniya-v-shkolah-evropy-i-rossii> [in Russian].

Бабич В. І., Пристинский В. М., Дубовой О. В., Зайцев В. О., Дубовой В. В. Аналіз навчальних програм щодо вмотивованості молодших підлітків до занять фізичною культурою в контексті реформування системи загальної середньої освіти

Стаття присвячена проблемі виявлення оновленого змісту навчальних програм на вмотивованість молодших підлітків до занять фізичною культурою. За допомогою сукупності методів дослідження

(контент-аналізу нормативно-правових документів, систематизації, порівняння та узагальнення даних науково-методичної літератури та Інтернет-джерел, педагогічні спостереження, інтерв'ю, бесіди, анкетування, методи математичної статистики) було встановлено, що за змістом і структурою оновлені програми з навчального предмету «Фізична культура» в 2012 р. та 2017 рр. мають суттєві переваги порівняно з програмою 2008 р. щодо формування в молодших підлітків мотивації до занять фізичною культурою. Встановлено, що важливим чинником позитивного впливу на вмотивованість молодших підлітків до занять фізичною культурою є як удосконалення змістовної складової програми так і системи оцінювання навчальних досягнень учнів, що відіграє роль стимулюючого чинника до занять фізичною культурою.

Ключові слова: молодші підлітки, вмотивованість, предмет «Фізична культура», заклади загальної середньої освіти, навчальні програми.

Бабич В. И., Пристинский В. Н., Дубовой А. В., Зайцев В. А., Дубовой В. В. Анализ учебных программ по мотивированности младших подростков к занятиям физической культурой в контексте реформирования системы общего среднего образования

Статья посвящена проблеме выявления обновленного содержания учебных программ на вмотивированность младших подростков к занятиям физической культурой. С помощью совокупности методов исследования (контент-анализа нормативно-правовых документов, систематизации, сравнение и обобщение данных научно-методической литературы и Интернет-ресурсов, педагогические наблюдения, интервью, беседы, анкетирование, методы математической статистики) было установлено, что по содержанию и структуре обновленные программы по учебному предмету «Физическая культура» в 2012 г. та 2017 г. имеют существенные достоинства в сравнении с программой 2008 г. касательно формирования у младших подростков мотивации к занятиям физической культурой. Установлено, что важным компонентом позитивного влияния на мотивованость младших подростков к занятиям физической культурой является как усовершенствование содержательной составляющей программы, так и системы оценивания учебных достижений учеников, что играет роль стимулирующего фактора к занятиям физической культурой.

Ключевые слова: младшие подростки, вмотивированность, предмет «Физическая культура», учреждения общего среднего образования, учебные программы.

**Babych V., Pristinsky V., Dubovoy O., Zaitsev V., Dubovoy V.
Analysis of Educational Programs on the Motivation of Young
Adolescents to Physical Education in the Context of Reforming the
System of General Secondary Education**

The article is devoted to the problem of identifying the updated content of educational programs on the motivation of younger adolescents to engage in physical education. Using a set of research methods (content analysis of legal documents, systematization, comparison and generalization of data of scientific and methodical literature and Internet sources, pedagogical observations, interviews, conversations, questionnaires, methods of mathematical statistics) it was found that the content and structure of the updated curriculum «Physical Education» in 2012 y. and 2017 y. has significant advantages over the program of 2008 y. on the formation of younger adolescents' motivation to engage in physical culture. Content analysis of physical education curricula (until 2012), as well as questionnaires, interviews, surveys and interviews with students showed, that is the reason for the low growth rate of motivation of younger adolescents to exercise there are both ingrained requirements for the assessment of student achievement and non-orientation of the subject curriculum «Physical Education» to take into account the wishes, interests and individual characteristics of the latter. Installed, that is an important factor in positively influencing the motivation of younger adolescents to physical education classes is both the improvement of the content component of the program and the system of assessment of student achievement, which plays the role of a stimulating factor for physical education.

Key words: younger adolescents, motivation, subject «Physical Education», general secondary education institutions, educational programs.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 379.83/.84 : 378.17

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-156-167

Борисенко Лілія Леонідівна,

викладач предметів фізкультурного циклу ВП «Лисичанський педагогічний коледж ЛНУ імені Тараса Шевченка»,

м. Лисичанськ, Україна.

lilya.borisenko80@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0555-0509>

Крошка Світлана Андріївна,

вчитель-методист, викладач вищої категорії предметів

фізкультурного циклу ВП «Лисичанський педагогічний коледж

ЛНУ імені Тараса Шевченка», м. Лисичанськ, Україна.

kroshka68@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8886-2235>

РУХОВА КУЛЬТУРА ТА АНТИСТРЕСОВА ПЛАСТИЧНА ГІМНАСТИКА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Недостатність рухових функцій у здобувачів освіти проявляється в усіх компонентах моторики, що призводить до поганої координації рухів у складних діях по самообслуговуванню, в трудових процесах; викликає труднощі в оволодінні ручними операціями. Встановлена пряма залежність між рівнем рухової активності здобувачів освіти та їх словниковим запасом, розвитком мовлення, мисленням (Попков, 2005).

Тому організована своєчасна робота щодо розвитку рухової культури в загальній системі корекційно-розвиваючих заходів стає вкрай необхідною і важливою. В сучасних умовах необхідно створювати нову педагогічну ситуацію, пов'язану з якісною зміною стану здобувачів освіти, що вимагає кардинально нового рішення, зокрема зі студентами закладів фахової передвищої освіти.

Фахову підготовку вчителів фізичної культури забезпечують заклади вищої та фахової передвищої освіти України, зокрема Відокремлений підрозділ «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка». Викладачі у професійній діяльності використовують форми та методи навчання студентів новітнім технологіям збереження здоров'я, які в майбутньому знадобляться в професійній діяльності.

Широко використовуються різноманітні форми роботи: заняття у спортивних секціях та гуртках, групах загальної фізичної підготовки, участь студентів у спортивних змаганнях та святах.

Ми часто не помічаємо, як в певних ситуаціях підсвідомо придушуємо в собі різні негативні емоції. Дослідження показують, що за

останнє десятиліття спостерігалось різке зростання проблем, пов'язаних з психічним здоров'ям, таких як стрес і тривога. Дослідження, проведене Американською психологічною асоціацією показало, що 31% респондентів бачили збільшення їх рівня стресу в 2019 та 2020 роках, а 20% відчувають екстремальні навантаження (Попков, 2019).

Першим з європейських учених, хто задумався про зв'язок психічних і фізичних явищ, був німецький психоаналітик Вільгельм Райх. Працюючи зі своїми клієнтами, він зауважив, що люди з близькими психологічними проблемами мають близьку структуру тіла і схожі проблеми зі здоров'ям. Це пов'язано з тим, що при схожих стресових ситуаціях у них напружуються одні й ті ж м'язи (Нагорних, 2005).

Даній проблемі присвячені наукові розвідки Р. Мотиланської, С. Нагорних, О. Ромашина, А. Попкова, С. Толмачової.

Мета роботи полягає у вивченні питань розвитку антистресової пластичної гімнастики (АПГ) як перспективного напрямку рухової культури.

Поставлена мета передбачала вирішення таких завдань: уточнити поняття антистресової пластичної гімнастики; розкрити сутність та значення даного виду вправ; визначити основні елементи використання антистресової пластичної гімнастики на заняттях.

Ознайомлення здобувачів освіти з особливостями АПГ, різноманітністю та значенням вправ антистресової пластичної гімнастики, розвиток їх здібності відчувати та покращувати фізичний та психічний стан здоров'я, виховання потреби у самовдосконаленні стає вкрай необхідною умовою проведення на заняттях з фізичної культури, семінарах, тренінгах тощо.

Захищаючись від стресів, людина формує так званій «м'язовий панцир». Здавалося б, з одного боку – це добре, вона відчуває себе більш «товстошкірою», захищеною від стресів і психологічних травм, але одночасно стає менш чутливою і до приємного, втрачає здатність радіти життю, а згодом напруга з м'язів переходить на внутрішні органи і кістки, що призводить до цілого «букету» захворювань, які прийнято називати психосоматичними (Горидійчук, 2001).

Напружені скули, зціплені зуби, стиснуті кулаки – є не що інше, як підсвідомий інстинкт боротьби, закладений в нас з генами стародавньої людини. Головний біль – прояв раніше стриманого плачу, м'язова напруга в ногах – не реалізоване бажання піти від неприємної розмови, скутість в області шиї і плечей – прояв страху, напружені руки – пригнічене бажання когось вдарити. Дихання в такому стані стає утрудненим, поверхневим і переривчастим, як у загнаного звіра під час полювання. Внутрішні органи починають відчувати кисневе голодування, а тривале хронічне напруження м'язів з часом призводить до розвитку сенсомоторної амнезії – стан, при якому деякі нейрони сенсомоторної кори головного мозку втрачають свою здатність

адекватно керувати м'язами, внаслідок чого виникають м'язові затиски і блоки (Толмачова, 2014).

Для їх усунення, відновлення нормального дихання і кровообігу існує антистресова гімнастика, за допомогою якої можливо частково або повністю позбутися від хронічної напруги.

Ми знаємо, що фізичні вправи допомагають зменшити стрес і тривогу і в цілому роблять нас щасливішими. Експерти виявили, що фізична підготовленість виробляє ендорфіни (гормони щастя), знижує рівень гормонів стресу, покращує самооцінку, допомагає нам краще спати та розвиває уважність (Толмачова, 2014).

Антистресова пластична гімнастика – новий напрямок масової оздоровчої фізкультури. Вона являє собою цілісний підхід до морального і фізичного здоров'я людини заснований на вдосконаленні якості процесів фізичного руху, рівноваги нервової системи і мислення (Попков, 2005).

Антистресова – за механізмом стресогальмування, запропонованого керівником науково-дослідної групи проф. Р. Мотилянською. Цей механізм можна уявити як врівноважуючий вплив на нервово-психічну сферу з метою протидії негативним наслідкам стресового навантаження. Підсумком такого цілеспрямованого впливу є зростаюча здібність організму до перерозподілу напружень за рахунок збільшення тонусу і створення передумов до його подальшого прогресування (Мотилянська, 1991).

Пластична – за характером яких докладають зусиль і напружень. Використання пластичних напружень і відповідних їм кільцевих ковзаючих рухів має на меті створення умов стійкого, тобто поступового зростання і зменшення напружень для безпечного входу та виходу з режимів навантажень. Збереження еластичності і гнучкості суглобово-зв'язкового апарату є основою прогресування енергетичного процесу за рахунок збільшення його варіативності, відповідного зростання відновлювальних процесів і загального тонусу організму (Мотилянська, 1991).

Гімнастика – за зовнішньою подібністю і повторюваністю елементів при акцентуванні уваги на зв'язності процесу. Використовуваний при цьому поточний метод отримує свій розвиток в область комфортного сприйняття руху за рахунок контролю і удосконалювання його мікроструктури – прагнення зменшити окремі поштовхи і ривки в ході процесу переміщення, щоб домогтися більшої неподільності і плавності (Попков, 2005).

Гімнастика – це веселий та доступний вид спорту для будь-якого віку, який зменшує стрес, а також покращує координацію, моторику, рівновагу, силу, спритність та гнучкість. Гімнастика також допомагає засвоїти такі важливі соціальні навички, як дотримання вказівок, навчання самостійності, повага до інших та злагодження з товаришами по команді.

Гімнастика є основою всіх індивідуальних видів спорту та фізичної активності. Гімнастика допомагає розвинути кінестетичну обізнаність набагато краще, ніж будь-яка інша діяльність. Кінестетичне усвідомлення – це відчуття руху тіла. Це настільки ж важливо, як і інші п'ять почуттів, але часто не враховується. Відсутність кінестетичного почуття може призвести до поганої координації, страху перед рухами та відсутності спритності. Гімнастика передбачає обертання вертикально та горизонтально, скручування, піднімання високо і низько тощо (Толмачова, 2014).

Антистресова пластична гімнастика – культура рухів, яка замінить будь-які ліки. Вона в узгодженні фізичних рухів та нервово-психічного апарату гарантує ефект підвищення тонуусу та покращення загального стану організму.

Антистресова пластична гімнастика об'єднує в собі західні і східні підходи до здоров'я і включає в себе техніку розслаблення, психотренінг в русі, безбольовий масаж суглобів, біг, основи пластики і танцю. Метод спирається на виховання культури руху сприяє розвитку творчих можливостей і естетичного сприйняття життя (Попков, 2005).

Заняття гімнастикою допомагають відновити рухливість суглобів, втрачену гнучкість, природну красу руху, внутрішню рівновагу. Метод антистресової пластичної гімнастики спеціально розроблений для захисту психічного здоров'я і служить ефективним засобом боротьби з фізичним і нервово-психічними перевантаженнями і їх наслідків.

Метод антистресової пластичної гімнастики є не тільки профілактичним але і сприяє поліпшенню стану при захворюваннях кістково-суглобової, нервової, серцево-судинної, ендокринної систем, дихальних шляхів, органів зору (Попков, 2005).

Застосування вправ комплексу антистресової пластичної гімнастики допомагає формувати стан спокою, навик рівномірного розподілу фізичних та психічних навантажень, відчувати красу і природність рухів.

Вправи відрізняються виразністю, гармонійністю, плавністю і злитістю рухів, чому сприяє потоковий метод їх виконання без ривків в більш-менш уповільненому темпі в залежності від конкретної структури вправ і від контингенту. Елементи вправ у вигляді геометричних схем прості, природні і зустрічаються в повсякденному житті людини. Але зчеплення окремих елементів в єдиний руховий акт в певній послідовності являє собою іноді значну координаційну складність і залежить від ступеня злитості виконання руху. Навчання комбінуванню на основі імпровізації і фантазування є однією з цілей антистресової пластичної гімнастики (Мотилянська, 1991).

Для того щоб успішно освоїти комплекс вправ і домогтися максимального і тонізуючого ефекту в АПГ застосовуються думки образи, картини природи, що сприяють розслабленню виникнення відчуття комфорту і внутрішньої рівноваги. пропонується представити в

уяві пливучі хмари, політ птаха, схід сонця, веселку, ковзання по воді, порівнюючи свій рух з тими які часто зустрічаються в природі і тому є найбільш природними для людини, розвивають навички образного мислення.

Прагнення до вдосконалення якості рухів, тобто ступінь його безперервності і необхідність постійного вдосконалення якості виконання пов'язано з освоєнням режиму тривалих фізичних і нервово-психічних навантажень. Їх поступове зростання забезпечує підвищення загального тону організму, створює необхідні передумови для формування моральних і фізичних якостей (Нагорних, 2000).

Роздивимося педагогічні основи АПГ. Навчання пластичної гімнастики – це перш за все педагогічний процес. Він вимагає планомірної і методично правильної організації дій інструктора і здобувачів освіти. Навчання будується на основі дидактичних принципів: свідомості і активності; наочності і доступності; систематичності.

Послідовне вирішення завдань пластичної гімнастики на кожному етапі навчання пов'язане з використанням конкретних методів і прийомів. До словесного методу відносяться розповідь, бесіда, пояснення, словесний супровід виконання вправ. Кожне слово має бути точним і образним, а вираз – коротким і зрозумілим. Метод цілісного розуміння вправ має на увазі виконання досліджуваного руху в цілому. Метод показу полягає в демонстрації цілісного і досконалого виконання рухів. Метод зміни умов навчання передбачає зміну структури заняття, структури частин заняття, навколишнього оточення, а також доповнюється ігровими методами (Попков, 2005).

Для проведення занять використовується коло. Залежно від приміщення допускається побудова в два, три кола. Відстань між колами – два-три кроки. Групові заняття проводяться в ранкові або вечірні години, в залежності від режиму роботи. Самостійні заняття рекомендується проводити вранці, до сніданку, щодня від 10 до 20 хв., Або через 1-1,5 год. після їжі.

Спортивна форма має бути зручною. При відсутності медичних протипоказань заняття проводяться без взуття, в бавовняних або вовняних шкарпетках. На відкритому повітрі, рекомендуються заняття босоніж.

На заняттях доцільно використовувати музику. Для розминки, переміщень і суглобового масажу краще використовувати фонову музику. Для повільних танцювальних кроків краще підбирати спокійну ритмізовану музику, що сприяє більш глибокому розслабленню. Прискорені танцювальні кроки і біг проводяться під музику з чітким певним ритмом.

Приміщення, де проводиться заняття з використанням елементів АПГ, має бути провітрюваним і ізольованим від зовнішнього шуму. У теплу пору року бажано проводити заняття на вулиці.

Комплекс АПГ складається з чотирьох розділів: вступний (розминка), техніка переміщень, суглобовий масаж і вправи на розтягування, заключний розділ.

Вступний розділ спрямований на ознайомлення та оволодіння режимом релаксації і навичками плавного злитого руху, виконуваного в уповільненому темпі, розвиток вміння представляти й утримувати в уяві картини природи, формування та закріплення відчуття комфорту, використання впливу синхронного колективного руху і ранкових «потягушек» (потягування в плечовому поясі, яке використовується як еталон комфортності сприйняття фізичної напруги).

Вправи розминки виконуються так, щоб між ними не було пауз, зупинок, одна вправа переходить в іншу. Використовується уповільнений темп, дихання довільне. Учитель виконує вправи одночасно зі здобувачами освіти, перебуваючи в центрі кола (Попков, 2005).

При виконанні комплексу вправ АПГ використовуються дві основні позиції.

Позиція 1. Ноги на ширині плечей. Носки злегка повернені всередину. Коліна трохи зігнуті. Вагу перемістити на носки, подавши стегна вперед. Стопи не відривати від підлоги. Спина пряма. Руки і плечі опущені.

Позиція 2. З позиції 1 вага переміщена на трохи зігнуту в коліні ліву ногу. Корпус повернути вправо. Одночасно повернути праву ногу на п'яті, випрямивши її в коліні. Ліва стопа залишається нерухомою. Руки і плечі опущені (Попков, 2005).

Аналогічно приймається позиція з переміщенням ваги на праву ногу. У обох позиціях п'яті лише злегка торкаються підлоги.

Розділ «Техніка переміщень» спрямований на подальше освоєння плавності, безперервності руху при виконанні складних координаційних рухів у режимі релаксації, збереження стійкої рівноваги, розвиток вміння створювати й утримувати в уяві картини природи, вміння формувати і закріплювати відчуття комфорту за умови синхронного колективного руху (Мотилянська, 1991).

Переміщення здійснюються в русі по колу один за одним, не порушуючи побудови в коло. Учитель рухається синхронно з учнями навколо центру всередині кола. Використовується уповільнений темп.

Розділ «Суглобовий масаж і вправи на розтягування» спрямований на освоєння техніки безбольового самомасажу великих і дрібних суглобів на основі прагнення до досягнення максимальної релаксації суглобово-зв'язкового апарату (Мотилянська, 1991).

На основі досягнутої релаксації здійснюється виконання безбольового суглобового масажу і вправ на розтягування. Там, де можливо, масажними рухами передусє попереднє напруження в плечовому поясі з наступним розслабленням, що викликає відчуття відпочинку і задоволення. Використовується також м'яке ритмічне погойдування корпусу в такт виконуваного руху. Критерієм можливості

збільшення навантаження є бажання її збільшити. При цьому необхідно прагнути до того, щоб не виникало ознак дискомфорту і втоми, звертаючи особливу увагу на поступовість збільшення навантаження. Слід шукати найбільш зручне вихідне положення для виконання вправи, намагаючись зручніше влаштуватися у вихідній позиції (Попков, 2005).

Вправи суглобового масажу виконуються в повільному темпі. Кожен учень уважно прислухається до своїх відчуттів і виконує вправи рівно настільки, наскільки дозволяють суглоби і можливості організму, ні в якому разі не допускаючи прояву, а тим більше посилення больових відчуттів. Рухи повинні бути м'якими, ніжними, обережними. Дихання довільне. Під час максимального навантаження робиться подовжений видих, мета якого – більш глибоке розслаблення. Вправи цього розділу виконуються сидячи на підлозі.

Заключний розділ (біг і танцювальні кроки) спрямований на освоєння і закріплення навичок релаксації, плавності, рівноваги і досягнення на цій основі стійкості в різних режимах руху та природного зростання швидкості руху (як наслідок підвищення економічності процесу руху і тонуусу нервової системи). Повільні танцювальні кроки використовуються як спосіб зняття напруги. Виконуються під повільну, спокійну музику. Прискорені танцювальні кроки можна кваліфікувати як біг на місці або як перехідний етап до бігу. Виконуються під музику з чітким певним ритмом. Біг є природним продовженням техніки переміщень, виконуваних в іншому швидкісному режимі – середньому між ходьбою і звичайним бігом підтюпцем. Всі принципи і вимоги, пропоновані до техніки переміщень, зберігаються і для бігу (Попков, 2005).

Перед початком кожного заняття проводиться бесіда про основи пластичної гімнастики, в ході якої здобувачі освіти отримують можливість налаштуватися на сприйняття руху як джерела відпочинку, заспокоєння, психологічного розвантаження, внутрішнього комфорту.

Під час виконання вправ АПГ забезпечується збереження та зміцнення здоров'я здобувачів освіти, підвищується опірність до захворювань, несприятливих впливів зовнішнього середовища, формується ціннісне ставлення до здорового способу життя. Формуються життєво необхідні рухові уміння і навички відповідно з їх індивідуальними особливостями розвитку, фізичних якостей, моральних основ особистості накопичення рухового досвіду.

На заняттях, де використовується АПГ, створюються умови для розвитку та саморозвитку, реалізації потреби здобувачів освіти в руховій активності на базі дотримання охоронного режиму дня, вдосконалення предметно-розвивального, матеріально-технічного та екологічного середовища.

Здобувачі освіти на заняттях ознайомляться з поняттям «культури рухів», що є основою антистресової пластичної гімнастики та її впливом на фізичне та психічне здоров'я людини. Можна використовувати метод

проектів, де учасники вирішуватимуть проблему, яка постала перед ними за допомогою знань, які вони отримали на заняттях та в позаурочний час.

Через певний проміжок часу здобувачі освіти мають написати звіти про пошукову роботу, які потім винесуть на обговорення всіх учасників, для вибору однієї з форм презентації своєї творчої роботи.

Виконавши творчі завдання здобувачі освіти опробовують свою теоретичну роботу на практиці та накопичують руховий досвід.

Кінцевим результатом буде створення здобувачами освіти Web-сайту, який зможуть подивитись в Інтернеті батьки, учні інших класів, а також учні інших закладів освіти та обмінятись своїми наробками з даної теми (Попков, 2005).

Представляємо можливі етапи реалізації проєкту та назви заходів.

I етап. Організаційний. Пошук і аналіз проблеми, де вчитель та здобувачі освіти обговорюють спільну мету проєкту, вчитель ознайомлює з правилами роботи в проєкті, мотивує діяльність здобувачів освіти, допомагає усвідомити мету. Обговорення методів дослідження.

II етап. Планування. Пошук оптимального способу досягнення мети проєкту. Побудова алгоритму діяльності. Покрокове планування роботи. Визначення джерел інформації, способів презентації результатів, критеріїв оцінювання. Учні розподіляють поміж собою обов'язки, учитель лише висловлює ідеї та пропозиції.

III. Дослідницько-теоретичний. Практичне виконання запланованих кроків: здобувачі освіти здійснюють безпосередній збір інформації та аналізують її, виконують завдання щодо реалізації запланованих дій (презентації роботи, популяризація досліджень), при цьому вчитель спостерігає і консультує.

IV етап. Дослідницько-практичний. Практичне виконання теоретичних даних, фізичне опрацювання АПГ, проведення вимірів фізичного та психологічного стану, проведення соціологічних досліджень.

V. Презентативний. Оформлення кінцевого результату, створення Web-сайту. Рефлексія.

Антистресова пластична гімнастика (АПГ) являє собою метод психофізичного тренування, спеціально розроблений для використання в ситуаціях підвищених навантажень стресового характеру як засіб захисту від їх негативного впливу на психіку. подібний щадний підхід дозволяє залучати контингент здобувачів освіти без ризику перевантажень і в той же час гарантує виражений ефект підвищення тону і поліпшення їх загального стану.

Викладачі Лисичанського педагогічного коледжу, зокрема Л. Борисенко, проводить майстер-класи, зокрема під час Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) «Система надання освіти для дітей з ООП в умовах сучасного закладу» (Лисичанськ, 2020). Розробила відео звернення та практично показала

виконання вправ з АПГ. Використовує елементи АПГ під час проведення занять з дисциплін професійно-орієнтовано циклу.

АПГ – це, перш за всього цілісний підхід до морального і фізичного здоров'я людини, заснований на вдосконаленні якості процесу фізичного руху, рівноваги нервової системи і мислення. В зв'язку з цим АПГ рекомендується як метод колективної терапії для широкого застосування.

Подальші дослідження планується провести під час використання антистресової пластичної гімнастики зі здобувачами освіти, які мають особливі освітні потреби.

Список використаної літератури

1. Гордійчук С. Н. Застосування нових технологій в фізичному вихованні студентів. *Молода спортивна наука України: збірник наукових статей в галузі фізичної культури та спорту*. Львів: ЛДІФК, 2001. Том 1. С. 45–47. **2. Мотылянская Р. Е., Якубовская А. Р.** Антистрессовая пластическая гимнастика (медико-биологическое и психологическое обоснование). *Теория и практика физической культуры*. М.: Советский спорт, 1991. № 5. С. 10–15. **3. Нагорных С. А., Ромашин О. В.** Теоретические основы антистрессовой пластической гимнастики. *Медицина, физкультура и спорт. Итоги и перспективы развития: материалы научно-практ. конф.* Ижевск, 2000. С. 92–93. **4. Попков А. В.** Антистрессовая пластическая гимнастика. М.: Советский спорт, 2005. 162 с. **5. Свободное движение и Антистрессовая пластическая гимнастика (АПГ).** Культура движения. Альтернативная физкультура. Техника безопасности при стрессах. Режим доступа: <http://www.antistressapg.ru/>. **6. Толмачева С. Е.** Антистрессовая пластическая гимнастика в физическом воспитании студентов. *Научовий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. Фізична культура і спорт: зб. наук. праць / за ред. Г. М. Арзютова*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 9 (50) 14. С. 139–143.

References

1. Hordiichuk, S. N. (2001). Zastosuvannia novykh tekhnolohii v fizychnomu vykhovanni studentiv [Application of new technologies in physical education of students]. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy – Young sports science of Ukraine, 1*, 45-47. Lviv: LDIFK [in Ukrainian]. **2. Motylyanskaya, R. E., & Yakubovskaya, A. R.** (1991). Antistressovaya plasticheskaya gimnastika (mediko-biologicheskoe i psihologicheskoe obosnovanie) [Anti-stress plastic gymnastics (biomedical and psychological justification)]. *Teoriya i praktika fizicheskoy kul'tury – Theory and practice of physical culture, 5*, 10-15. M.: Sovetskij sport [in Russian]. **3. Nagornyh, S. A., & Romashin, O. V.** (2000). Teoreticheskie osnovy antistressovoj plasticheskoy gimnastiki [Theoretical foundations of anti-stress

plastic gymnastics]. *Medicina, fizkul'tura i sport. Itogi i perspektivy razvitiya – Medicine, physical education and sports. Results and development prospects.* (Pp. 92-93). Izhevsk [in Russian].

4. Popkov, A. V. (2005). Antistressovaya plasticheskaya gimnastika [Anti-stress plastic gymnastics]. M.: Sovetskij sport [in Russian].

5. Svobodnoe dvizhenie i Antistressovaya plasticheskaya gimnastika (APG). Kul'tura dvizheniya. Al'ternativnaya fizkul'tura. Tekhnika bezopasnosti pri stressah [Free movement and anti-stress plastic gymnastics (APG). Culture of movement. Alternative physical education. Stress safety]. Retrieved from <http://www.antistressapg.ru/> [in Russian].

6. Tolmacheva, S. E. (2014). Antistressovaya plasticheskaya gimnastika v fizicheskom vospitanii studentov [Anti-stress plastic gymnastics in physical education of students]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury. Fizychna kultura i sport – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 15: Scientific and pedagogical problems of physical culture. Physical culture and sports, 9 (50) 14,* 139-143. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Russian].

Борисенко Л. Л., Крошка С. А. Рухова культура та антистресова пластична гімнастика на сучасному етапі

Мета роботи полягає у вивченні питань розвитку антистресової пластичної гімнастики (АПГ) як перспективного напрямку рухової культури. У статті розкрито антистресову пластичну гімнастику – новий напрямок масової оздоровчої фізкультури. Вона являє собою цілісний підхід до морального і фізичного здоров'я людини заснований на вдосконаленні якості процесів фізичного руху, рівноваги нервової системи і мислення. Гімнастика є основою всіх індивідуальних видів спорту та фізичної активності. Гімнастика допомагає розвинути кінестетичну обізнаність набагато краще, ніж будь-яка інша діяльність. Кінестетичне усвідомлення – це відчуття руху тіла. Антистресова пластична гімнастика – культура рухів, яка замінить будь-які ліки. Вона в узгодженні фізичних рухів та нервово-психічного апарату гарантує ефект підвищення тонуусу та покращення загального стану організму. Заняття гімнастикою допомагають відновити рухливість суглобів, втрачену гнучкість, природну красу руху, внутрішню рівновагу. Метод антистресової пластичної гімнастики спеціально розроблений для захисту психічного здоров'я і служить ефективним засобом боротьби з фізичним і нервово-психічними перевантаженнями і їх наслідків.

Викладачі Лисичанського педагогічного коледжу, зокрема Л. Борисенко, проводить майстер-класи. Розробила відео звернення та практично показала виконання вправ з АПГ. Використовує елементи АПГ під час проведення занять з дисциплін професійно-орієнтовано циклу.

Ключові слова: антистресова пластична гімнастика, рухова культура, здобувачі освіти, здоров'я.

Борисенко Л. Л., Крошка С. А. Двигательная культура и антистрессовая пластическая гимнастика на современном этапе

Цель работы заключается в изучении вопросов развития антистрессовой пластической гимнастики (АПГ) как перспективного направления двигательной культуры. В статье раскрыто антистрессовую пластическую гимнастику – новое направление массовой оздоровительной физкультуры. Она представляет собой целостный подход к моральному и физическому здоровью человека, который основан на совершенствовании качества процессов физического движения, равновесия нервной системы и мышления. Гимнастика является основой всех индивидуальных видов спорта и физической активности. Гимнастика помогает развить кинестетическую осведомленность гораздо лучше, чем любая другая деятельность. Антистрессовая пластическая гимнастика – культура движений, которая заменит любые лекарства. Она в соответствии физических движений и нервно-психического аппарата гарантирует эффект повышения тонуса и улучшения общего состояния организма. Занятия гимнастикой помогают восстановить подвижность суставов, утраченную гибкость, естественную красоту движения, внутреннее равновесие. Метод антистрессовой пластической гимнастики специально разработан для защиты психического здоровья и служит эффективным средством борьбы с физическим и нервно-психическими перегрузками и их последствий.

Преподаватели Лисичанского педагогического колледжа, в частности Л. Борисенко, проводит мастер-классы. Разработала видео обращение и практически показала выполнения упражнений АПГ. Использует элементы АПГ при проведении занятий по дисциплинам профессионально-ориентирован цикла.

Ключові слова: антистрессовая пластическая гимнастика, двигательная культура, соискатели образования, здоровье.

Borisenko L., Kroshka S. Motor Culture and Anti-Stress Plastic Gymnastics at the Present Stage

The purpose of the work is to study the development of anti-stress plastic gymnastics (APG) as a promising area of motor culture. The article reveals anti-stress plastic gymnastics – a new direction of mass health exercise. It is a holistic approach to human moral and physical health based on improving the quality of physical movement, balance of the nervous system and thinking. Gymnastics is the basis of all individual sports and physical activity. Gymnastics helps to develop kinesthetic awareness much better than any other activity. Kinesthetic awareness is the sensation of body movement. Anti-stress plastic gymnastics is a culture of movements that will replace any medication. It in coordination of physical movements and the neuropsychological device guarantees effect of increase of a tone and improvement of the general condition of an organism. Gymnastics helps to restore joint mobility, lost flexibility, the natural beauty of movement, internal

balance. The method of anti-stress plastic gymnastics is specially designed to protect mental health and serves as an effective means of combating physical and mental overload and their consequences.

Teachers of Lysychansk Pedagogical College, in particular L. Borisenko, conducts master classes. Developed a video of the appeal and practically showed the implementation of exercises with APG. Uses elements of APG during classes in disciplines of professionally-oriented cycle.

Key words: anti-stress plastic gymnastics, motor culture, applicants for education, health.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Бабич В. І.

УДК 373.3.044-059.2-022.312:796.012.21

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-168-178

Гвоздецька Світлана Володимирівна,
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент;
доцент кафедри теорії і методики фізичної культури
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка, м. Суми, Україна.
sveta-gvozdecka@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-7744-7471>

Рибалко Петро Федорович,
доктор педагогічних наук, доцент;
доцент кафедри теорії і методики фізичної культури
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка, м. Суми, Україна.
petrorybalko13@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6460-4255>

Прокопова Людмила Іванівна,
старший викладач кафедри теорії і методики фізичної культури
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка, м. Суми, Україна.
milaprokopova32@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3731-0729>

Дубинська Оксана Яківна,
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент;
доцент кафедри теорії і методики фізичної культури
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка, м. Суми, Україна.
okdubynska@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7088-3484>

Красілов Андрій Дмитрович,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії і методики фізичної культури
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка, м. Суми, Україна.
krasilovandrei79@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6167-3151>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СПРИТНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ГРУПАХ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

Сучасний світ уже зараз характеризується ускладненням багатьох процесів трудової діяльності. Хоча трудові процеси стають все більше автоматизованими, вони все одно вимагають від людей не так фізичної сили як власне швидкості пристосування до нових умов, нового середовища, нового колективу, швидкості реакції на різні фактори впливу, точності рухів, ще більше активності та уважності. Всі ці якості повинні бути динамічними, оскільки дуже важливо вміти швидко адаптуватися до нових умов.

Тому для підготовки висококваліфікованих, активних, працьовитих громадян України, які матимуть здатність до швидкої адаптації до різних умов життя, володітимуть високим рівнем точності рухів, високою продуктивністю праці, необхідно приділяти більше уваги такій якості як спритність. Звичайно розвивається вона на всіх етапах онтогенезу людини, проте акцент на її розвиток необхідно зробити ще в дитинстві, оскільки перший сенситивний період розвитку вищезазначеної якості припадає на молодший шкільний вік (Круцевич Т.Ю., 2017; Огарь Г.О., Санжаров В.А., Ласиця В.І., 2015 та інші).

Ряд авторів (Круцевич Т. Ю., 2017; Огарь Г. О., Санжаров В. А., Ласиця В. І., 2015., Трояновська М. М., 2012 та інші) підкреслюють значущість такої фізичної якості як спритність та зазначають, що цей віковий період є таким собі базовим підґрунтям для опанування швидкістю пристосування до змінних умов, точністю, ефективністю, економічністю, швидкістю виконання, а також високою координацією рухів.

У сучасній школі існує проблема, що пов'язана з інтенсифікацією розумової діяльності та зниженням рівня фізичної активності. Науковцями (Павловою Т. В., Діденко Т. В., 2017) підтверджено, що рухова активність учнів початкових класів значно скоротилася в порівнянні з дошкільниками приблизно в 2-2,5 рази. Це свідчить про те, що обов'язкові уроки з фізичної культури в школі не завжди спроможні зменшити дефіцит рухової активності молодших школярів, забезпечити відновлення їх розумової працездатності, запобігти захворюванням, впливати на розвиток компонентних складових спритності, що в майбутньому негативно відобразиться на пристосуванні людини до певних умов.

Беручи до уваги те, що більшість учнів відвідує групи продовженого дня, частину часу вільну від виконання домашніх завдань можна відвести на проведення «годин фізичної культури» (Гаврилюк А. П., 2010). Згідно цієї форми занять з фізичної культури в групах продовженого дня можна проводити вправи для активного відпочинку учнів, закріплення та вдосконалення рухових умінь і

навичок, підвищувати рівень працездатності, а також розвивати фізичні якості, у тому числі й спритність.

Як зазначено у навчальній програмі для закладів загальної освіти 1-4 класів, молодший шкільний вік найбільш сприятливий, а також найвідповідальніший у забезпеченні необхідного підґрунтя для особистісного зростання й формування здорової, гармонійно розвиненої особистості при використанні рухливих ігор та ігрових форм організації навчання.

Рухливі ігри є найбільш доступними і ефективними для розвитку фізичних якостей дітей молодшого шкільного віку. Оскільки вони, у свою чергу, здатні максимально зацікавити, захопити, стимулювати активність дітей для покращення засвоєння знань, адаптації до нових умов, а також підтримання нормальної рухової активності і піднесення емоційного стану (Рибалко П. Ф., Лоза Т.О., 2020).

Проблемі оптимізації фізичної культури у групах продовженого дня присвячені роботи багатьох учених таких як Дубогай О. Д., Тимошенко О. В., Дьоміна Ж. Г., Бережна Т. І., 2020; Гаврилюк А. П., 2010 та інших. Автори висвітлюють значення й організаційно-методичні основи проведення фізкультурно-оздоровчих заходів у групах продовженого дня. Однак питання щодо особливостей методики проведення таких занять для покращення рівня загальної фізичної підготовленості, а особливо спритності, розкрито недостатньо.

Все це відкриває нові можливості розширення науково-обґрунтованої методики підвищення рівня розвитку спритності у дітей молодшого шкільного віку засобами рухливих ігор у групах продовженого дня.

Мета дослідження – розробити та експериментально обґрунтувати методику розвитку спритності у дітей молодшого шкільного віку у групах продовженого дня засобами рухливих ігор.

Для досягнення визначеної мети передбачалося виконання таких теоретичних та практичних завдань:

1. Проаналізувати науково-методичну та спеціальну літературу з обраного напрямку дослідження.
2. Дослідити рівень розвитку спритності молодших школярів.
3. Розробити та експериментально обґрунтувати методику розвитку спритності у дітей молодшого шкільного віку засобами рухливих ігор у групах продовженого дня.

Для реалізації поставлених завдань було використано такі методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, педагогічне спостереження, тестування рівня розвитку спритності, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони розширяють уявлення про можливості розвитку спритності молодших школярів для підвищення рівня їх адаптованості до швидкого темпу сучасного життя, якості та ефективності виконання рухових

завдань, а також створення відповідної бази рухових умінь та навичок. Практичне використання розробленої методики дозволить ефективно і цілеспрямовано використовувати рухливі ігри в групах продовженого дня зі школярами молодших класів.

У процесі вивчення й аналізу науково-методичної літератури було визначено, що додаткове використання рухливих ігор на годинах фізичної культури в групах продовженого дня позитивно впливає на розвиток спритності в учнів молодшого шкільного віку. Також аналіз існуючих програм і методик стосовно проведення годин фізичної культури у групах продовженого дня показав, що вони малочислені та застарілі і потребують наукового обґрунтування.

Для заздальгідь визначеного та спрямованого впливу на розвиток спритності у молодших школярів на годинах фізичної культури у групах продовженого дня була розроблена авторська методика, при складанні якої були враховані:

- зміст шкільної програми з фізичної культури для молодших школярів;
- вік, стать, рівень фізичної підготовленості;
- бажання школярів відвідувати години фізичної культури.

Основним принципом, який був покладений в основу методики підвищення рівня розвитку спритності у молодших школярів на годинах фізичної культури у групах продовженого дня, є принцип врахування сенситивних періодів розвитку даної якості, вікові та статеві особливості дітей даного віку.

Оскільки години фізичної культури у групах продовженого дня не регламентовані за часом, то більш доцільно було розділити такі заняття за частинами, такими як: підготовча, основна, заключна.

Підготовча частина годин фізичної культури складалася з бігових вправ, комплексу загально-розвивальних вправ під музичний супровід в русі та на місці. Ця частина заняття проводилася з використанням фронтального методу організації, оскільки це дозволяло виконувати вправи з максимальною моторною щільністю.

У підготовчу частину заняття поступово включалися вправи на розвиток спритності у дітей, що дозволило їм більш швидко опанувати нові рухові уміння та навички з подальшим їх удосконаленням.

Більшість часу в основній частині заняття відводилося на рухливі ігри, які були спрямовані на розвиток фізичних якостей, здебільшого спритності, де діти намагалися розв'язати певні рухові завдання. Одні з них були спрямовані на швидкість реакції, інші на точність рухів, також на швидкість адаптації до штучно створених умов, які постійно змінювались.

Друга половина основної частини містила вправи спрямовані на розвиток координаційних здібностей.

Заклучна частина заняття здебільшого проводилася за допомогою фронтального методу організації. Застосовувалися релаксаційні вправи

під музичний супровід з використанням різних вихідних положень: стоячи, сидячи та лежачи. Таким чином вдавалося привести внутрішні системи організму учнів у до робочий стан.

Експериментальна методика передбачала використання більш широкого кола рухливих ігор, які були спрямовані на розвиток спритності. Для розвитку окремих її видів використовувались наступні рухливі ігри:

- здатність до збереження рівноваги: «стрибучі павучата», «на вільне місце», «карлики та велетні», «злови комара» та інші;
- здатність відчувати ритм: «вовк і зайчата», «зівака», «кіт і миша» та інші;
- здатність до довільного розслаблення м'язів: «гонка м'ячів», «карлики та велетні» та інші;
- здатність до узгодженості рухів: «злови комара», «карлики та велетні», «космонавти» та інші;
- здатність оцінювати і регулювати динамічні і просторово-часові параметри рухів: «вовк і зайчата», «кіт і миша», «на вільне місце», «рибалки», «третій зайвий», «гонка м'ячів», «карлики та велетні», «злови комара» та інші.

Дана класифікація дозволила структурувати рухливі ігри для доцільного та ефективного застосовування їх на заняттях у групах продовженого дня.

Для кожного заняття на годинах фізичної культури відбиралися найбільш оптимальні рухливі ігри для розвитку спритності. Ключовим фактором, який мав найбільше значення для вибору ігор була відповідність навчальній програмі з фізичної культури.

Для експериментального обґрунтування розробленої нами методики розвитку спритності у молодших школярів засобами рухливих ігор на годинах фізичної культури у групах продовженого дня був проведений педагогічний експеримент на базі Сумської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 24, м. Суми.

У ході експерименту були організовані дві однорідні групи учнів – власне експериментальна і контрольна. До експериментальної групи увійшли школярі третіх класів (15 учнів), що відвідували години фізичної культури у групах продовженого дня та займалися за розробленою нами методикою. Школярі відвідували такі заняття щоденно, окрім вихідних днів. Контрольну групу склали школярі третіх класів, що відвідували години фізичної культури у групах продовженого дня за стандартною методикою в тій самій кількості.

До та після експерименту було проведено обстеження молодших школярів експериментальної і контрольної груп, у ході якого визначався їх рівень розвитку спритності. Контрольні випробування проводилися на початку основної частини заняття, для зниження вірогідності впливу травматичних факторів на організм дитини.

Після проведення експерименту усі контрольні показники розвитку спритності у дітей зросли в обох групах, проте найбільший приріст все ж відбувся в експериментальній групі, що відображено на рисунку 1.

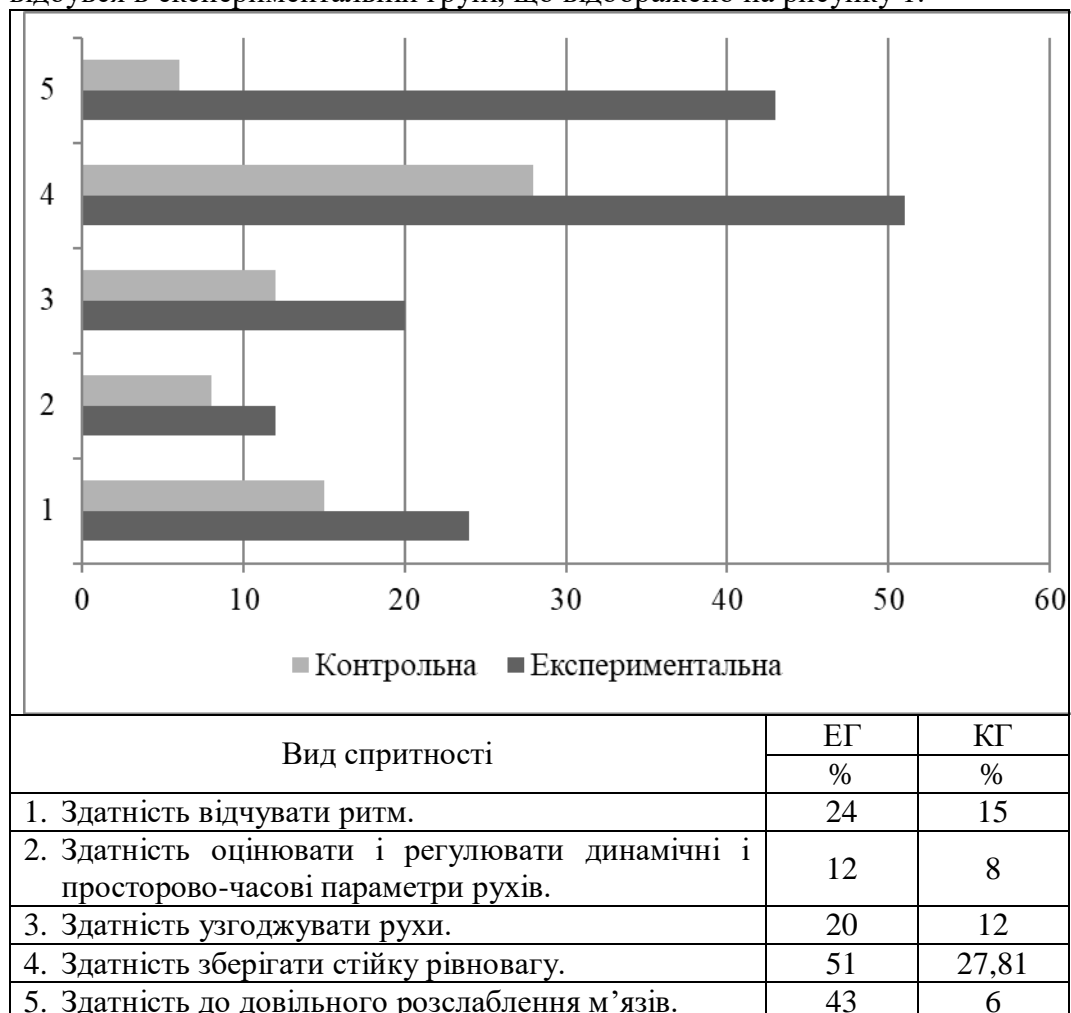

Рис. 1. Приріст показників розвитку спритності в експериментальній та контрольній групах.

Так, здатність до збереження рівноваги в дітей експериментальної групи зросла на 51%, здатність відчувати ритм – на 24%, здатність до довільного розслаблення м'язів – на 43%, здатність до узгодженості рухів – на 20%, здатність оцінювати і регулювати динамічні і просторово-часові параметри рухів – на 12% відповідно.

Отже, результати педагогічного експерименту свідчать про те, що використання авторської методики на годинах фізичної культури у групах продовженого дня забезпечило отримання більш високого рівня розвитку спритності у дітей експериментальної групи.

Висновки:

1. Акцентований розвиток спритності та вдосконалення рівня фізичної підготовленості у дітей молодшого шкільного віку на годинах фізичної культури у групах продовженого дня з переважним використанням рухливих ігор слід розглядати як один з найефективніших шляхів підвищення рухової активності в системі шкільної освіти.

2. Години фізичної культури в групах продовженого дня, за розробленою нами методикою, забезпечують досягнення учнями молодшого шкільного віку більш швидкого приросту в показниках розвитку спритності ніж заняття за традиційною методикою.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методики розвитку психофізичних якостей у дітей молодшого шкільного віку на годинах фізичної культури у групах продовженого дня з переважним використанням рухливих ігор.

Список використаної літератури

1. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студентів ВНЗ фіз. виховання і спорту: у 2 т. / за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ: Олімпійська література, 2017. Т. 1. Методика фізичного виховання різних груп населення. 382 с. **2. Огарь Г. О.,** Санжаров В. А., Ласиця В. І. Розвиток спритності учнів молодших класів ігровими засобами з елементами єдиноборства. *Здоровье, спорт, реабилитация*. 2015. № 1. С. 73–75. **3. Трояновська М. М.** Теоретичний аналіз розвитку координаційних здібностей у фізичному вихованні та спорті. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1(7). С. 112–119. **4. Павлова Т. В.,** Діденко Т. В. Особливості рухової активності дітей молодшого шкільного віку в позаурочних заняттях. *Науковий часопис Національного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2017. Вип. 5. С. 74–78. **5. Рибалко П. Ф.,** Лоза Т. О. Вивчення інтересів молодших школярів до рухової активності в процесі фізичного виховання. *Conference Proceedings of the 3rd International Scientific Conference Economic and Social-Focused Issues of Modern World (November 17-18, 2020, Bratislava, Slovak Republic)*. Bratislava, 2020. 393 p., illus., tabs., bibls. С. 273–282. **6. Дубогай О. Д.,** Тимошенко О. В., Дьоміна Ж. Г., Бережна Т. І. Забезпечення здоров'язбережувальної рухової активності учнів молодших класів в умовах Нової української школи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2020. Вип. 3К(123). С. 143–146. **7. Гаврилюк А. П.** Організація фізичної культури учнів молодшого шкільного віку в групах продовженого дня: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02. Луцьк, 2010. 20 с.

References

- 1. Krutsevych, T. Yu.** (2017). Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia: u 2 t. T. 1. Metodyka fizychnoho vykhovannia riznykh hrup naseleння [Theory and methods of physical education: in 2 volumes. Vol. 1. Methods of physical education of different groups]. Kyiv: Olimpiiska literatura [in Ukrainian].
- 2. Ohar, H. O., Sanzharov, V. A., & Lasytsia V. I.** (2015). Rozvytok sprytnosti uchniv molodshykh klasiv ihrovymy zasobamy z elementamy yedynoborstva [Development of agility of pupils of junior classes by game means with elements of martial arts]. *Zdorov'e, sport, rehabilitaciya – Health, sports, rehabilitation, 1*, 73-75 [in Ukrainian].
- 3. Troianovska, M. M.** (2012). Teoretychnyi analiz rozvytku koordynatsiinykh zdibnostei u fizychnomu vykhovanni ta sporti [Theoretical analysis of development of coordination skills in physical education and sports]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Zaporizhzhia National University, 1* (7), 112-119 [in Ukrainian].
- 4. Pavlova, T. V., & Didenko, T. V.** (2017). Osoblyvosti rukhovoї aktyvnosti ditei molodshoho shkilnoho viku v pozaurochnykh zaniattakh [Features of motor activity of children of primary school age in extracurricular activities]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports), 5*, 74-78 [in Ukrainian].
- 5. Rybalko, P. F., & Loza, T. O.** (2020). Vychennia interesiv molodshykh shkoliariv do rukhovoї aktyvnosti v protsesi fizychnoho vykhovannia [The study of the interests of junior schoolchildren to motor activity in the process of physical education]. *Conference Proceedings of the 3rd International Scientific Conference Economic and Social-Focused Issues of Modern World (November 17-18, 2020, Bratislava, Slovak Republic)*. (pp. 273-282). Bratislava [in Ukrainian].
- 6. Dubohai, O. D., Tymoshenko, O. V., Domina, Zh. H., & Berezhna, T. I.** (2020). Zabezpechennia zdoroviazberzhuvalnoi rukhovoї aktyvnosti uchniv molodshykh klasiv v umovakh Novoi ukrainskoi shkoly [Ensuring healthy motor activity of junior students in the New Ukrainian school]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports), 3K (123)*, 143-146 [in Ukrainian].
- 7. Havryliuk, A. P.** (2010). Orhanizatsiia fizychnoi kultury uchniv molodshoho shkilnoho viku v hrupakh prodovzhenoho dnia [Organization of physical culture of primary school students in groups of the extended day]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lutsk [in Ukrainian].

**Гвоздецька С. В., Рибалко П. Ф., Прокопова Л. І.,
Дубинська О. Я., Красілов А. Д. Особливості розвитку спритності у
дітей молодшого шкільного віку в групах продовженого дня**

Стаття присвячена дослідженню проблеми розвитку спритності у дітей молодшого шкільного віку на годинах фізичної культури у групах продовженого дня. Метою статті є розробка та експериментальне обґрунтування методики розвитку спритності у дітей молодшого шкільного віку у групах продовженого дня засобами рухливих ігор. Для реалізації визначеної мети було використано такі методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, педагогічне спостереження, тестування рівня розвитку спритності, педагогічний експеримент, методи математичної статистики. У процесі вивчення й аналізу науково-методичної літератури було визначено, що додаткове використання рухливих ігор на годинах фізичної культури в групах продовженого дня позитивно впливає на розвиток спритності в учнів молодшого шкільного віку. Також аналіз існуючих програм і методик стосовно проведення годин фізичної культури у групах продовженого дня показав, що вони малочислені та застарілі і потребують наукового обґрунтування.

Для заздалегідь визначеного та спрямованого впливу на розвиток спритності у молодших школярів на годинах фізичної культури у групах продовженого дня була розроблена авторська методика, при складанні якої були враховані: зміст шкільної програми з фізичної культури для молодших школярів, вік, стать, рівень фізичної підготовленості, бажання школярів відвідувати години фізичної культури.

Для експериментального обґрунтування розробленої нами методики був проведений педагогічний експеримент, результати якого свідчать про ефективність використання авторської методики для розвитку спритності у дітей молодшого шкільного віку на годинах фізичної культури у групах продовженого дня.

Ключові слова: спритність, групи продовженого дня, година фізичної культури, молодший шкільний вік.

**Гвоздецкая С. В., Рыбалко П. Ф., Прокопова Л. И.,
Дубинская О. Я., Красилов А. Д. Особенности развития ловкости у
детей младшего школьного возраста в группах продленного дня**

Статья посвящена исследованию проблемы развития ловкости у детей младшего школьного возраста на занятиях по физической культуре в группах продленного дня. Целью статьи является разработка и экспериментальное обоснование методики развития ловкости у детей младшего школьного возраста в группах продленного дня средствами подвижных игр. Для реализации поставленной цели были использованы следующие методы исследования: анализ научно-методической литературы, педагогическое наблюдение, тестирование уровня развития ловкости, педагогический эксперимент, методы математической статистики. В процессе изучения и анализа научно-методической

литературы было установлено, что дополнительное использование подвижных игр на занятиях по физической культуре в группах продленного дня положительно влияет на развитие ловкости в учащих младшего школьного возраста. Также анализ существующих программ и методик по проведению занятий по физической культуре в группах продленного дня показал, что они малочисленные и устаревшие, а также требуют научного обоснования.

Для заранее определенного и направленного воздействия на развитие ловкости у младших школьников на занятиях по физической культуре в группах продленного дня была разработана авторская методика, при составлении которой были учтены: содержание школьной программы по физической культуре для младших школьников, возраст, пол, уровень физической подготовленности, желание школьников посещать занятия по физической культуре.

Для экспериментального обоснования разработанной нами методики был проведен педагогический эксперимент, результаты которого свидетельствуют об эффективности использования авторской методики для развития ловкости у детей младшего школьного возраста на занятиях по физической культуре в группах продленного дня.

Ключевые слова: ловкость, группы продленного дня, занятия по физической культуре, младший школьный возраст.

Gvozdetska S., Rybalko P., Prokopova L., Dubynska O., Krasilov A. Peculiarities of Agility Development in Children of Primary School Age in Groups of the Extended Day

The article is devoted to the study of the problem of agility development in children of primary school age at physical education classes in extended day groups. The aim of the article is to develop and experimentally substantiate the methodology of developing agility in children of primary school age in groups of extended day by means of moving games. To achieve this goal, the following research methods were used: analysis of scientific and methodological literature, pedagogical observation, testing the level of agility, pedagogical experiment, methods of mathematical statistics. In the process of studying and analyzing the scientific and methodological literature, it has been determined that the additional use of moving games at physical education classes in extended day groups has a positive effect on the development of agility in primary school pupils. Also, the analysis of existing programs and methods for conducting physical education classes in extended day groups showed that they are small and outdated and need scientific justification. For a predetermined and targeted impact on the agility development in primary school pupils at physical education classes in groups of extended day was developed the author's methodology, which took into account: the content of the school curriculum in physical education for primary school children, age, gender, fitness level, pupils' desire to attend physical education classes.

To experimentally substantiate the developed methodology, a

pedagogical experiment was conducted, the results of which indicate the effectiveness of the author's methodology for the agility development in children of primary school age at physical education classes in extended day groups.

Key words: agility, extended day groups, physical education class, primary school age.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Томенко О. А.

УДК 378:159.944

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-179-191

Карпенко Марина Ігорівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри фізичної терапії, ерготерапії та здоров'я людини

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Старобільськ, Україна.

karpenko.m.i1984@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2976-1968>

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ТА МЕТОДИ ЙОГО ПРОФІЛАКТИКИ

Враховуючи сучасний темп життя середньостатистичної людини, надскладний стресогенний фон, пов'язаний із всесвітньою пандемією, нові вимоги до умов праці та життєдіяльності, проблема емоційного здоров'я особистості посідає значне місце. Так, особливої уваги потребують спеціалісти, які працюють у системі «людина – людина», адже саме їм властиве постійне напруження, обумовлене взаємодією з іншими. Дослідники довели, що найчастіше до професійного вигорання схильні працівники соціономічних професій, і, на жаль, першими в групі ризику є педагоги.

Отже, метою нашого дослідження є визначення й узагальнення теоретичних і практичних засад застосування здоров'язберезувальних методів з метою профілактики професійного вигорання викладачів закладів вищої освіти.

Дослідження професійного вигорання показало, що існують різні підходи до його визначення. Зокрема, одні вчені вважають, що це різновид професійного стресу, інші розглядають його як наслідок дії професійних стресів тощо (таблиця 1) (Журавльова О.С., 2021, с. 11–13).

Таблиця 1.1

Інтерпретація поняття «професійне вигорання»

Вчений	Інтерпретація вигорання
К. Маслач	Професійне вигорання – психологічний синдром виснаження, цинізму, професійної неефективності, викликаний тривалою відповідною реакцією на хронічні емоційні й міжособистісні стресові фактори в професійному середовищі
Л. Вархама, К. Бьоркквіст	Вигорання – відчуття тривоги, депресії, дратівливості через важку роботу, навантаження, стрес, ненадійність або конфлікти. Загальні симптоми – безсоння або психосоматичні розлади
А. Пайнс, Е. Аронсон	Вигорання є станом фізичного, емоційного й когнітивного виснаження, викликаного тривалим перебуванням в емоційно перевантажених ситуаціях

А. Харт	Емоційне згоряння – це короткостроковий одномоментний вплив факторів, що запускають адаптаційний синдром. Виразність синдрому зумовлена якостями особистості – її захисними механізмами, особистісним ставленням до факторів негативного впливу, стресостійкістю
Н. В. Самоукіна	Професійне вигорання – це стан, що розвивається на тлі хронічного професійного стресу і веде до виснаження психоенергетичних ресурсів людини, яка працює. Професійне вигорання виникає в результаті внутрішнього нагромадження негативних емоцій без відповідної розрядки або звільнення від них
Л. В. Куликов	Вигорання – негативні мотиваційно-емоційні ефекти, що виявляються у професійній діяльності і є наслідком зовнішньої професійної ситуації стосовно суб'єкта діяльності
О. А. Кучер	Професійне вигорання являє собою моральні, емоційні, психофізіологічні, нервово-психічні, фізичні або біоенергетичні втрати, що виникли в результаті виконання своїх професійних обов'язків і призвели до зниження дієздатності фахівця, психологічних проблем і відхилень у соматичному стані, аж до розладу здоров'я
В. В. Бойко	Синдром емоційного вигорання – вироблений особистістю механізм психологічного захисту у формі повного або часткового виключення емоцій у відповідь на певні психотравмувальні впливи. Емоційне вигорання є формою професійної деформації особистості

Проаналізувавши представлені тлумачення, ми з'ясували, що їхнім невід'ємним компонентом є наявність у особистості психофізичного виснаження. Частина авторів веде мову про емоційне та психічне вигорання. Емоційне вигорання визначається ними як механізм психологічного захисту у відповідь на психотравмувальні впливи, тобто вигорання характеризується як спеціальна регулятивна система, що стабілізує особистість і допомагає усунути або звести до мінімуму почуття тривоги, викликане усвідомленням конфлікту (В. Бойко, 1999). У цьому випадку емоційне вигорання розглядається як якісь дії (процес), що мають значення при адаптації індивіда у професійному середовищі.

У своїх дослідженнях Е. Махер, С. Кахілл, С. Черніс та інші класифікували симптоми вигорання у п'ять ключових груп. А. Маркова об'єднала їх у такий спосіб:

1. Фізичні симптоми (втома, фізична втома, виснаження; зменшення або збільшення ваги; недостатній сон, безсоння; погане загальне самопочуття; утруднене дихання, задишка; нудота, головокружіння, надмірна пітливість, тремтіння; підвищений тиск; серцеві захворювання тощо).

2. Емоційні симптоми (недостатність емоцій; песимізм, цинізм і черствість у роботі й особистому житті; байдужість і втомленість; відчуття фрустрації і безпомічність, безнадійність; дратівливість, агресивність; тривога, підсилення ірраціонального хвилювання,

нездатність зосередитися; депресія, почуття вини; нервові ридання, істерики; душевні страждання; втрата ідеалів, професійних перспектив; збільшення деперсоналізації своєї або інших; збільшення почуття самотності тощо).

3. Поведінкові симптоми (робочий час понад 45 годин на тиждень; під час робочого дня виявляється втома й бажання перерватися, відпочити; байдужість до їжі, харчування скудне, одноманітне; мале фізичне навантаження; виправдовування вживання ліків, алкоголю, тютюну; нещасні випадки (травми, падіння, аварії); імпульсивна емоційна поведінка тощо).

4. Інтелектуальний стан (зменшення інтересу до нових теорій і ідей у роботі; зменшення інтересу до альтернативних підходів у вирішенні проблем; збільшення нудьги, туги, апатії або нестача куражу, смаку й інтересу до життя; збільшення прагнення до стандартних шаблонів, рутини, аніж до творчого підходу; цинізм і байдужість до новацій, нововведень; незначна участь або відмова від участі в експериментах, що розвиваються (тренінгах, освіті); формальне виконання роботи).

5. Соціальні симптоми: немає часу або енергії для соціальної активності; зменшення активності й цікавості до дозвілля, хобі; соціальні контакти обмежуються роботою; мізерні стосунки з іншими вдома й на роботі; відчуття ізоляції, нерозуміння інших й іншими; відчуття недостатньої підтримки з боку сім'ї, друзів, колег тощо (Маркова А.К., 1996).

В. Бойко розробив власну класифікацію симптомів, що супроводжують різні компоненти «професійного вигорання», та описав їхню динаміку:

Перша стадія (фаза напруження). Усі ознаки та симптоми виявляються в легкій формі через турботу про себе, наприклад, шляхом організації частих перерв у роботі. Починається забування деяких робочих моментів (наприклад, невнесення потрібного запису в документацію). Зазвичай на ці першочергові симптоми мало хто звертає увагу. Перша стадія може формуватися протягом трьох – п'яти років. Напруження має динамічний характер, що обумовлюється постійністю, що вимотує, або посиленням чинників.

Це знаходить вияв у таких симптомах:

1) переживання психотравмувальних обставин – людина сприймає умови роботи та професійні міжособистісні стосунки як психотравмувальні;

2) незадоволеність собою – незадоволеність власною професійною діяльністю й собою як професіоналом;

3) «загнаність у кут» – відчуття безвихідності ситуації, бажання змінити роботу чи професійну діяльність взагалі;

4) тривога й депресія – розвиток тривожності у професійній діяльності, підвищення нервовості, депресивні настрої.

Друга стадія (фаза резистенції) характеризується надмірним емоційним виснаженням. Спостерігається відсутність інтересу до роботи, потреби в спілкуванні: не хочеться бачити тих, з ким спеціаліст працює, тиждень триває нескінченно, поява стійких соматичних симптомів: відсутність сил, енергії, особливо в кінці тижня, головні болі вечорами, підвищена дратівливість, збільшення кількості простудних захворювань. Людина може почувати себе виснаженою після доброго сну й навіть після вихідних. Час формування цієї стадії в середньому від 5 до 15 років.

Це знаходить вияв у таких симптомах:

- 1) неадекватне вибіркоче емоційне реагування – неконтрольований вплив настрою на професійні стосунки;
- 2) емоційно-моральна дезорієнтація – розвиток байдужості у професійних стосунках;
- 3) розширення сфери економії емоцій – емоційна замкненість, відчуження, бажання припинити будь-які комунікації;
- 4) редукція професійних обов'язків – згортання професійної діяльності, прагнення якомога менше часу витратити на виконання професійних обов'язків.

Третя стадія (фаза виснаження). Можуть розвиватися фізичні і психологічні проблеми типу виразок і депресій. Людина може почати сумніватись у цінності своєї роботи, професії та самого життя. Характерні повна втрата інтересу до роботи й життя взагалі, емоційна байдужість, отупіння, відчуття постійної відсутності сил. Спостерігаються порушення пам'яті й уваги, проблеми зі сном. Людина прагне до усамітнення. Стадія може формуватися від 10 до 20 років.

Це виявляється в таких симптомах:

- 1) емоційний дефіцит – розвиток емоційної чуттєвості на тлі перевиснаження, мінімізація емоційного внеску в роботу, автоматизм та спустошення людини під час виконання професійних обов'язків;
- 2) емоційне відчуження – створення захисного бар'єру у професійних комунікаціях;
- 3) особистісне відчуження (деперсоналізація) – порушення професійних стосунків, розвиток цинічного ставлення до тих, з ким доводиться спілкуватися, виконуючи професійні обов'язки, та до професійної діяльності взагалі;
- 4) психосоматичні та психовегетативні порушення – погіршення фізичного самопочуття, розвиток таких психосоматичних та психовегетативних порушень, як розлади сну, головні болі, проблеми з артеріальним тиском, шлункові розлади, загострення хронічних хвороб тощо (Бойко В.В., 1999, с. 15).

Далі перейдемо від аналізу теоретико-методологічних основ до практичних засад профілактики професійного вигорання викладачів вищої школи. Магістрантка кафедри фізичної терапії, ерготерапії та здоров'я людини ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса

Шевченка» О. Журавльова в рамках констатувального експерименту провела діагностику професійного вигорання за методикою Н. Водоп'янової та О. Старченкової (Журавльова О. С., 2021). Дослідження проводилося протягом першої половини березня 2020 року в Державному вищому навчальному закладі «Слов'янський коледж транспортної інфраструктури». У тестуваннях, анкетуваннях на добровільній основі взяли участь 36 викладачів (22 жінки та 14 чоловіків) зазначеного навчального закладу. Розподіл респондентів за віком був такий: до 30 років – 3 особи; 30 – 39 років – 5 осіб; 40 – 49 років – 11 осіб; 50 – 59 років – 10 осіб; понад 60 років – 7 осіб. За педагогічним стажем роботи викладачі розподілилися так: до 5 років – 3 особи; 6 – 10 років – 5 осіб; 11 – 15 років – 4 особи; 16 – 20 років – 7 осіб; 21 – 25 років – 10 осіб; понад 25 років – 7 осіб (брався до уваги лише педагогічний стаж викладача).

Найбільші показники емоційного виснаження та деперсоналізації виявлені у віковій групі понад 60 років, найменші – у віковій групі до 30 років, тобто з віком емоційне виснаження та деперсоналізація збільшуються (таблиця 2).

Таблиця 2

Показники професійного вигорання викладачів у різних вікових групах

Показники	Вікова група				
	до 30 років	30 – 39 років	40 – 49 років	50 – 99 років	понад 60 років
Емоційне виснаження	13,3	16,8	22,23	28,13	30,14
Деперсоналізація	9,0	11,4	15,23	19,88	21,57

У переважної більшості викладачів досліджуваного закладу вищої освіти є виражене професійне вигорання: емоційне виснаження та редуція персональних досягнень характеризуються середнім рівнем, а деперсоналізація – високим рівнем, причому немає різниці за статтю в цих показниках. Також встановлено, що чим більшим є вік викладачів та їхній педагогічний стаж, тим більшим є емоційне виснаження та деперсоналізація (Журавльова О.С., 2021, с. 83).

Як бачимо з результатів діагностики, питання практичного використання методів профілактики професійного вигорання є актуальним та затребуваним. Під здоров'язберезжувальними методами профілактики професійного вигорання ми розуміємо впливи на організм людини, спрямовані на регуляцію її емоційного та психофізичного стану.

Образа, злість, невдоволення, критика себе та інших – найшкідливіші для людського організму емоції. Мозок людини викидає гормони стресу на будь-які подразники, що загрожують її спокою, при цьому йому зовсім байдуже, реальні вони чи вигадані, тому й на надуману проблему організм відреагує як на справжню. Отже, важливо

навчитись контролювати свої думки і емоції (Грицюк О.В., 2010; Перегончук Н.В., 2011).

Методом підтримки емоційного та фізичного самопочуття, усвідомленого керування емоційним станом є саморегуляція. Серед основних методів саморегуляції найбільш ефективними є:

- нервово-м'язова релаксація (виконання комплексу вправ, що складаються з чергування максимальних навантажень з розслабленням груп м'язів, завдяки чому знімається напруження з окремих частин тіла або всього тіла, що викликає зменшення емоційного напруження);

- ідіомоторне тренування (полягає у послідовному напруженні та розслабленні м'язів тіла, але вправи виконуються не реально, а подумки. Може застосовуватися і як самостійний метод зниження тону м'язів, і як прийом мисленнєвого самопрограмування в стані релаксації);

- сенсорна репродукція образів (розслаблення за допомогою уявлення образів, цілісних ситуацій, що асоціюються з відпочинком (прогулянка в лісі, відпочинок на морі тощо), зосереджуючись на правильному диханні та приємних відчуттях, що виникають у різних частинах тіла під дією уявної ситуації);

- аутогенне тренування (полягає в самонавіюванні та аутосугестії, що здійснюються через вербальні формулювання – самокази; відбувається формування зв'язків між самоказами та психофізіологічними процесами).

Наступним методом профілактики професійного вигорання є *медитація* – інтенсивне міркування, що проникає всередину, занурення розумом у предмет, ідею тощо, що досягається шляхом зосередження на одному об'єкті та усуненні всіх чинників, що розсіюють увагу, – зовнішніх (звук, світло) і внутрішніх (фізичне, емоційне й інше напруження). Медитативні методи побудовані на управлінні функціями психіки за допомогою концентрації уваги (пасивна медитація) або волі (активна медитація).

Медитації можна розділити на декілька типів за способами виконання:

- перший тип характеризується тим, що увага людини концентрується на сигналах, що йдуть від об'єкта, наприклад, на блискучому предметі. При цьому зосередження на предметі призводить до його актуалізації, тобто сприяє свідомому сприйняттю предмета, а це допомагає розширенню свідомості. З іншого боку, тривале зосередження може призвести до відключення уваги внаслідок втоми й аутогіпнозу. Об'єктом спостереження можуть бути стереотипи поведінки, емоції, симптоми в тілі, думки;

- для другого типу властиві різноманітні види навіювань, тобто активне управління функцією волі. Залежно від способів надання команд ці медитації можна поділити на візуалізацію, словесне, кінестетичне навіювання. Наприклад, візуалізація руху енергії, внутрішніх органів, або аутогенне тренування Шульца («Моя права рука важча»). У такий

спосіб можна працювати не тільки з фізичними відчуттями, а й з думками, елементами світогляду, життєвої позиції, самовідчуттям, самопозиціонуванням;

- третій тип найбільше відповідає сенсу медитації. Це синтез двох попередніх типів. Людина дає вольові команди на зміну стану та споглядає за його змінами. Це дозволяє контролювати команди, коректувати їх, підвищуючи ефективність практики та, відповідно, шанси на результат.

Як приклад наведемо кілька таких вправ. *Вправа 1.* Повторення коротких, простих тверджень дозволяє подолати емоційну напругу, знімає неспокій:

- зараз я відчуваю себе краще;
- я можу цілком розслабитися, а потім швидко зібратися;
- я можу керувати своїми внутрішніми відчуттями;
- я впораюся з напругою в будь-який момент, коли забажаю;
- життя дуже коротке, щоб витратити його на всякий неспокій;
- що б не трапалося, намагатимусь зробити все залежне від мене, щоб уникнути стресу;
- внутрішньо я відчуваю, що все буде гаразд.

Можна придумати свої твердження. Головне – повторювати їх декілька разів на день (вголос або записувати).

Вправа 2. За допомогою заспокійливих слів або фраз потік негативних думок можна перервати. Людина обирає прості слова, наприклад «мир», «відпочинок», «спокій», «заспокоїтись», «врівноважений», або фрази типу «глибоке і ще глибше розслаблення». Потім слід заплющити очі й зосередитися. Повторювати слово, фразу вголос або мовчки треба протягом 60 секунд. Дихання має бути повільним і глибоким.

Вправа 3 «Внутрішній промінь». Людина уявляє, що всередині її голови, у верхній частині, виникає світлий промінь, який поволі й послідовно рухається зверху вниз і освітлює зсередини всі деталі обличчя, шиї, плечей, рук теплим і рівним світлом, що розслаблює. З рухом променя розгладжуються зморшки, зникає напруга в області потилиці, розгладжується складка на лобі, «охолоджуються» очі, опускаються плечі, розслаблюються шия і груди. Внутрішній промінь ніби формує нову зовнішність людини, спокійної і задоволеної собою, своїм життям, професією.

Вправа 4. Людина бере калькулятор чи папір і олівець і пробує підрахувати, скільки днів вона живе на світі (число повних років треба помножити на 365, додаючи по одному дню на кожний високосний рік і кількість днів, що пройшли з останнього дня народження). Така раціональна діяльність дозволяє людині переключити увагу. Вона може згадати який-небудь особливо примітний день життя в подробицях,

нічого не пропускаючи. Можна спробувати підрахувати, яким за порядком був цей день життя.

Вправа 5 «Переключення». За надмірного збудження в корі головного мозку утворюється домінантне вогнище збудження, яке наділене здатністю підпорядковувати собі всю діяльність організму, всі вчинки та думки людини. Отже, для його заспокоєння треба ліквідувати або створити конкуруюче вогнище: чим більш цікавою є діяльність, тим легше його створити. Можна згадати приємну подію із власного життя, уявити, що ця подія повторилася і людина знову перебуває в тому самому стані (зробити таке саме обличчя, посмішку, поставу, відчувати цей стан усім тілом). Будь-якій людині важливо навчитись звертати увагу на позитивні моменти життя і вміти бути вдячними за них. Негативне запитання «За що?» бажано перетворювати на позитивне «Для чого?». Для чого у моєму житті з'явилась та чи та неприємна ситуація? Які висновки я маю з неї зробити? Чого я маю в цій ситуації навчитись?

Вправа 6. Якщо людина не знає, як підступитися до вирішення якоїсь проблеми, можна зробити таке: записати всі свої думки, що стосуються цієї проблеми. Це повинен бути список позитивних дій, тобто що треба зробити, щоб її вирішити, або чого не треба робити. Майбутні справи потрібно розподілити на важливі на найближче майбутнє, важливі надале, не такі важливі й ті, що можна взагалі відкласти. Їх записують до матриці, яка складається з 4-х квадратів, що мають абсолютно різну пріоритетність. Ця матриця дозволяє викладачам збудувати плани та розподілити завдання, тоді між «треба» і «хочу» буде баланс.

Важливим є об'єктивне оцінювання своїх якостей, досягнень, умінь і цінування їх, не переоцінюючи, але й не занижуючи їхнього рівня і значення. Корисно пам'ятати, що для професіонала властива адекватна висока самооцінка, яка під час виконання важкого завдання може зменшуватися й повертатися на попередній рівень, коли результат досягнуто. Якщо ж працівник не може оцінити значущість досягнутого результату, самооцінка може бути заниженою, тому корисно аналізувати, визначати і приймати соціальну цінність власної діяльності.

Вправа 7. «Угамування сум'яття». Сум'яття – це безліч проблем плюс прагнення вирішити кожен з них саме в цю хвилину. Воно також призводить до напруги. Цей спосіб є ефективним і на роботі, і при виконанні щоденних домашніх справ. Коли людина відчуває, що стає розсіяною, її щось бентежить, можна подивитися на годинник та намагатися цілком зосередитися на тому, що вона робитимете в наступні 10 хвилин. Не слід відволікатися або ухилятися від основної справи. Треба зосередитися на майбутній діяльності незалежно від того, що це (урок, домашнє прибирання, розмова).

Вправа 8. Коли людина відчуває, що перебільшує значення якоїсь проблеми, можна поставити собі такі запитання:

- Чи насправді це така значна справа?

• Чи піддається в цей момент ризику що-небудь по-справжньому важливе для мене?

- Чи дійсно це гірше, ніж те, що було раніше?
- Чи видасться мені це таким само важливим за два тижні?
- Чи вартує це того, щоб так переживати?
- Що може трапитися і чи зможу я упоратися з цим? (Грицюк О.В., 2010; Перегончук Н.В., 2011).

Груповою формою профілактики професійного вигорання є психологічний тренінг – невід’ємний компонент різноманітних корекційних програм. Його розглядають як запланований процес модифікації (зміни) ставлення, знання чи поведінкових навичок педагогів у стресовій ситуації через набуття навчального досвіду з метою досягнення ефективної суб’єкт-суб’єктної взаємодії та подальшого успішного здійснення професійної діяльності.

У наш час існує безліч моделей тренінгу профілактики вигорання, серед яких особливий інтерес викликають моделі, засновані на когнітивно-поведінковій терапії А. Елісса та А. Бека (Грицюк О. В., 2010). Вони спрямовані на регуляцію власного життя за допомогою контролю над своїми емоціями за допомогою саморегуляції і конструктивної поведінки в екстремальних ситуаціях; формування позитивного ставлення до дійсності через рефлексію і когнітивну переоцінку основних життєвих цінностей, розвиток професійно важливих якостей у різних ситуаціях взаємодії; формування індивідуального стилю діяльності і професійної компетентності.

Для підвищення адаптивних можливостей особистості й навчання навичок саморегуляції використовують різні способи регуляції психофізичного стану, включаючи вправи (зокрема дихального, релаксаційного типу чи з елементами аутотренінгу) на керування нервово-психічною напруженістю, настроєм, психічним станом за допомогою перемикання уваги, на самоконтроль зовнішнього стану і прояву емоцій. Формування позитивного ставлення до дійсності можливе через переоцінку ірраціональних переконань (переструктурування), системи цінностей (зниження дезінтеграції мотиваційно-особистісної сфери особистості). Також велике значення має розвиток особистісної рефлексії для усвідомлення наявних проблем і адекватної їхньої диференціації, здійснення конструктивних шляхів виходу зі стресових ситуацій і подолання синдрому емоційного вигорання, наприклад, вправи «Концентрація на нейтральному предметі», «Концентрація уваги на емоціях і настрої», «Мені сьогодні...» й інші. Профілактичні заходи враховують особливості професійної діяльності і специфічні для неї фактори ризику, тому суттєвою особливістю проведення тренінгу є завдання, що включають активну взаємодію (у вигляді різних рухів, змагання, контролю уваги), тобто завдання й ігри, які мають спортивний відтінок, елементи психогімнастики.

У процесі профілактичної роботи щодо попередження професійного вигорання доцільними можуть бути виявлення власного стилю реагування на стресову ситуацію, розширення поведінкового репертуару, відпрацювання навичок конструктивної взаємодії, робота щодо зміни установки, використання технік зняття напруги тощо. Саме тому найбільш ефективною формою профілактики цього явища вважаються тренінгові заняття та коучинг.

Залежно від змісту проблеми використовують індивідуальні та групові тренінги («Азбука спілкування», «Емоційна сфера», «Резонансне лідерство» тощо), у ході яких відпрацьовуються навички самодіагностики ознак професійного стресу та конструктивні шляхи його подолання (формування адаптивних копінг-стратегій). У процесі тренінгів можуть використовуватися елементи арт-терапії: ізотерапія, казкотерапія, символдрама, музична терапія та метафорично-асоціативні карти (Грицюк О.В., 2010; Перегончук Н.В., 2011).

Отже, підбиваючи підсумки дослідження, визначено, що, по-перше, професійне вигорання залежить від об'єктивних і суб'єктивних чинників і проходить ряд стадій (фаз), кожна з яких характеризується певними проявами; по-друге, зі збільшенням віку та педагогічного стажу у викладачів вищої школи підсилюються емоційне виснаження та деперсоналізація; по-третє, професійне вигорання піддається профілактиці та корекції за допомогою різноманітних здоров'язбережувальних методів і засобів, які діють на фізіологічному, емоційно-вольовому та на ціннісно-смысловому рівнях тощо.

Подальшого аналізу й узагальнення потребують питання оптимального поєднання здоров'язбережувальних методів і засобів профілактики професійного вигорання залежно від індивідуальних, статевих і вікових особливостей конкретної особистості.

Список використаної літератури

1. Журавльова О. С. Здоров'язбережувальні методи та засоби профілактики професійного вигорання у викладачів вищої школи: магістерська робота. Старобільськ, 2021. 102 с. **2. Бойко В. В.** Синдром «емоціонального вигорання» в професіональному общении. Санкт-Петербург: Питер, 1999. 32 с. **3. Маркова А. К.** Психология профессионализма. Москва, 1996. 307 с. **4. Грицюк О. В.** Психологічні особливості динаміки емоційного вигорання вчителів: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07.; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2010. 233 с. **5. Перегончук Н. В.** «Професійне вигорання» як фактор розвитку особистості педагога: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Держ. вищ. навч. закл. «Ун-т менедж. освіти». Київ, 2011. 219 с.

References

1. Zhuravlova, O. S. (2021). Zdoroviazbereshivalni metody ta zasoby profilaktyky profesiinoho vyhorannia u vykladachiv vyshchoi shkoly [Healthy

methods and ways to prevent professional burnout of high school teachers]. Starobilsk [in Ukrainian]. **2. Wojko, V. V.** (1999). Sindrom «emocional'nogo vygoraniya» v professional'nom obshchenii [Burnout syndrome in professional communication]. Saint-Peterburg: Piter [in Russian]. **3. Markova, A. K.** (1996). Psihologiya professionalizma [Psychology of professionalism]. Moskow [in Russian]. **4. Hrytsuk, O. V.** (2010). Psykholohichni osoblyvosti dynamiky emotsiinoho vyhorannia vchyteliv [Psychological features of the dynamics of the emotional burnout of the teachers]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian]. **5. Perehonchuk, N. V.** (2011). «Profesiine vyhorannia» yak faktor rozvytku osobystosti pedahoha [«Professional burnout» as a factor in the development of the teacher's personality]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

Карпенко М. І. Проблема професійного вигорання викладачів вищої школи та методи його профілактики

Статтю присвячено дослідженню проблеми професійного вигорання педагогів вищої школи, адже їм властиве постійне напруження, обумовлене взаємодією з іншими. Враховуючи сучасний темп життя середньостатистичної людини, надскладний стресогенний фон, пов'язаний із всесвітньою пандемією, нові вимоги до умов праці та життєдіяльності, проблема емоційного здоров'я особистості посідає значне місце. Метою нашого дослідження є визначення й узагальнення теоретичних і практичних засад застосування здоров'язберезувальних методів з метою профілактики професійного вигорання викладачів вищих навчальних закладів.

Дослідивши сучасні тлумачення поняття «професійне вигорання», ми з'ясували, що їхнім невід'ємним компонентом є наявність у особистості психофізичного виснаження. Емоційне вигорання визначається як механізм психологічного захисту у відповідь на психотравмувальні впливи, тобто вигорання характеризується як спеціальна регулятивна система, що стабілізує особистість і допомагає усунути або звести до мінімуму почуття тривоги, викликане усвідомленням конфлікту. У статті визначено, що, по-перше, професійне вигорання залежить від об'єктивних і суб'єктивних чинників і проходить ряд стадій (фаз), кожна з яких характеризується певними проявами; по-друге, із збільшенням віку та педагогічного стажу у викладачів вищої школи підсилюються емоційне виснаження та деперсоналізація; по-третє, професійне вигорання піддається профілактиці та корекції за допомогою різноманітних здоров'язберезувальних методів і засобів, які діють на фізіологічному, емоційно-вольовому та на ціннісно-смысловому рівнях тощо.

Ключові слова: професійне вигорання, емоційне виснаження, психічне здоров'я педагогів вищої школи, здоров'язбереження, методи профілактики професійного вигорання.

Карпенко М. И. Проблема профессионального выгорания преподавателей высшей школы и методы его профилактики

Статья посвящена исследованию проблемы профессионального выгорания педагогов высшей школы, ведь им свойственно постоянное напряжение, обусловленное взаимодействием с окружающими. Учитывая современный темп жизни среднестатистического человека, сложный стрессогенный фон, связанный со всемирной пандемией, новые требования к условиям труда и жизнедеятельности, проблема эмоционального здоровья личности занимает значительное место. Целью нашего исследования является определение и обобщение теоретических и практических основ применения здоровьесберегающих методов с целью профилактики профессионального выгорания преподавателей высших учебных заведений.

Исследовав современные толкования понятия «профессиональное выгорание», мы выяснили, что их неотъемлемым компонентом является наличие у личности психофизического истощения. Эмоциональное выгорание определяется как механизм психологической защиты в ответ на психотравмирующие воздействия, то есть выгорание характеризуется как специальная регулятивная система, стабилизирующая личность и помогающая устранить или свести к минимуму чувство тревоги, вызванное осознанием конфликта. В статье определено, что, во-первых, профессиональное выгорание зависит от объективных и субъективных факторов и проходит ряд стадий (фаз), каждая из которых характеризуется определенными проявлениями; во-вторых, с увеличением возраста и педагогического стажа у преподавателей высшей школы усиливаются эмоциональное истощение и деперсонализация; в-третьих, профессиональное выгорание подвергается профилактике и коррекции с помощью различных здоровьесберегающих методов и средств, которые действуют на физиологическом, эмоционально-волевом и на ценностно-смысловом уровнях и тому подобное.

Ключевые слова: профессиональное выгорание, эмоциональное истощение, психическое здоровье педагогов высшей школы, здоровьесбережение, методы профилактики профессионального выгорания.

Karpenko M. The Problem of Professional Burnout of Higher Education Teachers and the Methods of its Prevention

The article is devoted to the study of the problem of professional burnout of higher education teachers, because they work under a constant stress due to their interaction with others. Taking into account the modern pace of life of an average person, a complicated stress background associated with the global pandemic, new requirements for working conditions and life, the problem of the emotional health of an individual becomes increasingly essential. The purpose of our study is to determine and generalize the theoretical and

practical backgrounds of the use of health-saving methods in order to prevent professional burnout of teachers of higher educational institutions.

The author has studied modern interpretations of the definition of «professional burnout», and is convinced that an integral component of all of them is psychophysical exhaustion of a person. Emotional burnout is defined as a mechanism of psychological defense in response to psycho traumatic influence, that is, burnout is characterized as a special regulatory system that stabilizes the personality and helps to eliminate or minimize feelings of anxiety caused by awareness of the conflict. It is determined that, firstly, professional burnout depends on both objective and subjective factors, and goes through a number of stages (phases), every of which is characterized by certain demonstrations; secondly, with ageing and increasing of teaching experience, higher education teachers become more emotionally exhausted and depersonalized; thirdly, professional burnout is subject to prevention and correction with the help of various health care methods and means that act on the physiological, emotional-volitional and axiological levels, and so forth.

Key words: professional burnout, emotional exhaustion, mental health of high school teachers, health preservation, methods of preventing professional burnout.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

УДК 796.011.1-053:[233-852.5Й:796.412]

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-192-201

Лоза Тетяна Олександрівна,

кандидат педагогічних наук, професор;
професор кафедри теорії та методики фізичної культури
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка, м. Суми, Україна.

t_loza2013@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5884-7907>

ХАТХА-ЙОГА В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

Відомо, що одним з найважливіших станів людини є здоров'я. Воно є підґрунтя його життєдіяльності, матеріального благополуччя трудової активності, творчих успіхів, довголіття.

В умовах складної економічної ситуації, недосконалої системи охорони здоров'я особливої уваги вимагає проблема підвищення рівня фізичного стану різних груп населення. Однак, сучасні дослідження свідчать про те що рівень фізичного стану більшості населення залишається низьким. У нашій державі, як і в усьому світі, фізична культура визнана одним з важливих факторів формування збереження та зміцнення здоров'я людини.

Аналіз публікацій та дослідницьких робіт свідчить про те що одним із ефективних засобів підвищення фізичного стану різних груп населення є використання у фізичному вихованні програм, розроблених на основі сучасних фітнес систем та фізкультурно-оздоровчих методик і технологій. Однак більшість із них розрахована на наявність унікальної матеріально-технічної бази та інвентарю, що робить неможливим їх використання на практиці. Тому пошук засобів, спрямованих на підвищення фізичного стану людини, зміст, яких не вимагатиме покращенню матеріально технічної бази та наявності додаткового обладнання та інвентарю, є актуальним.

Нині в Україні інтенсивно розвиваються фізкультурно-оздоровчі технології. На думку М. Булатової, Ю. Усачев (2012) поняття «фізкультурно-оздоровча технологія» об'єднує процес використання засобів фізичного виховання в оздоровчих цілях і наукову дисципліну, котра розробляє й удосконалює основи методики побудови фізкультурно-оздоровчого процесу.

Практичним проявом фізкультурно-оздоровчих технологій у фізичному вихованні є різні фітнес-програми. Широкого розповсюдження набули фітнес-програми, засновані на використанні видів рухової активності аеробної та силової спрямованості, фітнес-

програми, засновані на використанні оздоровчих видів гімнастики, а також програми, які поєднують у собі різні види рухової активності.

Одним із видів фітнес-програм, заснованих на оздоровчих видах гімнастики, є йога-аеробіка – поєднання статичних і динамічних асан, дихальних вправ, релаксації й стретчингу (Булатової & Усачев, 2012). Йога-аеробіка об'єднує в собі можливості різних програм оздоровчої гімнастики – два напрямки оздоровчого тренування – східний і західний (Лісянська & Сиднева, 2002). Це такий вид аеробіки, в якому асани хатха-йоги чергуються з елементами класичної аеробіки та кондиційної гімнастики. Наприклад, після утримування пози із системи хатха-йоги – упор позаду із зігнутими ногами – можна виконати вправи кондиційної гімнастики – багаторазове піднімання та опускання тазу тощо.

Характерною особливістю йога-аеробіки, як системи оздоровлення, є глобальний підхід до нейром'язового фітнесу (Лісянська & Сиднева, 2002). Глобальний, тому що тренує тіло, як єдине ціле, для того, щоб бути більш сильним, гнучким, спокійним і упевненим у собі.

Складовими йога-аеробіки є елементи хатха-йоги (статичні та динамічні асани, дихальні вправи, релаксація) та стретчинг.

Комплекс вправ хатха-йоги виник приблизно в VII столітті нашої ери на півночі Індії на базі тантризму. На думку прихильників культу бога Шиви, хатха-йога була дана їм для того, щоб розвиваючи тіло підняти свідомість на вищій рівень (Айенгар, 2008).

До основних засобів хатха-йоги належать: асани, дихальні вправи, медитація та релаксація. У наш час відомі численні пози йоги. Тільки в знаменитій праці Айенгара «Просвітлення йоги» описані 200 асан, а також їх варіанти (Айенгар, 2008). Асани – це фізичні вправи, які виконуються повільно і передбачають концентрацію уваги на правильному диханні. Більшість асан – це статичні положення тіла, під час виконання яких навантаження на м'язи та подразнення м'язових нервів спрямовано діє на центральну нервову систему, а через неї – на роботу всіх органів та систем нашого тіла.

Мета статті – теоретично обґрунтувати можливості на необхідність впровадження фітнес-технологій на основі елементів хатха-йоги в фізичному вихованні різних груп населення.

Використанню засобів хатха-йоги у фізичному вихованні різних груп населення присвятили свої дослідження багато сучасних науковців. Дослідження вітчизняних та зарубіжних учених доводять ефективність використання засобів хатха-йоги (статичних та динамічних асан, дихальних та релаксаційних вправ) з метою корекції розладів харчової поведінки (Mcevers, 2009). А також у боротьбі з надмірною масою тіла та ожирінням дітей (Юрченко, 2010) і дорослих (Baljinder Singh Bal, 2015).

Доведена ефективність використання засобів хатха-йоги з метою корекції різноманітних порушень постави (Кашуба, 2009). а також у боротьбі з хронічними болями в спині (Кренделєва & Цибиx Т. & Цибиx М., 2005).

За допомогою хатха-йоги можна підвищити рівень м'язової сили, витривалості, гнучкості, здатності утримувати статичну рівновагу (Кринделева & Цибих Т. & Цибих М., 2005; Михно & Лоза 2005).

Численні дослідження демонструють позитивний вплив засобів хатха-йоги на психічну сферу людини (Diehl, 2014). Існують дослідження, які вказують на здатність занять хатха-йоогою змінювати концентрацію серотоніну в організмі людини і, як наслідок, покращувати її емоційний стан (Karimina, 2015).

Дисертаційна робота (Чепурної, 2003) присвячена розробці та обґрунтуванню методики лікувальної гімнастики з використанням елементів хатха-йоги для школярів спеціальних медичних груп з хронічними бронхітами та пневмоніями. Експериментальна методика була розроблена на основі застосування асан, дихальних вправ та релаксації. Автором доведений позитивний вплив засобів хатха-йоги на функціональні показники дихальної та серцево-судинної систем, а також показники загальної фізичної підготовленості.

Дослідження (Белікової, 2012) доводить доцільність комплексного використання статичних, динамічних та дихальних вправ хатха-йоги з метою корекції деформацій хребта студентів спеціальних медичних груп. Автором виявлена ефективність застосування засобів хатха-йоги з метою підвищення рівня фізичної підготовленості та рівня соматичного здоров'я студентів з функціональними порушеннями хребта. У процесі дослідження також підтверджений позитивний вплив на самопочуття, настрій та активність студентів.

У ході дослідження (Мусієнко, 2002) виявлено, що регулярне виконання статичних вправ хатха-йоги веде до поступових змін у гормональному балансі організму, призводить до стирання усіх сезонних коливань вмісту гормонів, особливо гормонів щитоподібної залози, підвищує індивідуальний адаптаційний резерв організму за рахунок переходу до відносного переважання парасимпатичної ланки вегетативної регуляції над симпатичною. У групи студентів, які займалися хатха-йоогою, відбулося зростання ЧСС у спокою на початку занять, яке на думку автора пов'язане зі стресом від незвичного типу фізичної активності, але з припиненням адаптації організму до занять настала стабілізація ЧСС з подальшим зниженням нижче вихідного рівня на 16% у чоловіків і на 14,7% у жінок. Відомо, що тренуваному організму властиві ознаки економізація у діяльності серцево-судинної, дихальної, нервової, ендокринної систем. Тренованість супроводжується зниженням частоти пульсу, дихання, зниженням артеріального тиску та ін. Однак, О. Мусієнко припускає, що зниження ЧСС спокою у даному випадку не говорить про зростання тренуваності організму, а вказує на підвищення активності парасимпатичної ланки ВНС. Автор вважає, що така дія засобів хатха-йоги на організм викликана перш за все тими нетиповими для традиційних уявлень положеннями тіла, в яких у наслідок стискання одних і одночасного

розтягнення других органів, відбувається перерозподіл крові та інших рідин тіла.

Дисертаційне дослідження (Рябініна, 2005) присвячене розробці методики використання засобів хатха-йоги у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. Автор відзначає, що дітям дошкільного віку доступні три ступені хатха-йоги: статичні вправи – асани, динамічні вправи – виньяси і дихальні вправи. У ході дослідження автором підтверджена ефективність використання засобів хатха-йоги у ФВ дітей старшої і підготовчої групи дошкільного закладу з метою зменшення кількості захворювань ОРА. Використання експериментальної методики дозволило: за два роки на 33% знизити рівень ортопедичних відхилень у дітей старшої групи, у тому числі порушень постави на 13%, плоскостопості та сколіозу на 9% та 11% відповідно; за один навчальний рік у підготовчій групі зменшилась кількість випадків порушень постави на 35%, плоскостопості – на 45%.

Дисертаційне дослідження (Кудряшової, 2011) доводить ефективність застосування засобів хатха-йоги в реабілітації дітей молодшого шкільного віку з порушеннями постави.

Дослідження (Мудрієвської, 2008) свідчить про ефективність використання методики з елементами хатха-йоги у фізичному вихованні студенток з метою підвищення їх функціональної та фізичної підготовленості. У ході дослідження автор також виявила позитивний вплив засобів хатха-йоги на психіку студенток.

Висновки. Відомо, що фізична культура є основним засобом удосконалення фізичної підготовленості та підвищення рівня фізичного стану людини. Проте традиційні засоби та методи фізичного виховання не завжди виявляються достатніми для розширення функціональних можливостей та зміцнення здоров'я тих, хто займається. До того ж у багатьох навчальних закладах відсутня належна матеріально-технічна бази та необхідний інвентар. Це призводить до втрати інтересу учнів до уроків фізичної культури та зниження рівня фізичної активності, що в свою чергу веде до зниження рівня фізичної підготовленості, погіршення стану здоров'я та зниження рівня фізичного стану загалом.

Науковці за декілька останніх років розробили велику кількість різноманітних фізкультурно-оздоровчих технологій. Однак більшість із них розрахована на наявність унікальної матеріально-технічної бази та інвентарю, що робить неможливим їх використання на практиці. Очевидною є необхідність спеціально-організованих експериментальних досліджень, акцентованих на розробку фізкультурно-оздоровчих технологій в процесі ФВ дітей, які не вимагають покращення матеріально-технічної бази школи та наявності додаткового обладнання та інвентарю.

Результати аналізу друкованих та електронних джерел інформації дозволяють припустити, що у вирішенні проблеми підвищення фізичного стану дітей молодшого шкільного віку в процесі фізичного виховання

значний потенціал та можливості має використання з цією метою технології, розробленої на основі застосування елементів йога-аеробіки – фітнес-програми, заснованої на використанні елементів хатха-йоги, кондиційної гімнастики та стретчингу.

Дослідження ряду авторів експериментально підтверджують доцільність використання засобів східної системи хатха-йоги з метою оздоровлення різних верств населення.

Список використаної літератури

- 1. Булатова М. М., Усачов Ю. О.** Сучасні фізкультурно-оздоровчі технології у фізичному вихованні. *Теорія і методика фізичного виховання*. 2012. Т. 2. С. 320–350.
- 2. Лисицкая Т. С.,** Сиднева Л. В. Аэробика: Частные методики. М.: Федерация аэробики России, 2002. 216 с.
- 3. Айенгар Б. К. С.** Йога-сутры Патанджали. Прояснение. М.: Альпина нон-фикшн, 2008. 386 с.
- 4. McIver S., O'Halloran P., McGartland M.** Yoga as a treatment for binge eating disorder: A preliminary study [Електронний ресурс]. *Complementary Therapies in Medicine*. 2009. Vol. 17 (4). Pp. 196–202. DOI: <http://doi.org/10.1016/j.ctim.2009.05.002>.
- 5. Юрченко О. Є.** Хатха-йога у фізичній реабілітації при початкових ступенях екзогенного ожиріння. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2010. № 12. С. 163–165.
- 6. Baljinder Singh Bal.** Effects of short term practice of Bhastrika Pranayama on metabolic fitness (metf) and bone integrity (bi). *Pedagogics, psychology, medical biological problems of physical training and sports*. 2015. Vol. 7. Pp. 72–78. [Електронний ресурс]. DOI: <http://dx.doi.org/10.15561/18189172.2015.0710>.
- 7. Кашуба В. А.** Биомеханика осанки: монография. Киев: Олимпийская литература, 2003. 279 с.
- 8. Михно Л. С.,** Лоза Т. О. Ефективність використання засобів йога аеробіки у фізичному вихованні учнів початкової школи. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2016. Т. 1. С. 35–40.
- 9. Diehl K. A.** Program for Improving Health and Stress Management for Adolescents from Low-income Families: Integrating Behavioral Coping Skills, Nutrition Education and Yoga [Електронний ресурс]. *Journal of Adolescent Health*. 2014. Vol. 54 (2). Pp. 73–80. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jadohealth.2013.10.159>.
- 10. Karimia M.** Serotonin and Mood State Changes in Response to a Period of Yoga Training in Well-Trained Wrestlers / Mohammad Karimia, Ali Yazdani Nooria. *International Journal of Wrestling Science*. 2015. Vol. 5 (2). Pp. 89–92. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21615667.2015.1116647>.
- 11. Чепурна В. С.** Лікувальна фізична культура у фізичній реабілітації школярів 11-13 років з хронічними бронхітами та пневмоніями в умовах загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп

населення». Х., 2003. 20 с. **12. Беликова Ж. А.** Упражнения хатха-йоги как средство коррекции деформации позвоночника студентов специальных медицинских групп с нарушениями осанки: автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки и оздоровительной физической культуры». Белгород, 2012. 23 с. **13. Мусієнко О. В.,** Санагурський Д. І. Вплив занять хатха-йогою на сезонні коливання функціонального стану деяких систем організму. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2002. № 11. С. 28–40. **14. Кренделєва В. У.,** Цибух Т. М., Цибух М. М. Асани хатха-йоги у вирішенні проблеми остеохондрозу в фітнес-програмі. *Педагогіка, психологія, та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2005. № 24. С. 77–81. **15. Рябинин С. П.** Особенности методики использования гимнастики хатха-йога в физическом воспитании дошкольников: автореферат дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры». Красноярск, 2005. 20 с. **16. Кудряшова А. И.** Физическая реабилитация нарушений осанки детей младшего школьного возраста: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки и оздоровительной физической культуры». М., 2011. 24 с. **17. Мудриевская Е. В.** Гимнастика с элементами хатха-йоги в физическом воспитании студенток с низким уровнем физической подготовленности: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки и оздоровительной физической культуры». Сургут, 2008. 22 с.

References

1. Bulatova, M. M., & Usachov, Yu. O. (2012). Suchasni fizkulturno-ozdorovchi tekhnolohii u fizychnomu vykhovanni [Modern physical culture and health technologies in physical education]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia – Theory and methods of physical education*, 2, 320-350 [in Ukrainian]. **2. Lisickaya, T. S., & Sidneva, L. V.** (2002). Aerobika: Chastnye metodiki [Aerobics: Private methods]. (Vols. II), (Pp. 320-350). М.: Federaciya aerobiki Rossii [in Russian]. **3. Ajengar, B. K. S.** (2008). Joga-sutry Patandzhali. Proyasnenie [Yoga-sutras of Patanjali. Clarification]. М.: Al'pina non-fikshn [in Russian]. **4. McIver, S., O'Halloran P., & McGartland M.** (2009). Yoga as a treatment for binge eating disorder: A preliminary study. *Complementary Therapies in Medicine*, 17 (4), 196-202. [Electronic resource]. DOI: <http://doi.org/10.1016/j.ctim.2009.05.002>. **5. Yurchenko, O. Ye.** (2010). Khatkha-yoha u fizychnii reabilitatsii pry pochatkovykh stupeniakh ekzohennoho ozhyrinnia [Hatha yoga in physical rehabilitation at the initial stages of exogenous obesity]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology and medical and biological problems of*

physical education and sports, 12, 163-165 [in Ukrainian].

6. Baljinder, Singh Bal. (2015). Effects of short term practice of Bhastrika Pranayama on metabolic fitness (metf) and bone integrity (bi). *Pedagogics, psychology, medical biological problems of physical training and sports*, 7, 72-78. [Electronic resource]. DOI: <http://dx.doi.org/10.15561/18189172.2015.0710>.

7. Kashuba, V. A. (2003). Biomekhanika osanki [Biomechanics of posture]. Kiev: Olimpijskaya literatura [in Russian].

8. Mykhno, L. S., & Loza, T. A. (2016). Efektyvnist vykorystannia zasobiv yoha aerobiky u fizychnomu vykhovanni uchniv pochatkovoї shkoly [The effectiveness of the use of yoga aerobics in physical education of primary school students]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*, 1, 35-40 [in Ukrainian].

9. Diehl, K. A. (2014). Program for Improving Health and Stress Management for Adolescents from Low-income Families: Integrating Behavioral Coping Skills, Nutrition Education and Yoga. *Journal of Adolescent Health*, 54 (2), 73-80. [Electronic resource]. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jadohealth.2013.10.159>.

10. Karimia, M. (2015). Serotonin and Mood State Changes in Response to a Period of Yoga Training in Well-Trained Wrestlers / Mohammad Karimia, Ali Yazdani Nooria. *International Journal of Wrestling Science*, 5 (2), 89-92. [Electronic resource]. Retrieved from <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21615667.2015.1116647>.

11. Chepurna, V. S. (2003). Likuvalna fizychna kultura u fizychnii rehabilitatsii shkoliariv 11-13 rokiv z khronichnymy bronkhitamy ta pnevmoniiamy v umovakh zahalnoosvitnoi shkoly [Therapeutic physical culture in the physical rehabilitation of schoolchildren 11-13 years old with chronic bronchitis and pneumonia in the conditions of secondary school]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kh. [in Ukrainian].

12. Belikova, Zh. A. (2012). Uprazhneniya hatha-jogi kak sredstvo korrektsii deformatsii pozvonochnika studentov special'nyh medicinskih grupp s narusheniyami osanki [Exercises of hatha yoga as a means of correction of spinal deformity of students of special medical groups with posture disorders]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Belgorod [in Russian].

13. Musiienko, O. V., & Sanahurskyi, D. I. (2002). Vplyv zaniat khatkha-yohoiu na sezonni kolyvannia funktsionalnoho stanu deiakykh system orhanizmu [Influence of hatha yoga on seasonal fluctuations of the functional state of some body systems]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*, 11, 28-40 [in Ukrainian].

14. Krendelieva, V. U., Tsybukh, T. M., & Tsybukh, M. M. (2005). Asany khatkha-yohy u vyrishenni problemy osteokhondrozu v fitnes-prohrami [Asanas of hatha yoga in solving the problem of osteochondrosis in the fitness program]. *Pedahohika, psykholohiia, ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology, and medical and biological problems of physical education and sports*, 24, 77-81

[in Ukrainian]. **15. Ryabinin, S. P.** (2005). Osobnosti metodiki ispol'zovaniya gimnastiki hatha-joga v fizicheskom vospitanii doshkol'nikov [Features of a technique of use of gymnastics of hatha yoga in physical training of preschool children]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Krasnoyarsk [in Ukrainian]. **16. Kudryashova, A. I.** (2011). Fizicheskaya reabilitaciya narushenij osanki detej mladshogo shkol'nogo vozrasta [Physical rehabilitation of posture disorders in children of primary school age]. *Extended abstract of candidate's thesis*. M. [in Russian]. **17. Mudrievskaya, E. V.** (2008). Gimnastika s elementami hatha-jogi v fizicheskom vospitanii studentok s nizkim urovnem fizicheskoy podgotovlennosti [Gymnastics with elements of hatha yoga in the physical education of students with a low level of physical fitness]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Surgut [in Russian].

Лоза Т. О. Хатха-йога в процесі фізичного виховання різних груп населення

Мета – провести аналіз та теоретично обґрунтувати можливість та необхідність впровадження фітнес-технологій на основі елементів хатха-йоги в фізичному вихованні різних груп населення.

Досліджено теоретичні питання стосовно застосування інноваційних технологій у фізичному вихованні різних груп населення. Визначено, що практичним проявом фізкультурно-оздоровчих технологій у фізичному вихованні є різні фітнес програми. З'ясовано, що одним із видів фітнес програм, застосованих на оздоровчих видах гімнастики є йога аеробіка – поєднання статичних і динамічних осан, дихальних вправ, релаксації й стретчингу. Доведено ефективність використання програм, розроблених на основі елементів хатха-йоги у фізичному вихованні дошкільників, школярів, студентів, у фізичній реабілітації, тренуванні спортсменів з метою підвищення їх функціональної та фізичної підготовленості, а також для підвищення емоційної насиченості занять, урізноманітнення навчального матеріалу, створення умов для розвитку творчого потенціалу різних груп населення.

Очевидною є необхідність спеціально-організованих експериментальних досліджень, акцентованих на розробку фізкультурно-оздоровчих технологій в процесі фізичного виховання різним групам населення, які не вимагають покращення матеріально-технічної бази та наявності додаткового обладнання та інвентарю.

Ключові слова: фізичне виховання, фітнес-технології, хатха-йога.

Лоза Т. А. Хатха-йога в процессе физического воспитания разных групп населения

Цель статьи – провести анализ и теоретически обосновать возможность внедрения фитнес-технологий на основе элементов хатха-йоги в физическом воспитании разных групп населения.

Исследованы теоретические вопросы, касающиеся применения инновационных технологий в физическом воспитании разных групп населения. Выяснено, что на практике физкультурно-оздоровительные технологии в физическом воспитании используют различные фитнес-программы. Анализ показал, что одним из видов фитнес-программы, которые используются на оздоровительных видах гимнастики, есть йога-аэробика – объединение статических и дыхательных осан, дыхательных упражнений, релаксации и стретчинга. Определена эффективность использования программ, разработанных на основе элементов хатха-йоги в физическом воспитании дошкольников, школьников, студентов, в физической реабилитации, на тренировочных занятиях со спортсменами с целью повышения их функционального и физического состояния, а также для повышения эмоциональной насыщенности занятий, разнообразия учебного процесса, создания условий для развития творческого потенциала разных групп населения.

Обоснована необходимость специально-организованных экспериментальных исследований, акцентированных на разработку физкультурно-оздоровительных технологий разных видов дыхательной активности для процесса физического воспитания разным группам населения, которые не требуют улучшения материально-технической базы и наличия дополнительного снаряжения и инвентаря.

Ключевые слова: физическое воспитание, фитнес-технологии, хатха-йога.

Loza T. Hatha-Yoga in the Process of Physical Education of Different Groups of the Population

The purpose of the article is to analyze and theoretically substantiate the possibility of introducing fitness technologies based on elements of hatha yoga in physical education of different groups of the population.

Theoretical issues related to the application of innovative technologies in physical education of different groups of the population have been investigated. It was found that in practice, physical culture and health-improving technologies in physical education use various fitness programs. The analysis showed that one of the types of fitness programs that are used in health-improving types of gymnastics is yoga-aerobics – a combination of static and breathing postures, breathing exercises, relaxation and stretching.

The effectiveness of the use of programs developed on the basis of elements of hatha yoga in the physical education of preschoolers, schoolchildren, students, in physical rehabilitation, in training sessions with athletes in order to increase their functional and physical condition, as well as to increase the emotional saturation of classes, the diversity of the scientific process has been determined, creating conditions for the development of the creative potential of different groups of the population.

The necessity of specially-organized experimental research, focused on the development of physical culture and health-improving technologies of

different types of respiratory activity for the process of physical education for different groups of the population, which does not require an improvement in the material and technical base and the availability of additional equipment and inventory, has been substantiated.

Key words: physical education, fitness technologies, hatha-yoga.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Томенко О. А.

УДК 796.011.3-057.87

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-202-210

Шинкарьова Олена Дмитрівна,

асистент кафедри олімпійського і професійного спорту,
аспірантка ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

lenashin1962@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8034-1360>

МОТИВИ СТУДЕНТІВ ДЛЯ ЗАНЯТЬ ФІТНЕС-ТЕХНОЛОГІЯМИ

В сучасний час в Україні особливо гостро постає питання поліпшення рівня здоров'я та фізичної підготовленості громадян, особливо студентської молоді.

В Україні до занять фізичною культурою та спортом залучено лише 13% населення. У Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» зазначається, що на початку ХХІ століття достатній рівень оздоровчої рухової активності (а це не менше 4-5 занять на тиждень тривалістю одного заняття не менше 30 хвилин) мали лише 3% населення, середній рівень (2-3 заняття на тиждень) – 6%, низький рівень (1-2 заняття на тиждень) – 33% населення (Іванов & Рубан, 2014).

Економічне і соціальне життя в Україні ставить високі вимоги до випускників вищих навчальних закладів. Разом з професійними вимогами до молодого фахівця висувуються конкретні вимоги щодо його фізичної підготовки. Проблеми низького рівня здоров'я, незадовільного фізичного розвитку, що в нині стоять перед населенням країни, стосується і студентства. Негативні причини, які формують здоров'я студентської молоді: зайва вага, шкідливі звички, нераціональний режим дня, незбалансоване харчування, стреси, негативний вплив навколишнього середовища (Барно, 2010, с. 12).

Багатьма науковими дослідженнями було підтверджено поганий стан та прогресуючий рівень погіршення здоров'я та фізичної підготовленості студентської молоді (А. Драчук, Т. Круцевич, І. Боднар, О. Гладошук, Г. Грибан, О. Тимошенко, В. Бальсевич, В. Запорожанов, Б. Шиян та ін.).

Мета дослідження – аналіз науково-методичної літератури з питань дослідження та визначення основних мотивів і потреб студентів до занять різними фітнес-технологіями.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в останні роки спостерігається тенденція до впровадження в освітній процес закладів вищої освіти сучасних фізкультурно-оздоровчих технологій, різних видів

рухової активності, що сприяють відновленню сил, підвищенню рівня здоров'я здобувачів освіти у процесі професійної підготовки (Отравенко, 2019).

Н. Довгань зауважує, що фізична культура – це частина культури суспільства, яка спрямована на формування здорового способу життя, фізичного вдосконалення, задоволення їх моральних, естетичних та творчих запитів, духовного розвитку особистості. Вважаємо, що модернізація фізкультурної освіти в сучасній вищій школі повинна здійснюватись в напрямі її переорієнтації з пріоритетів фізкультурно-спортивних на фізкультурно-оздоровчі цілі й зміст, загальну рекреаційну функцію, гуманістичну, культуро-формувальну сутність фізкультурно-освітньої реальності, яка забезпечує умови формування культури здорового способу життя (Довгань, 2020, с. 56).

В даний час в системі фізичної культури розробляється велика кількість інноваційних технологій, методик і оздоровчих програм. Технології в педагогічному процесі – це найбільш ефективний шлях досягнення кінцевого результату навчання, тому що він будується на індивідуальному, усвідомленому взаємодії викладача та здобувача з урахуванням підготовленості студента, процесу і оптимальним розподілом ресурсів (матеріальних, людських).

Сьогодні це творчий процес інтеграції різних знань і перетворення їх в технологічні педагогічні новації.

Фітнес-технології – це, насамперед, технології, що забезпечують результативність в заняттях фітнесом. Більш точно їх можна визначити як сукупність наукових способів, заходів, прийомів, сформованих в певний алгоритм дій, який певним чином в інтересах підвищення ефективності оздоровчого процесу, що забезпечує гарантоване досягнення результату, на основі вільного мотивованого вибору занять фізичними вправами з використанням інноваційних засобів, методів, організаційних форм занять фітнесу, сучасного інвентарю та обладнання (Школа, 2017, с. 59).

Фітнес-технології займають особливе місце у рекреаційно-оздоровчій діяльності. Заняття фітнесом мають великий оздоровчий ефект: впливають на фізичний розвиток, фізичне самовдосконалення, функції кровообігу, дихання і терморегуляції, стимулюють діяльність центральної нервової системи і вищих психічних функцій людини (Шинкарьова & Отравенко, 2020, с. 100).

Процес фізичного виховання студентів повинен бути спрямований на оволодіння руховими вміннями та навичками, розвиток фізичних якостей, необхідних для подальшої професійної діяльності та формування фізичної культури особистості.

Обов'язковою умовою в здійсненні фізкультурно-спортивної роботи зі студентами у закладах вищої освіти є облік ціннісних орієнтацій і позитивної мотивації до занять. Слід враховувати, що процес формування потреби до активних занять фізичними вправами і спортом

та здорового способу життя не може бути реалізований в повному обсязі без урахування їх бажань, спортивних інтересів і потреб. Досвід роботи у закладі вищої освіти свідчить про те, що найбільш затребуваними і цікавими для студентів є заняття з урахуванням їх потреб та інтересів в різних видах рухової активності. Саме тому багато студентів між обов'язковими заняттями фізичною культурою віддають перевагу заняттям в клубах, тренажерних залах, фітнес-центрах, басейнах тощо, вважаючи їх набагато цікавішими і кориснішими.

На сьогоднішній день з популяризацією та розвитком фітнес-індустрії вирішення проблеми залучення студентів до занять фізичною культурою в рамках навчальних занять може бути знайдено в можливостях використання різних сучасних фітнес-технологій.

Використання різних фітнес-технологій веде до вирішення таких завдань, як:

1) оздоровчі: розвиток функціональних властивостей організму, зміцнення і збереження здоров'я, профілактика захворювань, підтримання спортивної форми, підвищення рівня працездатності організму та ін.;

2) спортивні: комплексний розвиток фізичних якостей (сила, витривалість, гнучкість, спритність, швидкість), оволодіння великим арсеналом рухових умінь і навичок, досягнення найвищих спортивних результатів;

3) естетичні: корекція статури, можливість створення красивої, гармонійної фігури;

4) психологічні: позитивні емоції, виховання вольових якостей особистості, активний відпочинок, стресостійкість та ін.

Як показує практика, найбільш популярними є такі фітнес-технології: класична аеробіка, танцювальна аеробіка (латина, зумба, белліданс (танець живота) та ін.), степ-аеробіка, фітбол, силові напрямки фітнесу з використанням різних обтяжень, пілатес, фітнес-йога, аква-аеробіка, і набирають велику популярність технології кросфіта та ін.

Для визначення основних мотивів і потреб здобувачів до занять різними фітнес-технологіями нами було проведено опитування та анкетування студентів навчально-наукового інституту фізичного виховання і спорту ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». В даних опитуваннях і анкетуванні взяли участь 67 студентів 1-4 курсів.

В результаті отриманих відповідей нами були виявлені мотиви студентів до занять сучасними фітнес-технологіями (рис. 1):

- корекція фігури;
- підвищення рівня розвитку фізичних якостей (сила, гнучкість, витривалість, спритність, швидкість);
- зміцнення здоров'я;
- придбання пластичності і краси рухів;
- підвищення працездатності;

- підвищення рівня функціональних можливостей організму;
- зміцнення основних м'язових груп тіла;
- придбання рухових умінь і навичок сучасних фітнес-технологій;
- активний відпочинок;
- впевненість в собі, самоствердження в колективі.

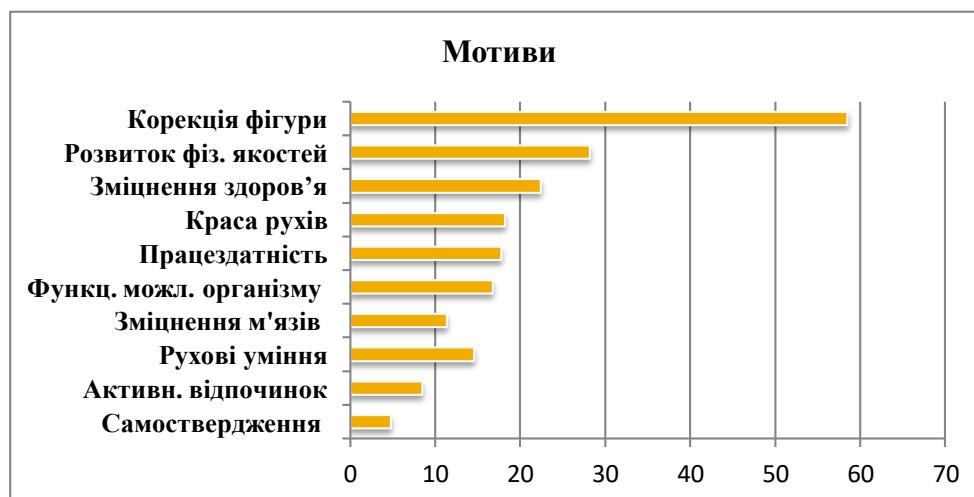

Рис. 1. Мотиви студентів до занять сучасними фітнес-технологіям

Зазначені студентами мотиви в заняттях фітнес-технологіями дозволили визначити характер основних установок і потреб. Більше половини опитаних (58,5%) вказали, що вдосконалення зовнішнього вигляду є для них головним мотивом в даних заняттях. Підвищення рівня розвитку фізичних якостей: гнучкості, сили, витривалості, координації рухів, швидкості, а також фізичної підготовленості, відзначили 28,2% студентів. Зміцнення здоров'я вважають важливим в заняттях фітнесом 22,4% опитаних. 18,2% студентів основним мотивом для даних занять вважають придбання пластики і краси в рухах. 17,8% з опитаних вважають, що заняття фітнесом дозволять їм підвищити працездатність під час навчальних занять. Істотним мотивом для 16,8% студентів є можливість підвищення рівня фізичної підготовленості. До істотних мотивів 11,4% студенток віднесли зміцнення м'язів. Придбання рухових умінь і навичок за рахунок оволодіння сучасними фітнес-технологіями виділили 14,6% з числа респондентів. З метою активного відпочинку і отримання позитивних емоцій заняття фітнесом розглядають 8,5%. 4,8% студентів вважають, що заняття фітнесом дозволять їм набути впевненості в собі й своїх силах. Перелік отриманих мотивів в повній мірі відображають інтереси і потреби сучасної молоді.

При виборі фітнес-програм, був відзначений факт того, що багато хто з опитаних віддавали перевагу не одній програмі, а відразу декільком видам, при цьому ставлячи їх в один ранг, відзначаючи бажання займатися різними програмами з однаковим бажанням і можливістю комплексного використання різних програм в одному занятті.

Наприклад, один із варіантів триденного тренувального режиму за програмою «Танцювальний фітнес» побудований таким чином:

- понеділок: танцювальна програма «Степ» + силові вправи (м'язи живота, стегон, сідниць, спини) + стретчінг + дихальні вправи;
- середа: танцювальна програма «Зумба» + силові вправи (м'язи живота, грудей, біцепс, трицепс, м'язи гомілки) + стретчінг + дихальні вправи;
- п'ятниця: танцювальна програма «Латина» + Фітбол + силові вправи (м'язи живота, стегон, сідниць, спини, дельтоподібні м'язи) + стретчінг + дихальні вправи (Шинкарьова & Матвєєва, 2020, с. 119).

Фактори, що сприяють ефективній реалізації фітнес-технологій на заняттях із фітнесу зі студентами у закладах вищої освіти:

1) фітнес-програма повинна сприяти формуванню у студентів свідомого ставлення до участі в ній;

2) комплекси вправ повинні складатися для певних груп студентів, враховувати їхню підготовленість та бути доступними; бажано враховувати специфіку спеціальності студентів, які займаються у ЗВО;

3) складаючи фітнес-програму занять, потрібно спиратися на конкретні цілі, які перед ними ставляться: активний відпочинок, підвищення рівня фізичної підготовленості, зниження маси тіла, профілактика будь-якого захворювання тощо;

4) фітнес-програма повинна бути націлена на отримання задоволення від занять, а не на кількість учасників. На першому плані постають потреби, мотиви й інтереси студентів, які займаються у секції фітнесу;

5) фітнес-програма повинна передбачати оцінку стану здоров'я і рівня фізичної підготовленості студентів. До того ж тестування повинно бути систематичним, комплексним, проводитися через певні проміжки часу, оскільки це сприяє підтримці інтересу до програми бажаючих займатися;

6) фітнес-програма повинна сприяти спілкуванню тих, хто займається, на фоні позитивних емоцій у процесі виконання вправ;

7) перед початком застосування фітнес-програми необхідно створити безпечні умови для студентів, узявши до уваги рівень медичного забезпечення;

8) фітнес-програми повинні регулярно поновлюватися, необхідно підтримувати здорову конкуренцію, запобігаючи надмірній змагальності і пов'язаних із цим великих і значних навантажень на заняттях з фізичного виховання студентів (Довгань, 2020, с. 170).

Таким чином, комплексні фітнес-технології сприяють задоволенню потреб і мотивів студентів, підвищенню рівня фізичної підготовленості, а також позитивно впливають на успішність і відвідування занять, тим самим забезпечуючи ефективність навчального процесу.

Перспективи подальших досліджень потребують використання сучасних фізкультурно-оздоровчих фітнес-технологій у професійній підготовці майбутніх бакалаврів фізичної культури і спорту.

Список використаної літератури

- 1. Іванов І. В.,** Рубан Л. А., Бурмакіна М. О. Порівняльний аналіз рівня функціонального стану серцево-судинної системи у студенток 1-4 курсів спеціалізації фітнес. *Психологічні, педагогічні і медико-біологічні аспекти фізичного виховання: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (21-25 квітня 2014 року, м. Одеса)*. С. 283–286. **2. Барно О. М.** Формування фізичного здоров'я майбутніх фахівців, складова частина сучасної вищої освіти. *Здоровий спосіб життя – здорова нація – здорове суспільство: матер. I-й Всеукр. наук.-практ. конф.* Кіровоград: КНТУ, 2010. С. 12–16. **3. Отравенко О. В.** Здоров'язбережувальна компетентність як складова якісної професійної підготовки здобувачів вищої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2019. № 4 (1). С. 100–107. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-4\(327\)-1-100-107](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-4(327)-1-100-107). **4. Довгань Н. Ю.** Фізичне виховання здобувачів вищої освіти засобами позааудиторної спортивно-масової роботи: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 328 с. **5. Школа О. М.,** Осіпцов А. В. Сучасні фітнес-технології оздоровчо-рекреаційної спрямованості: навчальний посібник. Харків: Комунальний заклад «ХГПА» ХОР, 2017. 217 с. **6. Шинкарьова О. Д.,** Отравенко О. В. Фітнес у рекреаційно-оздоровчій діяльності студентів. *Фітнес & Здоров'я: матер. X Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (21 квітня 2020 р.); за заг. ред. О. М. Школи*. Харків, 2020. С. 98–101. **7. Шинкарьова О. Д.,** Матвеева О. О. Обґрунтування ефективності занять танцювальною аеробікою на розвиток фізичних якостей студенток. *Сучасні тренди розвитку освіти: перспективи і здобутки: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (27-28 жовтня 2020 р.)*. Ч. І. Одеса: Видавець Букаєв В. В., 2020. С. 118–120.

References

- 1. Ivanov, I. V.,** Ruban, L. A., & Burmakina, M. O. (2014). Porivnialnyi analiz rivnia funktsionalnoho stanu sertsevo-sudynnoi systemy u studentok 1-4 kursiv spetsializatsii fitness [Comparative analysis of the level of functional state of the cardiovascular system in students of 1-4 courses of fitness]. *Psykhologichni, pedahohichni i medyko-biolohichni aspekty fizychnoho vykhovannia – Psychological, pedagogical and medical-biological aspects of physical education*. (Pp. 283-286). Odesa [in Ukrainian]. **2. Barno, O. M.** (2010). Formuvannia fizychnoho zdorovia maibutnikh fakhivtsiv, skladova chastyna suchasnoi vyshchoi osvity [Formation of physical health of future specialists, an integral part of modern higher education]. *Zdorovyi sposib zhyttia – здорова natsiia – zdrowe suspilstvo – A healthy lifestyle – a healthy nation – a healthy society*. (Pp. 12-16). Kirovohrad: KNTU [in Ukrainian]. **3. Otravenko, O. V.** (2019). Zdoroviazberezhualna kompetentnist yak skladova yakisnoi profesiinoi pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity [Health-preserving competence as a component of high-quality professional

training of higher education seekers]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical sciences*, 4 (1), 100-107. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-4\(327\)-1-100-107](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-4(327)-1-100-107) [in Ukrainian].

4. Dovhan, N. Yu. (2020). Fizychnе vykhovannia здобувачів vyshchoi osvity zasobamy pozaaudytornoї sportyvno-masovoї roboty [Fizychnе vykhovannia здобувачів vyshchoi osvity zasobamy pozaaudytornoї sportyvno-masovoї roboty]. Irpin: Universytet DFS Ukrainy [in Ukrainian].

5. Shkola, O. M., & Osiptsov, A. V. (2017). Suchasni fitnes-tekhnologii ozdorovcho-rekreatsiinoї spriamovanosti [Modern fitness technologies for health and recreation]. Kharkiv: Komunalnyi zaklad «KhHPA» KhOR [in Ukrainian].

6. Shynkarova, O. D., & Otravenko, O. V. (2020). Fitnes u rekreatsiino-ozdorovchii diialnosti studentiv [Fitness in recreational and health activities of students]. *Fitnes & Zdorovia – Fitness & Health*. (Pp. 98-101). Kharkiv [in Ukrainian].

7. Shynkarova, O. D., & Matvieieva, O. O. (2020). Obhruntuvannia efektyvnosti zaniat tantsiuvalnoiu aerobikoju na rozvytok fizychnykh yakosti studentok [Substantiation of the effectiveness of dance aerobics classes for the development of physical qualities of female students]. *Suchasni trendy rozvytku osvity: perspektyvy i zdobutky – Modern trends in education: prospects and achievements*. (Vols. I), (Pp. 118-120). Odesa: Vydavets Bukaiev V. V. [in Ukrainian].

Шинкарьова О. Д. Мотиви студентів для занять фітнес-технологіями

У статті розглянуто загальну характеристику фітнес-технологій, визначено основні мотиви і потреби студентів. З популяризацією та розвитком фітнес-індустрії вирішення проблеми залучення студентів до занять фізичною культурою в рамках навчальних занять може бути знайдено в можливостях використання різних сучасних фітнес-технологій. Як показує практика, на сьогоднішній день найбільш популярними є такі фітнес-технології: класична аеробіка, танцювальна аеробіка, степ-аеробіка, фітбол, силові напрямки фітнесу з використанням різних обтяжень, пілатес, фітнес-йога, аква-аеробіка, і набирають велику популярність технології кросфіта та ін. Для визначення основних мотивів і потреб здобувачів до занять різними фітнес-технологіями нами було проведено опитування та анкетування студентів навчально-наукового інституту фізичного виховання і спорту ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». В даних опитуваннях і анкетуванні взяли участь 67 студентів 1-4 курсів. Перелік отриманих мотивів в повній мірі відображають інтереси і потреби сучасної молоді. Комплексні фітнес-технології сприяють задоволенню потреб і мотивів студентів, підвищенню рівня фізичної підготовленості, а також позитивно впливають на успішність і відвідування занять, тим самим забезпечуючи ефективність навчального процесу.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, фітнес, фітнес-технології, мотиви, студенти.

Шинкарева Е. Д. Мотивы студентов для занятий фитнес-технологиями

В статье рассмотрена общая характеристика фитнес-технологий, определены основные мотивы и потребности студентов. С популяризацией и развитием фитнес-индустрии решения проблемы привлечения студентов к занятиям физической культурой в рамках учебных занятий может быть найдено в возможностях использования различных современных фитнес-технологий. Как показывает практика, на сегодняшний день наиболее популярны такие фитнес-технологии: классическая аэробика, танцевальная аэробика, степ-аэробика, фитбол, силовые направления фитнеса с использованием различных отягощений, пилатес, фитнес-йога, аква-аэробика, и набирают большую популярность технологии кросфита и др. Для определения основных мотивов и потребностей соискателей к занятиям различными фитнес-технологиями нами был проведен опрос и анкетирование студентов учебно-научного института физического воспитания и спорта ГУ «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко». В данных опросах и анкетировании приняли участие 67 студентов 1-4 курсов. Перечень полученных мотивов в полной мере отражают интересы и потребности современной молодежи. Комплексные фитнес-технологии способствуют удовлетворению потребностей и мотивов студентов, повышению уровня физической подготовленности, а также положительно влияют на успеваемость и посещаемость занятий, тем самым обеспечивая эффективность учебного процесса.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, фитнес, фитнес-технологии, мотивы, студенты.

Shynkarova O. Motives of Students for Practicing Fitness Technologies

The article considers the general characteristics of fitness technologies, identifies the main motives and needs of students. With the popularization and development of the fitness industry, solutions to the problem of attracting students to physical education in the framework of training sessions can be found in the possibilities of using various modern fitness technologies. As practice shows, today the most popular fitness technologies are: classical aerobics, dance aerobics, step aerobics, fitball aerobics, strength aerobics using various weights, Pilates, fitness yoga, aqua aerobics, and are gaining great popularity crossfit technologies, etc. To determine the main motives and needs of applicants to engage in various fitness technologies, we conducted a survey and survey of students of the educational and scientific institute of physical education and sports of the State Institution «Lugansk National University named after Taras Shevchenko». 67 students of 1-4 courses took part in these

surveys and questionnaires. The list of received motives fully reflects the interests and needs of modern youth. Integrated fitness technologies help to meet the needs and motives of students, increase the level of physical fitness, and also have a positive effect on academic performance and attendance, thereby ensuring the effectiveness of the educational process.

Key words: healthy lifestyle, fitness, fitness technologies, motives, students.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.014.61:316.77

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-211-222

Отравенко Олена Вікторівна,

кандидат педагогічних наук, доцент;
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.
yelenot@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8308-5895>

Шехавцова Світлана Олександрівна,

доктор педагогічних наук, професор, декан факультету іноземних мов
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ, Україна.
shekhavtsova1@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8196-8977>

Довгань Надія Юрївна,

доктор педагогічних наук, доцент;
професор кафедри хортингу та реабілітації
Університету державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна.
dovgan_nb1@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-4715-028X>

АКАДЕМІЧНА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ЗАСІБ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В умовах стрімкого розвитку сучасних інформаційних технологій в європейському просторі вищої освіти визначають необхідність якісних змін підготовки конкурентоспроможних фахівців, спрямованих на запити роботодавців.

Основними проблемами в закладах вищої освіти є: недостатня профільна підготовка здобувачів освіти, невідповідність вимог, що висуваються до сучасного фахівця ринком праці та змісту навчання (знань, практичних умінь та професійних навичок) й навчально-методичного забезпечення; недосконала та переважно традиційна система методів навчання; оцінки рівня професійної підготовки фахівця, який не відповідає вимогам ринку праці та роботодавців; недосконалість і недостатність науково-методичного забезпечення моніторингу і

контролю якості професійної підготовки фахівців, системи ефективних діагностичних методик для оцінки рівня професійної підготовки студентів (Отравенко, 2019, с. 223).

Дієвість реформування вітчизняної системи освіти передбачає необхідність формування в студентській молоді професійних компетенцій у процесі навчання, у змісті яких важлива роль належить навичкам міжкультурної комунікації та академічній грамотності.

Згідно аналізу літературних джерел, міжкультурна комунікація передбачає спілкування між носіями різних мов і культур. Комунікативною основою взаємодії спільнот різних культур є мовлення. Мовленнєва комунікація – це процес спілкування за допомогою мови, який має свої внутрішні закони й базується на певній системі культурних норм. Уміння використовувати мову проявляється через грамотність, а тому необхідною умовою реформування вітчизняної освіти є пошук дієвих форм та методів формування академічної грамотності студентів у процесі навчання (Короткіна, 2017; Лавриненко, 2017; Шехавцова, 2015).

Питання формування академічної грамотності та міжкультурної комунікації здобувачів освіти розглядали вітчизняні та зарубіжні науковці (В. Green, 1999; І. Тяллева, 2013; О. Асадчих, 2016; І. Короткіна, 2017; Т. Лавриненко, 2017; Н. Смирнова, 2015; С. Шехавцова, 2007) та ін.

Метою роботи є аналіз теоретичних і методичних підходів до формування у студентської молоді навичок з академічної грамотності, яка є запорукою якості освіти, конкурентоспроможності в професійному середовищі та сфері міжнародних наукових комунікацій.

У сучасних умовах, зі збільшенням використання цифрових комунікаційних технологій в освітньому процесі та їх доступності, модель змішаного навчання набуває масштабного значення і може передбачати інтеграцію освітньої діяльності та впровадження цифрових комунікацій для розвитку комунікаційної компетентності здобувачів (Отравенко, 2020, с. 63).

Науковець С. Радул у своєму дослідженні розглядає міжкультурну компетентність майбутнього вчителя іноземної мови, як інтегративну характеристику особистості, що уособлює сукупність професійно-важливих знань, умінь та навичок, систему мотивів та ціннісних орієнтацій, необхідних для ефективного розв'язання завдань професійної та міжкультурної діяльності, що забезпечують функціональну здатність до діяльності в ситуації міжкультурної взаємодії в стилі співпраці та толерантності (Радул, 2014, с. 8).

У свою чергу, О. Місечко одним із ключових принципів міжкультурної іншомовної освіти вважає принцип діалогу культур, під яким науковець розуміє готовність при порівнянні культурних проявів, культурного тла і культурних норм в різних країнах до шанобливого сприймання різних поглядів, навіть тих, з якими важко погодитися, критичного ставлення до усталених тверджень, відкритого обміну

думками на основі взаєморозуміння й поваги до культурного розмаїття. Засоби міжкультурної іншомовної освіти (зокрема, навчальні підручники) теж мають бути адекватними (Місечко, 2018, с.70).

Слід відзначити, що грамотність є основою для навчання протягом усього життя. Вільне володіння літературною мовою дає можливість здобувачу вищої освіти висловлювати власну думку, уникати конфліктів, знаходити порозуміння в суспільстві.

В умовах сучасних викликів сьогодення заклад вищої освіти є виробником освітніх програм, які він пропонує на ринку освітніх послуг, і з якими він виходить на ринок праці, опосередковано, через своїх випускників. Це все зумовлює становлення академічної доброчесності. Неприйнятним є плагіат, списування, несанкціоноване використання чужих напрацювань. Дотримання академічної доброчесності для студентської молоді передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання; посилення на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право; надання достовірної інформації про результати власної наукової діяльності (Ісаєва, Кармазіна, 2018, с.110–111). Отже, академічна доброчесність означає, що в процесі освітньої та науково-дослідної діяльності здобувачі вищої освіти керуються принципами чесності, чесною праці та навчання.

Характеризуючи суб'єкт-суб'єктну взаємодію, С. Шехавцова звернула увагу на кардинальну зміну функцій викладача та студентів в процесі навчання. Мова йде про відмову викладачів від традиційної домінуючої ролі в освітньому процесі. Натомість, при зазначеній педагогічній взаємодії викладачі набувають нової ролі: пізнавальної діяльності. З одного боку педагог намагається абстрагуватися від освітнього процесу і надати більшої свободи дії студентові, а з іншого, – він включається в освітній процес і коригує діяльність студентів. На думку науковця, ключова функція педагога полягає саме в створенні та організації педагогічних ситуацій, які сприятимуть розвитку таких особистісних якостей студентів як самостійна пізнавальна активність та ініціативність (Шехавцова, 2014, с. 52).

Розглядаючи міжкультурну комунікацію, С. Шехавцова зауважила, що майбутні вчителі повинні бути готовими до міжкультурного спілкування із представниками інших країн, до вибору відповідного стилю соціокультурної поведінки та бути здатним до підтримання діалогу, при цьому вміти використовувати та знаходити нестандартні рішення у незнайомих соціокультурних ситуаціях. Використання та реалізація таких ситуацій у позааудиторній діяльності студентів буде визначати рівень їхньої соціокультурної компетентності та рівень адаптації в іншомовному середовищі (Шехавцова, 2007, с. 18).

Міжкультурна комунікація може виявлятися в таких формах (рис.1):

Рис. 1. Форми прояви міжкультурної комунікації.

В англійській мові слово «академічний» означає все те, що пов'язано з навчанням і освітою: *academic success* (успіхи в освіті), *academic skills* (навчальні навички), *academic achievement* (навчальні досягнення), *academic competence* (здібності до навчання) та ін. І. Короткіна звернула увагу на те, що з розширенням міжнародних контактів і спільних проектів із зарубіжними освітніми установами слово «академічний» стало все частіше використовуватися і без врахування його основного значення (Короткіна, 2017, с. 137–138).

Поняття «академічна грамотність» трактується авторами по-різному. Отже, далі розглянемо визначення поняття «академічна грамотність» за різними авторами (таблиця 1).

Таблиця 1

Визначення поняття «академічна грамотність» за різними авторами

Автор, рік	Поняття «Академічна грамотність»
В. Т. Green, 1999	Академічна грамотність – це сукупність навичок і компетенцій, пов'язаних з переданням знань. науковець звертає увагу на те, що поняття академічної грамотності широко використовується в західній системі освіти, де вона займає одне з головних проблем у визначенні рівня підготовки студента до академічної діяльності (навчанні в закладі вищої освіти), а також рівня кваліфікації фахівця і ступеня його професійної компетентності.
Н. В. Смирнова, 2015	Академічна грамотність – це здатність транслювати академічний письмовий дискурс на базі іншомовних професійно орієнтованих академічних текстів, критично мислити, підвищувати свою самоосвітню компетентність в учбовій і професійній цілях, де метою академічного дискурсу є соціалізація студента в університеті і орієнтування його на породження нових знань як цінності (позиція науковця загалом спрямована на англомовного студента і підвищення його наукової комунікації засобами англійської мови).

О. В. Асадчих, 2016	Академічна грамотність – це система знань та комплексного розвитку мовленнєвих компетенцій письма, читання, говоріння та аудіювання, необхідних студентам для участі студентів у міжкультурній академічній комунікації.
Т. П. Лавриненко, 2017	Основу академічної грамотності складають уміння: оперувати різними «мовами», розуміти відмінності між цими «мовами», розуміти самі ці «мови», тобто аналізувати і критично осмислювати різні трансформовані види, інформації та докази, побудовані на основі визначених знань і методів.

У свою чергу, І. Короткіна звертає увагу на те, що якщо працювати з текстом за всіма законами академічної грамотності, то для його публікації за кордоном досить буде лише перевести його на англійську мову, і ніякої перекладач не спотворить його (Короткіна, 2017, с. 11).

Слід підкреслити, що англійська мова для академічних цілей (English for Academic Purposes) являє собою мовний стиль, який використовується для написання різних академічних робіт (есе, курсових, кваліфікаційних робіт та ін.). Отже, академічне письмо прививає навички логічно мислити і говорити англійською мовою. Як зауважує І. Тяллева, академічне письмо – професійно-орієнтована продуктивна творча діяльність зі створення наукового тексту, заснованого на знанні наукової лексики і наукового стилю, на володінні навичками роботи з науковими текстами (конспектування, анутовання, рецензування), на уміннях логічно і змістовно створити власний науковий текст і представити його в письмовій та усній формі, на знанні норм представлення такого наукового тексту (Тяллева, 2013).

Ми підтримуємо думку Т. Лавриненко, яка звернула увагу на розвиток навичок академічного письма у вітчизняних закладах вищої освіти, що здійснюються в межах окремої дисципліни, а за кордоном студенти пишуть академічні роботи з різних навчальних дисциплін (Лавриненко, 2017, с. 64).

Ми згодні з І. Короткіною, що основним фактором, який визначає міжнародні норми інформаційного обміну в науковому середовищі, є процеси глобалізації та перехід до інформаційного суспільства. В останні роки на передній план висуваються проблеми подолання міжкультурних і міждисциплінарних бар'єрів, доступність результатів нових наукових досліджень міжнародному співтовариству та швидкість їх поширення. Для вирішення цих проблем потрібно виробити єдину систему принципів організації інформації, а в академічному середовищі – систему навчальних методик. Крім того, для ефективної і швидкої комунікації науковій спільноті потрібна єдина мова публікацій, якою стала англійська мова, як вже сформована мова міжнародного спілкування (Короткіна, 2017, с. 9).

Науковець С. Шехавцова, говорячи про організацію дистанційної суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії, звернула увагу на те, що в організації такої форми значущу роль відіграє зворотній зв'язок. У

соціально-психологічному контексті це означає отримання інформації від оточуючих про те, як вони сприймають поведінку того чи іншого студента в процесі дистанційної взаємодії. Зворотній зв'язок надає можливість студентам усвідомити та скоригувати власну активність відповідно до оптимальної стратегії діяльності в штучно створеному середовищі. Надалі студенти мають можливість набути безпосередньо суб'єктний досвід у реальному житті (Шехавцова, 2015, с. 320).

У ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» на основі комунікативної взаємодії студенти та викладачі обговорюють творчі проекти, використовують цифрові інструменти та веб-сервіси проектування мультимедійних електронних освітніх ресурсів на основі системи Moodle (освітньому порталі університету). На заняттях студенти та магістранти виконують творчі завдання, приймають участь в діалогах, ділових іграх, тренінгах, диспутах, презентацій з академічного письма (українського, англійського), конкурсів мовної майстерності та ін. Викладачі, в умовах карантину, налаштовують способи зворотного зв'язку зі здобувачами освіти, замінюють очні практичні заняття на формат відео зв'язку онлайн за допомогою ресурсів Teams, Google Meet, Zoom, MyEnglishLab; змінюють формат контролю з використанням онлайн тестувань та виконання творчих завдань; пристосовують соціальні мережі Viber, Facebook, Instagram, Telegram, Skype для активного спілкування і комунікації; змінюють формат проведення заліків та екзаменів.

Висновки. З метою підвищення ефективності фахової підготовки здобувачів та якості системи вищої освіти, освітнє середовище повинне формувати нове академічне співтовариство з академічною грамотністю, академічною доброчесністю, а в умовах карантину – приділяти велику увагу ефективній онлайн-комунікації. Для цього в закладах вищої освіти необхідно створити систему комплексного розвитку академічної грамотності на всіх етапах освіти, що вимагає активізації обговорення цих питань у зарубіжних виданнях, які мають імпаکت-фактор, фахових періодичних виданнях, на наукових конференціях, форумах, семінарах, вебінарах, тренінгах тощо.

У наступних публікаціях розглянемо досвід підготовки фахівців в університетах Європи, що увиразнить процес формування академічної грамотності та академічної доброчесності здобувачів вищої освіти.

Список використаної літератури

- 1. Отравенко О. В.** Інноваційні методи навчання як основа якісної професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури. *Open educational e-environment of modern University, special edition*. 2019. С. 222–230. DOI: <http://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s21>.
- 2. Короткина И. Б.** Академическая грамотность и методы глобальной научной коммуникации. *Научный редактор и издатель – Science Editor and Publisher*. 2017. № 2(1):8. DOI: <https://doi.org/10.24069/2542-0267->

2017-1-8-13. **3. Лавриненко Т. П.** Академічна грамотність як засіб формування міжкультурної комунікації. *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ: зб. матеріалів Міжнарод. наук.-практ. конф. (21 березня 2017 р., м. Київ)*. Київ: КНЕУ, 2017. С. 60–65.

4. Шехавцова С. О. Особливості дистанційної суб'єкт-суб'єктної взаємодії в університеті. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін: матеріали II Міжнарод. наук.-практ. конф. (26–27 березня 2015 року, м. Суми)*. Том 1. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. С. 318–321.

5. Green B. The new literacy challenge [Text]. *Literacy Learning: Secondary Thoughts*. 1999. Vol. 7. №1. P. 36–46. Режим доступу: <http://englex.ru/about-english-for-academic-purposes/>.

6. Тяллева И. А. Обучение академическому письму как составляющая профессиональной иноязычной подготовки студентов-филологов. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки*. 2013. Вип. 111. С. 358–359. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_111_85.

7. Асадчих О. В. Теоретико-методичні основи формування вмінь академічної грамотності у студентів-японістів мовних ВНЗ України. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 69 (1). С. 111–116. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_69\(1\)-23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_69(1)-23).

8. Смирнова Н. В. Академическая грамотность и письмо в вузе: от теории к практике. *Высшее образование в России*. 2015. №6. С. 58–64.

9. Шехавцова С. О. Міжкультурна комунікація як соціально-педагогічна умова формування соціокультурної толерантності в майбутніх учителів іноземних мов. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. С. 16–19.

10. Огравенко О. В. Комунікативна компетентність магістрів англійської філології в умовах інформаційних викликів сьогодення. *Романо-германські мови в сучасному міжкультурному просторі: збірник матеріалів VII Всеукр. студ. наук.-практ. інтернет-конф., присвячений 100-річчю ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка» (24 листопада 2020 року, Полтава – Старобільськ) / за заг. ред. О. М. Биндас*. Старобільськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2020. С. 60–63.

11. Радул С. Г. Формування міжкультурної компетентності майбутніх вчителів іноземної мови у процесі професійної підготовки: автореферат дис. ... канд. пед. наук зі спец. 13.00.04. Умань, 2014. 24 с.

12. Місечко О. С. Міжкультурна парадигма іншомовної освіти: що криється в деталях? *Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та психологія*. 2018. Вип. 29. С. 62–71.

13. Ісаєва І. М., Кармазіна І. С. Академічна добросовісність як невід'ємна частина якості освіти. *Академічна добросовісність: виклики сучасності. Збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 1-13.10.2018)*. Варшава, 2018. С. 107–123.

14. Шехавцова С. О. Суб'єкт-суб'єктное педагогическое взаимодействие как механизм

формирования субъектности студента к профессионально-педагогической деятельности. *Молодь і ринок*. 2014. № 9 (116). С. 50–53.

References

- 1. Otravenko, O. V.** (2019). Innovatsiini metody navchannia yak osnova yakisnoi profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury [Innovative teaching methods as a basis for quality professional training of future physical education teachers]. *Open educational e-environment of modern University, special edition*. (Pp. 222–230). DOI: <http://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s21> [in Ukrainian].
- 2. Korotkina, I. B.** (2017). Akademicheskaya gramotnost' i metody global'noj nauchnoj kommunikacii [Academic literacy and methods of global scientific communication]. *Nauchnyj redaktor i izdatel' – Science Editor and Publisher*, 2(1):8. DOI: <https://doi.org/10.24069/2542-0267-2017-1-8-13> [in Russian].
- 3. Lavrynenko, T. P.** (2017). Akademichna hramotnist yak zasib formuvannia mizhkulturnoi komunikatsii [Academic literacy as a means of forming intercultural communication]. *Stratehii mizhkulturnoi komunikatsii v movnii osviti suchasnoho VNZ – Strategies of intercultural communication in language education of modern universities*. (Pp. 60-65). K.: KNEU [in Ukrainian].
- 4. Shekhavtsova, S. O.** (2015). Osoblyvosti dystantsiinoi subiekt-subiektnoi vzaємodii v universyteti [Features of remote subject-subject interaction at the university]. *Innovatsiinyi rozvytok vyshchoi osvity: hlobalnyi ta natsionalnyi vymiry zmin – Innovative development of higher education*. (Vols. 1), (Pp. 318-321). Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka [in Ukrainian].
- 5. Green, B.** (1999). The new literacy challenge. *Literacy Learning: Secondary Thoughts*, 7, 1, 36-46. Retrieved from <http://englex.ru/about-english-for-academic-purposes/> [in English].
- 6. Tyalleva, Y. A.** (2013). Obuchenie akademicheskomu pis'mu kak sostavlyayushchaya professional'noj inoyazychnoj podgotovki studentov-filologov [Teaching academic writing as a component of the professional foreign language training of students of philology]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Ser.: Pedahohichni nauky – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Ser.: Pedagogical sciences*, 111, 358-359. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_111_85 [in Ukrainian].
- 7. Asadchykh, O. V.** (2016). Teoretyko-metodychni osnovy formuvannia vmin akademichnoi hramotnosti u studentiv-yaponistiv movnykh VNZ Ukrainy [Theoretical and methodical foundations for the formation of academic literacy among Japanese students of the modern higher educational institutions of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Pedahohichni nauky – Collection of scientific works of Kherson State University. Pedagogical sciences*, 69(1), 111-116. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_69\(1\)-23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_69(1)-23) [in Ukrainian].
- 8. Smirnova, N. V.** (2015). Akademicheskaya gramotnost' i pis'mo v vuze: ot teorii k praktike [Academic literacy and writing in the university: from theory

to practice]. *Vysshee obrazovanie v Rossii – Higher education in Russia*, 6, 58-64 [in Russian].

9. Shekhavtsova, S. O. (2007). Mizhkulturna komunikatsiia yak sotsialno-pedahohichna umova formuvannia sotsiokulturnoi tolerantnosti v maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov [The intercultural community as a social-pedagogical mind is the formulation of social and cultural tolerance in maybut teachers of the earthly regions]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko*, 16-19 [in Ukrainian].

10. Otravenko, O. V. (2020). Komunikatyvna kompetentnist mahistriv anhliiskoi filolohii v umovakh informatsiinykh vyklykiv sohodennia [Communicative competence of masters of English philology in the minds of informational victories of the day]. *Romano-hermanski movy v suchasnomu mizhkulturnomu prostori – Romano-Germanic languages in the modern intercultural space*. (Pp. 60-63). Starobilsk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].

11. Radul, S. H. (2014). Formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnikh vchyteliv inozemnoi movy u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of intercultural competence in the process of professional training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Uman [in Ukrainian].

12. Mischeiko, O. S. Mizhkulturna paradyhma inshomovnoi osvity: shcho kryietsia v detaliakh? [Intercultural paradigm of inshomovnoy coverage: how to shout in details?]. *Visnyk KNLU. Serii: Pedagogika ta psykhologhiia – Bulletin of the KNLU. Series: Pedagogy and psychology*, 29, 62-71 [in Ukrainian].

13. Isaieva, I. M., & Karmazina, I. S. (2018). Akademichna dobrochesnist yak nevidiemna chastyna yakosti osvity [Academic integrity as an integral part of the quality of education]. *Akademichna dobrochesnist: vyklyky suchasnosti – Academic integrity: the challenges of today*, 107-123. Varshava [in Polish].

14. Shekhavtsova, S. O. (2014). Sub"ekt-sub"ektnoe pedahohycheskoe vzaymodeistvye kak mekhanyzm formyrovanyia sub"ektnosty studenta k professyonalno-pedahohycheskoi deiatelnosti [Subject-subject pedagogical interaction as a mechanism for forming a student's subjectivity to professional pedagogical activity]. *Molod i rynok – Youth and the market*, 9 (116), 50-53 [in Russian].

Отравенко О. В., Шехавцова С. О., Довгань Н. Ю. Академічна грамотність як засіб міжкультурної комунікації та невід’ємна частина якості вищої освіти

У статті розглядаються питання формування академічної грамотності та міжкультурної комунікації здобувачів у закладах вищої освіти. В умовах стрімкого розвитку сучасних інформаційних технологій в європейському просторі вищої освіти визначають необхідність якісних змін підготовки конкурентоспроможних фахівців, спрямованих на запити роботодавців. Метою роботи є аналіз теоретичних і методичних підходів до формування у студентської молоді навичок з академічної грамотності, яка є запорукою якості освіти, конкурентоспроможності в професійному середовищі та сфері міжнародних наукових комунікацій. Визначено, що

у сучасних умовах, зі збільшенням використання цифрових комунікаційних технологій в освітньому процесі та їх доступності, модель змішаного навчання набуває масштабного значення і може передбачати інтеграцію освітньої діяльності та впровадження цифрових комунікацій для розвитку комунікаційної компетентності здобувачів. Основу академічної грамотності складають уміння: оперувати різними «мовами», розуміти відмінності між цими «мовами», розуміти самі ці «мови». Зворотній зв'язок надає можливість студентам усвідомити та скоригувати власну активність відповідно до оптимальної стратегії діяльності в штучно створеному середовищі. На основі комунікативної взаємодії студенти та викладачі обговорюють творчі проекти, використовують цифрові інструменти та веб-сервіси проектування мультимедійних електронних освітніх ресурсів на основі системи Moodle (освітньому порталі університету). З метою підвищення ефективності фахової підготовки здобувачів та якості системи вищої освіти, освітнє середовище повинне формувати нове академічне співтовариство з академічною грамотністю, академічною доброчесністю, а в умовах карантину – приділяти велику увагу ефективній онлайн-комунікації. Для цього в закладах вищої освіти необхідно створити систему комплексного розвитку академічної грамотності, академічної доброчесності на всіх етапах освіти, що вимагає активізації обговорення цих питань у зарубіжних виданнях, які мають імпаکت-фактор, фахових періодичних виданнях, на наукових конференціях, форумах, семінарах, вебінарах, тренінгах.

Ключові слова: академічна грамотність, міжкультурна комунікація, студенти, академічна доброчесність, якість вищої освіти.

Отравенко Е. В., Шехавцова С. А., Довгань Н. Ю.
Академическая грамотность как средство межкультурной коммуникации и неотъемлемая часть качества высшего образования

В статье рассматриваются вопросы формирования академической грамотности и межкультурной коммуникации соискателей в учреждениях высшего образования. В условиях стремительного развития современных информационных технологий в европейском пространстве высшего образования определяют необходимость качественных изменений подготовки конкурентоспособных специалистов, направленных на запросы работодателей. Целью работы является анализ теоретических и методических подходов к формированию у студенческой молодежи навыков по академической грамотности, которая является залогом качества образования, конкурентоспособности в профессиональной среде и сфере международных научных коммуникаций. Определено, что в современных условиях, с увеличением использования цифровых коммуникационных технологий в образовательном процессе и их доступности, модель смешанного

обучения приобретает масштабный значение и может предусматривать интеграцию образовательной деятельности и внедрения цифровых коммуникаций для развития коммуникационной компетентности соискателей. Основу академической грамотности составляют умения: оперировать различными «языками», понимать различия между этими «языками», понимать сами эти «языки». Обратная связь позволяет студентам осознать и скорректировать свою активность в соответствии с оптимальной стратегией деятельности в искусственно созданной среде. На основе коммуникативного взаимодействия студенты и преподаватели обсуждают творческие проекты, используют цифровые инструменты и веб-сервисы проектирование мультимедийных электронных образовательных ресурсов на основе системы Moodle (образовательном портале университета). С целью повышения эффективности профессиональной подготовки соискателей и качества системы высшего образования, образовательная среда должна формировать новое академическое сообщество с академической грамотностью, академической добропорядочностью, а в условиях карантина – уделять большое внимание эффективной онлайн-коммуникации. Для этого в учреждениях высшего образования необходимо создать систему комплексного развития академической грамотности, академической добропорядочности на всех этапах образования, что требует активизации обсуждения этих вопросов в зарубежных изданиях, имеющих импакт-фактор, профессиональных периодических изданиях, на научных конференциях, форумах, семинарах, вебинарах, тренингах.

Ключевые слова: академическая грамотность, межкультурная коммуникация, студенты, академическая добропорядочность, качество высшего образования.

Otravenko O., Shekhavtsova S., Dovgan N. Academic Literacy as a Means of Intercultural Communication and an Integral Part of Higher Education Quality

The article considers the development of academic literacy and intercultural communication in applicants of higher education institutions. In the context of the rapid development of modern information technologies, the European context of higher education sets a demand for qualitative changes in the training of competitive specialists, aimed at the requests of employers. The objective of the article is to analyse theoretical and methodological approaches to the development of academic literacy skills in students, which is the key to education quality, competitiveness in the professional environment and the field of international scientific communications. It has been determined that in modern conditions, with the increase of the use of digital communication technologies in the educational process and their availability, the blended learning model acquires large-scale significance and can stipulate the integration of educational activities and the introduction of digital communications for the development of communication competence in

applicants. The basis of academic literacy is comprised of the following skills: operation of diverse languages, understanding of differences between these languages, and comprehension of the languages. Feedback allows students to realize and adjust their activity in accordance with the optimal activity strategy in an artificially created environment. Based on the communicative interaction, students and teachers discuss creative projects, use digital tools and web services to design multimedia electronic educational resources of Moodle system (an educational university portal). In order to improve professional training effectiveness of applicants and the quality of the higher education system, the educational environment should create a new academic community with academic literacy, academic integrity, and, in quarantine conditions, pay great attention to effective online communication. To do this, higher education institutions need to create a system of comprehensive development of academic literacy, academic integrity at all stages of education. That requires activation of discussion on these issues in foreign publications with an impact factor, professional periodicals, at scientific conferences, forums, seminars, webinars and trainings.

Key words: academic literacy, intercultural communication, students, academic integrity, quality of higher education.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

УДК 378.22:004]:[005.521:005.336.2]

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-223-234

Прошкін Володимир Вадимович,

доктор педагогічних наук, професор;
професор кафедри комп'ютерних наук і математики
Київського університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна.
v.proshkin@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9785-0612>

Шаравара Віктор Володимирович,

аспірант кафедри інноваційних технологій
з педагогіки, психології та соціальної роботи
Університету імені Альфреда Нобеля,
м. Дніпро, Україна.
victor.sharavara@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6777-6581>

**УПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ
ФОРМУВАННЯ ПРОГНОСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ КОМП'ЮТЕРНИХ НАУК
У ПРАКТИКУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ**

Діяльність сучасних фахівців інформаційних технологій, зокрема, бакалаврів комп'ютерних наук, пов'язана з прийняттям рішень в умовах невизначеності, багатовекторності та різнофакторності. Це обумовлює високий рівень сформованості професійної компетентності. Її вагомим складником виступає прогностична компетентність – інтегрована професійно значуща якість особистості, що ґрунтується на системі прогностичних знань, умінь, навичок, попередньому досвіді та сприяє цілеспрямованому випереджувальному плануванню й передбаченню ймовірних змін у галузі інформатики та інформаційних технологій, знаходженню альтернатив і вибору найбільш доцільних варіантів рішень професійних проблем з урахуванням потенційних ризиків і можливостей.

Різні аспекти педагогічного прогнозування подано в сучасних дослідженнях (І. Підласий, М. Коляда, Т. Бугайова, О. Кабанська, С. Боруха, У. Понзель, А. Присяжна, А. Карманчиков, Л. Кудринська). У зазначених роботах представлені теоретичні та методологічні засади прогностики, виділені основні напрямки реалізації прогнозування в професійній діяльності фахівців. Цікавими вважаємо наукові здобутки щодо формування прогностичних умінь і навичок майбутніх менеджерів в аграрних ЗВО (Антонець, 2011), майбутніх практичних психологів (С. Наход, 2014) тощо. У роботі Г. Кутуєнка визначено дидактичні умови

реалізації методичної системи формування прогностичних умінь (Кугуєнко, 2009). У дисертації М. Севастюка подано основні компоненти прогностичних умінь (Севастюк, 2001) тощо. Разом із тим, недостатньо дослідженими залишається питання формування прогностичної компетентності у майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук.

Мета статті – представити процес упровадження педагогічної технології формування прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук у практику університетської освіти.

Дослідження виконано в рамках комплексних наукових тем Університету імені Альфреда Нобеля: «Модернізація професійно-педагогічної освіти в Україні в умовах інтеграції до світового освітнього простору» (державний реєстраційний номер 0112U002287) і «Теоретичні та методичні засади моделювання компетентнісної професійної освіти у контексті євроінтеграції» (державний реєстраційний номер 0717U004331), а також комплексної наукової теми кафедри Київського університету імені Бориса Грінченка «Теоретичні і практичні аспекти використання математичних методів та інформаційних технологій в освіті і науці» (державний реєстраційний номер № 0116U004625). Досягненню мети дослідження сприяло використання комплексу відповідних методів: аналіз наукової літератури з метою встановлення стану розробленості досліджуваної проблеми, визначення категоріально-понятійного апарату дослідження; синтез, узагальнення, систематизація для теоретичного обґрунтування етапів реалізації педагогічної технології.

У попередніх наших дослідженнях обґрунтовано педагогічну технологію формування прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук. Подано авторське тлумачення педагогічної технології як взаємопов'язаної динамічної та гнучкої сукупності форм, методів, засобів і ресурсів фахової підготовки в університеті, що об'єднані спільною метою функціонування та єдністю реалізації та виступають підґрунтям й інструментально забезпечують формування прогностичної компетентності студентів й гарантують досягнення кінцевого результату дослідження. Постало питання її провадження в практику університетської освіти. Ми виділили три етапи впровадження.

I етап – мотиваційно-цільовий, його метою є формування у студентів усвідомлення значущості прогностичної компетентності як запоруки реалізації успішної професійної діяльності (переважно протягом I семестру навчання). Завдання викладача полягало в заохоченні та підтримці бажання студентів розвивати своє бажання до реалізації прогностичної діяльності як передумови професійного самовдосконалення, надання допомоги у пошуку інформації про прогнозування в роботі сучасного фахівця ІТ. Важливим було формування потреби в прогностичній діяльності, сприяння усвідомленню особистісного сенсу та прагнення до професійного самовдосконалення.

На стимулювання інтересу до прогнозування, розвиток позитивного ставлення до нього впливало ознайомлення студентів з теоретичними та практичними засадами прогностики в межах навчальних дисциплін «Вступ до фаху», «Іноземна мова», проведенні позааудиторних заходів науково-популярного характеру зі стейкхолдерами та випускниками освітньо-професійної програми, залучення студентів до активної науково-дослідної діяльності (у межах роботи наукових студентських гуртків) тощо.

II етап – діяльнісний. Мета – формування системи знань з прогностики, умінь і навичок реалізації прогностичної діяльності (переважно протягом II – III семестрів). Опануванню знань сприяло вивчення дисциплін «Іноземна мова», «Основи психології та педагогіки», «Соціологія», «Вища математика (Теорія ймовірності та математична статистика)», «Основи програмування (Об'єктоорієнтоване програмування)», упровадження дисципліни за вибором «Прогностична діяльність в галузі інформаційних технологій», а також навчання, заснованого на дослідженнях (науковий гурток, неформальна освіта, завдання дослідницького характеру, заходи наукової конкуренції тощо). На цьому етапі ми намагалися створити атмосферу емоційної насиченості, що сприяє реалізації завдань дослідження, розвивати інтерес до прогнозування, усвідомлювати інформацію про прогнозування як джерело знань.

Останній, III етап – оцінно-рефлексивний, його мета полягає в аналізі сформованості прогностичної компетентності студентів у процесі фахової підготовки (переважно IV семестр). Реалізація етапу проходила в контексті вивчення дисциплін: «Мережеві технології та безпека (кібербезпека)», «Іноземна мова», реалізації навчання, заснованого на дослідженнях (науковий гурток, неформальна освіта, завдання дослідницького характеру, заходи наукової конкуренції) тощо. Діагностика відбувалося різними способами: шляхом взаємоконтролю, експрес-контролю, самоконтролю, вхідного, проміжного та підсумкового контролю. Рефлексивний характер оцінювання мотивував майбутніх бакалаврів до самостійності у прийнятті рішень. Цей етап є важливим, оскільки на підставі самоаналізу ми виявляли помилки у процесі впровадження педагогічної технології та намагалися уникати їх у подальшій роботі (рис. 1).

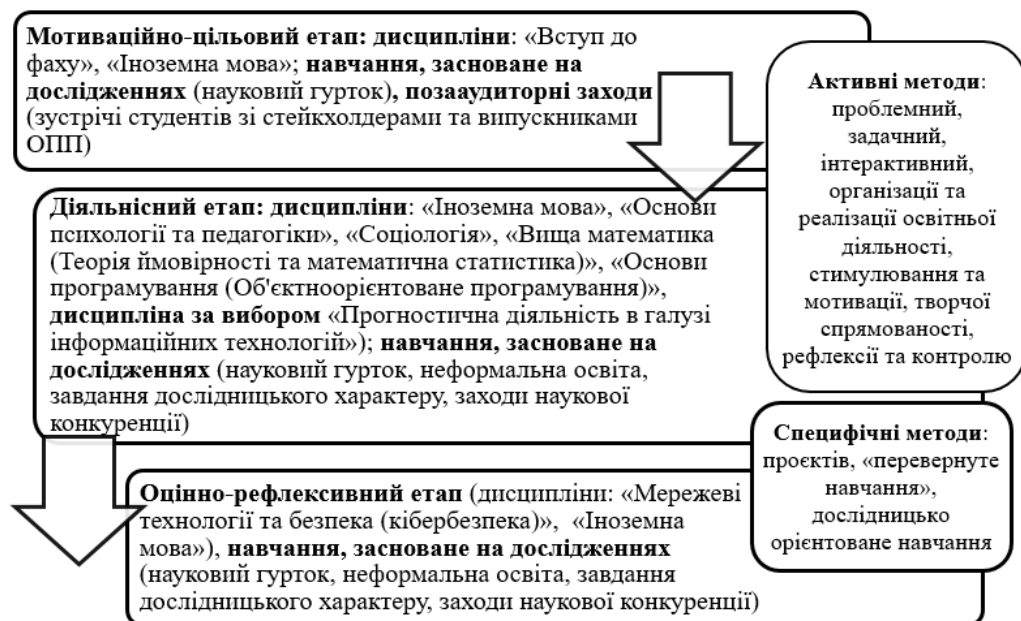

Рис. 1. Етапи реалізації педагогічної технології формування прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук

Зрозуміло, що основне питання, яке виникало у нас – обґрунтувати термін впровадження педагогічної технології. Наша авторська позиція полягає в тому, що впровадження має відбуватися протягом I та II курсів університетської підготовки студентів. Підґрунтям щодо вибору такого терміну стали наступні чинники:

- попередні ефективні дослідження (Демидова, 2001; Севастюк, 2001; Азаров, 2018; Коляда, 2014 та ін.);
- достатній вихідний рівень знань, умінь і навичок першокурсників, що уможливує формування прогностичної компетентності;
- наявність в освітньо-професійних програмах базових дисциплін, у межах яких має відбуватися процес формування прогностичної компетентності;
- розуміння прогностичної компетентності як складника професійної компетентності майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук, відтак, протягом III – IV курсів навчання має робитися уклін на формування спеціальних (фахових) компетентностей, а достатній рівень розвитку прогностичної компетентності має стати підґрунтям щодо їхнього формування.

Зазначимо, що в процесі реалізації педагогічної технології ми орієнтували студентів на опонування знань двох напрямків: теоретичні знання (понятійно-категоріальний апарат прогностичної діяльності, історія виникнення прогнозування, методологія прогнозів, прогностична компетентність у професійній діяльності, інформаційні технології як

об'єкт прогнозування, види й призначення прогнозованої інформації та документації, правові засади прогностичної діяльності в сфері інформаційних технологій тощо) та теоретико-технологічні знання (технології й методики побудови прогнозів, шляхи застосування прогнозів в інформаційних технологіях, умови, ресурси та засоби прогнозування, результати прогнозування розвитку інформаційних технологій, системно-наукові прогностичні знання щодо тенденцій, закономірностей і механізмів розвитку інформаційних технологій тощо).

Протягом другого семестру студентам пропонувалося дисципліна за вибором «Прогностична діяльність в галузі інформаційних технологій». Метою викладання навчальної дисципліни «Прогностична діяльність в галузі інформаційних технологій» є формування у студентів комплексу теоретичних знань та методологічних основ в галузі прогностичної аналітики, а також практичних навичок, необхідних для застосування прогностики в професійній діяльності.

Окреслимо основний зміст дисципліни: 1. Прогностика. Загальні поняття. Принципи розробки прогнозів та їхні параметри. Об'єкти прогнозування. 2. Інформаційне забезпечення прогнозування. 3. Методологія та огляд прогностичних методів. Категорії методів прогнозування. Фактографічні методи прогнозування. 4. Імітаційні моделі в експертних оцінках. Експертні методи прогнозування. Процедури проведення експертизи. 5. Логічні методи. Методи генерування сценаріїв розвитку ситуацій. Експертна система, побудована на правилах логічного висновку. 6. Теорія експерименту в галузі інформаційних технологій. Технологічне передбачення. 7. Методи аналогій та еволюційне програмування.

Виділимо тематику індивідуальних завдань, що передбачено дисципліною: Застосування методу Делфі при експертній оцінці складної системи. Моделювання і прогнозування стаціонарних часових рядів. Застосування методу групового обліку аргументів до прогнозування складних процесів. Застосування багаторівневих алгоритмів методу групового обліку аргументів до прогнозування складних процесів. Вивчення принципів роботи модуля STATISTICA і класифікація елементів часового ряду за допомогою нейронних мереж. Імітаційне моделювання і прогнозування в програмуванні. Прогноз ризику за допомогою Simulink. Передбачення і стохастичне моделювання небезпечних подій з використанням статистичних розподілів. Зазначимо, що проведення занять з двох модулів передбачало участь студентів у дискусіях, дебатах, диспутах, а також застосування ігрових технологій навчання.

Ураховуючи, що значну частину впровадження було реалізовано в межах дистанційної форми навчання, активно застосовувався цифровий інструментарій. Так, платформою для створення, поширення та класифікації завдань, навчального матеріалу обрано Google Classroom як безкоштовний вебсервіс, розроблений Google. Крім того, використано

інструментарій щодо он-лайн демонстрації, симуляції, експерименті; організація вебінарів; візуалізації; створення ментальних карт і карти знань; віртуальні цифрові дошки. Основними видами навчальних занять виступали такі: лекція, семінарське, практичне заняття, а також консультація.

Ураховуючи, що науково-дослідна робота студентів є важливою складовою їхньої фахової підготовки, педагогічна технологія враховувала можливість реалізації навчання, заснованого на дослідженнях, а також діяльності студентів у межах Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених, відповідно до Закону України «Про вищу освіту (Закон, 2014). Розкриємо окремі напрямки реалізації науково-дослідної роботи студентів.

1. Починаючи з першого курсу навчання, найбільш зацікавлені студенти брали участь у роботі наукового гуртка з актуальних проблем програмування «Комп'ютерні системи». Відповідно до примірного плану роботи, діяльність гуртка відбувалася за напрямками:

- запровадження дослідницько орієнтованого навчання у процесі фахової підготовки студентів;
- реалізація програмування мобільних додатків;
- вивчення робототехніки, розроблення моделей з використанням конструктора LEGO;
- вивчення вбудованих систем, розроблення моделей систем керування, зокрема, при вирішенні завдань інтернету речей та проєктів розумного міста;
- вивчення основ технологій комп'ютерних мереж;
- вивчення основ захисту інформації в корпоративних мережах;
- підготовка студентів до участі в заходах наукової конкуренції (науково-методичних семінарах, конференціях, олімпіадах, конкурсах, круглих столах тощо).

Зазначимо, що проведення занять (засідань) гуртка відбувалося два рази на місяць (зазвичай, у перший і третій четвер, крім сесійного періоду). У період дії карантину засідання наукового гуртка проходило дистанційно за допомогою сервісу управління навчальною групою роботою Google Classroom.

Серед індивідуальних дослідницьких завдань, які ми пропонували студентам, були наступні.

Завдання 1. Проаналізувати та спрогнозувати доцільність розроблення електронної кишені, спрогнозувати її переваги для закладів та їхніх клієнтів. Обґрунтувати, чому клієнтам закладів варто відмовитися від традиційних пластикових карток і почати користуватися новою платформою. На підставі отриманої інформації розробити мобільний додаток, доступний для Android та iOS.

У результаті аналітичного мозкового штурму студентами було окреслено наступні переваги для клієнтів:

- автоматичне переміщення наявних дисконтів у телефон;
- легка реєстрація в програмах лояльності;
- отримання дисконту в різних закладах;
- отримання електронних рахунків та їхня оплата;
- зручний перегляд зекономлених коштів та історія всіх транзакцій.

Крім того, було прогнозовано переваги для закладів:

- швидка реєстрація;
- економія при випуску карток лояльності;
- незалежність від POS-терміналів;
- зручний та швидкий прийом платежів;
- розповсюдження інформації про товари, послуги, акції тощо.

Завдання 2. Застосування теоретичних основ прогнозування при розробленні мобільного додатку з футболу. Спрогнозувати доцільність розроблення спеціального сервісу, за допомогою якого можливо грати в футбол. Розробити мобільний додаток, доступний для Android та iOS.

Так, студентами, спрогнозовано та описано зміст додатку: гравці, команди, поля, матчі. Доведено доцільність розроблення соціальної мережі для футболістів, в якій можливо ділитися фото, відео з матчів тощо.

2. З метою залучення студентів до неформальної освіти та реалізації самостійних наукових дослідження (в умовах соціальної дистанції), запропоновано проходження низки курсів на відкритих онлайн платформах: «Основи програмування», «Основи програмування на Java», «Основи програмування CS50 2019», «Основи Web UI розробки 2020», «Аналіз даних та статистичне виведення на мові R» (Prometheus), «Основи олімпіадного програмування», «Розроблення веб-сервісів», «Android-розробка: основи, багатозначність, архітектура», «Вступ до iOS-розробки», «Прикладні задачі аналізу даних (Coursera). Варто зазначити, що відповідно до Закону України «Про освіту» (Закон, 2017), неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Отже, у нашому дослідженні такою формою неформальної освіти виступають онлайн курси підвищення кваліфікації. Ураховуючи, що інформальна освіта – це освіта, що передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зазначений напрямок роботи ми реалізуємо в контексті вимог наявних робочих навчальних програмах.

3. Значну увагу у процесі впровадження педагогічної технології в практику університетської освіти приділено виконанню завдань дослідницького характеру. Серед них ми розглядали проблему розроблення програмного забезпечення для розв'язання нелінійних

багатопродуктових задач оптимального розбиття множин з прогнозуванням оптимальних координат центрів підмножин та обмеженнями у формі рівностей і нерівностей і додатковими обмеженнями на пропускні здатності комунікацій та їх частинних випадків.

4. Серед заходів наукової конкуренції ми розглядали участь студентів у Міжнародній та Всеукраїнській студентських олімпіадах, конкурсі студентських наукових робіт, конференціях, виставках і майстер-класах, що стимулюють індивідуальну творчість студентів і розвиток системи НДРС в університеті.

Як свідчить практика, особливої популярності набули позааудиторні заходи (реалізовані під час дистанційного навчання за допомогою відео конференції), які поєднують наукову та навчальну роботу студентів. Серед них – зустрічі студентів зі стейкхолдерами та випускниками ЗВО, які реалізовано з метою формування у студентів усвідомлення значущості прогностичної компетентності як запоруки реалізації успішної професійної діяльності (у межах першого етапу впровадження педагогічної технології).

Отже, нами виділено етапи впровадження педагогічної технології формування прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук в практику університетської освіти: мотиваційно-цільовий, діяльнісний та оцінно-рефлексивний. У межах зазначених етапів подано відповідні форми, методи та засоби реалізації освітнього процесу, у тому числі в умовах дистанційної освіти. Новизна полягає у модернізації відомих у науково-методичній роботі форм, методів і засобів навчання у контексті формування прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук. Загалом отримані результати дозволяють перейти до з'ясування ефективності розробленої педагогічної технології.

Список використаної літератури

1. Антоненко А. В. Формування прогностичних умінь майбутніх менеджерів у вищих аграрних навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Черкаси, 2011. 19 с. **2. Наход С. А.** Методологічні підходи до розробки технології формування прогностичних умінь практичних психологів засобами інтерактивних технологій. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2014. № 2. С. 69–75. **3. Кугуєнко Г. В.** Формування прогностичних умінь в учнів основної школи у процесі вивчення хімії: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2009. 19 с. **4. Севастюк М. С.** Формування прогностичних знань та вмінь у студентів педагогічних факультетів (спеціальність «Початкове навчання»): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09. Київ, 2001. 17 с. **5. Демидова В. Г.** Формування в майбутніх педагогів прогностичного компонента професійної діяльності: автореф. дис. ...

канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2001. 20 с. **6. Азаров І. С.** Підготовка майбутніх офіцерів до прогностичної діяльності у процесі навчання у вищих військових навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2018. 270 с. **7. Коляда М. Г.** Педагогічне прогнозування: теоретико-методологічний аспект: монографія. Донецьк: Вид-во «Ноулідж», 2014. 268 с. **8. Закон** України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. **9. Закон** України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

References

1. Antonets, A. V. (2011). Formuvannia prohnostychnykh umin maibutnykh menedzheriv u vyshchykh ahrarnykh navchalnykh zakladakh [Prognostic skills formation of future managers in higher agricultural educational institutions]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Cherkasy [in Ukrainian]. **2. Nakhod, S. A.** (2014). Metodolohichni pidkhody do rozrobky tekhnolohii formuvannia prohnostychnykh umin praktychnykh psykholohiv zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii [Methodological approaches to the development of technology for the formation of practical psychologists prognostic skills using interactive technologies]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia «Pedahohika i psykholohiia». Pedahohichni nauky – Bulletin of Alfred Nobel University. Series «Pedagogy and Psychology»*. *Pedagogical sciences*, 2, 69-75 [in Ukrainian]. **3. Kuhuienko, H. V.** (2009). Formuvannia prohnostychnykh umin v uchniv osnovnoi shkoly u protsesi vyvchennia khimii [Formation of prognostic skills in primary school students in studying chemistry]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **4. Sevastiuk, M. S.** (2001). Formuvannia prohnostychnykh znan ta vmin u studentiv pedahohichnykh fakultetiv (spetsialnist «Pochatkove navchannia») [Formation of prognostic knowledge and skills in students of pedagogical faculties (specialty «Primary education»)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **5. Demydova, V. H.** (2001). Formuvannia v maibutnykh pedahohiv prohnostychnoho komponenta profesiinoi diialnosti [Formation of future teachers prognostic component of professional activity]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian]. **6. Azarov, I. S.** (2018). Pidhotovka maibutnykh ofitseriv do prohnostychnoi diialnosti u protsesi navchannia u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh [Preparation of future officers for prognostic activity in the process of training in higher military educational institutions]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **7. Koliada, M. H.** (2014). Pedahohichne prohnouzuvannia: teoretyko-metodolohichni aspekt [Pedagogical forecasting: theoretical and methodological aspect]. Donetsk: Vyd-vo «Noulidzh» [in Ukrainian]. **8. Zakon** Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine «On Higher Education»]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian]. **9. Zakon** Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

Прошкін В. В., Шаравара В. В. Упровадження педагогічної технології формування прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук у практику університетської освіти

У статті подано етапи впровадження педагогічної технології формування прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук у практику університетської освіти. I етап – мотиваційно-цільовий, його метою є формування у студентів усвідомлення значущості прогностичної компетентності як запоруки реалізації успішної професійної діяльності (переважно протягом I семестру навчання). II етап – діяльнісний. Мета – формування системи знань з прогностики, умінь і навичок реалізації прогностичної діяльності (переважно протягом II – III семестрів). III етап – оцінно-рефлексивний, його мета полягає в аналізі сформованості прогностичної компетентності студентів у процесі фахової підготовки (переважно IV семестр).

Розкрито зміст дисципліни за вибором «Прогностична діяльність в галузі інформаційних технологій». Її метою є формування у студентів комплексу теоретичних знань та методологічних основ в галузі прогностичної аналітики, а також практичних навичок, необхідних для застосування прогностики в професійній діяльності.

Подано цифровий інструментарій для реалізації педагогічної технології в умовах дистанційної освіти.

Розкрито основні напрямки реалізації науково-дослідної роботи студентів для формування прогностичної компетентності: участь у роботі наукового гуртка з актуальних проблем програмування «Комп'ютерні системи»; залучення студентів до неформальної освіти та реалізації самостійних наукових дослідження через проходження курсів на відкритих онлайн платформах; виконання завдань дослідницького характеру; участь у заходах наукової конкуренції (студентські олімпіади, конкурси, конференції, виставки, майстер-класи, що стимулюють індивідуальну творчість студентів і розвиток системи наукової роботи в університеті).

Ключові слова: прогностична компетентність, педагогічна технологія, майбутній бакалавр, комп'ютерні науки.

Прошкін В. В., Шаравара В. В. Внедрение педагогической технологии формирования прогностической компетентности будущих бакалавров компьютерных наук в практику университетского образования

В статье представлены этапы внедрения педагогической технологии формирования прогностической компетентности будущих бакалавров компьютерных наук в практику университетского образования. I этап – мотивационно-целевой, его целью является формирование у студентов осознания значимости прогностической компетентности как залога реализации успешной профессиональной деятельности (преимущественно I семестр обучения). II этап –

деятельностный. Цель – формирование системы знаний о прогностике, умений и навыков реализации прогностической деятельности (преимущественно II – III семестр). III этап – оценочно-рефлексивный, его цель заключается в анализе сформированности прогностической компетентности студентов в процессе профессиональной подготовки (преимущественно IV семестр).

Раскрыто содержание дисциплины по выбору «Прогностическая деятельность в области информационных технологий». Ее целью является формирование у студентов комплекса теоретических знаний и методологических основ в области прогностической аналитики, а также практических навыков, необходимых для применения прогностики в профессиональной деятельности.

Представлен цифровой инструментарий для реализации педагогической технологии в условиях дистанционного образования.

Раскрыты основные направления реализации научно-исследовательской работы студентов для формирования прогностической компетентности: участие в работе научного кружка по актуальным проблемам программирования «Компьютерные системы»; привлечение студентов к неформальному образованию и реализация самостоятельных научных исследований через прохождение курсов на открытых онлайн платформах; выполнения задач исследовательского характера; участие в мероприятиях научной конкуренции (студенческие олимпиады, конкурсы, конференции, выставки, мастер-классы, которые стимулируют индивидуальное творчество студентов и развитие системы научной работы в университете).

Ключевые слова: прогностическая компетентность, педагогическая технология, будущий бакалавр, компьютерные науки.

Proshkin V., Sharavara V. Introduction of Pedagogical Technology of Prognostic Competence Formation of Computer Sciences' Future Bachelors in the University Education Practice

The article presents the stages of pedagogical technology introduction of prognostic competence formation of Computer Sciences' future bachelors in the university education practice. The first stage is motivational-target, its purpose is to form students' awareness of prognostic competence importance as a guarantee of successful professional activity realization (mainly during the first semester of study). Stage second is activity. The purpose is to form a system of knowledge on prognosis, skills, and abilities to implement prognostic activities (mainly during the II – III semesters). Stage III is evaluative-reflexive, its purpose is to analyze the formation of students' prognostic competence in the process of professional training (mainly the IV semester).

The content of the discipline of choice «Prognostic activity in the field of information technology» is revealed. Its purpose is to form in students a set of theoretical knowledge and methodological foundations in the field of

forecasting analytics, as well as practical skills necessary for the application of prognostic in professional activities.

The digital tools for the realization of pedagogical technology in the conditions of distance education are given.

The main directions of research work realization of students for the formation of prognostic competence are revealed: participation in work of a scientific circle on actual problems of programming «Computer systems»; involvement of students in non-formal education and implementation of independent research through courses on open online platforms; fulfillment of research tasks; participation in scientific competition events (student competitions, contests, conferences, exhibitions, workshops that stimulate individual creativity of students and the development of the system of scientific work at the university).

Key words: prognostic competence, pedagogical technology, future bachelor, computer sciences.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

УДК 796.071.4.001

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-235-243

Сопотницька Олена Валеріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
теоретичних основ і методики фізичного виховання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна.
sopotnickaa@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2527-5097>

Котова Олена Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
теорії і методики фізичного виховання і спортивних дисциплін
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь, Україна.
Kotova171265@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4634-7427>

**САМОСТІЙНА РОБОТА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ В ОПАНУВАННІ ІГРОВИХ ВИДІВ СПОРТУ
НА ОСНОВІ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ**

Актуальність дослідження обумовлена тим, що однією із найвагоміших ознак, які характеризують готовність фахівця до професійної діяльності, є вміння самостійно і творчо працювати. Самостійна робота студентів сприяє розширенню кругозору, допомагає практично застосовувати знання, розвиває волюві якості, генерує впевненість в своїх можливостях, формує самостійність.

У науковій літературі всебічно висвітлено загальні аспекти підготовки майбутніх учителів фізичної культури (А. Воронов, М. Карченкова, А. Конох, О. Проніков, Л. Сущенко, О. Тимошенко, Б. Шиян та ін.), досліджено можливості компетентнісного підходу у формуванні професіоналізму вчителів фізичної культури (В. Зданюк, О. Онопрієнко, Н. Самсутіна, В. Троценко, Н. Фазлєєв, А. Чепелюк та ін.), проаналізовані психолого-педагогічні підходи до формування готовності вчителів фізичної культури до різних видів професійної діяльності (К. Дроздова, Є. Жуковський, Р. Карпюк, М. Карченкова, О. Котова, Р. Маслюк та ін.). Упровадження інноваційних технологій у професійну підготовку вчителів фізичної культури розглядалися у працях Г. Генсерук, В. Іщука, Н. Москаленко, Г. Омелянченко, В. Папучі, О. Печка, О. Суровової, Б. Ференчука, І. Шеремет, М. Янової та ін.

Виходячи із зазначеного у процесі написання статті, було поставлено завдання теоретично обґрунтувати та практично реалізувати

самостійну роботу майбутніх учителів фізичної культури в опануванні ігрових видів спорту на основі особистісно орієнтованого підходу.

Нині суттєво збільшилася роль самостійної роботи у формуванні когнітивної складової професійної діяльності майбутнього фахівця. Науковці С. Бегідова та С. Хазова доводять той факт, що безпосередній вплив на становлення майбутнього вчителя фізичної культури і розвиток його творчих здібностей має самостійна робота, тому «досвід самостійної роботи, який закладає основу для саморозвитку і самозбагачення особи, має бути сформований під час навчання у ЗВО. Самостійна робота – ідеал діяльності, оскільки в майбутньому цією діяльністю людина повинна займатися все життя» (Бегідова, 2007, с. 156). Як доказ того, що самостійна робота впливає на формування науково-теоретичного компоненту за умови впровадження особистісно орієнтованого навчання наведемо аргументи О. Сергієнка. Науковець доводить, що самостійна робота сприяє:

- 1) поглибленню і розширенню знань;
- 2) формуванню інтересу до пізнавальної діяльності;
- 3) оволодінню прийомами пізнання;
- 4) розвитку пізнавальних здібностей (Сергієнко, 2012, с. 229).

Подібна позиція задекларована у дисертаційному дослідженні В. Наумчука. Зокрема, науковець доводить, що весь навчально-виховний процес у педагогічному університеті повинен будуватися так, щоб не тільки озброювати студентів глибокими науковими знаннями, а й розвивати в них активність і діловитість, і що найважливіше, виховувати здатність творчо мислити і діяти самостійно (Наумчук, 2002). Встановлено, що самостійна робота сприяє самоосвіті, яка є вищою формою самовираження особистості, у якій активно приймають участь всі фізичні та духовні сили людини.

Характерною рисою самоосвітньої діяльності є її добровільний характер. Отже, під час цілеспрямованої самостійної роботи можна очікувати декілька позитивних змін. По-перше, очікуємо вдосконалення пізнавальної діяльності; по-друге, відбувається узгодження зовнішньої необхідності в самостійній роботі з внутрішньою мотиваційною сферою та інтересами; по-третє, проявлення волі; по-четверте, в майбутніх фахівців можна очікувати розвиток прагнення до самовдосконалення і активної самореалізації себе у якості тренера з ігрових видів спорту.

У методологічному аспекті самостійна робота студентів факультетів фізичного виховання має певні особливості, а саме: її організовує викладач, що спрямовує діяльність студентів, на виконання поставленої мети, але вона повинна здійснюватися без посередньої участі викладача; самостійна робота вимагає від викладача ретельного планування та ґрунтовного науково-методичного забезпечення. Самостійна робота майбутніх учителів фізичної культури, яка готує їх до тренерської діяльності в ігрових видах спорту на основі особистісно орієнтованого навчання, в нашому розумінні, це спеціально організована

навчально-пізнавальна діяльність студентів з урахуванням їх індивідуальних особливостей, спрямована на самостійне виконання навчальних завдань та формування самостійності, активності та творчих здібностей особистості. Викладачу необхідно створити належні умови для стимулювання самостійності студентів, потрібно виховувати у них відповідальність перед самим собою, допомагати скласти індивідуальну програму самовдосконалення.

Особистісно орієнтоване навчання, яке в рамках модернізації освіти, впроваджується у ЗВО України, впливає на організацію самостійної роботи студентів. При організації самостійної роботи майбутніх тренерів передбачається виявлення і врахування індивідуальних особливостей студентів, їх здібностей і схильностей, що забезпечить індивідуалізацію фахового навчання і виховання, формування творчої індивідуальності (Сопотницька, 2013, с. 237–242).

Згідно з дослідженнями О. Якубовської, при організації самостійної роботи за умов особистісно орієнтованого навчання необхідно, щоб навчальний матеріал включав досвід попереднього навчання; щоб вона була спрямована не тільки на розширення обсягу знань, узагальнення предметного змісту, але й на постійне перетворення набутого суб'єктного досвіду кожного студента та його узгодження з науковим змістом здобутих знань; щоб відбувалося активне стимулювання студентів до самостійної освітньої діяльності шляхом забезпечення можливості самоосвіти, саморозвитку, самовираження в ході оволодіння знаннями; щоб забезпечувався належний контроль та оцінка не тільки результату, а й головним чином процесу самоосвіти студента (Якубовська, 2002, с. 211–212).

У практичному аспекті самостійну роботу, яка пропонується студентам під час їх підготовки до тренерської діяльності в ігрових видах спорту було поділено на три *види*: аудиторна; позааудиторна обов'язкова; позааудиторна індивідуальна самостійна робота. Її реалізація відбувалася під час вивчення студентами навчальної дисципліни «Спортивні ігри та методика їх викладання» (2–4 семестри, 6 кредитів).

Аудиторна самостійна робота майбутніх учителів фізичної культури визначається навчальним планом і програмою навчальних дисциплін, регламентується навчальним розкладом і проходить під керівництвом викладача. Її ми реалізовували в ході семінарів, практичних і лабораторних занять, контрольних робіт, колоквиумів.

Зокрема, у процесі організації семінарів ми спеціально підсилювали методологічну роль в організації самостійної роботи, контролювали засвоєння змісту навчального матеріалу через експрес-опитування з конкретної теми, тестовий контроль, опитування у формі гри, міні-бесіди, міні-диспуту, розв'язування і аналізу різних ситуацій. На семінарських заняттях студенти складали методичні комплекси вправ для вивчення окремих технічних елементів, розбирали написання конспектів

тренувального заняття. Їм пропонувалися такі завдання: «Скласти методичний комплекс вправ для ознайомлення з технікою приймання і передачі м'яча двома руками зверху», «Скласти методичний комплекс вправ для удосконалення техніки приймання і передачі м'яча двома руками зверху».

Відзначимо, що під час семінарських занять самостійна робота організувалася як індивідуально, так і групами. Індивідуальні та групові форми самостійної роботи допомагали максимально врахувати індивідуальні особливості студентів, виявити серед них лідерів, здатних організувати роботу групи, і студентів, здатних доступно пояснити матеріал іншим членам команди. Ми помітили, що студенти з невисоким рівнем теоретичних знань вільніше себе почували, коли їх консультував їх колега-одногрупник, аніж викладач.

Серед індивідуальних форм аудиторної самостійної роботи добре себе зарекомендували тести як у паперовому, так і в електронному варіанті, що дозволили швидко і якісно перевірити рівень знань кожного студента, та індивідуальні домашні контрольні роботи у системі MOODL з кожного модуля за індивідуальними варіантами. Такі роботи сприяють максимальному врахуванню індивідуальних особливостей студентів (швидкість сприйняття матеріалу, темп виконання завдань, потребу в індивідуальних консультаціях, у додатковій методичній літературі). Це дає змогу кожному студенту обрати свій темп виконання роботи, одержати в зручній йому час консультацію, вільно користуватися методичною літературою, а головне – самому обрати ступінь важкості роботи (кожен варіант містив завдання різного рівня складності).

На практичних заняттях студенти засвоювали технічні прийоми, тактичні дії; вчилися організації, управління групою, подачі команд і розпоряджень; проводили як окремі частини навчально-тренувального заняття, так і заняття в цілому; організовували команди, проводили суддівство змагань.

Позааудиторна обов'язкова самостійна робота студентів включає індивідуальну роботу, виконання домашніх завдань при підготовці до лекцій, семінарів, практичних і контрольних робіт, заліків, а також виконання ІНДЗ, курсових і дипломних робіт, робота зі спортивною секцією в ЗНЗ, тренерська практика в дитячо-юнацькій спортивній школі (ДЮСШ). У цьому випадку керівництво викладача носить опосередкований характер, а саме викладач повинен дати завдання і встановити терміни його виконання, консультувати, аналізувати і оцінювати самостійну роботу майбутніх учителів фізичної культури, які мають намір здійснювати тренерську діяльність в ігрових видах спорту.

Домашні завдання для майбутніх тренерів запропоновані нами носили теоретико-методичний та практичний характер. Завдання теоретико-методичного характеру обумовлені теоретичними знаннями про історію, розвиток спортивної гри, її правила і суддівство, методикою навчання технічним прийомам гри, планування і місце гри у фізичному

вихованні школярів. Завдання практичного характеру були пов'язані з розвитком фізичних якостей у студентів, оволодіння ними технічними прийомами спортивної гри на рівні удосконалення. Домашні завдання були індивідуальні, групові та колективні. Вони вимагали творчого, пошукового підходу, прояву необхідних якостей особистості, оскільки спрямовані не лише на закріплення засвоєного матеріалу, але й пов'язані з підготовкою до засвоєння нового матеріалу на наступних заняттях.

Значні педагогічні можливості в організації самостійної пізнавальної діяльності студентів мають під час виконання *індивідуальних навчально-дослідних завдань* (ІНДЗ), які спрямовані на розвиток індивідуальності та неповторності кожного студента, як особистості, становлення навичок самостійної діяльності, формування потреби в самовдосконаленні. Реалізація ІНДЗ передбачає забезпечення належної підготовки майбутніх тренерів з урахуванням їх інтересів, досягнень, особливостей і досвіду, творче осмислення та систематизацію навчального матеріалу з досліджуваної проблеми; поповнення і поглиблення набутих у процесі аудиторної роботи знань, умінь і навичок (самостійний пошук інформаційних джерел, роботу з матеріалами Інтернету для отримання найновішої інформації з різних проблем педагогічної діяльності, їх науковий аналіз). ІНДЗ дозволили диференціювати та індивідуалізувати процес фахової підготовки майбутніх тренерів з ігрових видів спорту.

Робота зі спортивною секцією в ЗНЗ, як вид самостійної роботи, безпосередньо пов'язана з майбутньою тренерською діяльністю і виконувалася студентами під час проходження педагогічної практики в загальноосвітньому навчальному закладі. Відповідно до своєї спеціалізації студенти обирали спортивні секції, в яких 2-3 рази на тиждень проводили заняття зі школярами. Завдання студента-практиканта полягало у виявленні бажаючих займатись в шкільній секції та заохоченні до занять перспективних учнів, які з різних причин не займаються спортом. Робота зі спортивною секцією вимагає вміння реалізувати знання з теорії у практичній діяльності з школярами, враховувати інтереси, нахили, здібності та можливості кожного учня.

Самостійна тренерська практика в дитячо-юнацькій спортивній школі (ДЮСШ) виступала як «іспит» рівня готовності майбутніх учителів до тренерської діяльності, допомагала виявити недоліки у підготовці на протязі попередніх років. Вона індивідуалізувала і ранжувала прояв педагогічної майстерності кожного студента. Вимоги до проходження тренерської практики передбачали активну участь студентів у навчально-тренувальному процесі ДЮСШ, яка включає організаційно-ознайомлювальну, навчально-методичну, спортивно-масову, виховну, науково-дослідну роботу. Кожний вид роботи складав певний об'єм роботи, який необхідно виконати студенту-практиканту самостійно, проявивши свої творчі та професійні вміння.

Позааудиторна індивідуальна самостійна робота студентів передбачає самоосвітню роботу студентів, яка має будуватися на особистій зацікавленості та включати вивчення додаткових літературних джерел поза навчальною програмою, складання картотеки літератури за змістом майбутньої професійної діяльності, підбір особистої бібліотеки за основним напрямом професійної діяльності тренера з ігрових видів спорту, спостереження за роботою викладачів, тренерів, аналіз власних спостережень, відвідування тренерських семінарів із проблем, що сприяють підготовці студентів як фахівців з ігрових видів спорту, участь у науково-методичних конференціях, удосконалення фізичних якостей, технічних прийомів, тактичних дій, безпосередня участь у змаганнях різного рангу, обслуговування змагань в якості організатора, судді.

Узагальнення щодо видів самостійної роботи майбутніх учителів фізичної культури до тренерської діяльності в ігрових видах спорту представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Види самостійної роботи та форми її реалізації

Вид самостійної роботи	Форми навчальної діяльності студентів
Аудиторна	Семінари, практичні, лабораторні, контрольні роботи
Позааудиторна обов'язкова	Індивідуальна робота, виконання домашніх завдань, ІНДЗ, курсова робота, дипломна робота, робота зі спортивною секцією в ЗНЗ, тренерська практика в ДЮСШ
Позааудиторна індивідуальна самостійна	Вивчення додаткових літературних джерел поза навчальною програмою, складання картотеки літератури за змістом майбутньої професійної діяльності, підбір особистої бібліотеки, спостереження за роботою викладачів, тренерів, аналіз власних спостережень, відвідування тренерських семінарів, участь у науково-методичних конференціях, удосконалення фізичних якостей, технічних прийомів, тактичних дій, безпосередня участь у змаганнях різного рангу, обслуговування змагань в якості організатора, судді

Висновки. Вдосконалення самостійної роботи майбутніх учителів фізичної культури у якості тренерів на основі особистісно орієнтованого навчання розглядається нами як реальна можливість самостійно оволодівати знаннями, сформуванню власний світогляд та закласти ґрунтовні основи педагогічної майстерності тренера з ігрових видів спорту.

Перспективи подальших наших досліджень будуть спрямовані у площину практичної перевірки ефективності самостійної роботи та їх впровадження у навчально-виховний процес професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до тренерської діяльності.

Список використаної літератури

1. Бегидова С. Н. Основи формування опыта профессионально-творческого мышления педагога: учеб. пособ. для студ. вузов физич.

культ. / под общ. ред. М. Я. Виленского. Майкоп: Адыгейский гос. ун-т, 2007. С. 154–161. **2. Наумчук В. І.** Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор: дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Тернопіль, 2002. 232 с. **3. Сергієнко О. В.** Самостійна робота студентів в контексті особистісно-орієнтованого навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* 2012. Вип. 31. С. 227–230. **4. Сопотницька О. В.** Особливості особистісно-орієнтованого підходу у підготовці фахівців фізичного виховання до тренерської діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: зб. наук. праць. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт.* К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 7 (33). Т. 2 (Н–Я). С. 237–243. **5. Якубовська О. М.** Самостійна робота у контексті особисто-орієнтованого навчання. *Організація самостійної роботи слухачів в умовах інформаційного суспільства: матеріали наук.-метод. конф. (Одеса, 14 груд. 2001 р.).* Одеса: ОРІДУ УАДУ, 2002. С. 210–216.

References

1. Begidova, S. N. (2007). Osnovy formirovaniya opyta professional'no-tvorcheskogo myshleniya pedagoga [Basics of the formation of professional-creative teachers of the teacher]. (Pp. 154-161). Majkop: Adygejskij gos. un-t [in Russian]. **2. Naumchuk, V. I.** (2002). Profesiina pidhotovka maibutnikh vchyteliv fizychnoi kultury v protsesi samostiinoi roboty zi sportyvnykh ihor [Professional training of future teachers of physical culture in the process of independent work on sports games]. *Candidate's thesis.* Ternopil [in Ukrainian]. **3. Sergienko, O. V.** (2012). Samostiina robota studentiv v konteksti osobystisno-oriientovanoho navchannia [Independent work of students in the context of personality-oriented training]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific magazine of the NPU named after M. P. Drahomanov. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects, 31, 227-230* [in Ukrainian]. **4. Sopotnytska, O. V.** (2013). Osoblyvosti osobystisno-oriientovanoho pidkходу u pidhotovtsi fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia do trenerskoi diialnosti [Features of a person-oriented approach in the training of specialists in physical education to coaching activities]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury – Scientific magazine of the NPU named after M. P. Drahomanov. Series 15: Scientific and pedagogical problems of physical culture / Physical culture and sports, 7 (33), 2 (N–Ia), 237-243.* К.: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian]. **5. Yakubovskaya, A. N.** (2002). Samostiina robota u konteksti osobysto-oriientovanoho navchannia [Independent work in the context of personally-oriented learning]. *Orhanizatsiia samostiinoi roboty slukhachiv v umovakh*

informatiinoho suspilstva – Organization of independent work of students in the information society. (Pp. 210-216). Odesa: ORIDU UADU [in Ukrainian].

Сопотницька О. В., Котова О. В. Самостійна робота майбутніх учителів фізичної культури в опануванні ігрових видів спорту на основі особистісно орієнтованого навчання

Стаття присвячена дослідженню проблеми самостійної роботи майбутніх учителів фізичної культури в опануванні ігрових видів спорту. Завданням статті є теоретично обґрунтувати самостійну роботу майбутніх учителів фізичної культури до тренерської діяльності в ігрових видах спорту на основі особистісно орієнтованого підходу.

Висвітлено особливості самостійної роботи студентів факультетів фізичного виховання. Визначено поняття самостійна робота майбутніх учителів фізичної культури, яка готує їх до тренерської діяльності в ігрових видах спорту на основі особистісно орієнтованого навчання.

Доведено вплив особистісно орієнтованого навчання на організацію самостійної роботи студентів. Описані види і форми самостійної роботи майбутніх учителів фізичної культури до тренерської діяльності в ігрових видах спорту (аудиторна, позааудиторна обов'язкова, позааудиторна індивідуальна самостійна робота).

Отже, вдосконалення самостійної роботи майбутніх учителів фізичної культури у якості тренерів на основі особистісно орієнтованого навчання розглядається нами як реальна можливість самостійно оволодіти знаннями, сформулювати власний світогляд та закласти ґрунтовні основи педагогічної майстерності тренера з ігрових видів спорту.

Ключові слова: самостійна робота, майбутній учитель фізичної культури, особистісно-орієнтоване навчання, ігрові види спорту.

Сопотницкая Е. В., Котова Е. В. Самостоятельная работа будущих учителей физической культуры в овладении игровыми видами спорта на основе личностно ориентированной учебы

Статья посвящена исследованию проблемы самостоятельной работы будущих учителей физической культуры в овладении игровыми видами спорта. Задачей статьи является теоретически обосновать самостоятельную работу будущих учителей физической культуры к тренерской деятельности в игровых видах спорта на основе личностно ориентированного подхода.

Отражены особенности самостоятельной работы студентов факультетов физического воспитания. Определено понятие самостоятельная работа будущих учителей физической культуры, которая готовит их к тренерской деятельности в игровых видах спорта на основе личностно ориентированной учебы.

Доказано влияние личностно ориентированной учебы на организацию самостоятельной работы студентов. Описанные виды и формы самостоятельной работы будущих учителей физической культуры

к тренерской деятельности в игровых видах спорта (аудиторная, позааудиторна обязательная, позааудиторна индивидуальная самостоятельная работа).

Следовательно, совершенствование самостоятельной работы будущих учителей физической культуры в качестве тренеров на основе лично-ориентированной учебы рассматривается нами как реальная возможность самостоятельно овладеть знаниями, сформировать собственное мировоззрение и заложить обстоятельные основы педагогического мастерства тренера из игровых видов спорта.

Ключевые слова: самостоятельная работа, будущий учитель физической культуры, лично-ориентированное обучение, игровые виды спорта.

Sopotnytska O., Kotova O. Independent work of Future Teachers of Physical Culture in a Capture the Playing Types of Sport on the Basis of the Personality Oriented Studies

The article is devoted research of problem of independent work of future teachers of physical culture in a capture the playing types of sport. A task the article is in theory to ground independent work of future teachers of physical culture to trainer's activity in the playing types of sport on the basis of the personality oriented approach.

The features of independent work of students of faculties of physical education are reflected. Certainly concept independent work of future teachers of physical culture which prepares them to trainer's activity in the playing types of sport on the basis of the personality oriented studies.

Influence of the personality oriented studies is well-proven on organization of independent work of students. Described types of independent work of future teachers of physical culture to trainer's activity in the playing types of sport (audience, pozaauditorna obligatory, pozaauditorna individual independent work) and given forms of its realization.

Consequently, perfection of independent work of future teachers of physical culture in quality of trainers on the basis of the personality oriented studies is examined by us as the real possibility independently to seize knowledges, to form an own world view and pawn the detailed bases of pedagogical trade of trainer from the playing types of sport.

Key words: independent work, future teacher of physical culture, personality-oriented training, gaming sports.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., доц. Мазін В. М.

УДК 378 .147.091.33-027.22:376

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-244-251

Тельна Ольга Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри корекційної освіти та спеціальної психології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, м. Харків, Україна.
olga_tilna@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5474-9066>

ПРАКТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

В умовах сучасного етапу трансформації вітчизняної освітньої системи дедалі більше уваги приділяється питанням ефективної організації навчально-виховного процесу: забезпечення доступності якісної освіти для всіх категорій дітей, створення позитивного психологічного клімату в класі чи групі дитсадка, максимальний розвиток індивідуального потенціалу кожної дитини тощо. У цьому контексті на перший план виходять проблеми ранньої та всебічної допомоги дітям, які мають психофізичні розлади й зумовлені ними спеціальні освітні потреби.

Якісне розв'язання проблем навчання, виховання, корекції та соціальної адаптації дітей із порушеннями психофізичного розвитку безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки фахівців спеціальної освіти. Тому в комплексі завдань, пов'язаних із формуванням професійної компетентності здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта», особливого значення набуває проблема підготовки майбутніх фахівців до практичної роботи з дітьми, котрі мають аномалії психофізичного розвитку.

У спеціальній педагогіці питання підготовки майбутніх фахівців були предметом досліджень багатьох авторів (І. Бгажнокова, В. Бондар, Г. Гуровець, І. Єременко, С. Забрамна, В. Засенко, Г. Коренева, М. Кот, Ю. Круглов, В. Лапшин, І. Левіна, С. Миронова, Н. Назарова, Б. Селіверстов, В. Синьов, С. Соколова, Л. Томічова, К. Туджанова, В. Турчинська, О. Чекурда, С. Шаховська та ін.) (Миронова, 2007). Проте деякі принципово важливі питання підготовки кваліфікованих кадрів за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» з повною вищою педагогічною освітою потребують подальшого розгляду з метою їх узгодження з актуальними вимогами часу.

Метою дослідження є аналіз особливостей перебігу та визначення можливостей педагогічної практики у формуванні професійної

компетентності здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта».

У дослідженні було використано методи інтроспективного теоретичного аналізу сучасних наукових джерел, у яких розглядаються проблеми формування фахових компетентностей здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» першого (бакалаврського) рівня.

Відомо, що подолання порушень аномального розвитку не відбувається стихійно. Дитина з психофізичними розладами значно більшою мірою, ніж дитина, що розвивається нормально, потребує своєчасного і всебічного систематичного педагогічного впливу. Чим раніше починається такий вплив тим більшого корекційно-компенсаторного ефекту вдається досягти. Отже фахівцям спеціальної освіти, котрі працюють переважно у закладах дошкільної освіти (ЗДО), інклюзивно-ресурсних центрах (ІРЦ) та реабілітаційних установах різного типу, мережа яких в Україні постійно розширюється, належить вирішальна роль у діагностиці, подоланні та профілактиці відхилень у психофізичному розвитку дітей із особливими освітніми потребами, формуванні у кожної дитини максимально можливого рівня сенсорного, фізичного, інтелектуального, морального розвитку, підготовці дітей до шкільного навчання. Тому в системі корекційного навчання та виховання провідного значення набуває як особистість педагога, так і рівень його професійних знань і вмінь, серед яких найважливіше місце посідають корекційно-практичні (Колесник, 2006).

Готуючи здобувачів освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта», заклад вищої освіти має навчити їх володіти усіма компонентами майбутньої професійної діяльності, найважливішими з яких є уміння переносити теоретичні знання у практичну роботу та коригувати порушення психофізичного розвитку дітей із особливими потребами (Міністерство освіти і науки України, 2020).

Зокрема, О. Мартинчук наводить такі компоненти професійно-особистісної готовності майбутнього спеціального педагога:

- Мотиваційний. Сукупність стійких мотивів до роботи в умовах інклюзивної освіти, спрямованість на здійснення ефективного процесу навчання та виховання, визнання кожної дитини суб'єктом навчально-виховної діяльності, формування внутрішньої готовності до позитивного сприймання дітей із особливостями психофізичного розвитку;

- Когнітивний. Система знань і уявлень про проблему інвалідності, особливості психофізичного розвитку осіб з обмеженими можливостями й особливості побудови освітнього процесу, в якому беруть участь діти з особливими освітніми потребами;

- Креативний. Відображає творчу активність і особистісні якості педагога, що дозволяють створювати нові матеріальні та духовні цінності, а також розвивати творчий потенціал дітей із особливостями психофізичного розвитку, враховуючи їх можливості;

• Діяльнісний. Складається із способів і прийомів реалізації професійно-педагогічних знань у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами та передбачає формування у майбутніх педагогів відповідних професійних компетенцій (Мартинчук, 2012).

По закінченні навчання фахівці зі спеціальної освіти мусять володіти загально-корекційними вміннями (такими, як вміння планувати, прогнозувати корекційну роботу в закладі освіти, передбачати й оцінювати її результати тощо.) і суто специфічними корекційними вміннями для того, щоб скоригувати відхилення психофізичного розвитку дітей (забезпечувати рівномірне та всебічне формування їх особистості, запобігати виникненню вторинних ознак провідного розладу).

Головною метою практичної підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти є сприяння вихованню професійних якостей і психічних властивостей особистості завтрашнього спеціаліста, розвитку у студентів інтересу до обраної професії. Під час педагогічної практики студенти-практиканти, спираючись на зразки методичних матеріалів і використовуючи настанови методиста, оволодівають основами конструктивно-планувальних, комунікативно-навчальних, організаційних, дослідницьких умінь. Всі види практичної підготовки організуються в межах навчального процесу та передбачають залучення здобувачів освіти до систематичної педагогічної діяльності, до нових підходів у системі навчання та виховання дітей із порушеннями психофізичного розвитку.

Пасивна й активна педагогічна практика відіграє важливу роль у формуванні єдності теоретичної та практичної підготовки майбутніх бакалаврів спеціальної освіти, забезпечуючи комплексність системи науково-теоретичних знань і організаційних умінь, що, в свою чергу, веде до становлення професійних компетенцій майбутнього фахівця. З огляду на це, мета проходження студентами педагогічної практики в спеціальних та інклюзивних закладах освіти полягає у здійсненні їхньої теоретичної та практичної підготовки до роботи з дітьми, котрі мають відхилення психофізичного розвитку.

Основними завданнями педагогічної практики здобувачів освіти є:

1. поглиблення, розширення, конкретизація та закріплення теоретичних знань, одержаних під час навчання та формування практичних умінь і навичок використовувати ці знання у навчально-виховній роботі з дітьми, котрі мають відхилення психофізичного розвитку;

2. ознайомлення з особливостями корекційно-педагогічної, діагностико-консультативної корекційно-виховної, психокорекційної діяльності в ЗДО, ІРЦ НРЦ, до яких ходять діти з психофізичними розладами;

3. формування навичок самостійного планування та проведення з дітьми фронтальних, підгрупових, індивідуальних занять, із

використанням різноманітних методів, які активізують пізнавальну діяльність дітей із порушеннями психофізичного розвитку та корегують наявні відхилення;

4. формування вмінь і навичок розробки індивідуальних корекційно-розвивальних освітніх програм, виконання функцій спеціального педагога в спеціальному чи загальноосвітньому навчальному закладі;

5. ознайомлення з загальними вимогами до оформлення кабінету, з дидактичними посібниками та наочністю (за нозологіями), необхідними для роботи з дітьми, котрі мають відхилення психофізичного розвитку;

6. формування вмінь і навичок проведення соціально-корекційної роботи з родинами, в яких виховуються діти з психофізичними розладами;

7. виховання особистісних якостей (емпатії, співчуття), необхідних для успішної роботи як із дітьми, котрі мають особливі освітні потреби, так і з їхніми батьками;

8. формування та закріплення позитивної мотивації до виконання обов'язків спеціального педагога;

9. актуалізація прагнення до всебічного поширення психолого-педагогічних знань, удосконалення своєї педагогічної майстерності, психологічної підготовки, застосування творчого підходу до розв'язання завдань виховання дітей із психофізичними розладами.

Ці завдання пасивної й активної педагогічної практики логічно реалізуються в корекційно-педагогічному, діагностико-консультативному, дослідницькому та культурно-просвітницькому напрямках професійної діяльності студентів спеціальної освіти.

Кожен із цих напрямів передбачає оволодіння комплексом науково-теоретичних знань і практичних умінь, що забезпечують високий рівень виконання таких професійних обов'язків спеціального педагога як:

1. компенсація та корекція порушень розвитку в умовах особистісно зорієнтованого підходу до освіти та загального розвитку дітей, які мають психофізичні розлади;

2. педагогічне дослідження, освіта, розвиток, абілітація, реабілітація та соціальна адаптація дітей із особливими освітніми потребами як у спеціалізованих групах корекційно-розвивального навчання, так і в навчальних закладах, що реалізують програми інтегрованого чи інклюзивного навчання;

3. розробка, коригування індивідуальних програм розвитку, освіти та корекційної роботи на основі психолого-педагогічної діагностики дітей із психофізичними розладами;

4. психолого-педагогічне вивчення особливостей психофізичного розвитку, освітніх потреб і можливостей дітей із різноманітними порушеннями;

5. надання консультативної допомоги членам родин дітей із розладами психофізичного розвитку в питаннях, пов'язаних із сімейним вихованням і соціалізацією дітей із особливими освітніми потребами;

6. планування корекційно-розвивальної роботи з урахуванням специфіки освітньої програми й індивідуальними особливостями психофізичних розладів (первинного та вторинного характеру), наявних у дитини;

7. формування світогляду, естетичних уявлень і загальної культури в дітей із особливими освітніми потребами;

8. пропаганда в суспільстві адекватного сприйняття і толерантного ставлення до дітей із порушеннями психофізичного розвитку.

Окрім того, важливим аспектом проходження педагогічної практики студентів спеціальної освіти у спеціальних та інклюзивних закладах освіти є безпосереднє перебування в корекційно-розвивальному середовищі, що надає можливість майбутнім фахівцям не тільки опанувати професійними навичками, але й встановити неформальний емоційний контакт із нетиповими дітьми, що забезпечує значне підвищення рівня емпатії, співчутливості, толерантності. Неабиякого значення також має щоденне спілкування здобувачів освіти з педагогами-практиками, котрі постійно працюють із дітьми, котрі мають порушення психофізичного розвитку, та можуть поділитися неоціненним практичним досвідом, набутим в результаті тривалої педагогічної діяльності в системі спеціальної чи інклюзивної освіти.

Отже, проведене нами дослідження цілей, завдань і можливостей педагогічної практики, яку проходять студенти спеціальної освіти впродовж усього періоду навчання у ЗВО, показало її важливість у професійному становленні майбутніх спеціальних педагогів, забезпеченні високого рівня їхньої корекційно-педагогічної компетентності, розвитку загальної культури та належного ставлення до виконання професійних обов'язків.

Під час педагогічної практики в закладі освіти студенти спеціальної освіти оволодівають такими необхідними для майбутньої професійної діяльності вміннями та навичками як:

- уміння планувати та проводити корекційно-розвивальну навчально-виховну роботу з групою та окремими дітьми;

- під час проведення занять використовувати доцільні методи та прийоми, добирати відповідний дидактичний матеріал і наочність, складати конспекти занять;

- детально вивчати й аналізувати нормативно-методичну документацію закладу освіти та використовувати її у своїй практичній діяльності (Колесник, 2006);

- постійно підтримувати зв'язки з вихователями, логопедом, психологом, іншими спеціалістами та батьками дітей, що дозволяє забезпечити високий рівень підготовки педагогічних кадрів до роботи в системі спеціальної та інклюзивної освіти.

Подальшого дослідження, на нашу думку, потребують питання мотиваційно-ціннісного компоненту професійної діяльності майбутніх фахівців спеціальної освіти та можливостей їх залучення до просвітницької та самоадвокаційної роботи на рівні місцевої громади, адже активна позиція майбутніх фахівців спеціальної освіти допоможе їм швидше інтегруватись у професійне співтовариство та сприятиме більш успішній реалізації отриманих у процесі навчання в ЗВО знань, умінь і навичок.

Список використаної літератури

1. Мартинчук О. В. Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. *Вісник психології і соціальної педагогіки: збірник наук. праць*. Вип. 8. Київ, 2012. URL: http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць_Випуск_8.

2. Миронова С. П. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх учителів до корекційної роботи в освітніх закладах для дітей з вадами інтелекту: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.03; Інститут спеціальної педагогіки АПН України. Київ, 2007. 36 с. **3. Педагогічна практика:** навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Спеціальність 6.010100; 7.010106; 8.010106. Дефектологія. Корекційна психопедагогіка (олігофренопедагогіка) / І. П. Колесник [и др.]; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 89 с. **4. Стандарт** першого рівня вищої освіти – ступеня бакалавра з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 016 «Спеціальна освіта», затверджений наказом МОН України від 16.06.2020 р. № 799; Мін-во освіти і науки України. Київ, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/06/17/016-spetsialna-osvita-bakalavr.pdf>.

References

1. Martynchuk, O. V. (2012). Pidhotovka maibutnikh pedahohiv do profesiinoi diialnosti v umovakh inkluzyvnoi osvity [Preparing of future teachers to professional activities in inclusive education]. *Visnyk psykholohii i sotsialnoi pedahohiky – Herald of psychology and Social Pedagogy*, 8. Kyiv. Retrieved from http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць_Випуск_8 [in Ukrainian]. **2. Myronova, S. P.** (2007). Teoretyko-metodychni osnovy pidhotovky maibutnikh uchyteliv do korektsiinoi roboty v osvithnikh zakladakh dlia ditei z vadamy intelektu [Theoretical and methodical bases for pre-service training of future teachers for correctional work in education settings for children with intellectual disabilities]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **3. Kolesnyk, I. P.** et al. (2006). Pedahohichna praktyka [Pedagogical practice]. Kyiv [in Ukrainian]. **4. Standart** pershoho rivnia vyshchoi osvity – stupenia bakalavra z haluzi znan 01 Osvita/Pedahohika spetsialnosti 016 «Spetsialna osvita», zatverdzhenyi nakazom MON Ukrainy vid 16.06.2020 r. № 799 [A Standard

of 1st Level of Higher education at Bachelor Degree in 01 Education/ Pedagogy, with qualification in 016 «Special Education», approved by the decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 16.06.2020 № 799]. (2020). Kyiv. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/06/17/016-spetsialna-osvita-bakalavr.pdf> [in Ukrainian].

Тельна О. А. Практичний компонент у професійній підготовці майбутніх фахівців спеціальної освіти

У статті розглянуто актуальні проблеми професійного становлення здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта першого (бакалаврського рівня)». Особливу увагу приділено розгляду мети та завдань проходження практики студентами спеціальної освіти в профільних установах, а також загальним і спеціальним компетентностям, що їх здобувачі освіти отримують на різних етапах задіяності в практично-педагогічній діяльності. Розглядаються й особливості взаємодії студентів спеціальної освіти з педагогами-практиками з акцентом на корисності інтерперсональної взаємодії майбутніх і діючих фахівців. Автором доведено, що проходження педагогічної практики впродовж усього навчання в спеціальних та інклюзивних освітніх установах має значний позитивний вплив на підвищення педагогічної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти. На завершення, зауважується необхідність залучення студентів спеціальної освіти до просвітницької та самоадвокаційної роботи на рівні місцевих громад.

Ключові слова: педагогічна практика, студенти спеціальної освіти, професійна компетентність.

Тельная О. А. Практический компонент в профессиональной подготовке будущих специалистов специального образования

В статье рассмотрены актуальные проблемы профессионального становления соискателей образования по специальности 016 «Специальное образование» первого (бакалаврского) уровня. Особенное внимание уделяется рассмотрению целей и задач прохождения практики студентами специального образования в профильных учреждениях, а также общин и специальным компетентностям, формирующимся у соискателей образования на разных этапах задействованности в практически-педагогическую деятельность. Рассматриваются и особенности взаимодействия студентов специального образования с педагогами-практиками с акцентом на полезности интерперсонального взаимодействия будущих и действующих специалистов. Автором доказано, что прохождение педагогической практики в течение всего времени обучения в специальных и инклюзивных учреждениях образования оказывает значительное позитивное влияние на повышение уровня профессиональной

компетентности будущих специальных педагогов. В заключение, отмечается необходимость вовлечения студентов специального образования в просветительскую и самоадвокационную работу на уровне местных советов.

Ключевые слова: педагогическая практика, студенты специального образования, профессиональная компетентность.

Telna O. Practical Component in Professional Training of Future Special Educators

The article explores some acute issues of the professional training with students of the Special Education departments. Closer attention is given to analysis of the purpose and goals of having practical classes in special and inclusive educational settings, as well as to general and special competences, gaining by students in process of participating in various practical activities at an educational setting. Author also looks at some peculiarities of the students' interaction with in-service teachers with an emphasis on usefulness of building interpersonal relationship between future and present specialists. The analysis provided shows that teaching practice in special and inclusive educational settings during the whole program of their learning has positive impact on the professional competence of the future special educators. Author concludes by saying that practical component in training of special educators needs further improvement, especially in the sphere of involving future specialists into self-advocacy and human rights campaigns.

Key words: teaching practice, students of special education, professional competence.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

УДК 378:016:796

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-252-260

Школа Олена Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри фізичного виховання
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, м. Харків, Україна.
alesikk1974@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3013-0423>

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасний стан фізичного виховання в Україні характеризується, з одного боку постійним оновленням його змісту, форм та засобів, про що свідчить постійне вдосконалення навчальних програм та нормативних актів (Національна стратегія розвитку освіти, Закони України «Про освіту», 2014; «Про інноваційну діяльність», 2012), а з іншого боку, фізичне виховання відзначається зниженням його ефективності, що засвідчується тенденцією зниження рівня здоров'я населення.

Проведений аналіз наукових джерел, засвідчує, що концептуальні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури та спорту розглядали у своїх працях такі науковці: В. Платонов, О. Тимошенко, О. Школа та ін.; організації освітнього процесу в закладах вищої освіти фізичної культури (О. Отравенко, 2017; В. Жамардій, 2019 та ін.). На думку М. Носко, Г. Грібана, О. Школи, 2020 та інших основною причиною вказаного вище є недооцінка в суспільстві провідної ролі здорового способу життя в процесі формування здоров'я людини, зокрема такої значної складової як рухова активність. В умовах пандемії й так дуже обмеженою. Як відображення описаного соціального становища, в закладах освіти на сьогодні спостерігається низька ефективність традиційної системи фізичного виховання, спрямованої на підвищення стану фізичної підготовленості молоді, а підготовка фахівців певного напрямку навчання не має належного рівня.

З точки зору таких вчених, як: О. Отравенко, 2019; О. Фоменко, В. Фоменко, 2019 та ін., покращити ситуацію може синхронізація мети сучасної системи фізичного виховання, а саме формування здоров'я та особистісної фізичної культури, з його змістом – тобто, «виховання тілесного через духовне» (П. Лесгафт). Саме тому, на їх думку, змінюються навчальні програми переорієнтовуючись з освітньо-спортивного напрямку на компетентісно-діяльнісний.

Напрямами вирішення вказаного завдання, на думку

В. Загвязінського, В. Краєвського, є інноваційний характер підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних до творчості, самостійності, професійного саморозвитку, освоєння та впровадження наукоємних та інформаційних технологій (Загвязінський, 2006; Краєвський, 2007).

Відповідно до вказаного вище, актуальною є проблема підготовки таких фахівців фізичної культури для ЗЗСО, які б були у змозі використовувати свій особистісний потенціал та активно пізнавати оточуючий світ. Дана професійна підготовка повинна ґрунтуватися на використанні інтерактивних методів та технологій навчання (Ю. Бистрова, 2015; С. Сисоєва, 2011; О. Школа, 2012), бо їх основним завданням цих методів є підвищення рівня пізнавальної активності студентів.

Також основними проблемами в закладах вищої освіти є: недостатня профільна підготовка майбутніх фахівців у системі закладів загальної середньої освіти – заклад вищої освіти; невідповідність вимог, що висуваються до сучасного фахівця ринком праці, змісту навчання та навчально-методичного забезпечення; недосконала система методів навчання; оцінки рівня професійної підготовки фахівця з фізичної культури.

Метою дослідження є виявлення соціально-педагогічних передумов впровадження інтерактивних технологій навчання в процес професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. Однак, у спеціальній науково-методичній літературі цьому питанню приділяється недостатньо уваги, що й зумовило актуальність нашого дослідження.

З метою виконання завдань дослідження, було проведено соціологічне опитування серед 442 студентів факультетів фізичного виховання педагогічних закладів вищої освіти. Погрішність результатів становить 3% для конкретної одиничної події при 95% рівні довіри. Як засвідчує аналіз фахової науково-методичної літератури, специфічними рисами фізичного виховання є його природність та нерозривність з життям, тобто фізичне виховання носить прикладний характер. Зрозуміло, що в сучасності, а саме в умовах постійної зміни інформаційного простору, розширення можливостей фізкультурного дозвілля, зміни інтересів та зниження інтересу підростаючого покоління до важких видів спортивного тренування, доволі частоті трансформації мети шкільного фізичного виховання, актуальною проблемою є підготовка таких вчителів фізичної культури, які характеризувалися творчістю, комунікативністю, гнучким творчим мисленням, умінням адаптуватися до будь-якої складної робочої ситуації, тобто характеризувалися певними фаховими компетенціями.

На думку багатьох дослідників вирішувати такі завдання можливо за рахунок включення студентів у діалогове навчання, тобто застосовувати в освітньому процесі інтерактивні технології. Однак, на даному етапі використання інтерактивних методів та технологій у

процесі підготовки фахівців за напрямком «Фізичне виховання» є недостатньо вивченим.

З метою дослідження вказаних аспектів, впродовж 2020-2021 навчального року нами було проведено спеціальне опитування студентів Харківської гуманітарно-педагогічної академії, яка готує вчителів фізичної культури. У процесі дослідження використовувалася анкета закритого типу, яка містила питання, пов'язані з використанням інтерактивних методів в освітньому процесі викладачами. Результати узагальнювалися у таблиці 1.

Таблиця 1

Передумови використання інтерактивних технологій у процесі підготовки вчителів фізичної культури (з точки зору студентів)

№ п/п	Напрямок опитування	ХГПІА n=203	
1	Кількість студентів, які вважають, що викладачі на заняттях ураховують їх точку зору	89,7	
2	Кількість студентів, які вважають, що використовують під час навчання власний життєвий досвід	88,7	
3	Кількість студентів, які вважають, що виявляють активність під час навчання	78,3	
4	Кількість студентів, які вважають, що викладачі підтримують їх ініціативи та активність	81,3	
5	Кількість студентів, які вважають, що викладачі заохочують їх до творчого вирішення поставлених навчальних цілей та завдань	69	
6	Кількість фахових дисциплін, що студенти вивчають на курсі	5-7	6,4
		8-10	13,8
		11-13	17,2
		13-15	39,4
7	Кількість викладачів, на думку студентів, які сприяють активізації, ініціативності, творчості студентів, використанню їх життєвого досвіду	1-2	5,4
		3-4	21,7
		5-7	22,2
		8-10	22,2
		11-13	4,4
13-15	16,7		
8	Кількість студентів, які бажають, щоб на заняттях викладачі сприяли активізації, ініціативності, творчості студентів, використанню їх життєвого досвіду	84,2	
9	Кількість студентів, які вважають, що викладачі ставлять перед ними творчі завдання	54,2	
10	Кількість студентів, які вказують, що на заняттях вони мають працювати в малих групах	41,4	
11	Кількість студентів, що вказують, що у процесі підготовки на заняттях мають використовувати навчальні ігри (рольові, імітації, ділові та освітні ігри)	37	
12	Кількість студентів, які вказують, що їм задаються соціальні проекти (публікації, фільми, виставки, казки тощо)	40,7	
13	Кількість студентів, які вказують на те, що на парах обговорюються дискусійні питання (наприклад у формі ток-шоу, симпозиуми тощо)	34,2	
14	Кількість студентів, які вказують на те, що під час навчання вони беруть участь у таких заходах як «Дерево рішень», «Мозковий штурм» тощо	14,8	

15	Кількість викладачів, на думку студентів, які використовують під час викладання вказані в пунктах 9-14 інтерактивні методи	1-2	20,7
		3-4	15,3
		5-7	25,6
		8-10	12,3
		11-13	4,9
		13-15	3,5
16	Кількість студентів які бажають, щоб на заняттях викладачами застосовувались вказані в пунктах 9-14 інтерактивні методи		55,7
17	Кількість студентів, які вказують на те, що на лекції до них запрошуються фахівці з даної дисципліни		32,5
18	Кількість студентів, які вказують на те, що їм проводять навчаючи екскурсії		55,2
19	Кількість студентів, які бажають, щоб час викладання фахових дисциплін використовувалися вказані в пунктах 16-17 інтерактивні форми		75,7

Аналіз матеріалів, представлених у табл. 1, засвідчив, що переважна більшість опитаних респондентів вважає, що між викладачами та студентською аудиторією встановлено достатньо щільний контакт. Це підтверджується тим, що 89,7% студентів ХГПА вказують на те, що викладачі враховують їх точку зору при проведенні занять. Також це підтверджується й тим, що у середньому 77,3% студентів вважають, що викладачі дозволяють їм використовувати під час опанування навчальним матеріалом власний життєвий досвід.

Аналіз опитування також засвідчив, що переважна більшість студентів (78,3%) мають думку, що вони є достатньо активними під час навчання. При цьому викладачі підтримують їх ініціативність та активність (у середньому 77,1%) та заохочують до творчого вирішення поставлених навчальних цілей та завдань (у середньому – 66,4%). Зауважуємо, що розбіжності у відповідях у розрізі ЗВО знаходяться у межах статистичної помилки ($p < 0,05$), відповідно результати опитування можна вважати достовірно рівними.

Отже, на підставі даного аналізу можна зробити висновок, що у Харківській гуманітарно-педагогічній академії, з точки зору студентів, існують необхідні педагогічні умови (контакт викладачів зі студентами, заохочення та підтримка викладачами творчості, ініціативності та активності студентів) для впровадження інтерактивних методів навчання.

Однак, результати опитування підтверджують, що кількість таких викладачів в закладах вищої освіти коливається в середньому від 3 (34,1% відповідей) до 7 (29,3% відповідей). Враховуючи при цьому, що кількість фахових дисциплін становить понад 11 (у середньому 72,2% відповідей), зауважуємо, що не усі викладачі циклу фахової підготовки організовують діалогове навчання та застосовують об'єкт-об'єктне навчання. Про це свідчать такі дані, представлені у табл. 1, щодо кількості студентів, які вважають, що педагоги ставлять перед ними творчі завдання (54,2%), а також тих студентів, що вказують як спосіб організації занять – роботу у малих групах (лише від 41,4% до 45,6%) та у формі навчаючих ігор (від 33,6% до 42,1%).

Також лише третина студентів (40,7%) вказує на те, що під час навчання їм задаються різноманітні соціальні проекти (публікації, відеофільми, виставки тощо). Приблизно така ж кількість респондентів (34,2%) відмічає, що на заняттях вони обговорюють проблемні питання у вигляді таких ігор як «ток-шоу», «симпозіум» або «конференція». Набагато менше студентів-майбутніх вчителів фізичної культури, відмічають, що на заняттях використовують такі інтерактивні методи як «Дерево рішень», «Мозковий штурм» (14,8%). При цьому представлені вище інтерактивні методи застосовує від 1 (у середньому 21,3%) до 7 (у середньому 23,1%) викладачів. Проте, кількість студентів, яким цікаві такі форми організації навчання, становить у середньому 68,5%, тобто переважна більшість.

Аналіз результатів із табл. 1 також показав, що з низкою інтенсивністю під час викладання фахових предметів використовуються можливості такої форми навчання як лекції, що проводяться запрошеним фахівцем-практиком. На це вказують 32,5% студентів ХГПА. Також нерегулярно використовується форма освіти у вигляді навчаючих екскурсій. Про існування такої форми знають лише 55,2% респондентів, опитаних у ХГПА. Проте респондентів, бажаючих слухати лекції спеціалістів практиків та відвідувати фахові установи та організації, становить $\frac{3}{4}$ від загальної кількості студентів. Таких 75,7%.

У цілому, проведений аналіз дозволив установити, що переважна більшість студентів бажають навчатися у системі суб'єкт-суб'єктного навчання. Так, таких студентів 84,2%.

Висновки. В результаті проведеного під час дослідження соціологічного опитування серед студентів, майбутніх вчителів фізичної культури, виявлено, що у вказаному закладі вищої освіти існують соціально-педагогічні передумови для впровадження інтерактивних форм навчання. Переважна більшість студентів бажає брати участь у такій навчальній роботі, що забезпечить, на нашу думку, активізацію пізнавального процесу.

Перспективи подальших розвідок потребують можливості застосування інтерактивних технологій в закладах загальної середньої освіти на уроках фізичної культури, а також розробки методики професійної підготовки майбутніх вчителів та їх впровадження.

Список використаної літератури

- 1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 н. р.** URL: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/zvyazki-z-gromadskisty-ua-zmi/gromadskeobgovorennya/4710> (дата звернення: 04.03.2021).
- 2. Про вищу освіту:** Закон України від 01.07.2014 № 1556–VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 03.03.2021).
- 3. Про інноваційну діяльність:** Закон України, 2002 (із змінами № 5460-VI (5460-17) від 16.10.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення: 24.02.2021).
- 4. Отравенко О. В.** Інноваційні методи навчання як основа якісної

професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури. *Open educational e-environment of modern University, special edition*. 2019. С. 222–230. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s21>.

5. Огравенко О. В. Інноваційні технології як засіб модернізації якісної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2017. № 3 (308), квітень. С. 55–62. **6. Загвязинский В. И.** Теория обучения: Современная интерпретация: учеб. пособ. для вузов. 3-е изд., испр. Москва: Академия, 2006. 192 с. **7. Краевский В. В.,** Хуторской А. В. Основы обучения: Дидактика и методика: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2007. 352 с. **8. Бистрова Ю. В.** Інноваційні методи навчання у вищій школі України. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. №1 (4). С. 27–33. **9. Сисоєва С. О.** Інтерактивні технології навчання дорослих: навч.-метод. посіб. Київ: ВД «ЕКМО», 2011. 324 с. **10. Школа О. М.** Вплив інтерактивних технологій навчання на уроках фізичної культури учнів молодших класів на формування їхньої життєвої компетентності. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2012. № 2. С. 142–146.

References

1. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012-2021 n. r. [National strategy for the development of education in Ukraine for 2012-2021]. Retrieved from <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/zvyazki-z-gromadskisty-ta-zmi/gromadskeobgovorennya/4710> (Last accessed: 04.03.2021) [in Ukrainian]. **2. Pro vyshchu** osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014. № 1556–VII [On higher education: Law of Ukraine from 01.07.2014 № 1556–VII]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Last accessed: 03.03.2021) [in Ukrainian]. **3. Pro innovatsiinu** diialnist: Zakon Ukrainy, 2002 (iz zminamy № 5460-VI (5460-17) vid 16.10.2012 [On innovative activity: Law of Ukraine 2002 (with changes No. 5460-VI (5460-17) from 16.10.2012]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (Last accessed: 24.02.2021) [in Ukrainian]. **4. Otravenko, O. V.** (2019). Innovatsiini metody navchannia yak osnova yakisnoi profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury [Innovative teaching methods as a basis for quality professional training of future physical education teachers]. *Open educational e-environment of modern University, special edition*, 222-230. DOI: <http://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s21> [in Ukrainian]. **5. Otravenko, O. V.** (2017). Innovatsiini tekhnolohii yak zasib modernizatsii yakisnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury [Innovative technologies as a means of modernizing the quality training of future physical education teachers]. *Visnik LNU imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University*, 3 (308), 55-62 [in Ukrainian]. **6. Zagvyazinskij, V. I.** (2006). Teoriya obucheniya: Sovremennaya interpretaciya [Learning theory: Modern interpretation]. 3-e izd., ispr.

Moskow: Akademiya [in Russian]. 7. Kraevskij, V. V., & Hutorskoj, A. V. (2007). *Osnovy obucheniya: Didaktika i metodika* [Basics of teaching: Didactics and methods]. Moskow: Izdatel'skij centr «Akademiya» [in Russian]. 8. Bystrova, Yu. V. (2015). *Innovatsiini metody navchannia u vyshchii shkoli Ukrainy* [Innovative teaching methods in the higher school of Ukraine]. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo – Law and innovation society*, 1 (4), 27–33 [in Ukrainian]. 9. Susoeva, S. O. (2011). *Interaktyvni tekhnolohii navchannia doroslykh* [Interactive technologies of adult learning]. K.: VD «EKMO» [in Ukrainian]. 10. Shkola, O. M. (2012). *Vplyv interaktyvnykh tekhnolohii navchannia na urokakh fizychnoi kultury uchniv molodshykh klasiv na formuvannia yikhnoi zhyttievoi kompetentnosti* [Influence of interactive learning technologies in physical education lessons of junior students on the formation of their life competence]. *Fizychni vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi – Physical education, sports and health culture in modern society*, 2, 142-146 [in Ukrainian].

Школа О. М. Інтерактивні технології навчання в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури

В статті отримані результати опитування серед студентів факультету фізичного виховання та мистецтв Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Виявлено, що у закладі вищої освіти існують об'єктивні соціальні та освітні умови для введення інтерактивних форм навчання. Переважна більшість кількості студентів хочуть брати участь у цьому дослідженні, активація якої забезпечить пізнавальний процес. З метою виконання завдань дослідження було проведено соціологічне обстеження 442 студентів факультетів цього закладу освіти.

Мета дослідження – виявлення соціально-педагогічних передумов для впровадження інтерактивних технологій навчання в процес професійної підготовки майбутніх викладачів фізичної культури.

У статті також розглядається інноваційний характер фахової підготовки кваліфікованого вчителя фізичної культури, конкурентоспроможного на ринку праці, з творчими здібностями, з вмінням професійного саморозвитку; розроблено та впроваджено інтерактивні та інформаційні технології навчання.

В Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради створені всі необхідні педагогічні умови для впровадження інтерактивних методів навчання. Переважна більшість студентів бажає взяти участь у таких заняттях, які забезпечать активацію пізнавального процесу.

Подальші дослідження вимагають можливості застосування інтерактивних технологій також у закладах загальної середньої освіти на уроках фізичної культури.

Ключові слова: студенти, інтерактивні технології, навчання, фізична культура, вчитель.

Школа Е. Н. Интерактивные технологии обучения в процессе профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры

В статье получены результаты опроса среди студентов факультета физического воспитания и искусств коммунальном заведении «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета. Выявлено, что в заведении высшего образования существуют объективные социальные и образовательные условия для введения интерактивных форм обучения. Подавляющее большинство количество студентов хотят участвовать в этом исследовании, активация которой обеспечит их познавательный процесс. С целью выполнения задач исследования было проведено социологическое обследование 442 студентов факультетов этого учебного заведения.

Цель исследования – выявление социально-педагогических условий для внедрения интерактивных технологий обучения в процессе профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры.

В статье также рассматривается инновационный характер профессиональной подготовки квалифицированного учителя физической культуры, конкурентоспособного на рынке труда, с творческими способностями, с умением профессионального саморазвития; разработаны и внедрены интерактивные и информационные технологии обучения.

В Коммунальном заведении «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета созданы все необходимые педагогические условия для внедрения интерактивных методов обучения. Подавляющее большинство студентов желает принять участие в таких занятиях, которые обеспечат активацию познавательного процесса.

Дальнейшие исследования требуют возможности применения интерактивных технологий также в учреждениях общего среднего образования на уроках физической культуры.

Ключевые слова: студенты, интерактивные технологии, обучение, физическая культура, учитель.

Shkola O. Professional Preparation of Physical Culture Teachers with the Introduction of Interactive Learning Technologies

The article received results of a survey among the students of the Faculty of Physical Education and Arts of the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council. It has been found that in the institution of higher education there are objective social and educational conditions for the introduction of interactive forms of study. The overwhelming majority of students want to participate in this study, activation of which will provide a cognitive process. In order to comply with the purpose of the study, a sociological examination of 442 students of the faculties of this educational institution was conducted.

The purpose of the study is to identify socio-pedagogical prerequisites for the introduction of interactive technologies for training in the process of professional training of future teachers of physical culture.

The article also examines the innovative character of professional training of a qualified teacher of physical culture, competitive in the labor market, with creative abilities, with the ability to professional self-development; Interactive and information technology learning is developed and implemented.

In the Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council, all necessary pedagogical conditions for the introduction of interactive learning methods are established. The vast majority of students want to take part in such classes that will ensure the activation of the cognitive process.

Further research requires the possibility of using interactive technologies in general secondary education institutions in physical education lessons.

Keywords: students, interactive technologies, training, physical culture, teacher.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

Наукове видання

ВІСНИК

Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(педагогічні науки)

№ 2 (340) квітень 2021

Частина I

Відповідальні за випуск:

д. п. н., проф. **В. І. Бабич**

к. п. н., доц. **О. В. Отравенко**

Здано до склад. 30.03.2021 р. Підп. до друку 30.04.2021 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 30,34. Наклад 200 прим. Зам. № 152.

Видавець і виготовлювач

Видавництво Державного закладу

„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

пл. Гоголя, 1, м. Старобільськ, 92703. т/ф: (06461) 2-16-02.

e-mail: luguniv.info.edu@gmail.com

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.